

ISSN: 2310-9734

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний вищий навчальний заклад
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВАДИМА ГЕТЬМАНА»

ФІНАНСИ, ОБЛІК І АУДИТ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

2016, випуск 2 (28)

Заснований 2003 р.

Виходить двічі на рік

ULRICHSWEB™
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

KHEU
КИЇВ 2016

Фінанси, облік і аудит / Finance, accounting and audit / Finansi, oblik i audit

Збірник наукових праць.
Засновано у 2003 році.
Періодичність: 2 рази на рік.
Мова видання: українська.

Засновник і видавець:
Державний вищий навчальний заклад
«Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Зареєстровано в Державному комітеті інформаційної політики, телебачення і радіомовлення України. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ №7219 від 17.04.2003 р.

Збірник внесено до переліку наукових фахових видань України, у яких можуть публікуватись результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з економіки (перереєстрація згідно наказу МОН України №528 від 12.05.2015 р.)

Зареєстровано в міжнародній наукометричній базі
Ulrich's Periodicals Directory (Ulrichsweb)

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет
Вченою радою КНЕУ. Протокол №12 від 23 червня 2016 р.

Повне або часткове відтворення в пресі або розповсюдження іншими способами матеріалів збірника без згоди видавця заборонено. Передрук і переклади дозволяються лише за згодою редакції. У разі передруку посилання на «Фінанси, облік і аудит» обов'язкове. Автори дали дозвіл на публікацію анотацій та/або повних текстів статей у наукометричних базах даних та в мережі Інтернет на умовах, визначених редакцією, та з метою використання результатів у навчанні та наукових дослідженнях.

Всі статті обов'язково проходять зовнішнє рецензування та рецензування членами редакційної колегії збірника. Порядок передачі статей до друку визначено на інтернет-сторінці видання. Редакція може не поділяти точки зору авторів статей. За достовірність фактів, статистичних даних та іншої інформації відповідальність несе автор. Редакція не несе відповідальності за шкоду, що може бути завдана в результаті використання, невикористання або неналежного використання інформації, що міститься у даному виданні.

РЕДАКЦІЯ:

Головний редактор:

Федосов Віктор Михайлович, д-р екон. наук, професор, заслужений діяч науки і техніки, завідувач кафедри фінансів КНЕУ (Україна):
fed_vm@ukr.net

Заступник головного редактора:

Кіндрацька Любомира Максимівна, д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри обліку в кредитних і бюджетних установах та економічного аналізу КНЕУ (Україна):
kokbu@kneu.edu.ua

Відповідальний секретар:

Нікітін Андрій Валерійович, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту банківської діяльності КНЕУ (Україна):
avnikitin@ukr.net

Редактор англomовних текстів:

Гладченко Лідія Петрівна, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри фінансів, КНЕУ (Україна):
l_gladchenko@kneu.edu.ua

Члени редакційної колегії:

Алексєєнко Максим Дмитрович, д-р екон. наук, професор, проф. кафедри банківської справи КНЕУ (Україна): invest038@ukr.net

Аржевітін Станіслав Михайлович, д-р екон. наук, професор, зав. кафедри банківської справи КНЕУ (Україна): s.arzhevitin@mail.ru

Бондар Микола Іванович, д-р екон. наук, професор, зав. каф. обліку підприємницької діяльності КНЕУ (Україна): nibondar@mail.ru

Гаманкова Ольга Олексіївна, д-р екон. наук, професор, зав. каф. страхування КНЕУ (Україна): gamankova@ukr.net

Кузьмінська Ольга Едуардівна, канд. екон. наук, доцент, проф. каф. обліку в кредитних і бюджетних установах та економічного аналізу КНЕУ (Україна): kuzminska@i.ua

Кузьмінський Юрій Анатолійович, д-р екон. наук, професор, зав. каф. бухгалтерського обліку КНЕУ (Україна): oefkuzminskiy@ukr.net

Майорова Тетяна Володимирівна, д-р екон. наук, професор, зав. каф. інвестиційної діяльності КНЕУ (Україна): mayorova@kneu.edu.ua

Мороз Анатолій Миколайович, д-р екон. наук, професор, професор-консультант кафедри банківської справи КНЕУ (Україна): kbs@kneu.edu.ua

Опарін Валерій Михайлович, д-р екон. наук, професор, проф. кафедри фінансів КНЕУ (Україна): oparin_kneu@ukr.net

Петрик Олена Анатоліївна, д-р екон. наук, професор, зав. каф. аудиту КНЕУ (Україна): auditlena@ukr.net

Примостка Людмила Олександрівна, д-р екон. наук, професор, зав. каф. менеджменту банківської діяльності КНЕУ (Україна): prim@kneu.kiev.ua

Проскура Катерина Петрівна, д-р екон. наук, професор, проф. каф. аудиту КНЕУ (Україна): katarinam@ukr.net

Свірко Світлана Володимирівна, д-р екон. наук, професор, проф. каф. обліку в кредитних і бюджетних установах та економічного аналізу КНЕУ (Україна): svs3@ukr.net

Терещенко Олег Олександрович д-р екон. наук, професор, зав. каф. корпоративних фінансів і контролінгу КНЕУ (Україна): tereshchenko@kneu.edu.ua

Хлівний Володимир Кирилович, канд. екон. наук, професор, декан фінансово-економічного факультету КНЕУ (Україна): kneu_fef@ukr.net

Андреас Кнорр (Andreas Knorr) — проф., д-р, завідувач кафедри політекономії, економічної та транспортної політики Німецького університету управлінських наук, м. Шпеер (Deutschen Universität für Verwaltungswissenschaften Speyer), ФРН (Bundesrepublik Deutschland): knorr@uni-speyer.de

Іоанна Кочар (Joanna Koczar), д-р економіки, доцент, ад'юнкт кафедри теорії бухгалтерського обліку та економічного аналізу Вроцлавського економічного університету, м. Вроцлав (Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu), Республіка Польща (Rzeczpospolita Polska): joanna.koczar@ue.wroc.pl

Андре В. Хайнеманн (André W. Heinemann), проф., д-р, професор державних та регіональних фінансових відносин економічного факультету Університету м. Бремен (Universität Bremen), ФРН (Bundesrepublik Deutschland): andre.heinemann@uni-bremen.de

Адреса редакційної колегії:

03680, м. Київ, проспект Перемоги 54/1,

Державний вищий навчальний заклад

«Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»,

тел. +38–(044)–371–62–48

e-mail: faa@kneu.edu.ua

сайт: <http://faa.kneu.edu.ua/>

Художник обкладинки *Т. Зябліцева*

Коректор *Ю. Пригорницький*

Верстка *І. Грибанової*

Підп. до друку 27.07.16. Формат 60×84/16. Папір офсет. № 1.

Гарнітура Тип Таймс. Друк офсетний. Ум.-друк. арк. 14,41.

Обл.-вид. арк. 16,40. Наклад 100 пр. Зам. 16-5222

Державний вищий навчальний заклад

«Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

03680, м. Київ, проспект Перемоги, 54/1

ЗМІСТ

Розділ І. ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

<i>Баранов А.Л.</i> Власний капітал страхових корпорацій: сутність і структура	7
<i>Гапонюк М.А.</i> Макрофінансова політика та корпоративний сектор: теоретичні аспекти	22
<i>Гладченко Л.П.</i> Інновації у фінансовій діяльності уряду в умовах соціальних трансформацій.	34
<i>Конопатська Л.В., Гойванюк М.П.</i> Світовий досвід реалізації монетарної політики центрального банку	48
<i>Кривошлик Т.Д.</i> Сегмент видів страхування відповідальності власників джерел підвищеної небезпеки на страховому ринку України	64
<i>Куць Н.В.</i> Використання показнику левериджу у банківському пруденційному нагляді	79
<i>Кучер Т.Л.</i> Вплив інноваційних інструментів фінансового ринку України на трансформацію заощаджень в інвестиції	92
<i>Майорова Т.В., Ляхова О.О.</i> Система організації процесу проектного фінансування	104
<i>Примостка О.О.</i> Банківський нагляд на основі теорії ігор	117
<i>Смірнова О.О.</i> Особливості проектного фінансування в Україні	130
<i>Стрільчук Ю.І.</i> Сучасний стан банківського кредитування населення в Україні	144
<i>Ходакевич С.І., Коваленко О. С.</i> Кооперативні банки як ефективний інструмент фінансування аграрного сектору: історія, зарубіжний досвід і можливості для України	156

Розділ ІІ. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

<i>Безверхий К.В.</i> Розробка моделі системи внутрішньогосподарського контролю обліково-звітної інформації підприємства	172
<i>Гнилицька Л.В., Сулякова О.В., Хілько А.Ю.</i> Проблеми та перспективи впровадження звітності зі сталого розвитку в Україні	199
<i>Свірко С.В.</i> Базові положення облікового забезпечення управління бюджетними установами	214
<i>Семениченко Ю.К.</i> Аналітичне забезпечення процесу обслуговування клієнтів банків України: вимушена трансформація	226

CONTENTS

Part I. MONEY, FINANCES AND CREDIT

<i>Baranov A.</i> Essence and structure of insurance corporations' equity	7
<i>Gaponyuk M.</i> Macrofinancial policy and corporate sector: theoretical aspects	22
<i>Hladchenko L.</i> Innovations in government financial activity in terms of social transformations	34
<i>Konopatska L., Goivaniuk M.</i> Global experience of central bank monetary policy	48
<i>Kryvoshlyk T.</i> Liability insurance for increased danger sources owners as a segment of insurance market in Ukraine	64
<i>Kuts N.</i> Leverage ratio application in banking prudential surveillance . .	79
<i>Kucher T.</i> The innovative financial instruments influence on transformation of savings into investments in Ukraine	97
<i>Mayorova T., Liakhova O.</i> Organization system for project financing process	104
<i>Prymostka O.</i> Banking surveillance on the basis of game theory	117
<i>Smirnova O.</i> Special aspects of project financing in Ukraine	130
<i>Strilchuk J.</i> The current state of bank lending to individuals in Ukraine	144
<i>Khodakevych S., Kovalenko O.</i> Cooperative banks as an effective instrument of funding for agriculture: history, foreign experience and opportunities for Ukraine	156

Part II. ACCOUNTING, ANALYSIS AND AUDIT

<i>Bezverkhyy K.</i> Development of an internal control model for enterprise accounting and reporting	179
<i>Gnylytska L., Suplyakova O., Khilko A.</i> Problems and prospects for introduction of sustainable development reporting in Ukraine . .	199
<i>Svirko S.</i> Basic aspects of accounting support for budget institutions management	214
<i>Semenichenko Y.</i> Analytical support for the customer service process in the Ukrainian banks: forced transformation	226

Розділ І. ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 368.03:657.631.6

Баранов Андрій Леонідович,

канд. екон. наук, доц., доцент кафедри страхування,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)

E-mail: andrey.baranov@mail.ru

ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ СТРАХОВИХ КОРПОРАЦІЙ: СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА

АНОТАЦІЯ. У статті поглиблено теоретико-методичні засади щодо сутності та визначення власного капіталу страхових корпорацій. Автором використано абстрактно-логічний метод (у процесі теоретичних умовиводів і формування висновків); методи структурного та статистичного аналізу (у процесі дослідження динаміки і структури власного капіталу страхових корпорацій України); емпіричні методи досліджень (порівняння). Визначено власний капітал страхової корпорації як загальну суму засобів (переважно у грошовій формі), акумульовану за рахунок внесків власників і з внутрішніх джерел страховика, які авансуються в частину його активів для забезпечення його розвитку та додаткового фінансового забезпечення виконання страхових зобов'язань. Здійснено порівняльну характеристику підходів до визначення складу власного капіталу страховика згідно з міжнародними та національними стандартами бухгалтерського обліку. Детально проаналізовано структуру власного капіталу страхових корпорацій України.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: страхування, корпорація, власний капітал, статутний капітал, нерозподілений прибуток.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Капітал у діяльності страхових корпорацій відіграє вирішальну роль. Від його величини та структури залежить ефективність роботи страховика, спроможність вчасно та у повній мірі виконувати взяті на себе зобов'язання, можливість продукувати нову вартість тощо.

Особливе місце в структурі капіталу займає власний капітал. Така його складова, як статутний капітал, дає можливість страховику працювати на страховому ринку, адже існують вимоги щодо його мінімального розміру. Крім цього, статутний капітал виступає додатковою гарантією платоспроможності компанії. Ще один

елемент капіталу — нерозподілений прибуток — характеризує рентабельність діяльності страховика, а також виступає джерелом формування вільних резервів. Наявність сформованих вільних резервів дає можливість збільшити спроможність страхової корпорації щодо прийняття ризиків на страхування, а, отже, наростити її грошові надходження і збільшити величину прибутку. Інші елементи власного капіталу також можуть виступати чинниками забезпечення фінансової надійності страховика. Отже, власний капітал виступає невід'ємним та визначальним елементом у діяльності будь-якої страхової корпорації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню економічної природи капіталу фірми чи корпорації присвячено багато праць зарубіжних і вітчизняних вчених, проте дуже мало дослідників зосереджували свою увагу на особливостях формування саме власного капіталу. До таких вчених можна віднести: М.Д. Алексєєнка [1], І.О. Бланка [2], А.В. Боднарчука [3], В.В. Бочарова [4], Є.Ф. Брігхем [5], Г.О. Крамаренко [6], В.Є. Леонтьєва [4], Б.С. Стеценка [7], В.М. Суторміну [8].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Не зважаючи на значну кількість дослідників, які в тій чи тій мірі займалися проблемами визначення та формування власного капіталу, залишається ще дуже багато проблем, пов'язаних з подальшими дослідженнями сутності та структури такого капіталу. Майже немає теоретичних і прикладних досліджень специфіки власного капіталу страхових корпорацій, його структури та особливостей формування.

Формулювання мети і завдання дослідження. Метою статті є поглиблення уяви щодо сутності та структури власного капіталу страхових корпорацій, аналіз різних підходів до його визначення та обґрунтування практичних рекомендацій щодо структури такого капіталу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Питання сутності, змісту та особливостей формування власного капіталу фірми завжди перебували в полі зору представників різних наукових напрямків і шкіл. Перша згадка про власний капітал, як об'єкт обліку, була в Італії в 1491 році [3], коли був створений відповідний рахунок бухгалтерського обліку для відображення взаємних прав та обов'язків. Він відображав вкладення власника майна в підприємство. «Майно, що надійшло до підприємства таким чи-

ном відображалося за дебетом, а права на нього — за кредитом на рахунку «Власний капітал» [9].

Аналіз підходів до трактування власного капіталу різних науковців засвідчив, що сучасна теорія і практика фінансів не дає його загальноприйнятого визначення.

Дуже поширеним підходом до трактування сутності власного капіталу є так званий залишковий принцип. Його суть полягає в тому, що «власники звичайних акцій мають право залишкових вимог на активи (Residual claim)» [8, с. 96] після задоволення вимог усіх інших сторін. Цей принцип розкривається у такому визначенні, сформованому у Концептуальній основі фінансової звітності, виданої Радою з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (РМСБО) у вересні 2010 р.: «Власний капітал — це залишкова частка в активах суб'єкта господарювання після вирахування всіх його зобов'язань» [10]. Подібне трактування акцентує увагу на активах і зобов'язаннях, а не на власному капіталі, тим самим відводячи йому другорядну роль. Це суперечить фінансовій практиці, адже будь-яка діяльність може початися лише після інвестування у неї початкового (власного) капіталу. Схоже визначення можна зустріти у більшості авторитетних зарубіжних підручниках з економіки, фінансів і менеджменту. Наприклад, К.Р. Макконелл і С.Л. Брю у своєму підручнику «Економікс: принципи, проблеми та політика» наводять таке визначення: «Власний капітал — загальний розмір активів мінус загальний розмір зобов'язань фірми або окремої особи; частка власників фірми в загальному обсязі її активів [11, с. 781]. Є.Ф. Брігхем [5, с. 63—64] у підручнику «Основи фінансового менеджменту» використовує поняття «акціонерний капітал» як синонім власного капіталу та трактує його як залишок після віднімання від активів грошових зобов'язань і привілейованих акцій. Тобто, окрім акцентування на другорядності, ці визначення не розкривають саму природу поняття «власний капітал», а дають лише уяву про методику його розрахунку та специфіку відображення у фінансовій звітності.

Упорядкування різних понять, які стосуються власного капіталу, особливо тих, що використовуються в англomовній літературі, зробила В.М. Суторміна. У підручнику «Фінанси зарубіжних корпорацій» вона зазначає: «Різниця між активами і зобов'язаннями як з облікового, так і з економічного погляду являє собою чисту вартість (Net Worth). У балансах американських кор-

порацій вона називається правами акціонерів на власність (Shareholder's Equity). Цей американський термін деякі автори перекладають як капітал власників корпорації або як акціонерний капітал чи як власний капітал корпорації. Усі ці терміни взаємозамінні і показують частку власності акціонерів, на відміну від зобов'язань, тобто боргів» [8, с. 90].

У вітчизняній економічній літературі використовується поняття «власний капітал». Багато вітчизняних науковців не наводять власного бачення сутності власного капіталу, а лише користуються визначенням, наведеним у Міжнародних стандартах фінансової звітності. До них можна віднести Т.О. Гуренко, Л. Данілову, А.М. Кадацьку, Т.О. Кірсанову, А.П. Куліш, О. Мельник, В.М. Суторміну, А.Є. Черпак та ін.

Удалішим, на нашу думку, є підхід І.О. Бланка, який під власним капіталом розуміє загальну суму засобів, що належать підприємству на правах власності та використовуються ним для формування активів [2, с. 197]. Це визначення розкриває природу власного капіталу, проте породжує додаткову проблему, яку можна сформулювати так: кому належить власний капітал? Власникам чи підприємству?

І.О. Бланк, а також ряд інших зарубіжних і вітчизняних науковців, серед яких можна виокремити В.В. Бочарова, Ф.Ф. Бутинця, А.М. Ковальову, Г.О. Крамаренко, М.Г. Лапусту, В.Є. Леонтьєва, О.А. Нужну, А.Г. Семенова, Л.Г. Скамай, О.Є. Чорну та ін., вважають, що власний капітал (загальна сума засобів або загальна вартість коштів) належить підприємству (корпорації). Ми поділяємо думку М.А. Гапонюка та Б.С. Стеценка, що «з точки зору правової сторони, активи, які відображені в балансі, можуть належати фірмі на правах власності, але це жодним чином не свідчитиме про використання саме власного капіталу для їх придбання» [7].

Противниками такого підходу є Н.Н. Пойда-Носик і С.С. Грабарчук, які стверджують, що «...те, що розділ I пасиву називається «Власний капітал», у жодному разі не означає, що цей капітал належить підприємству, зменшуючи тим самим суму його зобов'язань. Цей капітал називається лише тому власним, що він належить суб'єктам, які через свою причетність до даного підприємства мають право називатися власниками підприємства» [12, с. 101]. До такого ж висновку, але по відношенню до банківських установ, приходять М.Д. Алексеєнко, який зазначає, що

«власний капітал належить засновникам, учасникам та акціонерам банку» [1, с. 35].

На нашу думку, підходи різних груп учених щодо вирішення проблеми приналежності власного капіталу підприємству (корпорації) чи його власникам не протирічать, а, навпаки, доповнюють один одного. Для того щоб обґрунтувати цю тезу, достатньо детально проаналізувати структуру власного капіталу та його процедуру формування. З одного боку, право власності засновників (власників) закріплено у вигляді акцій або часток у капіталі залежно від організаційно-правової форми підприємства, які їм (власникам) належать і були ними придбані. Проте, право їхньої власності поширюється тільки на розмір статутного чи пайового капіталу, а не на інші складові власного капіталу. З другого боку, функціонуючи підприємство, крім статутного, «заробляє» додатковий і резервний капітали, нерозподілений прибуток тощо. Ці складові власного капіталу з'являються в процесі ефективної діяльності підприємства та належать йому як відособленій окремій одиниці підприємницької діяльності.

Такої ж думки притримується ряд вітчизняних учених. Серед них і О.О. Терещенко, який стверджує, що «власний капітал показує частку майна підприємства, яка фінансується за рахунок коштів власників і власних засобів підприємства» [13, с. 102]. Тим самим підтверджуючи думку про те, що окремі елементи власного капіталу належать власникам, а інші — підприємству.

При визначенні сутності власного капіталу страховика нами пропонується враховувати такі особливості формування його складових, визначені Законом України «Про страхування» [14]:

- наявність сплаченого статутного фонду та наявність гарантійного фонду є однією з умов забезпечення платоспроможності, якої страховики зобов'язані дотримуватися;

- встановлення мінімальних розмірів статутного фонду страховика, який займається видами страхування іншими, ніж страхування життя, та страховика, який займається страхуванням життя;

- віднесення до гарантійного фонду страховика додаткового та резервного капіталу, а також суми нерозподіленого прибутку;

- можливість формувати за рахунок нерозподіленого прибутку вільні резерви з метою забезпечення платоспроможності страховика відповідно до прийнятої методики здійснення страхової діяльності;

— необхідність укласти договір перестрахування, якщо страхова сума за окремим предметом договору страхування перевищує 10 % суми сплаченого статутного капіталу і сформованих вільних резервів і страхових резервів.

Усі ці особливості підтверджують важливість власного капіталу для функціонування страхової компанії на будь-якому етапі її розвитку. Власний капітал виступає додатковою гарантією виконання страховиком взятих на себе страхових зобов'язань у разі виникнення непередбачуваних несприятливих подій, коли величини страхових резервів може не вистачити для покриття всіх зобов'язань. Крім цього, величина власного капіталу (статутний капітал і вільні резерви) впливає на величину ризиків, які страховик може приймати на страхування, а, отже, на величину грошових надходжень від операційної діяльності та фінансовий результат діяльності компанії загалом.

Проаналізовані підходи до трактування власного капіталу окремих дослідників та особливості його формування в страхових компаніях, дають нам змогу визначити власний капітал страхової корпорації як загальну суму засобів (переважно у грошовій формі), акумульовану за рахунок внесків власників і з внутрішніх джерел страховика, які авансуються в частину його активів для забезпечення його розвитку та додаткового фінансового забезпечення виконання страхових зобов'язань.

Для детальнішого розгляду сутності власного капіталу та особливостей його формування у страхових корпораціях потрібно дослідити його структуру та специфіку формування окремих його складових. Для цього нами було проаналізовано законодавчу базу в сфері бухгалтерського обліку та формування фінансової звітності.

Відповідно до ст. 11 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV, «фінансова звітність підприємства (крім бюджетних установ, представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності та суб'єктів малого підприємництва, визнаних такими відповідно до чинного законодавства) включає: баланс, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів, звіт про власний капітал та примітки до звітів» [15]. Отже, на страхові компанії також розповсюджується норма цього Закону. Крім цього, стаття 12-1 зазначеного Закону передбачає, що «публічні акціонерні товариства, банки, страховики, а також підприємства, які проводять го-

сподарську діяльність за видами, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, складають фінансову звітність і консолідовану фінансову звітність за міжнародними стандартами» [15].

Ми погоджуємося з думкою В.І. Воськало та Н.М. Воськало [16], що, незважаючи на майже повну відповідність структури фінансової звітності згідно з МСБО 1 «Подання фінансової звітності» та НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», вітчизняні підприємства, в тому числі страховики, для її складання здебільшого користуються формами, визначеними НП(С)БО 1. Цей вибір пояснюється тим, що МСБО 1 «не визначає порядок чи формат, у якому суб'єкт господарювання подає статті» [16] окремих фінансових звітів, а також дає можливість змінювати назви та порядок наведення статей «згідно з характером суб'єкта господарювання та його операціями, щоби надати інформацію, яка є доречною для розуміння фінансового стану суб'єкта господарювання» [16]. Це призводить до виникнення суперечностей на практиці.

Наприклад, Звіт про фінансовий стан згідно з МСБО 1 повинен включати, як мінімум, статті, що подають такі суми: випущений капітал і резерви, що відносяться до власників материнського підприємства, неконтрольовані частки, представлені у власному капіталі [17, п. 54]. Власний капітал та резерви, водночас, поділяють на різні класи, такі як: сплачений капітал, емісійний дохід і капітальні резерви [17, п. 78], що не зовсім відповідає класифікації складових власного капіталу згідно з НП(С)БО. Різницю в підходах до складових власного капіталу згідно з МСБО і НП(С)БО представлено у табл. 1.

Незважаючи на неспівпадання структури власного капіталу за МСБО і НП(С)БО, слід відзначити, що суттєвих відмінностей між ними немає. Існують лише деякі протиріччя у назвах складових капіталу та рівні їх деталізації. Проте, не можна стверджувати, що вимоги МСБО є меншими за вимоги НП(С)БО. Вони розпорошені по багатьом стандартам і не мають наочного представлення, як це має місце у НП(С)БО (окремі форми фінансової звітності та методичні рекомендації щодо їх заповнення). Тому ми поділяємо думку В.І. Воськало та Н.М. Воськало, що «МСБО 1 передбачає розкриття набагато ширшого кола інформації, ніж це передбачено вимогами НП(С)БО 1, і відображення такої інформації необхідно враховувати під час подальшого вдосконалення та гармонізації вітчизняної звітності із МСБО 1» [16].

Таблиця 1

СТРУКТУРА ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ ЗГІДНО З НП(С)БО І МСБО

НП(С)БО	МСБО
Зареєстрований (пайовий) капітал	Сплачений капітал
— внески до незареєстрованого статутного капіталу	Емісійний дохід
— Капітал у дооцінках	Капітальні резерви
— Додатковий капітал	Неконтрольовані частки, представлені у власному капіталі
— емісійний дохід	
— накопичені курсові різниці	
Резервний капітал	
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	
Неоплачений капітал	
Вилучений капітал	
Інші резерви	

Джерело: складено автором за: [17; 18].

Аналіз інформації, наведеної у табл. 1, підтверджує висновок про більшу деталізацію складових власного капіталу в НП(С)БО 1. Для суттєвішої характеристики цих складових розглянемо, що саме відображається у відповідних статтях пасиву балансу корпорації. Зміст цих статей наведено у Методичних рекомендаціях щодо заповнення форм фінансової звітності [18]. У табл. 2 нами згруповано інформацію щодо змісту статей розділу «Власний капітал» балансу страхових корпорацій України.

Таблиця 2

ЗМІСТ СТАТЕЙ РОЗДІЛУ «ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ» БАЛАНСУ СТРАХОВИХ КОРПОРАЦІЙ УКРАЇНИ ЗГІДНО НП(С)БО 1

Назва статті	Зміст
Зареєстрований (пайовий) капітал	Зафіксована в установчих документах сума статутного капіталу, іншого зареєстрованого капіталу, а також пайовий капітал у сумі, яка формується відповідно до законодавства
Капітал у дооцінках	Сума дооцінки необоротних активів і фінансових інструментів

Закінчення табл. 2

Назва статті	Зміст
Додатковий капітал	Емісійний дохід (сума, на яку вартість продажу акцій власної емісії перевищує їхню номінальну вартість), вартість безкоштовно отриманих необоротних активів, сума капіталу, який вкладено засновниками понад статутний капітал, накопичені курсові різниці, які відповідно до НП(С)БО відображаються у складі власного капіталу та інші складові додаткового капіталу. У разі, якщо інформація про розмір емісійного доходу та накопичених курсових різниць відповідає ознакам суттєвості, вона розкривається у додаткових статтях «Емісійний дохід» та «Накопичені курсові різниці». До підсумку балансу включається загальна сума додаткового капіталу
Резервний капітал	Сума резервів, створених відповідно до чинного законодавства або установчих документів за рахунок нерозподіленого прибутку підприємства
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	Або сума нерозподіленого прибутку, або сума непокритого збитку. Сума непокритого збитку наводиться в дужках і вираховується при визначенні підсумку власного капіталу
Неоплачений капітал	Сума заборгованості власників (учасників) за внесками до статутного капіталу. Ця сума наводиться в дужках і вираховується при визначенні підсумку власного капіталу
Вилучений капітал	Фактична собівартість акцій власної емісії або часток, викуплених товариством у його учасників. Сума вилученого капіталу наводиться в дужках і підлягає вирахуванню при визначенні підсумку власного капіталу
Інші резерви	Інші компоненти власного капіталу страховиків, які не можуть бути включені до інших статей власного капіталу. Сума інших резервів включається до підсумку балансу

Джерело: складено автором за [18].

Велика кількість елементів власного капіталу, наведених у табл. 2, свідчить про його складну структуру. Для того щоб визначитися з важливістю цих елементів у діяльності страхових корпорацій, проаналізуємо структуру власного капіталу страхових корпорацій України (табл. 3).

Таблиця 3

**СТРУКТУРА ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ СТРАХОВИХ КОРПОРАЦІЙ УКРАЇНИ
у 2012—2014 рр.**

Показники	2012		2013		2014	
	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%
Зареєстрований капітал	14,008	39,19	15,377	36,69	15,154	36,23
Внески до незареєстрованого статутного капіталу	—	—	—	—	0,082	0,20
Капітал у дооцінках	0,914	2,56	0,910	2,17	1,445	3,45
Додатковий капітал	2,712	7,59	2,646	6,31	2,835	6,78
Емісійний дохід	1,731	4,84	1,791	4,27	2,286	5,46
Накопичені курсові різниці	0,033	0,09	0,002	0,00	0,001	0,00
Резервний капітал	5,052	14,13	6,235	14,88	7,911	18,91
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	11,227	31,41	14,961	35,70	13,642	32,61
Неоплачений капітал	0,034	0,10	0,099	0,24	0,014	0,03
Вилучений капітал	0,062	0,17	0,071	0,17	0,019	0,05
Інші резерви	1,930	5,40	1,949	4,65	0,794	1,90
Власний капітал	35,747	100,00	41,908	100,00	41,830	100,00

Джерело: складено автором на основі [19].

На основі аналізу структури власного капіталу, наведеної в табл. 3, можна зробити висновки. По-перше, основними елементами власного капіталу вітчизняних страховиків є зареєстрований і резервний капітали і нерозподілений прибуток, на які разом припадало 84,73 % у 2012 р., 87,27 % у 2013 р. і 87,75 % у 2014 р. Значна частка саме цих елементів пояснюється наявністю законодавчих вимог: до розміру мінімальної величини статутного капіталу, до значення резервного капіталу, який має бути пропорційним величині статутного, а також можливістю формувати за рахунок нерозподіленого прибутку вільні резерви. Також слід відмітити такий елемент власного капіталу як додатковий капітал, не зважаючи на зменшення його частки у загальній структурі на протязі 2012—2014 рр. з 7,59 % до 6,78 %. Основна його частка представлена емісійним доходом, який виникає у процесі розміщення акцій за ціною, вищою за номінал. Це свідчить про значну прибутковість таких цінних паперів та інтерес до них і всього страхового ринку з боку інвесторів.

По-друге, протягом 2012—2014 рр. зменшилася частка зареєстрованого капіталу з 39,19 % у 2012 р. до 36,23 % у 2014 р., що частково можна пояснити зменшенням кількості страхових компаній за цей період з 414 до 382.

По-третє, на відміну від зареєстрованого капіталу, за цей період збільшилися частки резервного капіталу та нерозподіленого прибутку відповідно з 14,13 % у 2012 р. до 18,91 % у 2014 р. і з 31,41 % у 2012 р. до 32,61 % у 2014 р. Зростання величини нерозподіленого прибутку призвело до відповідного зростання резервного капіталу через їх прямо пропорційний зв'язок. Оскільки нерозподілений прибуток характеризує накопичення або капіталізацію прибутків, у тому числі і за попередні періоди, то його зміна відбувається не відразу, а інерційно, по відношенню до інших показників. Незважаючи на зменшення всіх інших елементів власного капіталу, нерозподілений прибуток ще не повністю відреагував на економічну ситуацію на ринку, завдяки постійному зростанню його величини і в абсолютному, і в відносному значенні до 2013 р.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Власним капіталом страхової корпорації можна вважати загальну суму засобів (переважно у грошовій формі), акумульовану за рахунок внесків власників і з внутрішніх джерел страховика, які авансуються в частину його активів для забезпе-

чення його розвитку та додаткового фінансового забезпечення виконання страхових зобов'язань.

Особливістю страхової діяльності є те, що власний капітал не тільки забезпечує розвиток компанії, а й виступає додатковим гарантом виконання нею страхових зобов'язань. Спочатку цим гарантом виступає статутний капітал, тому і висуваються законодавчі вимоги до його мінімального розміру, а потім — нерозподілений прибуток, резервний і додатковий капітал. Їх значення залишається вагомим протягом усієї діяльності страхової корпорації, поступаючись лише страховим резервам.

Специфікою діяльності вітчизняних страховиків є те, що власний капітал у них незалежно від стадії розвитку компанії знаходиться на першому місці.

Бібліографічний список

1. *Алексєєнко М.Д.* Капітал банку: питання теорії і практики: Монографія / М.Д. Алексєєнко. — К.: КНЕУ, 2002. — 276 с.
2. *Бланк И.А.* Управление капиталом: Учебный курс / И.А. Бланк. — К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. — 576 с.
3. *Боднарчук А.В.* Сутність власного капіталу як об'єкта обліку та аналізу / А.В. Боднарчук // Ефективна економіка [Електронний ресурс]. — 2013. — № 8. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2234>.
4. *Бочаров В.В., Леонтьев В.Е.* Корпоративные финансы / В.В. Бочаров, В.Е. Леонтьев. — СПб.: Питер, 2004. — 592 с.
5. *Бригхем С.Ф.* Основы финансового менеджмента: Пер. з англ. / С.Ф. Бригхем. — К.: Молодь, 1997. — 1000 с.
6. *Крамаренко Г.О., Чорна О.Є.* Финансовый менеджмент. 2-ге вид.: Підручник / Г.О. Крамаренко, О.Є. Чорна. — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 520 с.
7. *Гапонюк М.А., Стеценко Б.С.* Власний капітал акціонерного товариства: полемічні питання теорії / М.А. Гапонюк, Б.С. Стеценко // Фінанси, облік і аудит. — 2012. — № 19. — С. 22-30.
8. *Суторміна В.М.* Финансы зарубежных корпораций: Підручник / В.М. Суторміна. — К.: КНЕУ, 2004. — 566 с.
9. *Петренко Н.І.* Еволюція поняття «власний капітал» / Н.І. Петренко // Економічні науки. Сер.: Облік і фінанси. — 2012. — Вип. 9 (3). — С. 42-51.
10. Концептуальна основа фінансової звітності [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/news /view/mizhna>

rodni-standarty-finsanovoi-zvitnosti-versiia-perekladu-ukrainskoiu-movoiu---rik?category=bjudzhet.

11. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономика: принципы, проблемы и политика / К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю // Пер. с англ. 11-го изд. — К.: ХаГар, 2000. — 785 с.

12. Пойда-Носик Н.Н., Грабарчук С.С. Фінансові ресурси підприємства / Н.Н. Пойда-Носик, С.С. Грабарчук // Фінанси України. — 2003. — № 1. — С. 96-103.

13. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: Навч. посібник / О.О. Терещенко. — К.: КНЕУ, 2003. — 554 с.

14. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80/page3>.

15. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.

16. Воськало В.І., Воськало Н.М. Відображення власного капіталу у фінансовій звітності підприємств різних організаційно-правових форм / В.І. Воськало, Н.М. Воськало // Науковий вісник НЛТУ України. — 2014. — Вип. 24.3. — С. 203-209.

17. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/news/view/mizhnarodni-standarty-finsanovoi-zvitnosti-versiia-perekladu-ukrainskoiu-movoiu---rik?category=bjudzhet>.

18. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності: Наказ Міністерства фінансів України від 28.03.2013 р. № 433 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://buhgalter911.com/Res/Zakoni/MetodRek/metod_fin_otch_433.aspx.

19. Консолідовані звітні дані / Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/content/konsolidovani-zvitni-dani.html>.

References

1. Alekseienco, M.D. Kapital banku: pytannia teorii i praktyky [Capital of a bank: theory and practice]: Monohrafiia. — Kyiv: KNEU (2002). — 276 p. [In Ukrainian].

2. Blank, I.A. Upravlenie kapitalom [Capital Management]: Uchebnyi kurs. — Kyiv: Elha, Nika-Tsentr (2004). — 576 p. [In Russian].

3. Bodnarchuk, A.V. Sutnist vlasnoho kapitalu yak obiekta obliku ta analizu [The essence of equity as an object of accounting and analysis] //

Efektivna ekonomika[Electronic resource]. —Available at:<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2234>[In Ukrainian].

4. Bocharov, V.V., Leontev, V.E. Korporativnye finansy[Corporate finance]. — Sankt-Peterburh: Piter(2004). — 592 p.[InRussian].

5. Brihkhem Ye.F. Osnovy finansovoho menedzhmentu [Fundamentals of Financial Management]. — Kyiv: Molod(1997). — 1000 p.[In Ukrainian].

6. Kramarenko, H.O., Chorna, O.Ye. Finansovyi menedzhment [Financial Management]. — Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury(2009). — 520 p.[In Ukrainian].

7. Haponiuk, M.A., Stetsenko, B.S. Vlasnyi kapital aktsionernoho tovarystva: polemichni pytannia teorii [Polemicalquestionsoftheoryofown-capitalofjointstockcompany] // *Finansy, oblik i audyt*, no. 19 (2012). — P. 22-30.[In Ukrainian].

8. Sutormina, V.M. Finansy zarubiznykh korporatsii [Finance of foreign corporations]: Pidruchnyk. — Kyiv: KNEU(2004). — 566 p.[In Ukrainian].

9. Petrenko, N.I. Evoliutsiia poniattia «vlasnyi kapital» [The evolution of the concept of «equity»] // *Ekonomichni nauky. Ser.: Oblik i finansy*, no. 9 (3)(2012). — P. 42-51.[In Ukrainian].

10. Kontseptualna osnova finansovoi zvitnosti [Financial reporting framework][Electronic resource]. —Available at<http://www.minfin.gov.ua/news/view/mizhnarodni-standarty-finansovoi-zvitnosti-versiia-perekladu-ukrainskoii-movoiu---rik?category=bjudzhet>[In Ukrainian].

11. Makkonnell, K.R., Briu, S.L. Ekonomiks: printsipy, problemy politika [Economics: Principles, Problems and Policies]. — Kyiv:KhaHar(2000). — 785 p.[InRussian].

12. Poida-Nosyk, N.N., Hrabarchuk, S.S. Finansovi resursy pidpriemstva [Financial resources of an enterprise] // *Finansy Ukrainy*, no. 1 (2003). — P. 96-103.[In Ukrainian].

13. Tereshchenko, O.O. Finansova diialnist subiektiv hospodariuvannia [Financial activities of business entities]: Navch. posibnyk. — Kyiv: KNEU(2003). — 554 p.[In Ukrainian].

14. Pro strakhuvannia [On insurance]: Zakon Ukrainy vid 07.03.1996 r. No. 85/96-VR[Electronic resource]. —Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80/page3>[In Ukrainian].

15. Pro bukhhalterskyi oblik ta finansovu zvitnist v Ukraini [On Accounting and Financial Reporting in Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 16.07.1999 r. No. 996-XIV[Electronic resource]. — Available at<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996-14>[In Ukrainian].

16. Voskalo, V.I., Voskalo, N.M. Vidobrazhennia vlasnoho kapitalu u finansovii zvitnosti pidpriemstv riznykh orhanizatsiino-pravovykh form [Displaying equity in the financial statements of enterprises of different organizational forms] // *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, no. 24.3 (2014). — P. 203-209.[In Ukrainian].

17. Mizhnarodni standarty bukhhalterskoho obliku [International Accounting Standards][Electronic resource]. —Available at<http://www.minfin.gov.ua/news/view/mizhnarodni-standarty-finansovoi-zvitnosti-versiia-perekladu-ukrainskoii-movoiu---rik?category=bjudzheth>[In Ukrainian].

18. Metodychni rekomendatsii shchodo zapovnennia form finansovoi zvitnosti [Methodical recommendations for completing the forms of financial reporting]: Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy vid 28.03.2013 r. No. 433 [Electronic resource]. —Available athttp://buhgalter911.com/Res/Zakoni/MetodRek/metod_fin_otch_433.aspx[In Ukrainian].

19. Konsolidovani zvitni dani [Consolidated reporting data] / Natsionalna komisiiia, shcho zdiisniuiie derzhavne rehuliuвання u sferi rynkiv finansovykh posluh [Electronic resource]. Available at<http://nfp.gov.ua/content/konsolidovani-zvitni-dani.html> [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 25 травня 2016 р.

УДК 368.03:657.631.6

Баранов Андрей Леонидович,

канд. экон. наук, доц., доцент кафедры страхования,

ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»

(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)

E-mail: andrey.baranov@mail.ru

Собственный капитал страховых корпораций: сущность и структура

АННОТАЦИЯ. В статье углублены теоретико-методические основы относительно сущности и определения собственного капитала страховых компаний. Автором использованы абстрактно-логический метод (в процессе теоретических умозаключений и формирования выводов); методы структурного и статистического анализа (в процессе исследования динамики и структуры собственного капитала страховых корпораций Украины) эмпирические методы исследований (сравнения). Определен собственный капитал страховой компании как общая сумма средств (преимущественно в денежной форме), аккумулированных за счет взносов собственников и из внутренних источников страховщика, которые авансируются в часть его активов для обеспечения его развития и дополнительного финансового обеспечения выполнения страховых обязательств. Осуществлено сравнительную характеристику подходов к определению состава собственного капитала страховщика в соответствии с международными и национальными стандартами бухгалтерского учета. Подробно проанализирована структура собственного капитала страховых корпораций Украины.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: страхование, корпорация, собственный капитал, уставный капитал, нераспределенная прибыль.

UDC 368.03:657.631.6

Baranov Andrii,

Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Insurance
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Peremohy Ave., Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail: andrey.baranov@mail.ru

Essence and structure of insurance corporations' equity

ABSTRACT. *The article deepens theoretical and methodological basis for the understanding of essence and identifying insurance corporations' equity. The author has used the method of abstract logic (for theoretical reasoning and conclusions); methods of structural and statistical analysis (for exploring dynamics and structure of insurance corporations' equity in Ukraine); empirical research methods (comparison). The study identifies equity of insurance corporation as a total amount of assets (mainly in money terms), accumulated by insurer through contributions of owners and from other domestic sources, and invested in assets for further development and additional funding of insurance liabilities. The author has compared approaches to the identifying of insurer equity according to the international and national accounting standards. The study has examined the structure of insurance corporations' equity in Ukraine.*

KEY WORDS: *insurance, corporation, equity, registered capital, retained profit.*

УДК 336.76

Гапонюк Микола Анатолійович,

канд. екон. наук, професор, зав. кафедри Фінансові ринки,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, вул. Дегтярівська, 49г)
E-mail: kneu.finrunok@mail.ru

МАКРОФІНАНСОВА ПОЛІТИКА ТА КОРПОРАТИВНИЙ СЕКТОР: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

АНОТАЦІЯ. *У статті досліджено теоретичні засади взаємозв'язку макрофінансової політики держави та фінансового господарства корпорацій. На основі аналізу наукових позицій провідних учених виокремлено головні завдання фінансової політики макrorівня на сучасному етапі. Держава має у своєму розпорядженні широке коло інструментів впливу на корпоративні фінанси, але абсолютна більшість з них можуть мати різний вплив на діяльність корпоративного сектору — як позитивний,*

так і негативний. Як наслідок, держава повинна вкрай обережно підходити до питання вибору тих чи тих інструментів макрофінансової політики.

У той же час, фінансова домінанта сучасного корпоративного сектору визначила можливість впливу провідних транснаціональних корпорацій на діяльність урядів, у тому числі — їх фінансову політику. Таким чином виникає конфлікт інтересів «бізнес-стратегія корпорації — макрофінансова політика держави». При цьому як держава, так і корпорації змушені докладати зусилля для синхронізації власних інтересів з інтересами інших економічних агентів, оскільки тільки за такої умови забезпечується сталий розвиток країни. Фактично провідні корпорації перебирають на себе частину функцій, що раніше властиві були насамперед державі (наприклад, через механізм корпоративної соціальної відповідальності).

КЛЮЧОВІ СЛОВА: фінансова політика, макрофінансова політика, фінансовий механізм, корпорація.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Домінування корпорацій на сучасному етапі суттєво видозмінило принципи фінансової діяльності як на макрорівні, так і на мікрорівні. Разом з тим, корпоратизація світової економіки об'єктивно співпала з її глобалізацією, наслідком чого стало посилення взаємозалежностей між різноманітними процесами. Формування єдиного глобального середовища створило як численні переваги, так і посилило вразливість економічних агентів. Фактично в глобальній економіці відбувається трансформація усталених підходів як до макрофінансової політики держави, так і до корпоративного фінансового менеджменту. У цьому зв'язку слід зазначити, що основа таких трансформацій — лідерство корпорацій в економіці, їх здатність вирішувати надзвичайно складні та масштабні завдання, що не під силу суб'єктам бізнесу інших організаційно-правових форм. Лише кілька десятиліть тому на теоретичному рівні та у практичній площині вченими досліджувалося питання лише щодо впливу державної фінансової політики на корпоративні фінанси, то зараз слід говорити і про наявність зворотного впливу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання впливу макрофінансової політики держави на корпоративний сектор і фінансове господарство вітчизняних корпорацій розглядалося в роботах багатьох вітчизняних економістів. Насамперед у цьому контексті слід виділити праці І. Бланка, В. Бабіченка, О. Данілова, В. Зимовця, А. Крисоватого, В. Опаріна, Л. Птащенко, О. Терещенка, В. Федосова, С. Юрія та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Разом з тим, не применшуючи наукового доробку зазначених авторів, усе ж зазначимо, що в абсолютній більшості робіт макрофінансова політика держави та функціонування корпоративних фінансів не розглядалися через численних взаємозв'язків, а виключно в контексті впливу держави на фінансове господарство корпорацій. Більше того, глобальні стреси, що періодично стрясають світову економіку, засвідчують необхідність наукового аналізу і зв'язку зворотного порядку «корпоративні стратегії — макрофінансова політика держави».

Формулювання мети і завдання дослідження. Таким чином, мета статті — доповнити існуючі теоретичні положення фінансової науки щодо якісних параметрів впливу макрофінансової політики держави та фінансової стратегії корпорацій.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Досліджуючи вказану проблему, насамперед зазначимо, що в наукових колах, незважаючи на її розробленість, до цього часу відсутній консенсус щодо змісту понять «фінансова політика», «макрофінансова політика», і тим більше — щодо їх цілей. Відповідно доцільно розглянути існуючі позиції провідних вчених.

Так, відомі вітчизняні фахівці В. Федосов ф С. Юрій вважають, що фінансова політика — це цілеспрямована діяльність держави та інших суб'єктів господарювання у сфері формування, розподілу та використання фінансових ресурсів задля досягнення поставленої мети. Залежно від рівня реалізації вони розрізняють: фінансову політику держави (макрорівень); фінансову політику суб'єктів господарювання (мікрорівень); фінансову політику міжнародних організацій та фінансових інституцій (міжнародний рівень) [1]. Таким чином, виходячи з позиції цих учених, фінансову політику держави можна ототожнювати з макрофінансовою політикою. Підкреслимо ще один симптоматичний момент — науковці на чолі з В. Федосовим ф С. Юрієм вважають за доцільне не конкретизувати мету фінансової політики на усіх рівнях.

Інші вчені безпосередньо досліджують змістовні характеристики фінансової політики держави, вважаючи, що вона «...це сукупність державних заходів у сфері фінансової діяльності, спрямованих на мобілізацію фінансових ресурсів, їх розподіл і використання для виконання державою її функцій» [2]. На думку

О. Стойко основними складовими фінансової політики держави є: фінансова політика; грошово-кредитна (монетарна) політика; митна політика; боргова політика; інвестиційна політика [2]. Як бачимо, на відміну від підходу попередніх авторів, О. Стойко та ін. вважають, що цілеспрямування державної фінансової політики — виконання державою своїх функцій.

Якщо багато вчених вважають за необхідне розділяти поняття «фінансова політика» та «фінансова політика держави», то відомий вітчизняний фахівець В. Опарін вважає: «...фінансова політика — комплекс дій і заходів, що здійснюються державою в межах наданих їй функцій і повноважень у сфері фінансової діяльності суб'єктів господарювання та фінансових інституцій, громадян і безпосередньо держави з метою вирішення певних завдань і досягнення поставлених цілей» [3].

На думку В. Опаріна, у широкому розумінні фінансова політика відображає усі сторони функціонування фінансів і включає в себе монетарну (грошово-кредитну) та фінансову політику [3].

Інші вчені, аналізуючи фінансову політику, наголошують на необхідності застосування її ефективності: «Фінансова політика — це комплекс державних заходів, що забезпечують ефективне функціонування фінансів і фінансової системи». У подальшому дослідженні науковець зазначає, що фінансова політика охоплює широкий комплекс заходів: розробку загальної концепції фінансової політики, визначення її основних напрямів, цілей і головних завдань; створення адекватного фінансового механізму; управління фінансовою діяльністю держави та суб'єктів господарювання [4].

У свою чергу, С. Большаков стверджує, що «...фінансова політика — це матеріалізована у фінансові рішення і в практику усвідомлення державою та суспільством, підприємствами і фірмами необхідність зростання добробуту суспільного і приватного капіталу..., що здійснюється через об'єктивно притаманну фінансам функцію розподілу і перерозподілу тільки-но створеної вартості, яка виражена у грошовій формі» [5].

Російський науковець В. Ковальов досліджує державну фінансову політику як складову частину соціально-економічної політики держави, яка спрямована на забезпечення збалансованого зростання фінансових ресурсів у всіх ланках фінансової системи країни [6].

Абсолютна більшість учених визначають необхідність державного втручання в економічні процеси тими ж причинами, які створюють умови і для державного втручання (регулювання) в економіку (рис. 1).

Рис. 1. Причини державного втручання в економічні процеси

Джерело: систематизовано автором за [7, 8]

Більше того, фінансова політика розглядається виключно як складова економічної політики. Так, П. Леоненко та П. Юхименко вважають, що фінансова політика держави — це частина (підсистема) її економічної політики, яка є сукупністю законодавчих і нормативних актів, бюджетно-податкових, інших фінансових інструментів, інститутів та заходів державної влади, які згідно із законодавством мають повноваження щодо формування й використання фінансових ресурсів держави та регулюють фінансово-кредитні потоки у секторах економіки відповідно до стратегічних і тактичних цілей державної економічної політики [9].

Інші вітчизняні науковці вважають, що функції держави в економіці формалізовано можна представити таким чином [10, с. 54]:

- 1) правове забезпечення економіки;
- 2) підтримка конкурентного середовища;
- 3) перерозподіл доходів на користь малозабезпечених верств населення;
- 4) виробництво суспільних благ;
- 5) регулювання зовнішніх ефектів;
- 6) стабілізація економіки.

Загалом, підсумовуючи аналіз вказаного питання зазначимо, що серед науковців існують розбіжності щодо тотожності дефініцій «фінансова політика» та «фінансова політика держави». На наш погляд, у цьому контексті слід орієнтуватися на переважне використання дефініції «макрофінансова політика».

При цьому, наукова дискусія триває і щодо цілей фінансової політики держави, які доволі часто розглядаються в контексті функцій фінансів. Так, В. Боронос вважає, що особливо важливим у фінансовій політиці є забезпечення реалізації стимулювальної функції фінансів, а саме їх активного впливу на зростання ВВП. При цьому кожна ланка фінансової системи повинна працювати у тісній взаємодії з іншими для забезпечення загального розвитку і зростання економіки країни та добробуту населення [11, с. 40].

Російський дослідник В. Ковальов вважає, що фінансова політика повинна бути спрямована на забезпечення збалансованого зростання фінансових ресурсів у всіх ланках фінансової системи країни [6].

У своїй переважній більшості сучасні вчені узагальнюють цілі фінансової політики держави (як, зокрема, і цілі економічної політики), зводячи їх до таких варіантів: ефективне виконання державою своїх функцій; забезпечення економічного розвитку, забезпечення сталого розвитку тощо. Надалі вважаємо за необхідне орієнтуватися на виділення таких складових фінансової політики держави (рис. 2).

Розглядаючи макрофінансову політику держави у зв'язку з фінансовими стратегіями сучасних корпорацій слід акцентувати увагу на питаннях, що пов'язані з фінансовим середовищем, в якому вони функціонують.

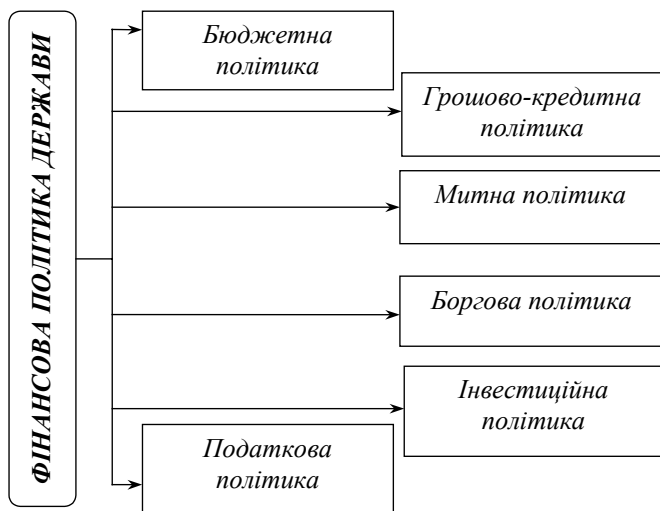

Рис. 2. Складові фінансової політики держави

Джерело: систематизовано автором за [1].

Відомий вітчизняний науковець І. Бланк зазначає, що фінансове середовище функціонування підприємства — це система умов і чинників, що впливають на організацію, форми і результати його фінансової діяльності. При цьому, на думку І. Бланка, зовнішнє фінансове середовище фактично обмежене національною фінансовою сферою [12].

У свою чергу Є. Шохіна стверджує, що фінансове середовище підприємництва представляє сукупність господарюючих суб'єктів, що діють поза даного підприємства і впливають на можливості фінансового менеджменту розміщувати грошові кошти та отримувати доходи [13].

Інші вчені підкреслюють окремі риси фінансового середовища: «Через динамічність зовнішнього середовища постає проблема формування фінансової стратегії з урахуванням впливу значної кількості чинників екзогенного та ендогенного характеру на діяльність підприємств, що потребує подальшого дослідження» [14, с. 27].

А. Таєв зазначає, що фінансове середовище підприємництва — це наявність умов і факторів, які опосередковують грошові від-

носини підприємства і які впливають на величину і напрямок руху грошових потоків і вимагають прийняття фінансових управлінських рішень, спрямованих на досягнення підприємством [15, с. 5—6].

Т. Теплова конкретизує зовнішнє фінансове середовище до окремих факторів. До макрофакторів цей науковець відносить: суспільно-політичну ситуацію у країні; правову систему (ступінь розвитку контрактів, захищеність власників, менеджерів, працівників, кредиторів, постачальників, покупців); структуру власності підприємства, грошово-кредитну та валютну політику держави; організацію розрахунків між підприємствами (грошові, бартерні); ступінь включення в світову економіку; рівень розвитку фінансового ринку та фінансової інфраструктури [16].

У той же час, абсолютна більшість науковців, незважаючи на різних виділення змістовних характеристик фінансового середовища корпорацій, продовжує сприймати його виключно як об'єктивну складову, на яку вплинути корпораціям вкрай складно, а то й взагалі неможливо. На наш погляд, така позиція була відносно коректною ще кілька десятиліть тому, проте на сучасному етапі розвитку вона повинна бути актуалізованою. Зокрема, російський учений Д. Плетньов сформував такі сценарії взаємовідносин корпорацій і держави [17]:

1) продовження функціонування корпорацій на існуючих принципах та в існуючих масштабах, що об'єктивно призведе у середньостроковій перспективі до зниження існуючих ресурсів нижче критичного мінімуму;

2) «відторгнення» суспільством економічної влади корпорацій через різноманітні соціальні протести і т.п.;

3) поступова еволюція корпоративного сектору до ефективнішої форми організації, яка буде враховувати економічні інтереси інших членів суспільства.

Акцентуємо увагу на позиції Е. Тоффлера: у новому суспільстві, що зароджується, корпорації будуть представляти собою комплексні організації, які виконуватимуть кілька функцій (а не тільки функції максимізації прибутку та обсягів виробництва). Керівник такої корпорації і буде відповідати за реалізацію вказаних напрямків, які, доволі часто, не будуть мати ніякого відношення до економіки, а лежатимуть у площині релігійних відносин, культурних і т.п. [18].

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Фактично мова йде про те, що в подальшому: по-перше, діяльність корпорацій усе більше видозмінюватиметься в сторону зростання ролі неекономічної діяльності (зокрема, через корпоративну соціальну відповідальність); по-друге, відповідні зміни стосуватимуться і державної економічної політики, які повинна задля забезпечення ефективності враховувати описані вище трансформації. Насамкінець, слід звернути увагу на той факт, що видозмінюватимуться підходи і до розробки та реалізації макрофінансової політики.

Зокрема можна припустити що в демократичних країнах посилюватиметься роль т.з. GR-менеджменту, за допомогою якого сучасні корпорації налагоджуватимуть взаємодію з урядовими структурами. Окрім того, макрофінансова політика поступово ставатиме продуктом консенсусу між урядом, корпораціями та суспільством в цілому. На наш погляд, саме такий розвиток подій є найпривабливішим і для корпоративного сектору і для держави. Інакше посилюватиметься конфліктність між макрофінансовою політикою та корпоративними фінансовими стратегіями, що в підсумку деструктивно впливатиме і на економічну діяльність держави і на корпоративний сектор країни.

Бібліографічний список

1. Теорія фінансів: Підручник / За ред. проф. В. М. Федосова, С. І. Юрія. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 576 с.
2. Фінанси: навч. посіб. / О.Я. Стойко, Д.І. Дема; за ред. О.Я. Стойка. — К.: Алерта. 2014.—432 с.
3. *Опарін В. М.* Фінанси (Загальна теорія): Навч. посібник. — 2-ге вид., доп. і перероб. — К.: КНЕУ, 2002. — 240 с.
4. *Пришва Н. Ю.* Публічні доходи: поняття та особливості правового регулювання : монографія / Н. Ю. Пришва. — К. : КНТ, 2010. — 200 с.
5. *Большаков С. В.* Основы управления финансами : учебное пособие / С. В. Большаков. — М. : НД ФБК-ПРЕСС, 2000. — 560 с.
6. *Ковалев В. В.* Финансы / В. В. Ковалев. — М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. — 520 с.
7. *Айрапетян М.* Экономическая политика: в поисках новой парадигмы/ М. Айрапетян // Проблемы теории и практики управления. — 2011. — № 8. — С. 8—18.
8. *Козловський С. В.* Економічна політика як базовий елемент механізму управління чинниками розвитку сучасних економічних систем /

С. В. Козловський // Актуальні проблеми економіки. — 2010. — № 1. — С. 13—20.

9. Теорія фінансів : навч. посіб. / П. М. Леоненко, П. Л. Юхименко, А. А. Льєнко [та ін.]; за заг. ред. О. Д. Василика. — К. : Центр навчальної літератури, 2005. — 480 с.

10. *Отрошко О.* До питання про економічні функції держави в сучасній ринковій економіці / О. Отрошко // Теоретичні та прикладні питання економіки. — 2013. — Вип. 28, Т. 1. — С. 53—59.

11. *Боронос В. Г.* Методологічні засади управління фінансовим потенціалом території: монографія / В. Г. Боронос. — Суми: Сумський державний університет, 2011. — 310 с.

12. *Бланк И. А.* Основы финансового менеджмента : т. 1 / Бланк И.А. — [2-е изд., перераб. и доп.]. — К.: Эльга, Ника-центр, 2004. — 624 с.

13. Финансовый менеджмент : учебник / коллектив авторов ; под ред. проф. Е.И. Шохина. — 4-е изд., стер. — М.: КНОРУС, 2012. — 480 с.

14. *Потій В. З.* Фінансова стратегія підприємства як складова фінансового управління / В. З. Потій, О. М. Дем'яненко // Збірник наук. праць Національного ун-ту Державної податкової служби України. — 2009. — № 2. — С. 26—29.

15. *Таев А. Г.* Развитие финансовой среды предпринимательства на муниципальном мезоуровне: автореф. дис... канд. экон. наук : 08.00.10 / А. Г. Таев. — Волгоград, 2007. — 20 с.

16. *Теплова Т.В.* Финансовый менеджмент: управление капиталом и инвестициями. — М.: ГУ-ВШЭ, 2000. — 504 с.

17. *Плетнев Д. А.* Корпорация как способ организации материального производства/ Д. А. Плетнев // Вестник Московского университета. Серия 6. Экономика. — 2010. — № 6. — С. 36—45.

18. *Торфлер Э.* Третья волна = The Third Wave, 1980. — М.: АСТ, 2010. — 784 с.

References

1. *Fedosov V.* «Teorija finansiv» [Theory of Finance]. — K.: CUL (2010). — 456 p. [In Ukrainian].

2. *Stojko O.* «Finansi» [Finance]. — K.: Alerta (2014). — 432 p. [In Ukrainian].

3. *Oparin V.* «Finansi» [Finance]. — K.: KNEU (2002). — 240 p. [In Ukrainian].

4. *Prishva N.* «Publichni dohodi: pon'att'a ta osoblivosti pravovogo reguluvann'a» [Public revenues: Concept and features of legal regulation]. — K.: KNT (2010). — 200 p. [In Ukrainian].

5. *Bolshakov S.* «Osnovi upravlenija finansami» [Financial Management Basics]. — M.: ND FBK-PRESS (2010). — 560 p. [In Russian].

6. Koval'ov V. «Finansi» [Finance]. — M.: Prospekt (2006). — 520 p. [In Russian].
7. Ajrapet'an M. «Ekonomicheskaja politika: v poiskah novoj paradigmi» [Economic policy: in search of a new paradigm]. // Problemi teorii i praktiki upravlenija (2011). — vol. 8. — pp. 8—18. [In Russian].
8. Kozlovskij, S. «Ekonomichna polityka yak bazovyy element mekhanizmu upravlinnya chynnykamy rozvytku suchasnykh ekonomichnykh system» [Economic policy as a basic element management mechanism factors of modern economic systems]. // Aktualni problemi ekonomiki (2010). — vol. 1. — pp. 13—20. [In Ukrainian].
9. Leonenko, P. «Teorija finansiv» [Theory of Finance]. // K.: CUL (2005). — 480 p. [In Ukrainian].
10. Otroshko, O. «Do pytannya pro ekonomichni funktsiyi derzhavy v suchasniy rynkoviy ekonomitsi» [On the economic functions of the state in the modern market economy]. // Teoretychni ta prykladni pytannya ekonomiky (2013). — vol. 28. — pp. 53—59. [In Ukrainian].
11. Boronos V. «Metodolohichni zasady upravlinnya finansovym potent-sialom terytoriyi» [Methodological principles of the local financial capacity management] // Sumy: SDU (2011). — 310 p. [In Ukrainian].
12. Blank I. «Osnovi finansovogo menedjmenta» [Fundamentals of Financial Management]. — K.: Nika-centr (2004). — 624 p. [In Russian].
13. Shokhin, E. «Finansovij menedjment» [Financial Management]. — M.: KNORUS (2012). — 480 p. [In Russian].
14. Potij V. «Finansova stratehiya pidpryemstva yak skladova finansovoho upravlinnya» [The financial strategy of a company as a component of financial governance]. // Zbirnyk nauk. prats' Natsional'noho un-tu Derzhavnoyi podatkovoyi sluzhby Ukrayiny (2009). — vol. 2. — pp. 26—29. [In Ukrainian].
15. Taev A. «Razvytye fyansovoy sredi predprynymatel'stva na munit-sypal'nom mezourovne» [The development of the financial environment of business at the municipal mesolevel]. — Volgograd (2007). — 20 p. [In Russian].
16. Teplova T. «Finansovij menedjment: upravlenie kapitalom i investitsijami» [Financial management: capital management and investment]. — M.: GU-BSHE (2000). — 504 p. [In Russian].
17. Pletnev D. «Korporatsyya kak sposob orhanyzatsyy materyal'noho proyzvodstva» [Corporation as a way of organizing material production]. // Vestnyk Moskovskoho unyversyteta. Seryya 6. Ekonomika (2010). — vol. 6. — pp. 36—45. [In Russian].
18. Toffler, E. «Tretja volna» [The Third Wave]. — M.: ACT (2010). — 784 p. [In Russian].

Стаття надійшла до редакції 14 червня 2016 р.

УДК 336.76

Гапонюк Николай Анатольевич

канд. экон. наук, профессор, зав. кафедры Финансовые рынки,
ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680, Украина, Киев, ул. Дегтяревская, 49г)
E-mail:kneu.finrunok@mail.ru

Макрофинансовая политика и корпоративный сектор: теоретические аспекты

АННОТАЦИЯ. В статье исследуются теоретические основы взаимосвязи макрофинансовой политики государства и финансового хозяйства корпораций. На основе анализа научных позиций ведущих ученых очерчены главные задачи финансовой политики макроуровня на современном этапе. Государство имеет в своем распоряжении широкий круг инструментов влияния на корпоративные финансы, но абсолютное большинство из них могут иметь различно влияние на деятельность корпоративного сектора — как позитивный, так и негативный. Вследствие этого государство должно очень осторожно подходить к выбору тех или иных инструментов макрофинансовой политики.

В то же время, финансовая доминанта современного корпоративного сектора определила возможность влияния ведущих транснациональных корпораций на деятельность правительств, в том числе — их финансовую политику. Таким образом возникает конфликт интересов «бизнес-стратегия корпорации — макрофинансовая политика государства». При этом как государство, так и корпорации вынуждены прилагать усилия для синхронизации собственных интересов и интересов других экономических агентов, поскольку только в таких условиях достигается уверенный рост страны. Фактически ведущие корпорации перебирают на себя часть функций, которые раньше были характерны для государства (например, с помощью механизма корпоративной социальной ответственности).

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: финансовая политика, макрофинансовая политика, финансовый механизм, корпорация.

UDC 336.76

Gaponyuk Mykola,

Candidate of Sciences (Economics), Professor,
Head of the Department of Financial Markets,
KyivNational Economic University named after VadymHetman
(54/1, Peremohy Ave., Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail:kneu.finrunok@mail.ru

Macrofinancial policy and corporate sector: theoretical aspects

ABSTRACT. This article deals with theoretical principles of interconnection between macrofinancial government policy and financial activity of a corpora-

tion. The author distinguishes the main tasks of macrofinancial policy based on analysis of scientific positions of leading scientists. A government has a wide set of instruments that influence corporate finance, but most of them can have varied effects on the activity in a corporate sector both positive and negative. As a result, a government should carefully choose macrofinancial policy instruments.

At the same time, financial dominant of a modern corporate sector determines the possibility of leading multinational corporations to influence the activity of governments including their financial policy. In this way, the conflict of interests «business strategy of a corporation — macrofinancial government policy» arises. In this case, both a government and corporations have to make efforts to reconcile their interests, because only under such a condition the sustainable development of a country is possible. In fact, leading corporations take over some functions previously inherent to the governments (for example, through the mechanism of corporate social responsibility).

KEY WORDS: financial policy, macrofinancial policy, financial mechanism, corporation.

УДК 336.1:316.422:005.591.6

Гладченко Лідія Петрівна,

канд. екон. наук, доц., доцент кафедри фінансів, докторант
ДВНЗ „КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)

E-mail: l_gladchenko@kneu.edu.ua

ІННОВАЦІЇ У ФІНАНСОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ УРЯДУ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

АНОТАЦІЯ. Розвиток сучасних суспільств супроводжують соціальні трансформації. Інновації, які відбуваються в державному секторі економіки, безпосередньо залежать від них. Дане дослідження спрямоване на вивчення застосування інновацій у фінансовій діяльності урядових інституцій в Україні в умовах соціальних змін. Перш за все, в роботі визначено урядовий сектор національної економіки та розкрито специфіку функціонування урядових інституцій. У статті охарактеризовано основні інноваційні інструменти та технології державного фінансового менеджменту, які використовуються в Україні. Основне питання стосується впливу соціальних трансформацій на урядові фінанси. За результатами дослідження обґрунтовані напрями вдосконалення фінансового менеджменту в урядовому секторі на основі застосування інноваційних інструментів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: урядовий сектор економіки, урядові фінанси, фінансові інновації, відкритий бюджет, е-демократія, е-урядування.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Інноваційний розвиток у сучасних умовах є запорукою формування та реалізації конкурентних переваг національної економіки у глобальному і динамічному світі. Він пронизує фактично усі сфери життєдіяльності суспільства і функціонування усіх економічних суб'єктів, впливаючи на процеси виробництва та управління, а також на якість задоволення як індивідуальних, так і суспільних потреб. Урядовий сектор національної економіки, специфіку економічних процесів у якому визначає публічне адміністрування та спрямованість на задоволення суспільних потреб, переживає етап кардинальних трансформацій, зумовлених продовженням процесів становлення громадянського суспільства в Україні та остаточної відмови від елементів командно-адміністративної радянської системи управління. Реформування супроводжується запровадженням новітніх форм і методів урядування та реформатування усіх сфер відносин органів публічної влади, у тому числі й фінансових. Відповідно до цього в урядовому секторі відбуваються інноваційні зміни у фінансовій діяльності органів влади усіх рівнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Переважна більшість публікацій, присвячених фінансовим інноваціям, пов'язана з діяльністю банківських та інших кредитних інституцій, інвестиційних фондів, страхових компаній, посередників фондового ринку, а також функціонування фінансового ринку загалом. У державному секторі економіки увага дослідників концентрується лише на окремих аспектах його реформування та модернізації. Зокрема, найактуальнішими є питання бюджетної децентралізації, середньострокового бюджетного планування, відкритого бюджету, державного фінансового контролю, реформування податкового адміністрування. Серед провідних вітчизняних науковців-фінансистів, які досліджують фінансові інновації у державному фінансовому менеджменті, можна назвати Опаріна В.М., Пасентко Т.В., Сибірянську Ю.В., Тимченко О.М., Федосова В.М. та інших. Наразі більшість публікацій, присвячених інноваціям у діяльності держави, здійснена фахівцями з державного управління, тоді як фінансові дослідження проведені недостатньо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Наукове дослідження реформ, які відбуваються в Україні в урядовому секторі і в державному секторі в цілому, фокусується на інноваційних перетворен-

нях в окремих галузях і сферах діяльності. У той самий час, існує потреба систематизації та аналізу інновацій у фінансовій діяльності урядових інституцій в умовах активних соціальних трансформацій, які переживає українське суспільство на сучасному етапі свого розвитку.

Формулювання мети і завдань дослідження. Мета дослідження полягає у виявленні та систематизації інновацій у фінансовій діяльності урядових інституцій в Україні. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити низку завдань. По-перше, потрібно визначити урядовий сектор національної економіки та розкрити специфіку функціонування урядових інституцій. По-друге, мають бути окреслені соціальні трансформації, які переживає українське суспільство, і які можуть мати вплив на урядовий сектор. По-третє, необхідно виявити інноваційні інструменти та технології у фінансовій діяльності урядових інституцій, охарактеризувати їх специфіку, а також систематизувати практику їхнього застосування в Україні. По-четверте, мають бути обґрунтовані напрями вдосконалення фінансового менеджменту в урядовому секторі на основі застосування інноваційних інструментів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сучасна національна економіка розглядається в контексті її поділу на інституційні сектори, основою чого виступають різні види інституційних одиниць. Інституційна одиниця — це економічна одиниця, яка здатна від власного імені володіти активами, приймати зобов'язання, брати участь в економічній діяльності та вступати в операції з іншими одиницями [2]. До інституційних одиниць належать фінансові і нефінансові корпорації, домогосподарства, некомерційні організації, а також уряд (органи публічної влади). Інституційна структура урядового сектору включає (1) органи державної влади та управління, (2) органи місцевого самоврядування та (3) неринкові некомерційні організації, які підконтрольні уряду, утримуються за рахунок бюджетних коштів і надають неринкові послуги населенню. Об'єктом даного дослідження виступають урядові інституції — органи публічної влади, тоді як підконтрольні уряду неринкові некомерційні організації залишилися поза увагою.

Урядові інституції мають свою специфіку (рис. 1), яка зумовлює їх відмінності від інших суб'єктів господарювання:

➤ усі суб'єкти урядового сектору є юридичними особами, а отже мають юридичну адресу, права, обов'язки, несуть відповідальність тощо, багато з них мають розгалужену територіальну структуру;

➤ заснування державних органів і здійснення ними діяльності безпосередньо пов'язане з політичними процесами, а не з ринковою діяльністю;

➤ з організаційно-правової точки зору вони являються бюджетними установами, і утримуються за рахунок бюджетів, тобто фактично за рахунок коштів платників податків;

➤ вони здійснюють функції публічної влади та публічного адміністрування, що належить до категорії суспільних благ;

➤ державні органи функціонують у рамках жорсткої ієрархічної структури, для них типовою є побудова відносин (у тому числі й фінансових) «зверху — донизу».

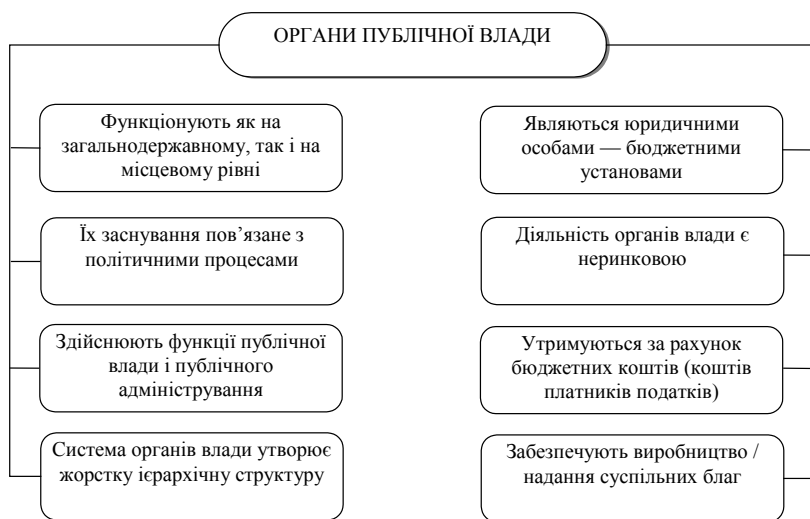

Рис. 1. Специфіка функціонування урядових інституцій — органів публічної влади

Загалом, у фінансово-економічній діяльності урядових інституцій можна виділити три ключові особливості. По-перше, вони утримуються за рахунок бюджетних коштів, тобто коштів плат-

ників податків. Це створює об'єктивні передумови для підзвітності органів влади перед громадянами — платниками податків. По-друге, їх діяльність є неринковою, а кошти витрачаються відповідно до урядової політики, яка визначається національними інтересами, суспільними пріоритетами, завданнями, проблемами і потребами суспільного розвитку, а не принципами комерційного розрахунку. Дана особливість видить на перший план проблеми раціонального ухвалення рішень і забезпечення ефективності діяльності органів публічної влади. По-третє, вони здійснюють виробництво / надання суспільних благ, що акцентує увагу на суспільному виборі на користь тих чи тих благ, фінансуванні їх виробництва (шляхом сплати податкових платежів) і забезпечення належної їх якості.

Усі тенденції розвитку соціуму напряду позначаються на характері функціонування органів публічної влади на загальнодержавному і на місцевому рівні, у тому числі й на їх фінансовій діяльності. Україна переживає історичний етап, на якому активно відбуваються соціальні трансформації. Вони викликані процесами відмирання радянської командно-адміністративної системи, розвитком національної самосвідомості й становлення України як суверенної держави та відповідно пошуками адекватної сучасним реаліям системи фінансово-економічних відносин у всіх сферах і на всіх рівнях господарського життя. Соціальні трансформації охоплюють найрізноманітніші аспекти життєдіяльності соціуму. Серед наймасштабніших — перебудова взаємовідносин між суспільством і державою. Так, основні тенденції стосуються децентралізації влади та управління, набуття владою реальних ознак публічності, забезпечення її підзвітності та підконтрольності суспільству, зміни характеру публічного адміністрування у контексті його спрямування на служіння інтересам громадян, активної та безпосередньої участі громадян у політичному процесі тощо. Зазначені процеси зумовлюють формування нових підходів в ухваленні органами влади фінансових рішень, нових технологій управління фінансовими фондами, які знаходяться у розпорядженні центрального уряду на місцевих урядів.

Вплив соціальних трансформацій на фінансову діяльність урядових інституцій в Україні має різні напрями (рис. 2) і може бути визначений як інноваційний. Відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» [3], «інновації — новостворені (застосовані) і / або вдосконалені конкурентоспроможні технології,

продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і / або соціальної сфери». Фінансові інновації в урядовому секторі стосуються бюджетного менеджменту, предметом якого є бюджетний процес, управління державним боргом, адміністрування податків. Під впливом суспільних змін урядові інституції в Україні починають запроваджувати в свою фінансово-економічну діяльність нові технології і процедури державного фінансового менеджменту, а також надання адміністративних послуг, що змінює якість функціонування урядових фінансів, про що детальніше йтиметься далі.

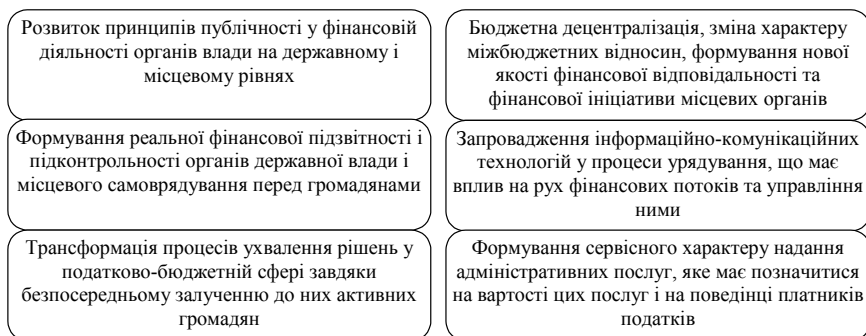

Рис. 2. Напрями впливу соціальних трансформацій на фінансову діяльність урядових інституцій в Україні

Найважливіші зміни, які відбуваються в державних фінансах, пов'язані з розвитком принципів їх публічності. Інституційні засади цього сформовані законодавчими актами України [4—8]. Зокрема, вони спрямовані на забезпечення прозорості та відкритості інформації — відкритого доступу до фінансових даних. Відповідно до Закону України «Про відкритість використання публічних коштів» (стаття 1) до публічних коштів віднесені:

- кошти Державного бюджету України,
- кошти місцевих бюджетів і бюджету Автономної Республіки Крим,
- кошти цільових фондів (Пенсійного фонду і фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування),

- кошти Національного банку України та державних банків,
- кошти суб'єктів господарювання державної і комунальної власності, отримані ними від їхньої господарської діяльності,
- кредитні ресурси, надані під державні та місцеві гарантії.

На виконання цього закону в 2015 р. в Україні було утворено офіційний державний інформаційний портал Є-Data, який є відкритим ресурсом у мережі Інтернет, і на якому оприлюднюється інформація про використання публічних коштів і реалізується ідея «Прозорого бюджету» [7]. На сьогоднішній день формування цього порталу все ще продовжується, він діє у тестовому режимі. Так, далеко не всі розпорядники бюджетних коштів зареєстровані на ньому, а вже зареєстровані розпорядники наповнюють поки що не всі розділи. Також на порталі, поки він функціонує в тестовому режимі, відсутні форми для розміщення всього обсягу інформації, яка відповідно до закону підлягає оприлюдненню.

Публічність урядових фінансів передбачає не тільки забезпечення відкритості фінансових даних, але й формування реальної фінансової підзвітності і підконтрольності органів державної влади. Це реалізується за двома напрямками: по-перше, підзвітність органів виконавчої влади перед представницьким органом — парламентом, а по-друге, — підзвітність перед громадянським суспільством [9]. За оцінками Огляду відкритості бюджету, який укладається незалежною групою Міжнародне бюджетне співробітництво [10], українська виконавча влада демонструє високий рівень підзвітності парламенту і вищим органам контролю (Рахунковій палаті України): зі 100 можливих балів Україна в 2015 р. отримала відповідно 79 балів (підзвітність парламенту) і 83 бали (підзвітність вищим органам контролю). Але через українську низьку оцінку участі громадськості у бюджетному процесі (23 бали) загальний індекс відкритості бюджету, який є інтегральним показником, склав лише 46 балів. Крім того, негативний вплив на індекс відкритості бюджету справила відсутність в Україні піврічних оглядів виконання бюджету та бюджету для громадськості, який розробляється у форматі, зрозумілому для широких верств громадян, які не є фахівцями у галузі державних фінансів, з метою забезпечення зрозумілості політичних планів органів влади. Одним із кроків на покращення ситуації у цьому питанні Кабінет міністрів України у лютому 2016 р. ухвалив Концепцію створення інтегрованої інформаційно-аналітичної системи «Прозорий бюджет» [7].

Порівняно з 2015 роком, Україна демонструє швидкі зміни ситуації у галузі взаємодії громадянського суспільства з органами влади. Протягом 2015—2016 років відбуваються трансформації процесів ухвалення рішень у податково-бюджетній сфері завдяки безпосередньому залученню до них активних громадян. Потужний вплив на фінансову діяльність урядових інституцій здійснює волонтерський рух. Провідними формами взаємодії громадянського суспільства з урядовими інституціями в Україні є:

- утворення громадських (у т.ч. волонтерських) рад, консультативно-дорадчих та експертних органів, робочих груп і комісій, які функціонують при центральних і місцевих органах влади;
- публічні консультації з громадськістю шляхом публічного обговорення та проведення опитувань з метою виявлення громадської думки, у т.ч. щодо проектів нормативно-правових актів;
- проведення державними органами громадських слухань, форумів, круглих столів, конференцій і зустрічей з громадськістю, у т.ч. із використанням відео- та інтернет-комунікацій;
- спільне виконання аналітичних, інформаційних, соціальних та інших проектів;
- інші форми співпраці.

Провідна роль у взаємодії громадянського суспільства з урядовими інституціями належить процесу комунікації, який через двосторонній обмін думками та інформацією здатний привести до взаємопорозуміння. Завдяки сучасним інформаційно-комунікаційним технологіям цей процес набуває абсолютно нової якості і визначає нову реальність публічного адміністрування. Так, у низці розвинених країн світу (США, Великобританії, Канаді, Австралії, Новій Зеландії та Нідерландах) ера нового публічного менеджменту, яка почала домінувати з 1980-х років, вже закінчилася [12, с. 468]. Це відбулося завдяки розвитку ІКТ, інтернету та хмарних технологій.

На сьогодні провідне значення у функціонуванні урядового сектору економіки багатьох країн світу набувають е-демократія та е-урядування. Під їх впливом змінюються фінансові відносини органів влади і громадян, зазнає трансформацій бюджетний процес і державний фінансовий менеджмент. Усі інновації у фінансовій діяльності уряду можна розділити на дві групи: інновації, пов'язані з технологіями державного фінансового менеджменту, та інновації, пов'язані з е-демократією та е-урядуванням (рис. 3).

Електронні інструменти, які можуть застосовувати у своїй діяльності урядові інституції — органи влади усіх рівнів, є дуже різноманітними, їх можна використовувати в бюджетному процесі, у діяльності міністерств, відомств, органів місцевого самоврядування, у взаємовідносинах з платниками податків, споживачами адміністративних послуг, отримувачами соціальних допомог, у міжбюджетних відносинах тощо. На даному етапі розвитку в Україні саме зараз започатковується використання інструментів е-демократії та е-урядування, багато з яких функціонують лише в деяких регіонах (лідерами серед яких є Київська область, Вінницька область, Одеська область, Львівська область, Дніпропетровська область) та часто в тестовому режимі. Це зумовлює складність оцінки національних результатів їх запровадження.

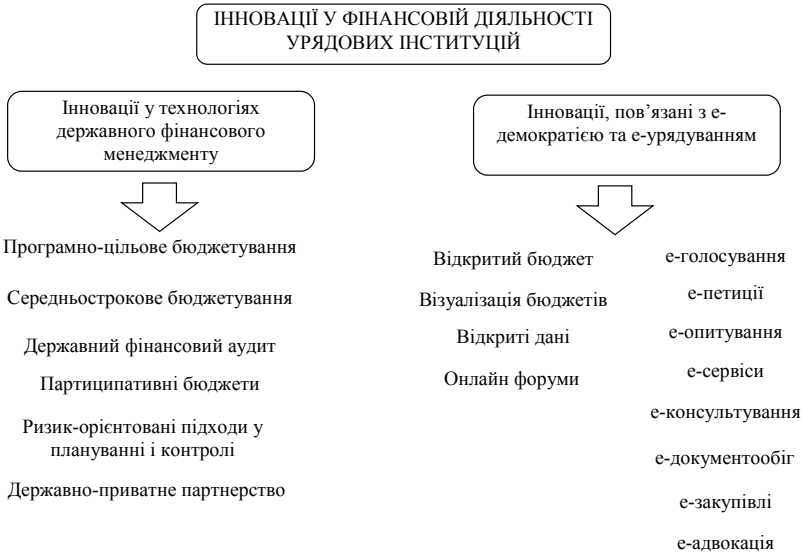

Рис. 3. Інновації у фінансовій діяльності уряду

Неринковий характер діяльності визначає специфіку інноваційних змін в урядовому секторі, в якому інновації можуть бути результатом (1) вольового рішення правлячих еліт, (2) запиту громадян щодо підвищення ефективності публічного адміністрування та якості суспільних благ. Це суттєво відрізняє практику

урядового сектору від приватного сектору, де інновації зумовлені силами ринкової конкуренції.

Застосування інноваційних практик у діяльності урядових інституцій в Україні є нерівномірним як за територіями, так і в часі. Деякі технології почали впроваджуватися ще з початку 2000-х років. Наприклад, уже тоді в практиці державного фінансового менеджменту з'явилися програмно-цільове бюджетування і державний аудит. Разом з тим, як демонструє нинішній стан речей, вони не реалізували свій потенціал і не призвели до істотного вдосконалення бюджетної практики. Зокрема, державний фінансовий аудит на практиці реалізується фактично як аудит відповідності і за своїм характером залишається дуже наближеним до традиційної ревізії. Одна із важливих причин цього полягає в пануванні системи ієрархічного управління, орієнтованої на дотримання правил і норм як найвищої мети. Це не дозволяє ні програмно-цільовому бюджетуванню, в основі якого знаходиться результативний підхід, ні державному аудиту, спрямованому на підвищення ефективності, перетворитися на дієві технології державного фінансового менеджменту.

Активне запровадження в Україні е-демократії та е-урядування розпочалося в останні два роки. Нетривалий термін їх існування, територіальна нерівномірність їх використання, а також той факт, що значна кількість електронних інструментів поки що діє в тестовому режимі, не дозволяють виявити та оцінити загальнонаціональний ефект від їх запровадження. Втім, інновації самі по собі без зміни характеру роботи і принципів взаємовідносин як всередині урядового сектору, так і з громадянами можуть і не призводити до очікуваних від них позитивних ефектів.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Ключовими суб'єктами урядового сектору національної економіки є органи влади та управління загальнодержавного та місцевого рівнів. Специфіка їх фінансово-господарської діяльності зумовлена ієрархічною системою відносин у даному секторі, утриманням за рахунок бюджетних коштів, наданням суспільних благ. Соціальні трансформації, які нині переживає українське суспільство і які пов'язані з відмиранням сформованої за радянських часів командно-адміністративної економіки, становленням України як суверенної держави і розвитком демократії, виступають потужним важелем запровадження інновацій у фінансовій діяльності органів влади всіх рівнів. Фінансові інновації в урядо-

вому секторі пов'язані, преш за все, з бюджетним процесом, управлінням державним боргом, адмініструванням податків. Їх можна розглядати в розрізі двох груп: інновації, пов'язані з державним фінансовим менеджментом, та інновації, пов'язані з е-демократією та е-урядуванням. Застосування перших розпочалося в Україні на початку 2000-х років, але на сьогодні не принесло суттєвих результатів у підвищенні якості державного фінансового менеджменту. Потужне запровадження інструментів е-демократії та е-урядування розпочалося лише з 2015 року і поки що неможливо оцінити загальнонаціональний ефект від їх застосування. Оскільки урядові інституції функціонують поза ринком, то стимули запровадження інновацій у їхню фінансову діяльність і вдосконалення державного фінансового менеджменту загалом напряму залежать від розвитку демократичних процесів і громадянського суспільства.

Бібліографічний список

1. Інновації у фінансовій сфері: монографія / В. М. Опарін, Т. В. Паєнтко, В. М. Федосов, О. М. Сущенко, Н. В. Савчук; ред.: В. М. Опарін; ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана", Ін-т фін.-інновац. дослідж. — К. : КНЕУ, 2013. — 444 с.
2. Наказ Державної служби статистики України від 03.12.2014 р. № 378 «Про затвердження Класифікації інституційних секторів економіки України». [Електронний ресурс] — Режим доступу: cst.com.ua/2014/03.12.2014_378.htm
3. Закону України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. № 40-IV. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
4. Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 р. № 2657-XII. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
5. Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 р. № 2939-VI. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>
6. Закон України «Про відкритість використання публічних коштів» від 11.02.2015 р. № 183-VIII.[Електронний ресурс]— Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/183-19>
7. Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції створення інтегрованої інформаційно-аналітичної системи «Прозорий бюджет» від

11.02.2016 р. № 92-р. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/92-2016-%D1%80>

8. Постанова КМУ «Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних» від 21.10.2015 р. № 835. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248573101>

9. Hladchenko L. Government Financial Accountability and Transparency in the Digital World // ICT in Education, Research and Industrial Applications: Integration, Harmonization and Knowledge Transfer. Proceedings of the 12th International Conference, ICTERI 2016. — Vol.-1614 — P.477-484. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://ceur-ws.org/Vol-1614/>

10. Open Budget Survey. — International Budget Partnership. [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.internationalbudget.org/wp-content/uploads/OBS2015-Report-English.pdf>

11. Каминкова И. Индекс открытости бюджета 2015: место Украины в мировом рейтинге // Хвиля. — 02.03.2016 г. [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://hvylya.net/analytics/economics/index-otkryitosti-byudzhet-2015-mesto-ukrainyi-v-mirovom-reytinge.html>

12. Dunleavy, P., Margetts, H., Basto, W. S., Tinkler, J.: New Public Management Is Dead — Long Live Digital-Era Governance // Journal of Public Administration Research and Theory. — 2006. -№ 16 (3). —P. 468-494.

References

1. Innovatsii u finansoviy sferi: monografia [Innovations in financial area: Monograph] / V.M. Oparin, T.V. Paentko, V.M. Fedosov, O.M. Sushchenko, N.V. Savchuk; red. V.M. Oparin; DVNZ «KNEU», In-t fin-innov.doslidzh. — K.: KNEU, 2013. — 444 s. [In Ukrainian]

2. Nakaz Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy vid 03.12.2014 № 378 «Pro zatverdzhennya Klasyfikatsii instytutsiynykh sektoriv ekonomiky Ukrainy» [Order of The State Statistical Service of Ukraine «On approval of Classification of national economy institutional sectors in Ukraine»]. [Elektronnyi resurs] — Available at: cct.com.ua/2014/03.12.2014_378.htm [In Ukrainian]

3. Zakon Ukrainy «Pro innovatsiinu diyalnist» [Law of Ukraine «On innovation activity»] vid 04.07.2002 № 40-IV. [Elektronnyi resurs] — Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/40-15> [In Ukrainian]

4. Zakon Ukrainy «Pro informatsiiu» [Law of Ukraine «On information»] vid 02.10.1992 № 2657-XII. [Elektronnyi resurs] — Availableat:<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>[InUkrainian]
5. Zakon Ukrainy «Pro dostup do publichnoi informatsii» [Law of Ukraine «On access to public information»] vid 13.01.2011 p. № 2939-VI. [Elektronnyi resurs] — Availableat:<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>[InUkrainian]
6. Zakon Ukrainy «Pro vidkrytist vykorystannia publichnyh koshtiv» [Law of Ukraine «On openness of public resources disposal»] vid 11.02.2015 p. № 183-VIII. [Elektronnyi resurs] — Availableat:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/183-19>[InUkrainian]
7. Pozporiadzhennia KMU «Pro shvalennia Kontseptsii stvorennia integrovanoi informatsiino-analitychnoi systemy «Prozoryi Biudzheta» [KMU Order «On approval of The Concept of integrated information and analytical system «Open Budget»] vid 11.02.2016 № 92-r. [Elektronnyi resurs] — Availableat:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/92-2016-%D1%80>[InUkrainian]
8. Postanova KMU «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro nabory danyh, yaki pidliahaiut opryliudnenniu u formi vidkrytyh danyh» [KMU Resolution«Onapprovalof data sets that should be disclosed as open data» vid 21.10.2015 № 835. [Elektronnyi resurs] — Availableat:<http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248573101>[InUkrainian]
9. Hladchenko L. Government Financial Accountability and Transparency in the Digital World // ICT in Education, Research and Industrial Applications: Integration, Harmonization and Knowledge Transfer. Proceedings of the 12th International Conference, ICTERI 2016. — Vol.-1614 — P.477-484. [Elektronnyi resurs] — Availableat:<http://ceur-ws.org/Vol-1614/>[In English]
10. Open Budget Survey. — International Budget Partnership.[Elektronnyi resurs] — Availableat:<http://www.internationalbudget.org/wp-content/uploads/OBS2015-Report-English.pdf>[In English]
11. Kaminkova I. Indeks otkrytosti biudzheta 2015: mesto Ukrainy v mirovom reitinge [Open Budget Index: the place of Ukraine in the world ranking] // Hvylya. — 02.03.2016. [Elektronnyi resurs] — Availableat:<http://hvylya.net/analytics/economics/index-otkryitosti-byudzheta-2015-mesto-ukrainyi-v-mirovom-reytinge.html> [In Russian]
12. Dunleavy, P., Margetts, H., Basto, W. S., Tinkler, J.: New Public Management Is Dead — Long Live Digital-Era Governance // Journal of Public Administration Research and Theory. — 2006. -№ 16 (3). —P. 468-494. [In English]

Стаття надійшла до редакції 12 червня 2016 р.

УДК 336.1:316.422:005.591.6

Гладченко Лидия Петровна,

канд. экон. наук, доц., доцент кафедры финансов, докторант

ГВУЗ „КНЭУ имени Вадима Гетьмана»

(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)

E-mail: l_gladchenko@kneu.edu.ua

Инновации в финансовой деятельности правительства в условиях социальных трансформаций

АННОТАЦИЯ. Развитие современных обществ сопровождается социальными трансформациями. Инновации, которые происходят в государственном секторе экономики, непосредственно зависят от них. Данное исследование направлено на изучение применения инноваций в финансовой деятельности правительственных институций в Украине в условиях социальных изменений. Прежде всего, в работе определен правительственный сектор национальной экономики и раскрыта специфика функционирования правительственных институций. В статье охарактеризованы основные инновационные инструменты и технологии государственного финансового менеджмента, которые применяются в Украине. Основной вопрос касается влияния социальных трансформаций на правительственные финансы. По результатам исследования обоснованы направления усовершенствования финансового менеджмента в правительственном секторе на основе применения инновационных инструментов.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: правительственный сектор экономики, правительственные финансы, финансовые инновации, открытый бюджет, е-демократия, е-правительство.

UDC 336.1:316.422:005.591.6

Hladchenko Lidiia,

Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Finance, Doctoral Candidate

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

(54/1, Peremohy Ave., Kyiv, 03680, Ukraine)

E-mail: l_gladchenko@kneu.edu.ua

Innovations in government financial activity in terms of social transformations

ABSTRACT. Social transformations accompany the development of modern societies. Innovations in a public sector directly depend on them. This paper aims at exploring innovations in financial activity of government institutions in Ukraine in the context of social changes. First of all, the study has determined a government sector, and described the specifics of government institutions activity. The article distinguishes innovative instruments and technologies of

public financial management in Ukraine. The main item concerns social transformations influence on government finance. The research results have justified the directions of financial management improvement based on innovative instruments provision.

KEY WORDS: government sector, government finance, financial innovations, open budget, e-democracy, e-government.

УДК 336.71

Конопатська Лариса Василівна,

канд. екон. наук, доцент, професор кафедри
менеджменту банківської діяльності

ДВНЗ „КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)

E-mail: lakona@voliacable.com

Гойванюк Марина Петрівна,

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри
менеджменту банківської діяльності,

ДВНЗ „КНЕУ імені Вадима Гетьмана»,

(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)

E-mail: maryna.hoivaniuk@kneu.ua

СВІТОВИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ ЦЕНТРАЛЬНОГО БАНКУ

АНОТАЦІЯ. Забезпечення сталого розвитку економіки країни, стабільність банківської системи та національної грошової одиниці в значній мірі залежить від дієвої монетарної політики центрального банку. Теоретичним аспектам сутності, цілям, інструментам монетарної політики присвячені фундаментальні роботи провідних учених світу. У статті досліджено головні цілі центральних банків країн світу, що мають стратегічний характер, спрямовані на підтримку соціального забезпечення і економічного зростання. Світова практика нагромадила значний досвід використання інструментів монетарної політики. Вивчено інструменти монетарної політики центральних банків країн світу та пріоритетність їх використання. Розглянуто реалізацію монетарної політики в Україні та її стратегічні ініціативи.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: монетарна політика, грошово-кредитна політика, цілі монетарної політики, інструменти монетарної політики.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Забезпечення сталого розвитку економіки країни, стабільність банківської системи та націо-

нальної грошової одиниці в значній мірі залежить від монетарної політики центрального банку. Значимість монетарної політики в економіці держави, особливості застосування інструментів монетарної політики щодо регулювання грошово-кредитного ринку, зумовлюють необхідність дослідження світового досвіду реалізації монетарної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження теоретичних і практичних аспектів монетарної політики центрального банку завжди викликали підвищений інтерес серед широкого кола відомих науковців і практиків. Проблематиці питань монетарної політики центрального банку присвячена низка праць науковців, таких як: О. Вовчак, Н. Гребеник, О. Дзюблюк, В. Козюк, А. Мороз, М. Савлук, В. Міщенко, В. Стельмах, Е. Аргов, А. Бліндер, Л. Гамбакорт, М. Лабонте, Д. Стігліц, Дж. Уїкс.

Формулювання мети і завдання дослідження. Метою дослідження є поглиблення теоретичних засад монетарної політики на основі зарубіжного досвіду та визначення можливості їх застосування в Україні. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: дослідити теоретичні аспекти щодо сутності, цілей та інструментів монетарної політики; проаналізувати особливості здійснення монетарної політики в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Забезпечення сталого розвитку економіки країни, стабільність банківської системи та національної грошової одиниці в значній мірі залежить від дієвої монетарної політики центрального банку.

Теоретичним аспектам сутності, цілям, інструментам монетарної політики присвячені фундаментальні роботи провідних учених світу. В економічній теорії визначення поняття «монетарна політика» має багатоаспектний вираз, але у той же час відсутнє єдине бачення щодо змістовного наповнення даного поняття.

Розглянемо окремі підходи щодо трактування поняття «монетарна політика».

Монетарна політика центрального банку — це складова частина економічної політики держави. Вона являє собою систему заходів, що змінює обсяг грошей, що перебувають в обігу для досягнення основних економічних цілей. До них відносяться економічне зростання, підвищення рівня зайнятості, стабільність цін і курсу національної валюти» [1].

М. І. Савлук визначає монетарну політику як комплекс взаємопов'язаних, скоординованих на досягнення заздалегідь визна-

чених економічних і соціальних цілей, заходів щодо регулювання грошового ринку, які здійснює держава через центральний банк [2, с. 676].

Так, за визначенням Е. Дж. Долана, монетарна політика — це політика уряду, яка впливає на кількість грошей, які знаходяться в обігу [3, с. 38].

П. А. Самуельсон, В.Д. Нордгаус трактують монетарну політику як складник макроекономічної політики, за допомогою якої уряд контролює грошовий обіг держави, кредит і банківську систему. Наголошено, що справжня природа монетарної політики полягає в способах, за допомогою яких центральний банк контролює пропозицію грошей і зв'язки між грошима, національним обсягом виробництва та інфляцією [4, с. 23].

Відповідно положень Федеральної резервної системи (ФРС) монетарна політика визначається як дії, які визначає ФРС, щоб вплинути на наявність і вартість грошей і кредиту [5].

Монетарна політика як механізм економічного регулювання має свої цілі та інструменти, які визначаються адекватно до характеру дій цього механізму.

Залежно від типу монетарної політики, стадії розвитку економіки, стратегічні цілі монетарної політики у різних країн світу можуть мати різну змістовну наповненість (табл. 1).

Таблиця 1

**СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ ЦЕНТРАЛЬНИХ БАНКІВ
КРАЇН СВІТУ***

<i>Центральний банк</i>	<i>Цілі монетарної політики</i>
Національний банк України	Забезпечення стабільності національної грошової одиниці. Забезпечення стабільності банківської системи. Підтримка сталого економічного зростання, що є основою сталого розвитку економіки країни
Банк Франції	Забезпечення цінової стабільності (згідно з Маастрихтською угодою в межах Єврозони)
Німецький Бундесбанк	Забезпечення цінової стабільності (згідно з Маастрихтською угодою в межах Єврозони)
Банк Італії	Забезпечення цінової стабільності (згідно з Маастрихтською угодою в межах Єврозони)
ФРС США	Ефективне сприяння максимальній зайнятості, стійким цінам і помірним довгостроковим процентним ставкам

Закінчення табл. 1

<i>Центральний банк</i>	<i>Цілі монетарної політики</i>
Банк Англії	Грошова стабільність (цінова стабільність та довіра до національної валюти). Фінансова стабільність (виявлення та скорочення загроз фінансової системи в цілому). Підтримка економічних цілей уряду, в тому числі, зростання зайнятості, досягнення економічної стабільності в цілому, і забезпечення належних умов для сталого зростання виробництва
Банк Канади	Сприяння результатам економічної діяльності та поліпшенню стандарту життя канадців шляхом збереження низької, стійкої та передбачуваної інфляції
Національний банк Швейцарії	Основна мета — забезпечення стабільності цін, з врахуванням потреб економічного розвитку, створюючи належні умови для економічного зростання
Банк Японії	Емісія банкнот, а також валютне і грошово-кредитне регулювання. Забезпечення безперебійних розрахунків між банками та іншими фінансовими інститутами. Сприяння впорядкованому функціонуванню фінансової системи. Валютне і грошово-кредитне регулювання повинно спрямовуватися на сприяння надійному розвитку національної економіки
Банк Швеції	Забезпечення цінової стабільності. Досягнення повної зайнятості. Сприяння стійкому економічному зростанню. Забезпечення ефективного функціонування платіжних систем. Забезпечення стабільності фінансової банківської системи
Резервний банк Австралії	Стабільність валюти Австралії; підтримання повної зайнятості, економічного процвітання і добробуту населення Австралії
Банк Китаю	Стабільність курсу національної валюти, що забезпечую в свою чергу економічне зростання
Банк Грузії	Забезпеченням цінової стабільності. Забезпечення стабільності фінансової системи. Забезпечення економічного зростання у довгостроковій перспективі
Банк Ізраїлю	Забезпеченням цінової стабільності. Досягнення повної зайнятості. Сприяння стійкому економічному зростанню. Забезпечення стабільності фінансової банківської системи

*складено на основі [5—18]

Дані табл. 1 свідчать, що головні цілі центральних банків країн світу мають стратегічний характер, спрямовані на підтримку соціального забезпечення і економічного зростання.

Світова практика нагромадила значний досвід використання інструментів монетарної політики. Ці інструменти поділяються на дві групи: інструменти опосередкованого впливу на грошовий ринок та економічні процеси (операції на відкритому ринку, регулювання норм обов'язкових резервів, облікова політика, рефінансування комерційних банків) та інструменти прямого впливу (встановлення прямих обмежень на кредитування центральним банком комерційних банків, встановлення прямих обмежень на здійснення емісійно-касових операцій тощо).

Центральним банком використовуються ті чи ті механізми та інструменти монетарної політики залежно від розвитку загально-економічних процесів, цілей монетарної політики, часового періоду, історичного формування монетарного середовища в країні. Дані щодо використання інструментів монетарної політики центральних банків окремих країн світу наведено в табл. 2.

Як видно з табл. 2, найбільше використовується такий інструмент монетарної політики, як операції з цінними паперами на відкритому ринку. Даний інструмент застосовують такі органи, що виконують роль центрального банку: Федеративна система США, Європейський центральний банк, Швейцарський банк, Банк Японії, Народний банк Китаю та Національний банк України. Наступним за використанням монетарним інструментом є облікова політика. Цей інструмент використовують Федеративна система США, Резервний банк Австралії, Банк Англії, Банк Канади, Народний банк Китаю та Національний банк України. Також органи, що виконують роль центрального банку, активно застосовують високопотужний інструмент впливу на пропозицію грошей — регулювання норм обов'язкових резервів. Цей інструмент використовують: Федеративна система США, Європейський центральний банк, Народний банк Китаю та Національний банк України. Кредитування центральним банком — це один із інструментів опосередкованого впливу на грошовий ринок та економічні процеси. Як видно з табл. 2, кредитування центральним банком, як інструмент монетарної політики, застосовує Швейцарський банк, Європейський центральний банк, Народний банк Китаю та Національний банк України.

Отже, результати проведеного аналізу використання інструментів монетарної політики свідчать, що одним із потенційно дієвих інструментів монетарної політики є операції з цінними паперами на відкритому ринку. Для розкриття його повного потенціалу в Україні необхідно: узгодити законодавчу базу країни і міжнародні стандарти; забезпечити прозорість фінансового ринку; забезпечити прозорість звітності та операцій учасників фінансового ринку; стимулювати консолідацію фінансових ринків зі збереженням конкуренції; урегулювати діяльність посередників (агентів) на фінансовому ринку; упровадити відповідальність фінансових установ за діяльність своїх посередників (агентів); забезпечити регулювання діяльності посередників (агентів) на фінансовому ринку; розширення номенклатури цінних паперів. Застосування Національним банком України даного інструменту, шляхом проведення операції купівлі (продажу) цінних паперів на відкритому ринку, враховуючи стан грошово-кредитного ринку, дозволяє: регулювати грошово-кредитний ринок; активізувати проведення міжбанківських операцій з цінними паперами, а також сприяє встановленню котирувальних цін на них; здійснює операції з державними облігаціями України [19].

Розглянемо особливості здійснення монетарної політики в Україні.

Відповідно Закону України «Про Національний банк України» монетарну політику нашої країни визначає і проводить Національний банк України. Головною метою грошово-кредитної політики є забезпечення стабільності грошової одиниці України. Регламентує всі параметри монетарної політики в Україні єдиний документ — Основні засади грошово-кредитної політики. Цей документ розробляє і затверджує Рада НБУ на кожний наступний рік [20].

У серпні 2015 року Правлінням Національного банку України було схвалено проект Стратегії монетарної політики на 2016—2020 роки. Вона передбачає перехід до інфляційного таргетування до кінця 2016 року, а також визначає чіткі кількісні цілі щодо інфляції та механізми їх досягнення [21].

Проведення грошово-кредитної політики упродовж найближчих років виходитиме з необхідності сприяти поступовому зниженню темпів інфляції. Її метою буде забезпечити досягнення середньострокової інфляційної цілі на рівні 5 % наприкінці 2019

року. Визначена така траєкторія досягнення середньострокової цілі щодо інфляції:

- 12 % з можливістю відхилення ± 3 % на кінець 2016 року,
- 8 % ± 2 % на кінець 2017 року,
- 6 % ± 2 % на кінець 2018 року,
- 5 % ± 1 % на кінець 2019 року.

Таблиця 2

ІНСТРУМЕНТИ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ ЦЕНТРАЛЬНИХ БАНКІВ КРАЇН СВІТУ [18]

Орган, що виконує роль центрального банку	Інструменти монетарної політики									
	Операціїна відкритому ринку	Відсоткова ставка	Резервні вимоги	Відсотки за балансовими вимогами та балансовими надлишками	Заходи (схема) кредитування під заставу цінних паперів, забезпечених активами	Строкові депозити	Кредитування центральним банком	Офіційний готівковий курс	Переоблік векселів	Операції на валютному ринку
Національний банк України	+	+	+				+			+
Федеративна система США	+	+	+	+	+	+				
Європейський центральний банк	+		+				+			
Швейцарський банк	+						+			
Банк Англії		+								
Резервний банк Нової Зеландії								+		
Банк Канади		+								
Банк Японії	+									
Резервний банк Австралії		+								
Народний банк Китаю	+	+	+				+		+	

Ціль є незмінною величиною, на відміну від прогнозу інфляції, яка є розрахунковою величиною, що може змінюватися залежно від фактичних та очікуваних тенденцій в економіці. Саме на досягнення цілей спрямовується монетарна політика. Якщо згідно з прогнозними розрахунками інфляція відрізняється від її цільового рівня, необхідним є застосування центральним банком інструментів монетарної політики для повернення її до цілі [21; 22].

Основні принципи грошово-кредитної політики на 2016—2020 роки полягатимуть у такому:

1) беззаперечна пріоритетність досягнення та підтримання цінової стабільності порівняно з іншими цілями та завданнями грошово-кредитної політики;

2) дотримання режиму плаваючого обмінного курсу. Обмінний курс значною мірою визначатиметься ринковими умовами без попереднього встановлення бажаного або прогнозного значення. Водночас у разі потреби Національний банк здійснюватиме інтервенції на валютному ринку з метою поповнення міжнародних резервів або для запобігання надмірним коливанням обмінного курсу;

3) перспективний характер прийняття рішень. Рішення щодо параметрів грошово-кредитної політики ґрунтуються на комплексному макро-економічному аналізі та прогнозі;

4) прозорість діяльності Національного банку. Детальні роз'яснення дій Національного банку та причин, які їх зумовили, надаватимуться учасникам ринку відразу після ухвалення рішення (шляхом оприлюднення прес-релізів і коментарів, проведення прес-брифінгів тощо) й узагальнюватимуться в офіційних аналітичних документах Національного банку, які регулярно розміщуватимуться на сторінці Офіційного інтернет-представництва Національного банку;

5) інституційна, фінансова та операційна незалежність Національного банку.

Національний банк не використовуватиме інструментів грошово-кредитної політики для досягнення будь-яких цілей, які загрожуватимуть досягненню цінової стабільності. Національний банк досягатиме цілей щодо інфляції, насамперед, шляхом зміни ключової процентної ставки грошово-кредитної політики (синхронізованою з обліковою ставкою) — процентної ставки за операціями Національного банку, що мають найбільший вплив на

стан грошово-кредитного ринку. Інші інструменти грошово-кредитної політики відіграватимуть допоміжну роль; вони сприятимуть згладжуванню передавання ефектів від зміни ключової ставки політики в економіку, а також збалансованому розвитку фінансових ринків [21; 22].

У 2015 році Національний банк проводив жорстку монетарну політику, яка була спрямована на зниження інфляції після досягнення нею пікових значень навесні, зумовлених рядом фундаментальних факторів і підвищенням адміністративно-регульованих тарифів. Для стабілізації грошово-кредитного ринку широко застосовувався як монетарний, так і адміністративний інструментарій.

У I кварталі 2015 року проведення монетарної політики відбувалося в стресових умовах. Падіння реального ВВП поглибилося до 17,0 % у річному вимірі (до 3,5 % порівняно з IV кварталом 2014 року за вирахуванням сезонного чинника). Прискорення економічного спаду було наслідком руйнування інфраструктури та зниження переважності підприємств на сході країни, розриву виробничих зв'язків з іншими регіонами.

Суттєве зниження економічної активності супроводжувалося погіршенням очікувань через загострення військового конфлікту на сході України на початку року. Це спровокувало девальваційний сплеск із суттєвим прискоренням споживчої інфляції. Так, знецінення обмінного курсу гривні відносно долара США протягом січня-лютого прискорилося до 76 %, а ІСЦ лише за квітень збільшився на 14,0 %, а в річному вимірі досяг 60,9 %. Окрім девальвації, внесок в інфляцію мало також заплановане підвищення адміністративно регульованих тарифів.

За оцінками Національного банку, таке знецінення гривні було надмірним і не відповідало фундаментальним макроекономічним параметрам. Для зупинення стрімкого погіршення ситуації на грошово-кредитному ринку та зниження негативних очікувань щодо курсової та цінової динаміки Національний банк вжив рішучих заходів.

Зокрема, було підвищено облікову ставку: 06.02.2015 — з 14 % до 19,5 %, а 04.03.2015 — до 30 % річних, а також запроваджено низку адміністративних обмежень, спрямованих на поліпшення ритмічності валютних надходжень на ринок і запобігання непродуктивному витоку капіталу за межі країни.

Незважаючи на складні умови, Національний банк з метою підвищення дієвості та прозорості грошово-кредитної політики з 5 лютого 2015 року прийняв рішення про зміну операційних підходів до проведення грошово-кредитної політики. Було скасовано практику проведення щоденних валютних аукціонів та оголошення індикативного курсу гривні, що дало змогу відновити сигнальну функцію офіційного обмінного курсу. У II кварталі 2015 року замороження військового конфлікту на Донбасі (унаслідок початку дії мінських домовленостей) мало позитивні наслідки для реального сектору економіки).

Певна макроекономічна стабілізація разом із проведенням Національним банком жорсткої політики та затвердженням Програми розширеного фінансування з Міжнародним валютним фондом сприяли стабілізації очікувань та зменшенню девальваційного тиску на гривню. Так протягом березня—червня 2015 року курс гривні відносно долара США укріпився на 24,3 %.

Посилення курсу гривні стало сигналом для поступового відновлення довіри до банківської системи. Якщо з лютого 2015 року спостерігалось уповільнення темпів відпливу депозитів з банківської системи, то вже з квітня почали зростати депозити населення в національній валюті.

Установлення певної рівноваги на валютному ринку дало змогу Національному банку послабити частину адміністративних обмежень, запроваджених у I кварталі. Серед таких заходів, зокрема, було розширення переліку підстав для переказу юридичними особами іноземної валюти на основі індивідуальних ліцензій Національного банку.

У другій половині 2015 року спостерігалось покращення ділових очікувань, зумовлене появою ознак формування позитивних тенденцій у реальному секторі. У III та IV кварталах реальний ВВП збільшився відповідно на 1,1 % та 1,4 % (порівняно з попереднім кварталом, за вирахуванням сезонного чинника). Спостерігалось уповільнення спаду реальних доходів населення та пожвавлення в сільському господарстві. Сформувався стійкий тренд на зниження інфляції [22].

Упродовж III кварталу на грошово-кредитному ринку також спостерігалися ознаки стабілізації. Тривало повільне відновлення припливу депозитів у національній валюті та уповільнення відпливу депозитів у іноземній валюті. Ураховуючи зазначене, а також зменшення інфляційних ризиків і формування стійкого трен-

ду щодо зниження інфляції, Національний банк розпочав пом'якшення грошово-кредитної політики — облікову ставку було поетапно знижено з 30 % до 22 % річних.

Стабілізація валютного ринку та отримання другого траншу фінансової допомоги від МВФ дали змогу пом'якшити адміністративні обмеження та спростити здійснення контролю уповноваженими банками за окремими операціями резидентів.

У IV кварталі 2015 року турбулентність валютного ринку посилилася. Причинами цього були як зовнішні чинники (послаблення обмінних курсів валют країн основних торговельних партнерів, подальше зниження цін на ключові товари українського експорту тощо), так і внутрішні (зростання невизначеності через повільний бюджетний процес та затримку із надходженням офіційного фінансування). Як наслідок, відбулося помірне зниження обмінного курсу гривні до долара США. За таких умов Національний банк, виходячи із зобов'язань щодо дотримання режиму гнучкого курсоутворення, не протидіяв стійким тенденціям у динаміці обмінного курсу, однак згладжував його надмірні коливання.

Незважаючи на усталений низхідний інфляційний тренд, з жовтня і до кінця 2015 року Національний банк не змінював облікову ставку, ураховуючи активізацію інфляційних ризиків. Проведення стриманої монетарної політики сприяло зниженню споживчої інфляції до 43,3 % на кінець року [22].

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Підводячи підсумки проведеного дослідження, слід зазначити, що забезпечення сталого розвитку економіки країни, стабільність банківської системи та національної грошової одиниці в значній мірі залежить від дієвої монетарної політики центрального банку. Монетарна політика як механізм економічного регулювання має свої цілі та інструменти, які визначаються адекватно до характеру дій цього механізму. Залежно від типу монетарної політики, стадії розвитку економіки, стратегічні цілі монетарної політики у різних країн світу можуть мати різну змістовну наповненість. Центральним банком використовуються ті чи ті механізми та інструменти монетарної політики залежно від розвитку загальноекономічних процесів, цілей монетарної політики, часового періоду, історичного формування монетарного середовища в країні.

У 2015 році Національний банк проводив жорстку монетарну політику, яка була спрямована на зниження інфляції після досягнення нею пікових значень навесні, зумовлених рядом фундаментальних факторів і підвищенням адміністративно-регульованих тарифів. Для стабілізації грошово-кредитного ринку широко застосовувався як монетарний, так і адміністративний інструментарій. Відповідно до матеріалів Основних засад грошово-кредитної політики на 2016—2020 роки, досягнення НБУ основної цілі — цінової стабільності, може бути забезпечене за допомогою режиму інфляційного таргетування. Сучасна монетарна політика Національного банку також спрямована на досягнення таких цілей, як нарощення та підтримання достатнього рівня міжнародних резервів та моніторинг за процесом зростання грошових агрегатів відповідно до програми співпраці з МВФ.

Бібліографічний список

1. *MohantyM., TurnerPh.* Monetarypolicy transmission in emerging market economies: what is new // BIS Papers. — 2008. — No 35. — 537 p.
2. Гроші та кредит : підручник / М.І. Савлук, А.М. Мороз, І.М. Лазепко та ін. За заг. ред. М.І. Савлука. — [5-те вид., без змін]. — К. : КНЕУ, 2009. — 740 с.
3. *Долан Э. Дж.* Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика :учебник / под общ.ред. В. Лукашевича. — М., 1996. — 448 с.
4. *Самуельсон П. А.* Макроекономіка: підручник / П. А. Самуельсон, В. Д. Нордгаус. — К. : Вид-во «Основи», 1995. — 676 с.
5. Монетарна політика. Офіційний сайт ФРС США [Електронний ресурс]. — Режим доступу :<http://www.federalreserve.gov>
6. Цілі монетарної політики. Офіційний сайт Банку Грузії [Електронний ресурс]. — Режим доступу :
<https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=2&lng=eng>
7. Монетарна політика. Офіційний сайт Банку Франції [Електронний ресурс]. — Режим доступу :<https://www.banque-france.fr/accueil.html>
8. Монетарна політика. Офіційний сайт Німецького Бундесбанку [Електроннийресурс]. — Режимдоступу:
http://www.bundesbank.de/Navigation/DE/Home/home_node.html
9. Монетарна політика. Офіційний сайт Банку Італії [Електронний ресурс]. — Режим доступу :
<http://www.bancaditalia.it/servizi-cittadino/index.html>
10. Монетарна політика. Офіційний сайт Банку Англії [Електронний ресурс]. — Режим доступу :
<http://www.bankofengland.co.uk/Pages/home.aspx>

11. Монетарна політика. Офіційний сайт Банку Канади [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bankofcanada.ca>
12. Монетарна політика. Офіційний сайт Національного банку Швейцарії [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.snb.ch/en/>
13. Монетарна політика. Офіційний сайт Банку Японії [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.boj.or.jp/en/index.htm/>
14. Монетарна політика. Офіційний сайт Банку Швеції (TheRiksbank) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.riksbank.se/en/>
15. Монетарна політика. Офіційний сайт Резервного банку Австралії [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.rba.gov.au>
16. Монетарна політика. Офіційний сайт Народного Банку Китаю [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.pbc.gov.cn/english/130437/index.html>
17. Монетарна політика. Офіційний сайт Банку Ізраїлю [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.boi.org.il/he/Pages/Default.aspx>
18. Губарева І. О. Причинно-наслідкові зв'язки інструментів монетарної політики та показників сталого розвитку економіки країни (на прикладі облікової ставки НБУ) / І. О. Губарева, Є. М. Огородня // Бізнес Інформ. — 2013. — № 9. — С. 264—73.
19. Лист про наміри «Україна: Меморандум про економічну та фінансову політику» від 21.07.15 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=20163929>
20. Закон України «Про Національний банк України». [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/679-14/paran101#n101>
20. Стратегія монетарної політики на 2016-2020 роки. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=20985224&cat_id=68677
22. Річний звіт НБУ за 2015 рік. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=31669311>

References

1. Mohanty M., Turner Ph. Monetary policy transmission in emerging market economies: what is new // BIS Papers. — 2008. — No 35. — 537 p. [In English]
2. Hroshi ta kredyt [Money and Credit]: pidruchnyk / M.I. Savlu, A.M. Moroz, I.M. Lazepko ta in. Za zah. red. M.I. Savluka. — [5-te vyd., bez zmin]. — К. : KNEU, 2009. — 740 s. [In Ukrainian]

3. *Dolan Э. Dzh. Denhy, bankovskoe delo y denezhno-kredytnaia polityka* [Money, banking and monetary policy]: uchebnyk / pod obshch.red. V. Lukashevycha. — M., 1996 — 448 s. [In Russian]

4. *Samuelson P. A. Makroekonomika* [Macroeconomics]: pidruchnyk / P. A. Samuelson, V. D. Nordhaus. — K. : Vyd-vo «Osnovy», 1995. — 676 s. [In Ukrainian]

5. Monetarna polityka [Monetarypolicy]. Ofitsiinyi sait FRS SShA [Elektronnyi resurs]. — Available at: <http://www.federalreserve.gov>[In Ukrainian]

6. Tsili monetarnoi polityky [Objectives of monetary policy]. Ofitsiinyi sait Banku Hruzii [Elektronnyi resurs]. — Available at: <https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=2&lng=eng>

7. Monetarna polityka [Monetarypolicy]. Ofitsiinyi sait Banku Frantsii [Elektronnyi resurs]. — Available at: <https://www.banque-france.fr/accueil.html>

8. Monetarna polityka [Monetarypolicy]. Ofitsiinyi sait Nimetskoho Bundesbanku [Elektronnyi resurs]. — Available at: http://www.bundesbank.de/Navigation/DE/Home/home_node.html

9. Monetarna polityka [Monetarypolicy]. Ofitsiinyi sait Banku Italii [Elektronnyi resurs]. — Available at: <http://www.bancaditalia.it/servizi-cittadino/index.html>

10. Monetarna polityka [Monetarypolicy]. Ofitsiinyi sait Banku Anhlui [Elektronnyi resurs]. — Available at: <http://www.bankofengland.co.uk/Pages/home.aspx>

11. Monetarna polityka [Monetarypolicy]. Ofitsiinyi sait Banku Kanady [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : <http://www.bankofcanada.ca>

12. Monetarna polityka [Monetarypolicy]. Ofitsiinyi sait Natsionalnoho banku Shveitsarii [Elektronnyi resurs]. — Available at: <http://www.snb.ch/en/>

13. Monetarna polityka [Monetarypolicy]. Ofitsiinyi sait Banku Yaponii [Elektronnyi resurs]. — Available at: <http://www.boj.or.jp/en/index.htm/>

14. Monetarna polityka [Monetarypolicy]. Ofitsiinyi sait Banku Shvetsii (The Riksbank) [Elektronnyi resurs]. — Available at: <http://www.riksbank.se/en/>

15. Monetarna polityka [Monetarypolicy]. Ofitsiinyi sait Rezervnoho banku Avstralii [Elektronnyi resurs]. — Available at: <http://www.rba.gov.au>

16. Monetarna polityka [Monetarypolicy]. Ofitsiinyi sait Narodnoho Banku Kytau [Elektronnyi resurs]. — Available at: <http://www.pbc.gov.cn/english/130437/index.html>

17. Monetarna polityka [Monetarypolicy]. Ofitsiinyi sait Banku Izrailiu [Elektronnyi resurs]. — Available at: <http://www.boi.org.il/he/Pages/Default.aspx>

18. Hubarieva I. O. Prychynno-naslidkovizviazkyinstrumen=ativmonetar-noipolitykytapokazykivstalohorozvytkuekonomikykrainy (naprykladioblikovoistavkyNBU) [Causeandeffect of monetarypolicyinstru-mentsandindicatorsforsustainabledevelopmentoftheeconomy (example, theNBUdiscountrate)] / I. O. Hubarieva, Ye. M. Ohorodnia // BiznesInform. — 2013. — No 9. — S. 264—273.[In Ukrainian]

19. Lyst pro namiry «Ukraina: Memorandum pro ekonomichnu ta finansovu polityku» [Letter of Intent "Ukraine: Memorandum of Economic and Financial Policies"] vid 21.07.15 [Elektronnyi resurs]. — Available at: <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=20163929> [In Ukrainian]

20. Zakon Ukrainy «Pro Natsionalnyi bank Ukrainy» [The Law of Ukraine "On the National Bank of Ukraine."]. [Elektronnyi resurs]. — Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/679-14/paran101#n101>[In Ukrainian]

21. Stratehiiamonetarnoipolitykyna 2016-2020 roky [Monetary Policy Strategy for the years 2016-2020]. [Elektronnyi resurs]. — Available at: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=20985224&cat_id=68677[In Ukrainian]

22. RichnyizvitNBUza 2015 rik [Annual Report 2015 NBU]. [Elektronnyi resurs]. — Available at: <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=31669311>[In Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 25 травня 2016 р.

УДК 336.71

Конопатская Лариса Васильевна

канд. экон. наук, доцент, профессор
кафедры менеджментабанковской деятельности
ГВУЗ «КНЭУимениВадимаГетьмана»
(03680, Украина, Киев, проспектПобеды, 54/1)
E-mail: lakona@voliacable.com

Гойванюк Марина Петровна,

канд. экон. наук, доцент, доценткафедры
менеджментабанковской деятельности
ГВУЗ «КНЭУимениВадимаГетьмана»
(03680, Украина, Киев, проспектПобеды, 54/1)
E-mail: maryna.hoivaniuk@kneu.ua

Мировой опыт реализации монетарной политики центрального банка

АННОТАЦИЯ. Обеспечение устойчивого развития экономики страны, стабильность банковской системы и национальной денежной единицы в значительной степени зависит от эффективной монетарной политики центрального банка. Теоретическим аспектам сущности, целям, ин-

струментам монетарної політики посвящені фундаментальні роботи ведучих учених світа. В статті досліджені основні цілі центральних банків країн світа, які мають стратегічний характер, направлені на підтримку соціального забезпечення і економічного зростання. Світова практика накопила значительний досвід використання інструментів монетарної політики. Вивчені інструменти монетарної політики центральних банків країн світа і пріоритетність їх використання. Розглянута реалізація монетарної політики в Україні і її стратегічні ініціативи.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: монетарная политика, денежно-кредитная политика, цели монетарной политики, инструменты монетарной политики

UDC 336.71

Konopatska Larysa,

Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,
Professorat the Department of Bank Management
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Peremohy Ave., Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail: lakona@voliacable.com

Goivaniuk Maryna,

Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Bank Management
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Peremohy Ave., Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail: maryna.hoivaniuk@kneu.ua

Global experience of central bank monetary policy

ABSTRACT. Sustainable development of a national economy, stability of a banking system and national currency are largely dependent on effective monetary policy of a central bank. The leading world scientists have researched theoretical aspects of monetary policy nature, objectives, and instruments. The article examines the main worldwide objectives for central banks that have strategic purpose, and contribute to the social development and economic growth. The world practice has offered considerable experience of using monetary policy instruments. This study has examined monetary policy instruments for central banks in foreign countries, and priorities in their applying, as well as monetary policy implementation in Ukraine and its strategic initiatives.

KEY WORDS: monetary policy, monetary and credit policy, monetary policy objectives, monetary policy instruments.

УДК 368.86:347.515.2:331.461

Кривошлик Тетяна Дмитрівна,

канд. екон. наук, доц., доцент кафедри страхування,

ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)

E-mail:KTatianaD@yandex.ua

СЕГМЕНТ ВИДІВ СТРАХУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВЛАСНИКІВ ДЖЕРЕЛ ПІДВИЩЕНОЇ НЕБЕЗПЕКИ НА СТРАХОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ. У статті досліджено сучасний стан страхування відповідальності власників джерел підвищеної небезпеки та виявлено проблеми, пов'язані з організацією його здійснення. Розкрито сутність страхування відповідальності власників джерел підвищеної небезпеки. У результаті дослідження запропоновано авторське визначення цього поняття та авторський підхід до класифікації видів страхування відповідальності власників джерел підвищеної небезпеки з виділенням таких груп: перша — об'єднує види страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів; друга — об'єднує види страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання, які експлуатують небезпечні об'єкти; третя — об'єднує види страхування цивільної відповідальності фізичних осіб, які володіють небезпечними об'єктами. На основі аналізу сучасного стану страхування відповідальності власників джерел підвищеної небезпеки виявлено тенденції його розвитку; визначено заходи щодо активізації такого страхування в Україні з метою підвищення рівня соціально-економічного захисту потерпілих осіб. Результати дослідження можуть використовуватись науковцями, практиками та іншими учасниками страхового процесу.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: страхування відповідальності власників джерел підвищеної небезпеки, страховий ринок, страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів, екологічне страхування, обов'язкове страхування, джерела підвищеної небезпеки, небезпечні об'єкти, страхування відповідальності.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Розвиток народного господарства будь-якої країни постійно супроводжується технічним прогресом. Впровадження та експлуатація принципово нових досягнень науки і техніки, а саме, машин, механізмів, виробничого устаткування, будівельних конструкцій, різних знарядь праці, в силу своїх властивостей і за наявності певних несприятливих факторів, здатні спричинити пошкодження об'єктів, заподіяти матеріальні збитки та шкоду довкіллю, призвести до загибелі, травмування, отруєння людей і тварин. Такі небезпечні технології та

речовини є об'єктами підвищеної небезпеки і належать до джерел підвищеної небезпеки, під якими, відповідно до ст. 1187 Цивільного кодексу України, розуміють «діяльність, пов'язану з використанням, зберіганням або утриманням транспортних засобів, механізмів та обладнання, використанням, зберіганням хімічних, радіоактивних, вибухо- і вогненебезпечних та інших речовин, утриманням диких звірів, службових собак і собак бійцівських порід тощо, що створює підвищену небезпеку для особи, яка цю діяльність здійснює та інших осіб» [1]. Зазначимо, що законодавством визначено лише приблизний перелік видів діяльності, які можуть створювати підвищену небезпеку і спричиняти збитки. Цей перелік не є вичерпним, оскільки завдяки постійному розвитку науки і техніки з'являються нові об'єкти, поводження з якими може створювати підвищену ймовірність заподіяння шкоди. Особа, яка здійснює діяльність, що є джерелом підвищеної небезпеки, повністю відповідає за завдану шкоду. Проте вона не завжди може відшкодувати збиток або з певних причин не відома, тоді цивільно-правовий механізм її відповідальності не дає можливості захистити інтереси потерпілих осіб. Тому залучення власників джерел підвищеної небезпеки до страхування дає можливість з найменшими витратами компенсувати збитки, заподіяні потерпілим (третім) особам.

В умовах збільшення кількості джерел підвищеної небезпеки, які використовуються у різноманітних сферах життєдіяльності людства та зростання кількості техногенних катастроф, що спричиняють мільярдні збитки державі, юридичним особам і громадянам, аналіз сучасного стану та організації такого страхування в Україні набуває особливого значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми забезпечення страхового захисту юридичних і фізичних осіб за допомогою страхування відповідальності знайшли своє відображення у працях вітчизняних і зарубіжних учених: О. Алексеева, В. Базилевича, В. Варкало, О. Віленчука, О. Вовчак, О. Гаманкової, Т. Говорушко, М. Едельбахера, Ю. Журавльова, Ю. Заїкіна, О. Залетова, О. Козьменко, Ж. Лемера, К. Лібіх, Г. Моткіна, Ю. Сплетухова, Й. Спухлера, В. Шахова, А. Швейтера, Я. Шумелди, Р. Юлдашева та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Віддаючи належне доробку вчених у цій сфері, слід зазначити, що проблеми розвитку стра-

хування відповідальності власників джерел підвищеної небезпеки в Україні свого належного наукового вивчення поки що не отримали. Пошуки шляхів підвищення його ролі у вирішенні соціально-економічних проблем суспільства продовжують залишатись актуальними. І нині цей сегмент страхового ринку потребує комплексного і системного дослідження, спрямованого на удосконалення законодавчого регулювання та зміцнення фінансових основ його проведення, наближення організаційних умов такого страхування до загальноєвропейських стандартів.

Формулювання мети і завдання дослідження. Метою статті є дослідження сучасного стану страхування відповідальності власників джерел підвищеної небезпеки на страховому ринку України та виявлення проблем, пов'язаних з організацією його здійснення. Для досягнення зазначеної мети були поставлені такі завдання: розкрити сутність страхування відповідальності власників джерел підвищеної небезпеки, оцінити сучасний стан страхування відповідальності власників джерел підвищеної небезпеки та виявити тенденції його розвитку; визначити заходи щодо активізації такого страхування в Україні з метою підвищення рівня соціально-економічного захисту потерпілих осіб.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У країнах з розвиненою ринковою економікою страхування відповідальності власників джерел підвищеної небезпеки отримало розповсюдження у XX ст. Але якщо страхування відповідальності власників транспортних засобів почало розвиватися у 20—30 рр. XX століття, то страхування відповідальності власників джерел підвищеної небезпеки за наслідками подій техногенного характеру почало здійснюватися зовсім недавно, лише у другій половині XX століття. Особливо необхідність його проведення була усвідомлена після кількох великих аварій на виробничих об'єктах, в результаті яких було завдано великої шкоди життю, здоров'ю, майну фізичних осіб та навколишньому середовищу. До цих аварій відноситься найбільша техногенна катастрофа у світі, яка сталася 3 грудня 1984 року в індійському місті Бхопал на підприємствах американської компанії «Юніон Карбайд», яка призвела до смерті близько 18 тисяч осіб, з яких 3 тисячі загинули безпосередньо в день трагедії, а 15 тисяч осіб — в наступні роки [2].

У світовій практиці страхування відповідальності джерел підвищеної небезпеки в обов'язковій формі здійснюється тільки що-

до страхування відповідальності власників транспортних засобів та об'єктів атомної енергетики. Відповідальність промислових підприємств, в більшості розвинених країн, підлягає страхуванню у добровільному порядку.

В Україні система страхування відповідальності власників джерел підвищеної небезпеки за наслідками подій техногенного характеру склалась ще пізніше. До 2002 р. ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій техногенного характеру здійснювалася тільки за рахунок коштів резервного фонду бюджету. Проте згодом висока соціальна значущість страхування цивільної відповідальності власників джерел підвищеної небезпеки і сформовані соціально-економічні умови зумовили законодавчу обов'язковість такого страхування.

Відповідно до Закону України «Про страхування» з 47 видів обов'язкового страхування, 17 видів — відносяться до страхування цивільної відповідальності джерел підвищеної небезпеки [3]. Причому тільки дванадцять із них реалізовані та діють, у п'яти видах страхування — порядок проведення не визначено, що свідчить про неузгодженість між виконавчою та законодавчою владою на етапі прийняття рішень щодо віднесення того чи іншого виду страхування до обов'язкових.

На наш погляд, структурно можна виокремити три групи видів обов'язкового страхування відповідальності власників джерел підвищеної небезпеки: перша група — об'єднує види страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів; друга група — об'єднує види страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання, які експлуатують небезпечні об'єкти; третя група — об'єднує види страхування цивільної відповідальності фізичних осіб, які володіють небезпечними об'єктами.

Перша група охоплює види обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів (табл. 1), які передбачають захист інтересів (прав) потерпілих осіб на відшкодування шкоди, заподіяної їх життю, здоров'ю або майну при використанні іншими особами різних видів транспортних засобів (за винятком залізничного транспорту), оскільки потерпілий є найменш захищеним з усіх учасників транспортного руху.

Незважаючи на те, що ст. 7 Закону України «Про страхування» передбачене обов'язкове страхування відповідальності морського перевізника та виконавця робіт, пов'язаних з обслуговуванням морського транспорту, щодо відшкодування збитків, завданих па-

сажирам, багажу, пошти, вантажу, іншим користувачам морського транспорту та третім особам і страхування відповідальності морського судновласника, фактично ці два види страхування не здійснюються, як зазначалося вище, через відсутність нормативних актів, які б регулювали порядок їх проведення.

Таблиця 1

**ВИДИ ОБОВ'ЯЗКОВОГО СТРАХУВАННЯ ЦИВІЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ВЛАСНИКІВ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНІ**

Види обов'язкового страхування (передбачені ст. 7 Закону України «Про страхування»)	Дата введення в дію
1) Страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів	2004 рік
2) Страхування відповідальності повітряного перевізника за шкоду, заподіяну пасажиром, багажу, пошти, вантажу	2002 рік
3) Страхування відповідальності експлуатанта повітряного судна за шкоду, заподіяну третім особам	2002 рік
4) Страхування відповідальності морського перевізника та виконавця робіт, пов'язаних з обслуговуванням морського транспорту, щодо відшкодування збитків, завданих пасажиром, багажу, пошти, вантажу, іншим користувачам морського транспорту та третім особам	Порядок проведення не визначено
5) Страхування відповідальності морського судновласника	

Джерело: складено автором на основі [3].

Крім обов'язкової форми, такі види як страхування цивільної відповідальності власників автотранспортних засобів, страхування відповідальності власників повітряного і водного транспорту (включаючи відповідальність перевізника) здійснюються і в добровільній формі.

У другій групі страхування відповідальності власників джерел підвищеної небезпеки об'єднані види обов'язкового страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання, які експлуатують небезпечні об'єкти (табл. 2).

Таблиця 2

**ВИДИ ОБОВ'ЯЗКОВОГО СТРАХУВАННЯ ЦИВІЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ, ЯКІ ЕКСПЛУАТУЮТЬ
НЕБЕЗПЕЧНІ ОБ'ЄКТИ В УКРАЇНІ**

Види обов'язкового страхування (передбачені ст. 7 Закону України «Про страхування»)	Дата введення в дію
1) Страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яка може бути заподіяна пожежами та аваріями на об'єктах підвищеної небезпеки, включаючи пожежовибухонебезпечні об'єкти та об'єкти, господарська діяльність на яких може призвести до аварій екологічного і санітарно-епідеміологічного характеру	2002 рік
2) Страхування відповідальності експортера та особи, яка відповідає за утилізацію (видалення) небезпечних відходів, щодо відшкодування шкоди, яку може бути заподіяно здоров'ю людини, власності та навколишньому природному середовищу під час транскордонного перевезення та утилізації (видалення) небезпечних відходів	2002 рік
3) Страхування відповідальності суб'єктів перевезення небезпечних вантажів на випадок настання негативних наслідків при перевезенні небезпечних вантажів	2002 рік
4) Страхування цивільної відповідальності оператора ядерної установки за ядерну шкоду, яка може бути заподіяна внаслідок ядерного інциденту	2003 рік
5) Страхування майнових ризиків при промисловій розробці родовищ нафти і газу	2013 рік
6) Страхування майнових ризиків користувача надр під час дослідно-промислового і промислового видобування та використання газу (метану) вугільних родовищ	2013 рік
7) Страхування цивільної відповідальності інвестора, в тому числі за шкоду, заподіяну довкіллю, здоров'ю людей, за угодою про розподіл продукції, якщо інше не передбачено такою угодою	2013 рік
8) Страхування майнових ризиків за угодою про розподіл продукції	Порядок проведення не визначено
9) Страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно довкіллю або здоров'ю людей під час зберігання та застосування пестицидів і агрохімікатів	
10) Страхування цивільної відповідальності суб'єкта господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно третім особам унаслідок проведення вибухових робіт	

Джерело: складено автором на основі [3].

Метою проведення видів обов'язкового страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання, які експлуатують небезпечні об'єкти, є забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної життю, здоров'ю та майну третіх осіб, у тому числі довкіллю (природним ресурсам, територіям та об'єктам природно-заповідного фонду), внаслідок пожеж, аварій та інших подій на об'єктах підвищеної небезпеки.

Страховальниками за цими видами страхування є суб'єкти господарювання (здебільшого юридичні особи), господарська діяльність яких може призвести до аварій екологічного і санітарно-епідеміологічного характеру. При цьому зауважимо, що наявність полісу обов'язкового страхування цивільної відповідальності у страховальників, що експлуатують небезпечні об'єкти є необхідною умовою для отримання ними відповідних дозволів для здійснення певних (небезпечних) видів господарської діяльності.

Об'єктами страхування за цією групою видів страхування є майнові інтереси, що пов'язані з відшкодуванням страховальником заподіяної ним шкоди життю, здоров'ю фізичних осіб, навколишньому природному середовищу, майну фізичних і юридичних осіб. А страховим випадком є певна подія, внаслідок настання якої у страховальника виникає обов'язок щодо відшкодування шкоди, заподіяної навколишньому природному середовищу та/або здоров'ю, майну людей під час провадження ним господарської діяльності, причому ця подія сталася в період дії договору обов'язкового страхування та встановлено причинно-наслідковий зв'язок між заподіянням шкоди довкіллю та/або здоров'ю людей і діяльністю страховальника.

Страхові тарифи за такими видами страхування диференційовані за видами (категоріями небезпеки) об'єкта підвищеної небезпеки з урахуванням різних факторів, залежно від ступеня ризику за конкретним видом (і договором) страхування. Їх розміри незначні, вони коливаються у межах від 0,009 % до 0,44 % страхової суми. Відповідно досить мізерними є страхові платежі, сплачувані страховальниками. Так, наприклад, у 2015 р. середній розмір страхового платежу на один договір зі страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яка може бути заподіяна пожежами та аваріями на об'єктах підвищеної небезпеки... становив 3,5 тис. грн; зі страхування відповідальності суб'єктів перевезення небезпечних вантажів — 0,3 тис. грн; зі страхування цивільної відповідальності інвестора, в тому

числі за шкоду, заподіяну довкіллю, здоров'ю людей, за угодою про розподіл продукції... — 10,9 тис. грн. Винятком є лише страхування цивільної відповідальності оператора ядерної установки за ядерну шкоду, яка може бути заподіяна внаслідок ядерного інциденту, за яким середній розмір страхового платежу на один договір був досить значним — 173,9 тис. грн [4]. Якщо звернутися до зарубіжного досвіду, то, наприклад, у Німеччині власники підприємств, що використовують водні, земельні ресурси та ресурси надр, повинні забезпечувати сплату страхових платежів за договорами страхування на випадок раптового або аварійного забруднення в розмірі не меншому 1,4 млн DM за подію зі щорічної страховою сумою до 6,0 млн DM. За очікувані і аварійний випадки забруднення платежі становлять не менш як 4,2 млн DM за подію з щорічної страховою сумою до 12 млн DM [5, 6].

Страхова сума за видами обов'язкового страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання, які експлуатують небезпечні об'єкти встановлюється у певному розмірі, визначеному відповідною постановою Кабінету Міністрів України. Проте за окремими видами страхування вона є мізерною. Так, наприклад, зі страхування відповідальності суб'єктів перевезення небезпечних вантажів страхова сума встановлюється залежно від класу безпеки вантажу від 60 до 120 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян на кожну тонну вантажу (тобто від 1020 грн до 2040 грн), а страхова виплата, у разі коли третя особа загинула становить 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (це 8500 грн !), у разі призначення потерпілій третій особі I, II і III групи інвалідності виплата становить, відповідно, 450, 375, 250 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (це, відповідно, 7650 грн, 6375 грн, 4250 грн) [7]. Проблему невідповідності розміру страхових сум і виплат сучасним реаліям життя за окремими видами страхування можна розв'язати лише шляхом удосконалення державного регулювання цих видів страхування.

Види обов'язкового страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання, які експлуатують небезпечні об'єкти, по суті можна віднести до так званого «екологічного страхування», хоча законодавчого визначення такого терміну немає. Крім того, враховуючи, що господарська діяльність страхувальників за такими видами страхування може призвести до аварій, катастроф екологічного і санітарно-епідеміологічного характеру, цю групу видів страхування, на наш погляд, можна назвати ще як «страху-

вання відповідальності власників (експлуатантів) джерел підвищеної небезпеки за наслідками подій техногенного характеру».

Третя група обов'язкового страхування відповідальності власників джерел підвищеної небезпеки включає тільки два види: страхування відповідальності власників собак за шкоду, яка може бути заподіяна третім особам і страхування цивільної відповідальності громадян України, що мають у власності чи іншому законному володінні зброю, за шкоду, яка може бути заподіяна третій особі або її майну внаслідок володіння, зберігання чи використання цієї зброї (табл. 3).

За цією групою страхування страхувальниками можуть бути громадяни, які володіють (зберігають, використовують) небезпечні об'єкти, перелік яких чітко визначений нормативними актами. Причому, при страхуванні відповідальності власників собак допускається укладення договорів страхування юридичними особами на користь працівників, які використовують для виконання службових обов'язків власних собак. До страхових ризиків належить відповідальність страхувальника за тільки двома ризиками: 1) шкоду, заподіяну життю і здоров'ю третіх осіб; 2) знищення або пошкодження майна третіх осіб.

Таблиця 3

**ВИДИ ОБОВ'ЯЗКОВОГО СТРАХУВАННЯ ЦИВІЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ГРОМАДЯН,
ЯКІ ВОЛОДІЮТЬ НЕБЕЗПЕЧНИМИ ОБ'ЄКТАМИ В УКРАЇНІ**

Види обов'язкового страхування (передбачені ст. 7 Закону України «Про страхування»)	Дата введення в дію
1) Страхування відповідальності власників собак щодо шкоди, яка може бути заподіяна третім особам	2002 рік
2) Страхування цивільної відповідальності громадян України, що мають у власності чи іншому законному володінні зброю, за шкоду, яка може бути заподіяна третій особі або її майну внаслідок володіння, зберігання чи використання цієї зброї	2002 рік

Джерело: складено автором на основі [3].

Розміри страхових тарифів за зазначеними видами страхування тотожні, причому вони одночасно є страховими платежами і становлять один неоподатковуваний мінімум доходів громадян (тобто 17 грн !) на один рік (та два неоподатковуваних мінімуми

доходів громадян для страхувальників-юридичних осіб) [8, 9]. Розміри страхових сум за цими видами страхування також однакові і становлять: за смерть третьої особи — 11 000 грн; за інвалідність I групи — 8250 грн, II групи — 5500 грн, III групи — 2750 грн; за кожен день тимчасової непрацездатності — 20 грн; за майнові збитки — 30,0 тисю грн [8, 9].

Зауважимо, що обов'язкове страхування відповідальності власників собак і страхування цивільної відповідальності громадян України, що мають у власності зброю запроваджено на страховому ринку України у 2002 року і з того часу, незважаючи на значне знецінення української грошової одиниці, тарифи та страхові суми і нині залишаються на тому ж рівні. На наш погляд, вищезазначені розміри тарифів і страхових сум потребують підвищення, не менше ніж у 10 разів.

В Україні види обов'язкового страхування відповідальності власників джерел підвищеної небезпеки розвиваються нерівномірно. Хоча у цілому загальний обсяг чистих страхових премій у 2015 р. у порівнянні з 2013 р. збільшився з 2870,5 млн грн до 3960,5 млн грн, або на 38 %, а питома вага у загальному обсязі премій по ринку зросла з 10,0 % у 2013 р. до 13,3 % у 2015 р.

Найбільшим сегментом у структурі чистих страхових платежів з обов'язкового страхування відповідальності власників джерел підвищеної небезпеки є обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, його частка протягом 2013—2015 рр. складала близько 95 %. Це пов'язане із тим, що страхування цивільної відповідальності автовласників «розглядається як класичний, масовий вид страхування, до якого значним чином залучене населення країни» [10, с. 174].

Чільне місце у структурі цього сегменту посідає страхування цивільної відповідальності оператора ядерної установки за ядерну шкоду, яка може бути заподіяна внаслідок ядерного інциденту, частка чистих страхових платежів якого зросла від 2,7 % у 2013 р. до 4,6 % у 2015 р. Решта видів у наведеній структурі обов'язкового страхування характеризується дуже низькою часткою. При цьому найпомітнішими є частки страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно пожежами та аваріями на об'єктах підвищеної небезпеки, включаючи пожежовибухонебезпечні об'єкти та об'єкти, господарська діяльність на яких може призвести до ава-

рій екологічного та санітарно-епідеміологічного характеру (0,5 % у 2015 р.) та страхування відповідальності суб'єктів перевезення небезпечних вантажів на випадок настання негативних наслідків при перевезенні небезпечних вантажів (0,6 % у 2015 р.)

У добровільній формі розвиток отримали тільки страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, страхування відповідальності власників повітряного транспорту та страхування відповідальності власників водного транспорту, частка яких у структурі добровільного страхування у 2015 р. становила, відповідно, 91,9 % , 5,2 % і 2,9 % [4].

Обсяг чистих страхових виплат за видами обов'язкового страхування відповідальності власників джерел підвищеної небезпеки протягом 2013—2015 рр. збільшився з 1046,3 млн грн до 1304,5 млн грн, або на 24,7 %. Проте з 12 діючих видів обов'язкового страхування виплати здійснювалися лише за п'яти видами: зі страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (його частка у структурі виплат у 2015 р. становить 99,8 %, рівень виплат — 34,8 %), страхування цивільної відповідальності оператора ядерної установи за ядерну шкоду, яка може бути заподіяна внаслідок ядерного інциденту (його частка у структурі виплат — 0,2 %, рівень виплат — 1,6 %), страхування цивільної відповідальності громадян України, що мають у власності чи іншому законному володінні зброєю (його частка у структурі виплат — 0,004 %, рівень виплат — 0,5 %), страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно пожежами та аваріями... (його частка у структурі виплат — 0,006 %, рівень виплат — 0,4 %), страхування відповідальності власників собак за шкоду, яка може бути заподіяна третім особам (рівень виплат у 2015 р. — 0,03 %). Такий незначний рівень виплат за видами обов'язкового страхування відповідальності власників джерел підвищеної небезпеки свідчить про те, що цей сегмент страхового ринку України перебуває на етапі становлення.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Проведене дослідження дає можливість зробити висновки, що страхування відповідальності власників джерел підвищеної небезпеки — це комплексне поняття, яке об'єднує обов'язкові та добровільні види страхування відповідальності, які здійснюються з метою забезпечення компенсації шкоди, заподіяної життю, здоров'ю і майну фізичних осіб, навколишньому при-

родному середовищу та майну юридичних осіб внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та іншого характеру на об'єктах підвищеної небезпеки. Обов'язкова форма проведення цих видів страхування на страховому ринку України є домінуючою, його частка за обсягом чистих страхових платежів становить 95 % у 2015 р., частка добровільної форми страхування, відповідно, 5 %. Структура видів обов'язкового страхування відповідальності власників джерел підвищеної небезпеки є незбалансованою (так, частка лише одного виду, а саме, страхування цивільної відповідальності автовласників становить 95 %). Незначний розвиток решти видів обов'язкового страхування обумовлений рядом факторів, серед яких виділимо і прогалини у їх правовому регулюванні. Наразі законодавство у сфері обов'язкового страхування відповідальності власників джерел підвищеної небезпеки потребує змін, а саме, збільшення розмірів тарифних ставок, страхових сум і страхових виплат за окремими видами страхування, удосконалення заходів із відшкодування збитків, заподіяних внаслідок пожеж та аварій на об'єктах підвищеної небезпеки та інші.

Реалізація цих заходів буде сприяти тому, щоб страхування відповідальності власників джерел підвищеної небезпеки стало могутнім фінансовим механізмом щодо вирішення проблем, які стосуються безпечної діяльності фізичних осіб і суб'єктів господарювання та їх відповідальності перед третіми особами.

Напрямами подальших досліджень є удосконалення механізму страхування відповідальності власників джерел підвищеної небезпеки та підходів щодо оцінки збитків, заподіяних життям та здоров'ю, майну потерпілих осіб і навколишньому середовищу.

Бібліографічний список

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page3?nreg=435-15&find=3&text=1187&x=0&y=0>.

2. Митюнин А. Хиросима химической индустрии / Митюнин А. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://samlib.ru/m/mitjunin_a/hir.shtml

3. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>

4. Консолідовані звітні дані за 2013 р., 2014 р., 2015 р. — Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері

ринків фінансових послуг. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/content/konsolidovani-zvitni-dani.html>

5. Nickel W. (1996): Recycling-Handbuch: Strategien — Technologien — Produkte. — Düsseldorf: VDI Verlag. — 526 S.

6. Zellner K. and Mulloy M. (1995), State-of-the-art waste treatment processes in Germany, Proceedings of the Greek-German Workshop «Management of Municipal Waste» (N. Moussiopoulos, A. Karagiannidis and G. Kaiser, eds.), KFA, P. 47—58.

7. Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування відповідальності суб'єктів перевезення небезпечних вантажів на випадок настання негативних наслідків під час перевезення небезпечних вантажів: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2002 р. № 733. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/733-2002-%D0%BF>

8. Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування відповідальності власників собак за шкоду, яка може бути заподіяна третім особам: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.07.2002 р. № 944. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/944-2002-%D0%BF>

9. Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування цивільної відповідальності громадян України, що мають у власності чи іншому законному володінні зброю, за шкоду, яка може бути заподіяна третій особі або її майну внаслідок володіння, зберігання чи використання цієї зброї: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 березня 2002 р. № 402. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/402-2002-%D0%BF>

10. Гаманкова О.О. Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика : монографія / О.О.Гаманкова. — К.: КНЕУ, 2009. — 283 с.

References

1. Tsyvilnyu kodeks Ukrayiny [Civil Code of Ukraine] 16.01.2003 no. 435-IV. [Electronic resource] — Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page3?nreg=435-15&find=3&text=1187&x=0&y=0>. [In Ukrainian]

2. Mityunin A. Khirosima khimicheskoy industriyi [Hiroshima of chemical industry] [Electronic resource] — Available at: http://samlib.ru/m/mitjunin_a/hir.shtml[In Russian]

3. Pro strahuvannia: Zakon Ukrainy vid 07.03.1996 [Law of Ukraine «On insurance»] no. 85/96-VR [Electronic resource] — Available at:<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>. [In Ukrainian]

4. Konsolidovani zvitni dani za 2013 r., 2014 r., 2015 r.[Consolidated reporting data 2013,2014,2015]. The National Commission for State Regulation of Financial Services Markets. Official site [Electronic resource] — Available at:<http://nfp.gov.ua/content/konsolidovani-zvitni-dani.html>. [In Ukrainian]

5. Nickel W. (1996): Recycling-Handbuch: Strategien — Technologien — Produkte. — Düsseldorf: VDI Verlag, — 526 S. [In Germany]

6. Zellner K. and Mulloy M. (1995) State-of-the-art waste treatment processes in Germany, Proceedings of the Greek-German Workshop «Management of Municipal Waste» (N. Moussiopoulos, A. Karagiannidis and G. Kaiser, eds.), KFA, pp. 47-58. [InEnglish]

7. Pro zatverdzhennia Poryadku i pravyl provedennia obovyazkovogo strakhuvannia tsyvilnoyi vidpovidalnosti subektiv perevezennia nebezpechnykh vantazhiv na vypadok nastannia negatyvnykh naslidkiv pid chas perevezennia nebezpechnykh vantazhiv [On approval the rules for mandatory insurance of liability for dangerous cargo transportation against negative consequences during hazardous cargo]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 01.06.2002 no. 733 [Electronic resource] — Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/733-2002-п>. [In Ukrainian]

8. Pro zatverdzhennia Poryadku i pravyl provedennia obovyazkovogo strakhuvannia tsyvilnoyi vidpovidalnosti vlasnikiv sobak za shkodou, yaka mozhe buty zapodiyana tretim osobam [On approval the rules for mandatory insurance of liability for dog owners against damages caused to third parties]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 09.07.2002 no. 944[Electronic resource] — Available at:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/944-2002-п>. [In Ukrainian]

9. Pro zatverdzhennia Poryadku i pravyl provedennia obovyazkovogo strakhuvannia tsyvilnoyi vidpovidalnosti gromadyan Ukrayiny, shcho mayut u vlasnosti chy inshomu zakonnomu volodinni zbroyu, za shkodou, yuka mozhe buty zapodiyana tretiy osobi abo yiui maynu vnaslidok volodinnia, zberigannia chy vykorystannia tsieyi zbroyi [On approval the rules for mandatory civil liability insurance for citizens of Ukraine who own or otherwise legally possess weapons against harm caused to a third person or property as a result of possession, storage or use of weapons]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29.03.2002 no. 402 [Electronic resource] — Available at: [http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/402-2002- %D0 %BF/](http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/402-2002-%D0%BF/). [In Ukrainian]

10. Hamankova O.O. Runok strakhovykh poslug Ukrayiny: teoriya, metodologiya, praktyka [Insurance market of Ukraine: theory, methodology, practice]. Monografiya. — K.: KNEU (2009). — P. 283 [In Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 27 травня 2016 р.

УДК 368.86:347.515.2:331.461

Кривошлык Татьяна Дмитриевна,

канд. экон. наук, доц., доцент кафедры страхования,

ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»

(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)

E-mail:KTatianaD@yandex.ua

Сегмент видов страхования ответственности владельцев источников повышенной опасности на страховом рынке Украины

АННОТАЦИЯ. В статье исследуется современное состояние страхования ответственности владельцев источников повышенной опасности, а также определены проблемы, связанные с организацией его проведения. Раскрыта сущность страхования ответственности владельцев источников повышенной опасности. В результате исследования предложены авторское определение этого понятия, а также классификацию видов страхования ответственности владельцев источников повышенной опасности с выделением следующих групп: первая — охватывает виды страхования гражданской ответственности владельцев транспортных средств; вторая группа — охватывает виды страхования гражданской ответственности хозяйствующих субъектов, эксплуатирующих опасные объекты; третья группа — охватывает виды страхования гражданской ответственности физических лиц, владеющих опасными объектами. На основе анализа современного состояния страхования ответственности владельцев источников повышенной опасности определены тенденции его развития; предложены направления активизации такого страхования в Украине с целью повышения уровня социально-экономической защиты потерпевших лиц. Результаты исследования могут использоваться учеными, практиками и другими участниками страхового процесса.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: страхование ответственности владельцев источников повышенной опасности, страховой рынок, страхование гражданской ответственности владельцев транспортных средств, экологическое страхование, обязательное страхование, источники повышенной опасности, опасные объекты, страхование ответственности.

UDC368.86:347.515.2:331.461

Kryvoshlyk Tatiana,

Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Insurance

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

(54/1, Peremohy Ave., Kyiv, 03680, Ukraine)

E-mail:KTatianaD@yandex.ua

Liability insurance for increased danger sources owners as a segment of insurance market in Ukraine

ABSTRACT. *The article has examined the current state of liability insurance for increased danger sources owners, and revealed problems in its organization and implementation. The author has also revealed the essence of liability insurance for increased danger sources owners. As the result of the study, the author has suggested the definition of this term, and developed author's approach to the classification of liability insurance for increased danger sources owners. There were outlined several groups: the first group includes civil liability insurance for vehicle owners; the second group embraces civil liability insurance for companies which operate dangerous objects; the third group covers civil liability insurance for individuals who possess dangerous objects. The analysis of the current state of liability insurance for increased danger sources owners has discovered the development tendencies, and justified measures for providing liability insurance in Ukraine to improve the socio-economic protection of injured persons. The results of the study can be used by scientists, experts and other participants in the insurance process.*

KEY WORDS: *liability insurance for increased danger sources owners, insurance market, civil liability insurance for vehicle owners, environmental insurance, compulsory insurance, increased danger sources, dangerous objects, liability insurance.*

УДК 336.717

Куць Наталія Вікторівна,

начальник управління маркетингу і комунікацій АТ «Піреус Банк»,
здобувач кафедри менеджменту банківської діяльності
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»,
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail: nnrodina@gmail.com

ВИКОРИСТАННЯ ПОКАЗНИКУ ЛЕВЕРИДЖУ У БАНКІВСЬКОМУ ПРУДЕНЦІЙНОМУ НАГЛЯДІ

АНОТАЦІЯ. *Ключовим завданням статті є дослідження концепції левериджу банківських установ, еволюції підходів до розуміння та оцінки левериджу та вивчення перспектив його використання в банківському нагляді України з метою протидії фінансовим кризам та зміцненню фінансової стійкості вітчизняної банківської системи. Автором виокремлено різні підходи до вимірювання показнику левериджу у світі, проаналізовано переваги його використання. На основі проведеного аналізу зроблено висновок про доцільність застосування показнику левериджу як обов'язкового економічного нормативу, та встановлення диференційованих мінімальних вимог до різних груп банківських установ, наприклад за ступенем фінансової стійкості, розміру активів тощо, а також*

інтервальних рекомендованих значень для різних стадій фінансового циклу. Це допоможе, посилити фінансову стійкість та стабільність національного банківського сектору у цілому та окремих банків зокрема, підтримає розвиток реального сектору та відновлення його кредитування, а також посилить систему банківського нагляду в Україні.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: банківська установа, леверидж, фінансове посередництво, інструменти пруденційного нагляду, методи оцінки, достатність капіталу.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Фінансова криза 2014—2016 рр. довела дуже низький рівень стійкості та надійності банківського сектору у цілому та окремих фінансових установ: лише за 2015 р. і п'ять місяців 2016 р. статус неплатоспроможних отримали близько 50 українських банків. Як показує міжнародний досвід, одним з ключових факторів виникнення криз на фінансовому ринку є надмірний леверидж, особливо у банківській установі, які завдяки функціям фінансового посередництва вимушені працювати з набагато вищим рівнем левериджу ніж інші компанії. Утім, на сьогодні в Україні рівень левериджу не є об'єктом регулювання з боку НБУ, а його оцінювання відбувається лише на рівні усієї системи у межах загального моніторингу. Тож, проблема левериджу, його вплив на фінансовий стан банківських установ і перспективи застосування у пруденційному надгляді потребують детального вивчення та опрацювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наслідки світової фінансової кризи привернули увагу багатьох дослідників до стійкості фінансових посередників, впливу сформованого ними левериджу на їхню діяльність і фінансову стабільність, наслідкам делевериджингу для оздоровлення фінансового сектору та економіки у цілому. Найбільший внесок у дослідження цих та інших питань зробили М. Брейнюмайер, Ж. Гіонакоплос, Г. Гортон, А. Метрик, Г. Нуньо, Л. Педерсен, І. Санніков, К. Томас, Ф. Хільдебранд, Х. Шин, Т. Едриен. Утім, певні питання залишаються невизначеними та викликають багато дискусій до сьогодні, найголовніші з яких — методика оцінювання рівня левериджу, межі його регулювання, необхідність застосування у пруденційному надгляді.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Незважаючи на важливість оцінювання та регулювання левериджу банківських установ, у

пруденційному нагляді України показник левериджу розраховується лише у консолідованому вигляді, а отже не є інструментом регуляторного впливу на рівень левериджу окремих банківських установ. Це, у свою чергу, позбавляє регуляторні органи можливості прогнозування погіршення фінансового стану окремих банків з його допомогою і не сприяє зміцненню їхньої фінансової стійкості. Відповідно, невизначеним залишається мінімальний або оптимальний рівень левериджу, що повинні формувати та підтримувати українські банки.

Формулювання мети і завдання дослідження. Метою даного дослідження є розкриття сутності концепції «леверидж» й еволюції підходів до його розуміння, а також аналіз сучасних моделей оцінювання та регулювання рівня левериджу у банківському секторі у контексті міжнародного досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Фінансовий леверидж (у транслітерації з англ. — ліврідж) виникає тоді, коли активи корпорації формуються за рахунок не власного капіталу, а інших, залучених коштів, та дозволяє фінансовій установі підвищити свої потенційні прибутки або збитки з активів порівняно з тими, що могли б бути сформовано лише за рахунок власних вкладень [1]. Таким чином, леверидж можна розглядати як частку активів, сформованих за рахунок залучених коштів.

Вочевидь, певний рівень левериджу є природним і навіть необхідним для нормального функціонування економіки, адже його існування забезпечується перерозподілом ресурсів з тих, хто накопичує їх і має певні надлишки, до інвестиційних проектів, що мають потребу у фінансуванні, а отже є невід’ємною рисою діяльності банківських установ як фінансових посередників, що відіграють ключову роль у перерозподілі грошових потоків у економіці та зазвичай мають найбільший леверидж порівняно з будь-якими іншими корпораціями.

Водночас, саме надмірний леверидж банківських установ усе частіше визнається ключовим фактором виникнення та поширення фінансових криз [2, с. 420]. Зокрема, однією з базових характеристик фінансової кризи 2008–2010 рр. Базельським комітетом з банківського нагляду було визнано формування надмірного левериджу у банківській системі [3].

Негативний ефект левериджу на фінансову стабільність системи та економіки у цілому можна пояснити трьома причинами.

По-перше, зростання рівня левериджу знижує здатність банківської установи протистояти форс-мажорним обставинам і покривати можливі збитки за активними операціями, уникнути яких майже неможливо, адже вони є невід’ємним елементом фінансового посередництва. А оскільки збитки за активними операціями покриваються саме з власного капіталу, рівень покриття активів власним капіталом, інакше — його достатність повинна утримуватися на певному рівні. Тоді як надмірний рівень левериджу підвищує ризик неплатоспроможності та банкрутства.

По-друге, леверидж є не лише ключовим компонентом ризикованості окремої установи, а й передає ризики іншим установам через фінансові ринки по ланцюгу заборгованості, а отже є ключовим компонентом інституційного ризику та так званої «інфекційності», що притаманна фінансовим кризам. Відповідно, установи з більшим рівнем левериджу скоріше стикаються зі збитками ніж менш левериджні, тобто несуть більші ризики збитків. До того ж, їхнє банкрутство або загроза банкрутства матиме більший систематичний ефект перенесення потенційних збитків на їхніх партнерів, включаючи тих, які забезпечили позикові ресурси. А якщо партнери мають також високий рівень левериджу, цей ефект розповсюдиться навіть скоріше та глибше [4].

І по-третє, надмірний леверидж створює ризики майбутнього делевериджінгу під час кризи та після неї, що являє собою скорочення або уникнення нарощування активів і залучених коштів, яке стримує економічне оздоровлення економіки та подальше піднесення через обмеження пропозиції кредитних ресурсів, збільшення збитків і скорочення власних капіталів банківських установ.

Таким чином, оцінка та обмеження або регулювання рівня левериджу є дуже важливими для розуміння та скорочення інституційних і системних ризиків. З цією метою у низці країн застосовується показник левериджу. Утім підходи до його оцінки викликають багато дискусій серед науковців і практиків, а методика розрахунку час від часу переглядається та вдосконалюється, і при цьому відрізняються у різних країнах, що пов’язано з одного боку, із різними вимогами бухгалтерського обліку та макропруденційного нагляду у різних країнах, а з іншого — із постійною зміною ринкових умов функціонування банківського сектору.

Так, до середини 50-х рр. для оцінки фінансового левериджу та достатності капіталу наглядовими органами багатьох країн використовувалися показники, розраховані на основі співвідношення зобов'язань банківської установи до власного капіталу [5, с. 41]. Хоча в Україні цей показник використовувався набагато довше. Це було зумовлено підходом до розуміння капіталу банку як джерела захисту вкладників і кредиторів банківських установ, що домінував серед дослідників, вчених і банкірів.

Утім, даний підхід мав низку недоліків, ключовим серед яких було те, що достатність капіталу оцінювалася без урахування ризиків, що несе банківська установа і які повинні бути покриті її власним капіталом. Тож згодом цей підхід було поступово переглянуто і власний капітал банківської установи почав розглядатися як джерело покриття потенційних збитків, викликаних зниженням реальної вартості активів, а достатність капіталу — показником, який, з одного боку, показує рівень участі власного капіталу у формуванні активів і, відповідно, збитків за активних операцій, які банк може понести за рахунок власного капіталу, тобто без участі коштів вкладників і кредиторів банку, а з іншого — свідчить про рівень левериджу.

Відповідно, для оцінки левериджу фінансових установ регуляторні органи та дослідники почали застосовувати іншу модель, що ґрунтується на зіставленні власного капіталу та активів банку. На сьогодні можна вирізнити два підходи до застосування цієї моделі для оцінки, а у деяких країнах і для регулювання рівня левериджу у банківській системі. Згідно з першим, показник левериджу розраховується як співвідношення капіталу банку (власного або регулятивного) до загальної суми активів (скориговані на суму певних рахунків, у т.ч. на загальну суму резервів за всіма активними операціями та нематеріальні активи) і відображає рівень фінансування активів за рахунок власного капіталу, тобто скільки грошових одиниць капіталу припадає на 1 грн активів. Саме цей підхід є на сьогодні найпоширенішим. Уже тривалий час його застосовують у США, де розраховують показник левериджу як співвідношення мінімального рівня капіталу першого рівня до суми середніх загальних скоригованих активів (визначаються як квартальний середній обсяг загальних активів мінус вирахування на гудвіл, інвестиції, що вираховуються з капіталу першого рівня, та відкладені податки) [1]. Згодом показник левериджу було впроваджено у Швейцарії для окремих банківських

установ, а починаючи з 1 січня 2013 р. вступила у дію угода Базель III, що передбачає поступове впровадження аналогічного показнику левєриджу для усіх країн, що приєдналися до угоди. Згідно з нею, показник левєриджу визначається як співвідношення показника капіталу до показнику сукупних активів. Показником капіталу для показника левєриджу є капітал першого рівня або сукупний регулятивний капітал, як і в ризик-зваженої моделі. Показником активів є сума балансових активів, вкладень у деривативи, операції з фінансування цінних паперів, та визначені вимогами позабалансові операції [3].

Утім, деякі вчені піддають критиці даний підхід і пропонують використовувати обернений до нього показник — мультиплікатор левєриджу (в українській літературі — мультиплікатор капіталу), що відповідно розраховується як співвідношення сукупних активів до власного капіталу та показує рівень ризикованості діяльності банківської установи. Як стверджує аналітик генерального департаменту ЕС з економіки та фінансів Ж. Бурке [6], «базельське» визначення показнику левєриджу, хоч і є еквівалентним з математичної точки зору, оберненому показнику, утім має певні недоліки. По-перше, таке визначення приховує ризики ліквідності, що створює левєридж, а також мультиплікативний ефект левєриджу, що є дуже важливим для оцінки рівня існуючого ризику. А по-друге, може створювати непорозуміння, адже де-факто вимірює не левєридж, а рівень захисту активів власним капіталом, тобто достатність капіталу. На сьогодні підхід оцінки та регулювання левєриджу у банківському секторі через розрахунок мультиплікатору левєриджу застосовується у Канаді на рівні консолідованих банківських груп. При цьому його розраховують як співвідношення сукупних активів, до яких додано позабалансові статті, до її консолідованого капіталу, що являє собою суму капіталів першого та другого рівня [6].

Тож, канадська модель є прозорішою ніж американська, оскільки враховує не лише балансовий левєридж, а й економічний, тобто такий, що формується не тільки за рахунок балансових активів, а й частково позабалансових. У даній моделі консолідовані активи не можуть перевищувати капітал більше ніж у 20 разів, хоча до окремих банківських інститутів канадські наглядові органи мають право застосовувати жорсткіші вимоги. Це відображає консервативніший підхід ніж у США та жорсткіший, оскільки враховує у розрахунку позабалансові операції.

В українському банківському нагляді до 2014 року показник левериджу як показник достатності капіталу відносився переліку економічних нормативів, що встановлюються Національним Банком України (НЗ) та є обов'язковими для виконання усіма банківськими установами. Розрахункова модель даного нормативу була схожа на «американській» підхід і передбачала вимірювання співвідношення основного капіталу до сукупних активів за вираховуванням сформованих резервів за активними операціями. До 2008 року його мінімальне значення повинно було становити 4 %, а після кризи 2008 р. мінімальні вимоги НБУ до нього було підвищено — до 9 %. Утім, у 2014 р. його було скасовано згідно з Постановою НБУ от 25.12.2014 № 368 [8], і на сьогодні Нацбанком для оцінки достатності капіталу застосовується лише один обов'язковий норматив — достатності регулятивного капіталу (Н2), що розраховується згідно з вимогами угоди Базель II як співвідношення регулятивного капіталу та сукупних активів, зважених за ступенем ризику [3], та має мінімальне нормативне значення — 10 % [9]. Тоді як показник фінансового левериджу розраховується на рівні усієї системи як рекомендований індикатор фінансової стійкості банківського сектору згідно з рекомендаціями МВФ [10].

Утім, застосування простого показника левериджу має низку переваг порівняно зв складнішим ризик-зваженим показником достатності капіталу.

По-перше, показник левериджу на відміну від ризик-зваженого показника достатності капіталу є повністю незалежним від будь-яких складних припущень моделювання або калібрування. Завдяки цьому його простоті та прозорості, достатність власного капіталу може бути оцінено неупередженіше, без можливості маніпулювання окремими критеріями моделі, а сильніші вимоги до його рівня — допоможуть збільшити загальний рівень капіталу та захищеність банківського сектору від потенційних збитків, у т.ч. тих, що пов'язані із загальною соціально-економічною та політичною ситуацією та появою кризових тенденцій і явищ. До того ж, простота його впровадження та моніторингу дозволяє дуже швидко та без зайвих витрат часу й коштів почати застосовувати його у макропруденційному нагляді, разом із існуючим режимом оцінювання адекватності капіталу.

По-друге, впровадження обов'язкових вимог до дотримання показнику левериджу сприятимуть відновленню кредитування

реального сектору. Адже це скасує або урівноважить неприродні стимули вкладати більшу частку активів у «синтетичні» інструменти, такі як деривативи, міжбанківські операції «репо», придбання державних облігацій, що у ризик-зваженої моделі калібруються як активи з пониженим ризиком, ніж у традиційне фінансування реального сектору економіки або споживче кредитування. Відповідно, ризик-зважена модель достатності капіталу вимагає від банківських установ утримувати більше капіталу за традиційними видами активних операцій ніж за «синтетичними» операціями. Це, вочевидь, стимулює нарощування таких операцій за рахунок традиційного кредитування, що у свою чергу є шкідливим для економічного розвитку країни у цілому, адже скорочує потенційні обсяги кредитування реального сектору та стримує його подальший розвиток. До того ж, під час фінансових криз надмірна залежність окремих, особливо великих, банківських установ від міжбанківського кредитування, має додатковий дестабілізаційний ефект на усю систему в цілому. Тим більше, що великі системні банківські установи продовжують надто орієнтуватися на різні форми короткострокового міжбанківського кредитування, а ризик-зважена модель забезпечує для цього усі стимули. Тоді як традиційний показник левериджу не враховує різниці рівня ризикованості окремих видів активів при оцінці вимог до достатності капіталу. Тож це могло б допомогти відновити кредитування реального сектору та уникнути стимулів формувати здебільшого «синтетичні активи». При цьому, за певних умов можна було б очікувати зміщення фокусу банківського сектору з формування короткострокових на довгостроковіші активи у ширшого кола корпорацій нефінансового сектору. А це у свою чергу зменшило б систематичні ризики короткострокових шоків усередині банківського сектору та велику концентрацію активів, що є суб'єктом нижчих капітальних вимог з боку регулятору.

І по-третє, через те, що показник левериджу є досить гнучким і багатоаспектним, його можна використовувати і як інструменті мікро- й макропруденційної політики, і як антициклічний інструмент.

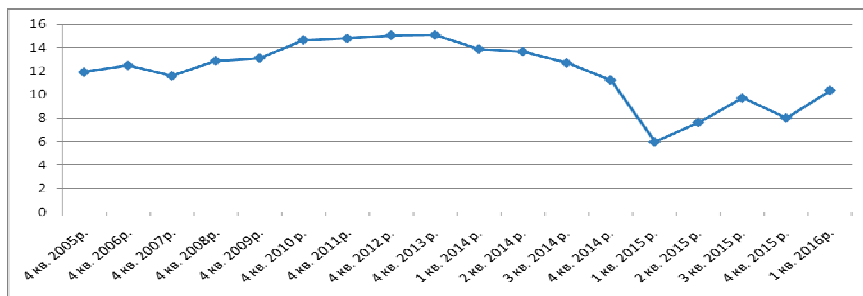

Рис. 1. Динаміка показнику левериджу у банківському секторі України, 2005–2016 рр.

Як показали дослідження, леверидж банків зростає під час економічного піднесення та знижується під час спаду (див. рис. 1). Причина цього явища полягає у тому, що банківські установи активно управляють своїм левериджем під час кредитного циклу через заставне кредитування та позичання. Коли монетарна політика більш «вільна» стосовно макроекономічних показників або стан економіки є менш ризикованим, банки розширюють свої баланси та, як наслідок, пропозиція ліквідності зростає. Навпаки, коли монетарна політика є жорсткішою або ситуація на ринку створює додаткові ризики ліквідності та неплатоспроможності банки звужують свої баланси, скорочуючи загальну пропозицію ліквідності [10]. Тож, проциклічність левериджу виявляється у тому, що зростання та стискання балансів скоріше посилюють ніж протидіють кредитному циклу та, відповідно, сприяють кризовим явищам.

Вочевидь, така проциклічність створює певні ризики. По-перше, запровадження показнику всередині поточного фінансового циклу може мати додатковий тиск делевериджу на банки. По-друге, у довгостроковій перспективі це може призвести до нестійкої доступності кредитних ресурсів для банківських позичальників, адже у економічних спадів банки будуть вимушені скорочувати фінансування клієнтів з тим, щоб виконувати вимоги нагляду до цього показника.

Тож, для зниження проциклічності регулятор може обмежити нарощування левериджу у періоди економічної стабілізації через встановлення мінімальних вимог до показнику левериджу або, навпаки, максимально можливого значення мультиплікатору ле-

вериджу. Навпаки, для періодів спаду варто розробити механізм послаблення обмеження левериджу, оскільки постійні мінімальні вимоги до показнику левериджу або обмеження максимального рівня його мультиплікатору з великою вірогідністю можуть призвести до збільшення про циклічності через примушення банків знижувати рівень левериджу протягом спадів і навпаки. Такий механізм дозволяє не лише мінімізувати проциклічність показнику левериджу, а й використовувати його як антициклічний інструмент. Саме у такий спосіб проблема проциклічності показнику левериджу було вирішено свого часу у Швейцарії: Федеральна банківська комісія застосувала підхід, згідно з яким у періоди фінансової стабілізації, банки повинні дотримуватися рівня капіталу, що значно перевищує регуляторні мінімальні вимоги, а коли цикл розгортається вони можуть скористатися послабленням вимог і використовувати створений раніш буфер капіталу [12]

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Маємо підстави сумувати, що фінансовий леверидж є ключовим фактором, що провокує і посилює фінансову кризу. Надмірний леверидж збільшує вплив і швидкість настання шоків для банківського сектору, тоді як зниження левериджу або делевереджінг, якого не можливо уникнути під час криз, здійснює подальший негативний тиск на банківській сектор.

Для вирішення цих завдань та одночасного нівелювання недоліків існуючого показника достатності капіталу, розрахунок якого ґрунтується на ризик-зваженої моделі, доцільним є повернення до застосування показнику левериджу як обов'язкового економічного нормативу, модель розрахунку якого повинна ґрунтуватися на співвідношенні капіталу першого рівня та сукупних активів, скоригованих на суму резервів, сформованих за активним операціями, і нематеріальних активів з максимально можливим врахуванням позабалансових операцій, що відповідає вимогам угоди Базель III.

При цьому, з урахуванням міжнародного досвіду та результатів власних досліджень, вважаємо ефективним встановлення диференційованих мінімальних вимог до різних груп банківських установ, наприклад за ступенем фінансової стійкості, розміру активів тощо, а також інтервальних рекомендованих значень для різних стадій фінансового циклу.

Цей крок допоможе, по-перше, посилити фінансову стійкість і стабільність національного банківського сектору у цілому та окремих банків зокрема, а також зробить внесок у стабілізацію міжнародної банківської системи. По-друге, впровадження показнику левериджу з інтервальними значеннями для різних груп банків і залежно від етапу фінансового циклу певною мірою підтримає розвиток реального сектору та його кредитування під час економічних спадів. І, насамкінець, це посилить систему банківського нагляду, а отже зробить негативні наслідки надмірного левериджу та його вплив на стан банківського сектору та економіки у цілому керованишим і прогнозованишим.

Бібліографічний список

1. *Hulster K.D.* The leverage ratio. A new binding limit on Banks. Public policy for private Sector. — 2009. — №11 / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: <http://rru.worldbank.org/PublicPolicyJournal>
2. *Adrian T., Shin H.* Liquidity and Leverage // Journal of Financial Intermediation. — 2010. — № 19. — P. 418—437.
3. Basel Committee on Banking Supervision. Basel III leverage ratio framework and disclosure requirements / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: <http://www.bis.org/publ/bcbst270.htm>
4. *Galo N., Carlos T.* Bank Leverage Cycles (June 14, 2012). Banco de Espana Working Paper No. 1222. Available at SSRN: / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: <http://ssrn.com/abstract=2084115> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2084115>
5. *Фетисов Г.Г.* Оценка финансовой устойчивости коммерческого банка / Г.Г. Фетисов // Бухгалтерия и банки. — 2002. — №10. — С. 39—50.
6. *Burke J.V.* The bonsai and gardener: using flow data to better assess financial sector leverage / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications
7. Canada; 2009 Article IV Consultation: Staff Report; Staff Statement; and Public Information Notice on the Executive Board Discussion. / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: <https://ideas.repec.org/p/imf/imfscr/09-162.html>
8. Національний банк України. Сайт у мережі Інтернет / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097
9. Постанова НБУ від 02.06.2009 р. № 315 Про схвалення Методики розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/PB09025.html

10. Financial soundness indicators: compilation guide—Washington, D.C., USA : International Monetary Fund, 2006. // Режим доступу до матеріалів: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fsi/guide/2006/pdf/fsiFT.pdf>
11. T. Adrian T., H. Shin. Liquidity, Monetary policy and Financial Cycles. Current issues in Economics and Finance. Federal Reserve Bank of New York. — 2008. — №14 (1).
12. P.M. Hildebrand 2008 Is basel II enough? The benefits of a Leverage Ratio». Financial Markets group Lecture, London School of Economics, December 15 / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://snb.ch/en/mmr/speeches/id/ref_20081215_pmh

References

1. *Hulster K.D.* The leverage ratio. A new binding limit on Banks. Public policy for private Sector. — 2009. — #11. / [Electronic resource] — Available at: <http://rru.worldbank.org/PublicPolicyJournal> [In English]
2. *Adrian T., Shin H.* Liquidity and Leverage // Journal of Financial Intermediation. — 2010. — # 19. — P. 418–437 [In English]
3. Basel Committee on Banking Supervision. Basel III leverage ratio framework and disclosure requirements / [Electronic resource] — Available at: <http://www.bis.org/publ/bcbs270.htm> [In English]
4. *Galo N., Carlos T.* Bank Leverage Cycles (June 14, 2012). Banco de Espana Working Paper No. 1222. Available at SSRN: / [Electronic resource] — Available at: <http://ssrn.com/abstract=2084115> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2084115> [In English]
5. *Fetisov G.G.* Otsenka finansovoy ustoychivosti kommercheskogo banka [Commercial Banks Financial Soundness Evaluation] / G.G. Fetisov // Buhgalteriya i banki. — 2002. #10. — S. 39—50 [In Russian]
6. *Burke J.V.* The bonsai and gardener: using flow data to better assess financial sector leverage / [Electronic resource] — Available at: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications [In English]
7. Canada; 2009 Article IV Consultation: Staff Report; Staff Statement; and Public Information Notice on the Executive Board Discussion. / [Electronic resource] — <https://ideas.repec.org/p/imf/imfscr/09-162.html> [In English]
8. Natsionalniy bank Ukrayini. Sayt v merezhi Internet. / [Electronic resource] — Available at: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097 [In Ukrainian]
9. Postanova NBU # 315 vId 02.06.2009 r. Pro shvalennya Metodiki rozrahunku ekonomichnih normativiv reguluyuvannya dlyalnostI bankIv v

UkrayinI / [Electronic resource] — Available at: http://ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/PB09025.html [In Ukrainian]

10. Financial soundness indicators: compilation guide — Washington, D.C., USA : International Monetary Fund, 2006/ [Electronic resource] — Available at: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fsi/guide/2006/pdf/fsiFT.pdf> [In English]

11. T. Adrian T, H. Shin. Liquidity, Monetary policy and Financial Cycles. Current issues in Economics and Finance. Federal Reserve Bank of New York. — 2008. — #14 (1).

12. P.M. Hildebrand. 2008 Is basel II enough? The benefits of a Leverage Ratio». Financial Markets group Lecture, London School of Economics, December 15 / [Electronic resource] — Available at: http://snb.ch/en/mmr/speeches/id/ref_20081215_pmh [In English]

Стаття надійшла до редакції 26 травня 2016 р.

УДК 336.717

Куць Наталия Викторовна,

начальник управления маркетинга и коммуникаций

АО «Пиреус Банк»,

соискатель кафедры менеджмента банковской деятельности

ГБУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»

(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)

E-mail: nnrodina@gmail.com

Использование показателя левериджа в банковском пруденциальном надзоре

АННОТАЦИЯ. Ключевым заданием статьи является исследование концепции левериджа банковских институтов, эволюции подходов к пониманию и оценке левериджа и изучение перспектив его использования в пруденциальном надзоре Украины с целью противодействия финансовым кризисам и укреплению финансовой стойкости отечественной банковской системы. Автором выделены различные подходы к измерению левериджа в мире, проанализированы преимущества его использования в пруденциальном надзоре. На основе проведенного анализа сделан вывод о целесообразности применения показателя финансового левериджа в качестве обязательного экономического норматива и установления дифференцированных минимальных требований к его уровню для разных групп банков, например, по степени финансовой стойкости, размеру активов, а также интервальных рекомендованных значений для различных стадий финансового цикла. Это поможет усилить финансовую стойкость и стабильность национального банковского сектора в целом и отдельных банков в частности, поддержит развитие реального сектора экономики, а также усилит систему банковского надзора.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: банковское учреждение, левиридж, финансовое посредничество, инструменты пруденциального надзора, методы оценки, достаточность капитала.

UDC 336.717

Kuts Nataliia,

Head of the Marketing and Communications Department at «Piraeus Bank ICB»,

Fellow Applicant (PhD) at the Department of Bank Management
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Peremohy Ave., Kyiv, 03680, Ukraine)

E-mail: nnrodina@gmail.com

Leverage ratio application in banking prudential surveillance

ABSTRACT. The article key tasks are to study a concept of leverage in banking sector, evolution of approaches to leverage understanding and measuring, and analysis of its applicability in prudential surveillance for financial crises prevention and strengthening Ukrainian banking sector financial soundness. The author identifies approaches to leverage measuring, and analyzes their advantages. On the basis of analysis, the research concludes about the reasonability of leverage ratio usage as compulsory ratio, and applying of differentiated minimum ratios for different bank groups, for example in terms of financial soundness and assets, as well as interval reference values for various stages of financial cycle. This will strengthen financial soundness and sustainability of national banking sector as a whole and individual banks, contribute to the real economy development, and reinforce banking surveillance in Ukraine.

KEY WORDS: banking institution, leverage, financial intermediation, prudential surveillance tools, assessment methods, capital adequacy.

УДК 336.7

Кучер Тарас Леонідович,

здобувач кафедри фінансові ринки

ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)

E-mail: taras.kucher@gmail.com

ВПЛИВ ІННОВАЦІЙНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ ЗАОЩАДЖЕНЬ В ІНВЕСТИЦІЇ

АНОТАЦІЯ. У статті розкрито вплив запровадження та нарощення використання інноваційних інструментів фінансового ринку на процес

трансформації локальних заощаджень в інвестиції. За допомогою порівняльного аналізу було продемонстровано низьку ефективність акумулювання локальних заощаджень і трансформацію їх в інвестиції на українському фінансовому ринку у зіставленні з країнами порівняльної бази (Румунія, Болгарія, Росія, Словаччина, Чехія, Польща). Продемонстровано залежність між обсягами використання інноваційних інструментів фінансового ринку та ефективністю трансформації локальних заощаджень в інвестиції. За допомогою регресійного аналізу побудована модель, яка демонструє потенційний вплив нарощення обсягів використання інноваційних інструментів фінансового ринку на збільшення ефективності трансформації заощаджень в інвестиції в Україні.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: *інноваційні інструменти фінансового ринку, заощадження, інвестиції.*

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Згідно з сучасними теоріями економічного зростання ключовим фактором нарощення економічної активності через фінансовий ринок є інвестиції. Інвестиції формуються за рахунок заощадження. Походження заощаджень є локальним або міжнародним. Фінансовий ринок і набір фінансових інструментів повинні забезпечувати трансформацію заощаджень в інвестиції. Виходячи з тотожності використання заощаджень ми можемо стверджувати що лівова частка неспожитих фінансових ресурсів трансформується в інвестиції, а саме в купівлю або створенню нових капітальних товарів. Інвестиції мають критично важливе значення у формуванні економічної активності в довгостроковому періоді, адже інвестиції створюють нові капітальні товари [1, с. 280]. Високий рівень інвестицій передбачає швидкий ріс запасів капіталу. За інших рівних умов, рівень виробництва буде вищий в тієї економіки, яка забезпечує більший обсяг інвестування з більшим запасом капіталу, ніж у тієї, яка не має доступу до значних запасів капіталу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Й. Шумпетер у науковому доробку «Теорія економічного розвитку» висловив думку щодо важливості поєднання інноваційних процесів у фінансовому та реальному секторах економіки, адже такий синтез формує підґрунтя для динамічного економічного зростання [2, с. 153]. С. Юн у праці «Моделювання фінансових інновацій та економічне зростання» дослідив вплив фінансових інновацій на економічне зростання. На думку науковця, фінансові інновації збільшують ефективність фінансового посередництва через стимулювання зростання лінійки фінансових продуктів і послуг, які в

свою чергу забезпечують нарощення задоволення потреб підприємств у додаткових ресурсах. Відтак, суб'єкти господарювання накопичують капітальні запаси, що призводить до економічного зростання [3]. Науковець П. Мішра продемонстрував, що фінансові інновації покращують мобілізацію заощаджень, нарощують продуктивність капіталу, збільшують ефективність розподілу фінансового ресурсу, що позитивно впливає на економічне зростання [4, с. 5]. Р. Мертон також довів позитивний зв'язок між фінансовими інноваціями та збільшенням економічної активності [5, с. 22]. Д. Лоурент пов'язав стимулювання фінансових інновацій з розвитком фінансових ринків у країнах, що розвивається, до яких належить і Україна [6].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Однак зазначені дослідження концентрувалися на фінансовій інновації загалом, не виокремлюючи при цьому вплив окремої її складової — інноваційних інструментів фінансового ринку. Відтак додаткового дослідження потребує вплив інноваційних інструментів фінансового ринку на трансформацію локальних заощаджень в інвестиції в Україні.

Формулювання мети і завдання дослідження. Метою статті є аналіз потенційного впливу запровадження та нарощення використання інноваційних інструментів фінансового ринку в Україні на ефективність трансформації локальних заощаджень в інвестиції та, як наслідок збільшення економічної активності. Для досягнення мети було поставлено такі завдання: аналіз ефективності трансформації заощаджень в інвестиції в Україні в порівнянні з співставними країнами; аналіз впливу використання інноваційних інструментів фінансового ринку на збільшення ефективності трансформації заощаджень в інвестиції; моделювання впливу використання інноваційних інструментів фінансового ринку на збільшення ефективності трансформації заощаджень в інвестиції в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Аналіз ефективності трансформації заощаджень в інвестиції в Україні на нашу думку варто здійснювати в призмі порівняння з країнами, які мали соціалістичне минуле, подібні процеси встановлення фінансового ринку та ринкової економіки загалом. Для порівняння нами було обрано Румунію, Болгарію, Росію, Словаччину, Чехію та Польщу (країни порівняльної бази).

Як видно з рис. 1, рівень заощаджень до ВВП у країнах порівняльної бази протягом останніх 15-ти років знаходився в діапазоні від 16—20 %. В Україні заощадження досягнули максимальних значень у 2004 році (більше 30 % до ВВП). У період з 2004 по 2014 рр. заощадження в Україні демонстрували стійку тенденцію зниження частки до ВВП. До 2009 р. в Україні заощадження знаходилися на вищому рівні, ніж у країн порівняльної бази. Після 2009—2010 рр. в Україні частка заощадження до ВВП почала стрімко знижувати і в 2013—2014 рр. досягла позначки нижче 10 %. У країнах порівняльної бази, навпаки, з 2009 року переважала тенденція до нарощення заощаджень. Відтак, ми можемо побачити, що заощадження, як основа для українських локальних інвестицій, за останніх 10 років постійно знижувалася порівняно до ВВП. Тобто перерозподіл доданої вартості, яка створюється в країні, відбувалося таким чином, що протягом останніх 10-ти років внутрішнє джерело інвестицій постійно скорочувалося. В таких умовах особливо, гостро стоїть питання ефективності трансформації внутрішніх заощаджень в інвестиції.

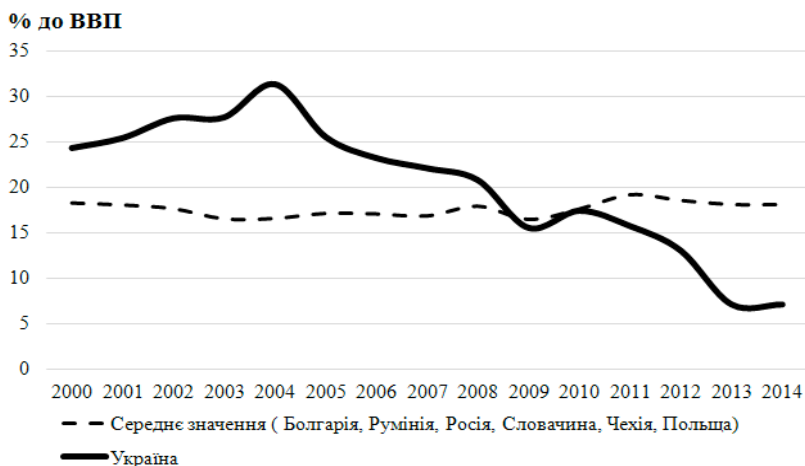

Рис. 1. Співвідношення заощаджень до ВВП

Джерело: складено автором на основі [7]

Як демонструє нам рис. 2, частка інвестицій в Україні протягом останніх 15-ти років знаходився на нижчому рівні, ніж у

країн порівняльної бази. До 2007 р. інвестицій в Україні та в країнах порівняльної бази демонстрували висхідні тенденції. Після посткризового відновлення в 2011 р. в Україні відбувалося стрімке зниження частки інвестицій у ВВП до 14 %. Відтак, Україна протягом достатньо тривалого часу забезпечувала нижчий рівень одного з факторів економічного зростання в порівнянні з країнами аналогами, які в середньому формували вищий рівень інвестицій ніж Україна. Низький рівень інвестицій порівняно з країнами аналогами свідчить про критично важливе значення ефективності трансформації заощаджень в інвестиції, як одного з факторів економічного зростання.

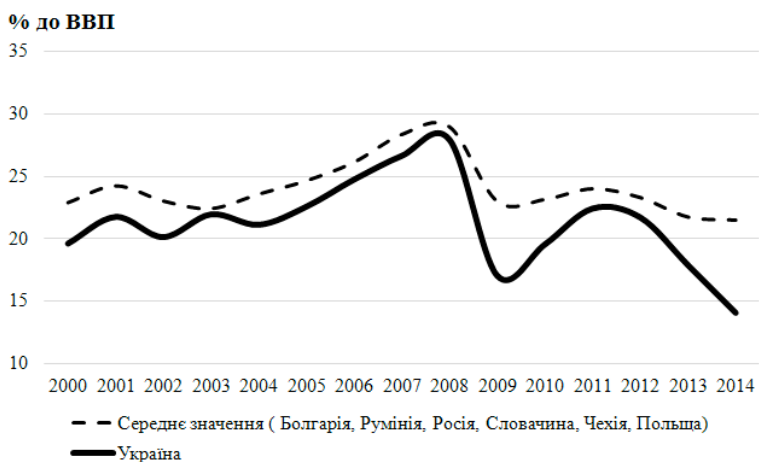

Рис. 2. Співвідношення інвестицій до ВВП

Джерело: складено автором на основі [8]

Ключовим сектором фінансового ринку, на який припадає трансформація заощаджень в інвестиції, є кредитний ринок. Як демонструє нам рис. 3, український кредитний ринок до 2005 р. розвивався в межах тенденції, які були притаманні країнам порівняльної бази, адже співвідношення виданих кредитів до ВВП в Україні знаходилися такому ж рівні, як і в інших подібних країнах. Але після 2005 року обсяги кредитування по відношенню до ВВП в Україні почали зростати значними темпами та в 2009 році вже складали більше 100 % ВВП. Після незначного зниження об-

сяги кредитування знову зросли до області в 100 % у 2014 році. На відміну від України, обсяги кредитування в країнах порівняльної бази збільшившись до рівня в 60 % ВВП і залишались на цьому рівні останніх 5 років. Відтак, в Україні кредитне навантаження суттєво вище ніж у країнах порівняльної бази.

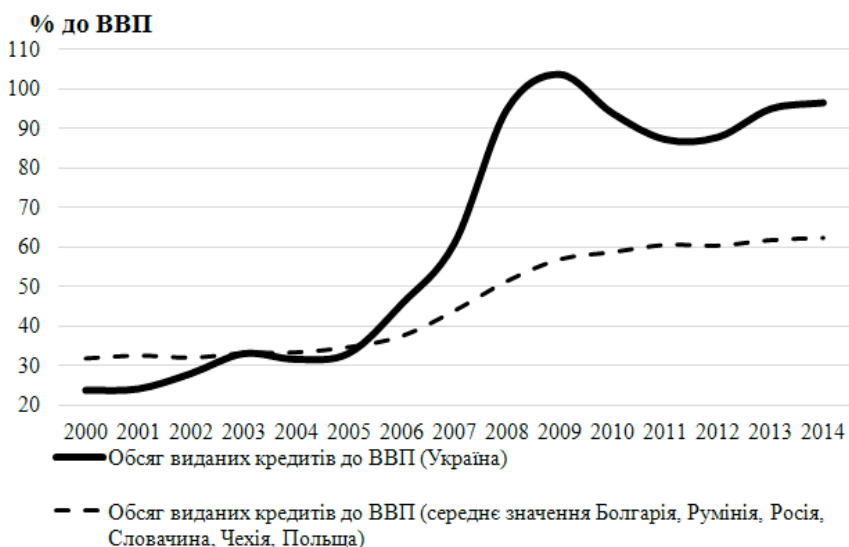

Рис. 3. Співвідношення виданих кредитів до ВВП

Джерело: складено автором на основі [9]

Значне кредитне навантаження на ВВП має позитивний ефект при ефективному використанні кредитних ресурсів. Зокрема, якщо кредитні активи направляються на нарощення капітальних запасів в економіці, тобто на інвестиції. Проаналізуємо як співвідносяться інвестиції до кредитів в Україні порівняно з країнами порівняльної бази.

У 2000–2001 рр. інвестиції до кредитів України та країн порівняльної бази були на рівні 90–80 %. У подальшому ми бачимо (рис. 4), що переважали тенденції до зниження частки інвестицій у виданих кредитах, як в Україні, так і в країнах порівняльної бази. Проблема в тому, що частка інвестицій у кредитах країнах порівняльної бази знизилася до 40 % і продовжує знаходитись в області 40 % уже 5 років. В Україні ж частка кредитів, які потра-

пляють до інвестицій, зменшувалася до рівня нижчого за 20 % і наразі там залишається. Таким чином, ми можемо стверджувати, що трансформація заощаджень через кредитний ринок відбувається не ефективно, адже невелика частка кредитів виступає у ролі фундаментального важеля економічного зростання. Значне кредитування не забезпечує нарощення інвестицій в економіці України. Відтак ми можемо зробити висновок, що в Україні, порівняно з країнами порівняльної бази, достатньо низькі заощадження та інвестиції, а кредитне навантаження високе. Таким чином, запровадження інноваційних інструментів фінансового ринку повинно бути сконцентроване на збільшенні ефективності трансформації заощаджень в інвестиції, тобто забезпечення направленості кредитів в інвестиції.

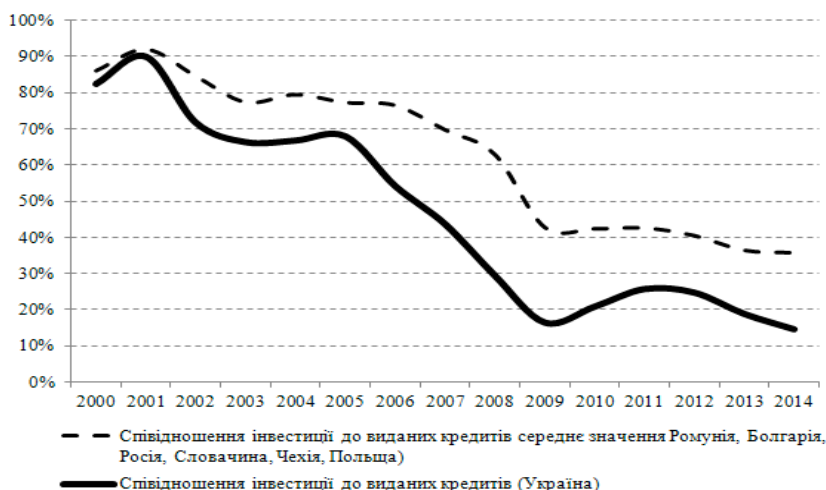

Рис. 4. Співвідношення інвестицій до виданих кредитів

Джерело: складено автором на основі [8—10]

Враховуючи те, що в Україні достатньо низька частка кредитів трансформується в інвестиції порівняно з країнами порівняльної бази, на рис. 5 ми зобразили різницю у забезпеченні кредитами інвестицій між Україною та країнами порівняльної бази. Як видно з рис. 5, зростання ефективності трансформації заоща-

джень в інвестиції через кредитний ринок у країн порівняльної бази порівняно Україною супроводжувалося збільшенням обсягів використання інноваційних інструментів. Цей взаємозв'язок підтверджується позитивною кореляцією у 77,5 %. Це підтверджує наше твердження про позитивний вплив інноваційних фінансових інструментів на збільшення ефективності трансформації заощаджень в інвестиції.

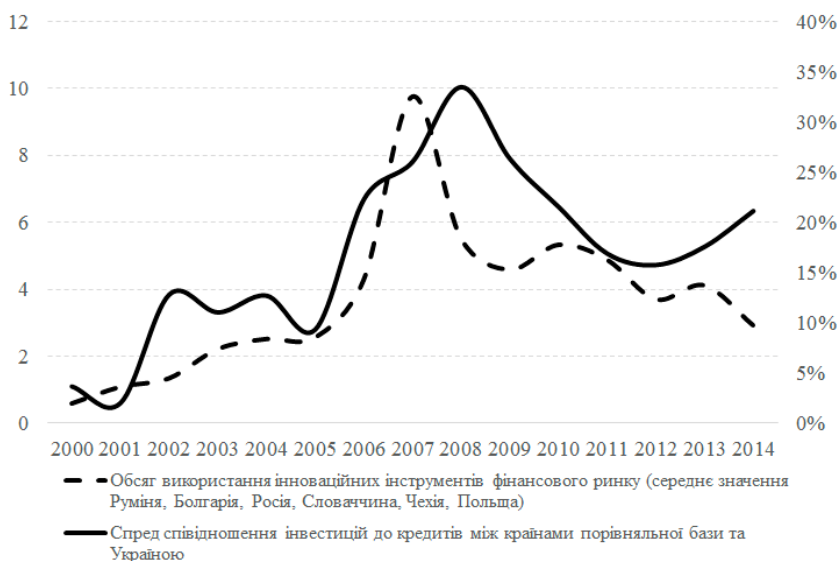

Рис. 5. Динаміка обсягів використання інноваційних фінансових інструментів у країнах порівняльної бази та спреду співвідношення інвестицій до ВВП між Україною та країнами порівняльної бази

Джерело: складено автором на основі [8,11—13]

Вплив інноваційних інструментів фінансового ринку на нарощення інвестицій демонструє регресійний аналіз з таким результатом: $y = 0,0294x + 0,0597$, $R^2 = 0,6015$. Регресійний аналіз дозволяє нам інтерпретувати отримані результати взаємозв'язків у країнах порівняльної бази на український фінансовий ринок та економіку в цілому. Використовуючи результати регресійного аналізу ми побудували модель, яка демонструє нам вплив впровадження, розвитку та нарощення обсягів використання іннова-

ційних інструментів фінансового ринку на збільшення ефективності трансформації заощаджень в інвестиції через кредитний ринок.

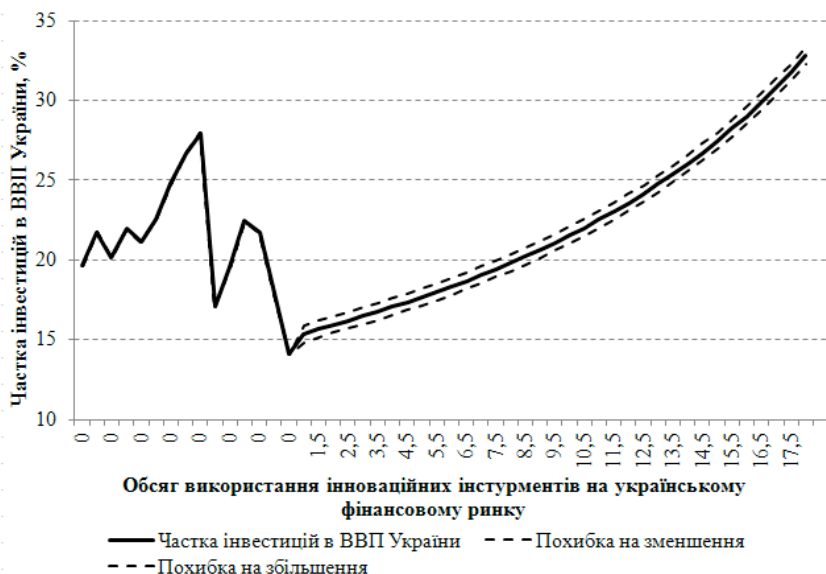

Рис. 6. Модель впливу використання інноваційних інструментів фінансового ринку на частку інвестицій в ВВП України через трансформацію кредитів в інвестиції

Джерело: складено автором

Я видно з рис. 6, за умови збільшення обсягів використання інноваційних інструментів фінансового ринку в Україні до 2,5 млрд дол. США за інших рівних умов буде супроводжуватися збільшенням частки інвестицій у ВВП до 16 % при початковому рівні в 14 %. Зростання обсягів використання інноваційних інструментів фінансового ринку інноваційних фінансових інструментів до 10 млрд дол. США вже буде забезпечувати 23,9 % інвестицій у ВВП.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Отже, побудувавши модель впливу розвитку, впровадження та збільшення обсягів використання інноваційних фінан-

сових інструментів в Україні на трансформацію локальних заощаджень в інвестиції на базі аналізу країн порівняльної бази (Румунія, Болгарія, Росія, Словаччина, Чехія та Польща) ми можемо зробити наступний висновок. Розширення системи українського фінансового інструментарію буде мати позитивний ефект на збільшення ефективності роботи фінансового ринку, адже інноваційні інструменти забезпечать вищий рівень трансформації заощаджень в інвестиції. Збільшення частки інвестицій в ВВП України є ключовим елементом забезпечення зростання економіки України в майбутньому.

Подальші дослідження мають бути направлені на пошук сукупного ефекту від обсягів використання інноваційних інструментів фінансового ринку на збільшення ефективності трансформації як внутрішніх так і зовнішніх заощаджень в інвестицій в українську економіку.

Бібліографічний список.

1. Абель Э., Бернанке Б. Макроэкономика: 5-е изд. — М.: Питер, 2010. — 768 с.
2. Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку. Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу. — К.: КМАб, 2011. — 242 с.
3. Chou, Yuan K. Modelling Financial Innovation and Economic Growth // The Journal of Economic Education, 2007. — Taylor & Francis
4. Mishra, P. K., Financial Innovation and Economic Growth - A Theoretical Approach // Social Science Research Network (September 3, 2008).
5. Merton, Robert C., Financial Innovation and Economic Performance. // Journal of Applied Corporate Finance, 4 (Winter), 12-22, 1992.
6. Laurent L. Jacque Financial Innovations and the Dynamics of Emerging Capital Markets, Working paper, Fletcher School of Law and Diplomacy, Tufts University and HEC School of Management. 2007
7. The World Bank Data. Gross savings (% of GDP). [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GNS.ICTR.ZS/countries>
8. The World Bank Data. Gross capital formation (% of GDP). [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://data.worldbank.org/indicator/NE.GDI.TOTL.ZS/countries>
9. The World Bank Data. Domestic credit provided by financial sector (% of GDP). [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://data.worldbank.org/indicator/FS.AST.DOMS.GD.ZS>

10. The World Bank Data. GDP (current US\$). [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD/countries>

11. Exchange-traded derivatives statistics. [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://www.bis.org/statistics/extderiv.htm>

12. Semiannual OTC derivatives statistics. [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://www.bis.org/statistics/derstats.htm>

13. Triennial OTC derivatives statistics. [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://www.bis.org/statistics/derstats3y.htm>

References

1. Abel A. B., Bernanke B. S. Makroekonomika. Pyatoe izdanie [Macroeconomics. Fifth edition]. — М.: Питер, 2010. — 768 p. [In Russian]

2. Schumpeter J. A. Teoriya ekonomichnogo rozvytku. Doslidjennya prybutkiv, kredytu, vidotka ta ekonomichnogo cyklu [The theory of economic development. An inquiry into profits, capital, credit, interest, and the business cycle]. KMAb. K.: 2011. — 242 p. [In Ukrainian]

3. Yuan K.C. Modelling Financial Innovation and Economic Growth // The Journal of Economic Education, 2007 - Taylor & Francis [In English]

4. Mishra P. K. Financial Innovation and Economic Growth - A Theoretical Approach // Social Science Research Network (September 3, 2008). [In English]

5. Merton R.C. Financial Innovation and Economic Performance // Journal of Applied Corporate Finance, 4 (Winter), 12-22, 1992. [In English]

6. Laurent L. Jacques Financial Innovations and the Dynamics of Emerging Capital Markets, Working paper, Fletcher School of Law and Diplomacy, Tufts University and HEC School of Management. 2007 [In English]

7. The World Bank Data. Gross savings (% of GDP). [Electronic resource] — Available at: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GNS.ICTR.ZS/countries> [In English]

8. The World Bank Data. Gross capital formation (% of GDP). [Electronic resource] — Available at: <http://data.worldbank.org/indicator/NE.GDI.TOTL.ZS/countries> [In English]

9. The World Bank Data. Domestic credit provided by financial sector (% of GDP). [Electronic resource] — Available at: <http://data.worldbank.org/indicator/FS.AST.DOMS.GD.ZS> [In English]

10. The World Bank Data. GDP (current US\$). [Electronic resource] — Available at: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD/countries> [In English]

11. The Bank of International Settlements Data. Exchange-traded derivatives statistics. [Electronic resource] — Available at: <http://www.bis.org/statistics/extderiv.htm> [In English]

12. The Bank of International Settlements Data. Semiannual OTC derivatives statistics. [Electronic resource] — Available at: <http://www.bis.org/statistics/derstats.htm> [In English]

13. The Bank of International Settlements Data. Triennial OTC derivatives statistics. [Electronic resource] — Available at: <http://www.bis.org/statistics/derstats3y.htm> [In English]

Стаття надійшла до редакції 13 червня 2016 р.

УДК 336.7

Кучер Тарас Леонидович,

соискатель кафедры финансовые рынки
ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)
E-mail: taras.kucher@gmail.com

Влияние инновационных финансовых инструментов финансового рынка Украины на трансформацию сбережений в инвестиции

АННОТАЦИЯ. В статье раскрыто влияние внедрения и наращивание использования инновационных инструментов финансового рынка на процесс трансформации локальных сбережений в инвестиции. С помощью сравнительного анализа была продемонстрирована низкая эффективность аккумулирования локальных сбережений, и трансформация их в инвестиции на украинском финансовом рынке в сопоставлении со странами сравнительной базы (Румыния, Болгария, Россия, Словакия, Чехия, Польша). Продемонстрирована зависимость между объемами использования инновационных инструментов финансового рынка и эффективностью трансформации локальных сбережений в инвестиции. С помощью регрессионного анализа построена модель, которая демонстрирует потенциальное влияние увеличения объемов использования инновационных инструментов финансового рынка на увеличение эффективности трансформации сбережений в инвестиций в Украину.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: инновационные инструменты финансового рынка, сбережения, инвестиции.

UDC 336.7

Kucher Taras,

Fellow Applicant (PhD) at the Department of Financial Markets
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Peremohy Ave., Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail: taras.kucher@gmail.com

The innovative financial instruments influence on transformation of savings into investments in Ukraine

ABSTRACT. The article has revealed the influence of introduction and increasing use of innovative financial instruments in financial markets on the process of transformation of local savings into investments. Through comparative analysis, the author has demonstrated low efficiency of local savings accumulation and their transformation into investments in the Ukrainian financial market as compared to the comparative countries (Romania, Bulgaria, Russia, Slovakia, Czech Republic and Poland). The study has discovered the relationship between the volume of innovative instruments in financial markets and efficiency of local savings transformation into investments. Regression analysis model demonstrates the potential positive influence of innovative instruments expansion in financial markets on efficiency of transformation of savings into investments in Ukraine.

KEY WORDS: innovative financial market instruments, savings, investments.

УДК 336.645.1

Майорова Тетяна Володимирівна,

доктор екон. наук, проф.,
завідувач кафедри інвестиційної діяльності
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail: mayorova_kneu@ukr.net

Ляхова Олена Олександрівна,

канд. екон. наук, доц.,
доцент кафедри інвестиційної діяльності
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail: lahova@ukr.net

СИСТЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ПРОЕКТНОГО ФІНАНСУВАННЯ

АНОТАЦІЯ. У статті систематизовано процес організації проектного фінансування через сукупність принципів та етапів організації процесу фінансування проектів, суб'єктів та об'єктів, методів та джерел формування капіталу, методології оцінки ефективності проектів, інструментів управління проектними ризиками, нормативно-правового та інформаційного забезпечення взаємовідносин між учасниками такого фінансування. Крім того, досліджено внутрішню та зовнішню середовище проектного фінансування, розкрито зміст системи проектного фінансування, виокремлено етапи процесу організації проектного фінансування та представлено їх коротку характеристику.

Використання таких методів наукового дослідження, як систематизація та узагальнення дало можливість уточнити складові системи організації процесу проектного фінансування та виділити принципи організації

проектного фінансування, а методів аналізу та синтезу — конкретизувати етапи організації процесу проектного фінансування.

Подальші дослідження спрямовуватимуться на поглиблене вивчення та деталізацію окремих компонентів етапів організації процесу проектного фінансування з метою визначення можливостей їх застосування в практичній діяльності суб'єктів проектного фінансування та використання при побудові алгоритму реалізації конкретного проекту за схемою проектного фінансування.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: *проект, інвестиційна діяльність, проектне фінансування, процес проектного фінансування, фінансовий менеджмент, фінансова стратегія.*

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У світовій практиці для реалізації великих і капіталомістких проектів уже кілька десятиліть активно використовується проектне фінансування. Проте суб'єкти господарювання, що діють на території України, постійно відчують зростаючу потребу у реалізації проектів, які є аналогічними за своєю складністю та масштабністю. Тому проектне фінансування стає потенційно все більше необхідним для України, а можливість повноцінного застосування досвіду проектного фінансування є суттєвою для розвитку українських компаній і в кінцевому рахунку, і для економіки країни.

Переважає більшість робіт вітчизняних та іноземних науковців зорієнтована на загальні питання змісту та особливостей проектного фінансування. У той же час відсутнє комплексне дослідження процесу організації проектного фінансування як системи. Потребує подальшого розгляду систематизація ключових елементів процесу організації проектного фінансування та їх функціонування під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальна теорія проектного фінансування детально викладена у таких зарубіжних учених, як А. Барінов [1], В. Бочаров [2], Б. Есті [3], Е. Йескомб [4], С. Лебедев [5], В. Катасонов, Д. Морозов [6] та ін. Серед вітчизняних науковців популяризували зміст проектного фінансування Г. Бардиш [7], В. Жуков [8], Т. Куриленко [9], А. Пересада [10], В. Сословський [11] та ін. Разом з тим, незважаючи на значний науковий доробок з цих питань, дослідженнями не охоплено всього спектру системи проектного фінансування, виокремленню її окремих складових елементів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Євроінтеграційні процеси,

що активізувалися в Україні, потребують доповнення та вдосконалення напрацювань зокрема, в частині розробки новітніх методичних рекомендацій з організації проектного фінансування з урахуванням міжнародних стандартів і передового світового досвіду. Додаткового дослідження вимагають методологічні засади формування системи організації процесу проектного фінансування під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників.

Формулювання мети і завдання дослідження. Метою статті є розробка методологічних засад формування системи організації процесу проектного фінансування. Для досягнення мети було поставлено такі завдання: визначити принципи організації проектного фінансування та на їх основі систематизувати етапи процесу організації проектного фінансування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток проектного фінансування у будь-якій країні напряму залежить від ступеня розвиненості та ефективності функціонування *системи організації процесу проектного фінансування* — сукупності принципів та етапів організації процесу фінансування проектів, суб'єктів та об'єктів, методів і джерел формування капіталу, методології оцінки ефективності проектів, інструментів управління проектними ризиками, нормативно-правового та інформаційного забезпечення взаємовідносин між учасниками такого фінансування (рис. 1).

Система організації процесу проектного фінансування є відкритою для активної взаємодії зі зовнішнім ринковим середовищем і передбачає необхідність перспективного управління інвестиційною (проектною) діяльністю на основі методології передбачення її напрямків, адаптації до загальних цілей організації проектної діяльності в постійно змінюваних умовах.

Для успішної реалізації будь-якого проекту надзвичайно важливим є пошук найоптимальніших форм, методів та інструментів розміщення фінансових ресурсів у проект на довгостроковій основі з прийнятним для інвесторів і кредиторів ступенів ризику та дохідності. Особливої уваги в організації проектного фінансування варто приділяти взаємовідносинам між суб'єктами, які функціонують у межах визначеної системи, та діють на основі взаємної узгодженості в процесі реалізації проекту.

Основою успішного функціонування системи організації процесу проектного фінансування є принципи організації. Як ключовий елемент системи вони орієнтовані на множину джерел та ін-

струментів фінансування та сприяють ефективній реалізації інвестицій з метою їх капіталізації у майбутньому.

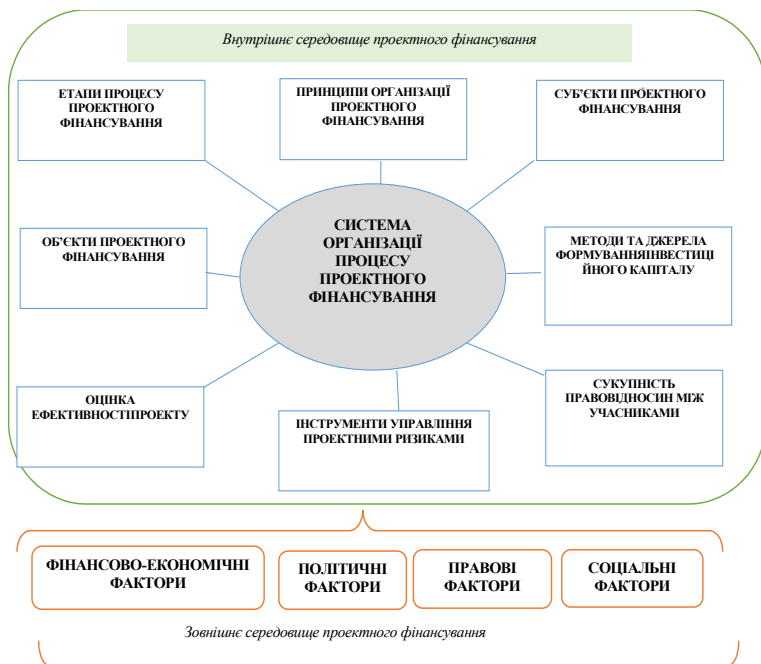

Рис. 1. Система організації процесу проектного фінансування

До найважливіших принципів організації проектного фінансування відносять:

- ✓ цільову орієнтацію системи проектного фінансування, об'єктом якої виступає проект, а джерелом повернення коштів є грошовий потік конкретного проекту;
- ✓ множинність джерел фінансування;
- ✓ розподіл ризиків проектного фінансування серед основних його учасників;
- ✓ логічність, обґрунтованість та юридичну захищеність методів та інструментів проектного фінансування;
- ✓ гнучкість та адаптивність, що передбачає постійне налагодження, як усієї системи фінансування, так і окремих її елементів

на умови впливу зовнішнього середовища, в тому числі на мінливі умови кон'юнктури ринку.

Процес організації проектного фінансування передбачає проходження чотирьох етапів (рис. 2).

На першому — підготовчому етапі проектного фінансування ініціатор (замовник) проекту *ідентифікує свою бізнес-ідею та здійснює вибір об'єктів проектного фінансування*. Таку бізнес-ідею можна створити самостійно, опрацьовуючи інформацію із різних джерел чи виокремити в процесі цілеспрямованого творчого пошуку. Але можна запозичити вже готову ідею та дати їй нове життя через механізм придбання існуючих підприємств, поглинання або створення спільних підприємств чи викупу.

Існує безліч джерел нових ідей. Серед найкорисніших називають відгуки споживачів продукції, особливості продукції конкурентів, висновки працівників відділу ринку та маркетингу, державні програми розвитку, напрями науково-дослідницьких розробок, дослідження передового світового досвіду в окремих галузях економіки.

Після виокремлення ідеї проекту переходять до *інвестиційного проектування* або *розробки проектно-кошторисної документації*, складовими якої є: робочий проект, ескізний проект, робоча документація, техніко-економічний розрахунок, техніко-економічне обґрунтування та кошторисна документація. Це надзвичайно важливий і відповідальний етап у проектному фінансуванні, бо від якості та рівня проектних рішень залежить ефективність інвестицій, правильність визначення кошторисної вартості проекту та термінів його реалізації.

Ключовим елементом проектно-кошторисної документації є **техніко-економічне обґрунтування (ТЕО) і техніко-економічний розрахунок (ТЕР)** будівництва. Окрім розробки проектно-кошторисної документації на першому етапі організації проектного фінансування ініціатор та інвестор (спонсор) проекту визначають доцільність створення **спеціалізованої проектної компанії (СПК)** — команди кваліфікованих менеджерів проекту, на яких покладено керування напрямами реалізації проекту у встановлені терміни та в межах визначеного кошторису.

За умови організації проектного управління шляхом створення СПК досягається тісний взаємозв'язок і взаємодія між виконавцями, високий рівень відповідальності, планування і контролю, легкість в управлінні конфліктами. В межах кожної окремої

СПК створюється проектна команда, формування якої є доцільним навіть тоді, коли для здійснення проекту недоцільно організувати СПК.

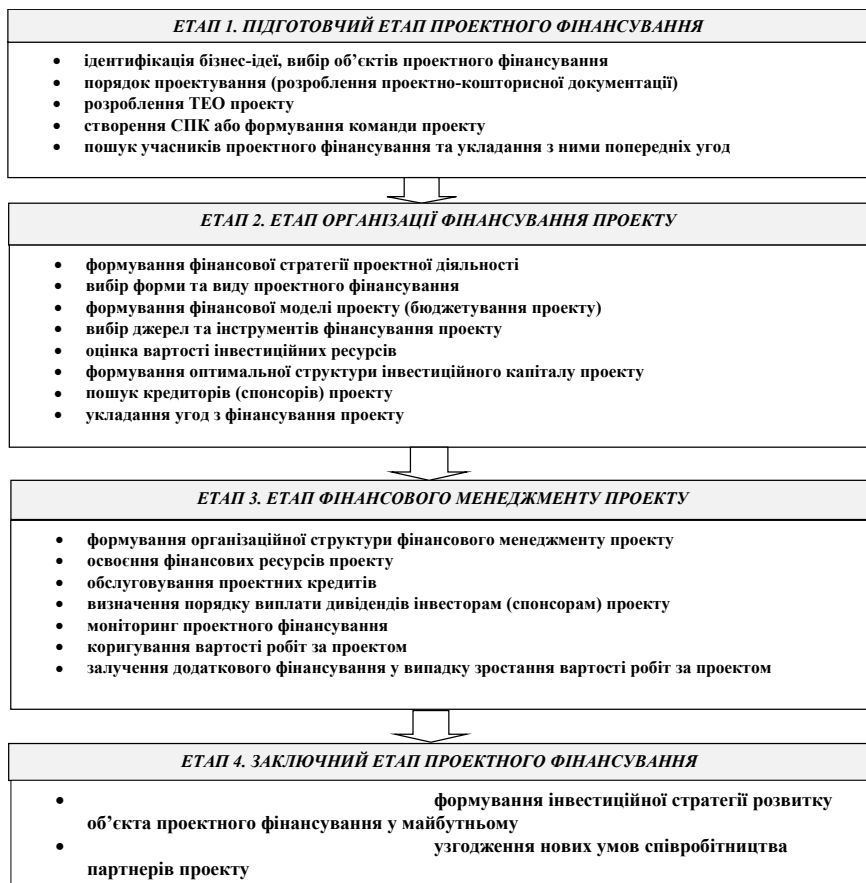

Рис. 2. Етапи процесу організації проектного фінансування

На завершення підготовчого етапу організації проектного фінансування керівник проекту та інші менеджери СПК здійснюють пошук функціональних учасників реалізації проекту та укладають з ними попередні угоди (договори про наміри).

Другий етап організації проектного фінансування розпочинається із розроблення ініціатором (замовником) проекту або спеціалізованою проектною компанією **фінансової стратегії підприємства з реалізації проекту**. Ключові складові такої стратегії мають бути обов'язково погодженими з інвесторами (спонсорами) проекту.

Фінансова стратегія підприємства з реалізації проекту — це генеральний план дій із забезпечення проекту фінансовими коштами, що базується на основі фінансового прогнозування проектною діяльністю, включаючи оптимізацію різних фінансових джерел та інструментів, розподілу прибутку від інвестиційної діяльності, безготівкових розрахунків, податкової і цінової політики тощо.

Ключовими завданнями фінансової стратегії підприємства є:

- 1) забезпечення ефективного вкладання фінансових ресурсів у проект з метою отримання максимального ефекту (фінансового, соціального, екологічного та ін.);
- 2) визначення фінансових взаємовідносин із учасниками проекту (постачальниками і покупцями, бюджетами всіх рівнів, банками та ін.);
- 3) підготовка можливих варіантів залучення фінансових ресурсів для проекту та дій фінансового менеджменту в разі нестійкого стану підприємства.

Важливим у стратегії є вибір **форми та виду проектного фінансування**. На другому етапі організації проектного фінансування після формування фінансової стратегії переходять до **розроблення фінансової моделі проекту**. Це входить до функцій фінансового менеджера спеціалізованої проектною компанією.

Базою фінансової моделі проекту виступає бюджетування як інструмент управління проектом, в основі якого лежить календарний план робіт за проектом, планування інвестиційних та операційних витрат за проектом, планування доходів від реалізації проекту з подальшим їх розподілом у часі, з урахуванням ступеня ризику та невизначеності проекту.

Важливе місце при формуванні фінансової моделі проекту відводиться фінансовому плану проекту. Основна мета складання фінансового плану полягає у взаємоузгодженні доходів і витрат у плановому періоді.

Фінансовий план проекту являє собою фінансову частину проекту та представляє собою узагальнюючий плановий документ,

який відображає надходження та витрачання грошових коштів у межах проекту на поточний і довгостроковий періоди. Таким чином об'єктом фінансового плану виступають фінансові ресурси проекту.

У структуру фінансового плану проекту включається детальна характеристика джерел фінансування із обов'язковим зазначенням із яких джерел будуть фінансуватися витрати за проектом, які не покриваються кредитом (зарплатня, оренда тощо). Також у межах фінансового плану розраховуються: прогноз прибутків/збитків окремо по проекту, прогноз руху коштів за проектом, обсяги реалізації майбутньої продукції проекту за кожним періодом та групою товарів; показники фінансових таблиць та ін.

У фінансовому плані проекту зазначаються бажані форми фінансування проекту, обираються інструменти та методи фінансування, визначається структура джерел фінансування та умови отримання зовнішнього фінансування, у тому числі узгоджуються терміни фінансування, графік погашення кредиту, проценти, комісійні тощо.

Важливим у фінансовому плані проекту є обґрунтування співвідношення позикового та акціонерного капіталу та визначення можливостей оптимізації оподаткування, отримання фінансові гарантії за проектом тощо.

Ключовим в організації проектного фінансування є вибір джерел та інструментів фінансування проекту. Їх обсяги багато в чому визначаються структурою інвестиційного капіталу, а також вартістю інвестиційних ресурсів. Тому оцінка вартості інвестиційних ресурсів і формування оптимальної структури інвестиційного капіталу проектує конче необхідними складовими визначеного етапу.

Якщо проект буде мати позитивний фінансовий результат, тоді він буде привабливим для потенційних кредиторів та інвесторів. Це стане головною умовою отримання фінансової підтримки в процесі зовнішнього фінансування для проекту.

Пошук кредиторів і спонсорів здійснює керівник проекту. В його обов'язки входить і укладання угод з ними.

Укладання угод із фінансування проекту надзвичайно важливий етап в організації проектного фінансування. Система угод/контрактів у проектному фінансуванні представляє собою проектні угоди та допоміжні контракти, які юридично закріплюють взаємовідносини учасників проектного фінансування [4]. Від

того, як правильно та юридично грамотно вони укладені залежить, у якому обсязі будуть залучені фінансові ресурси та за якою ціною.

Наступним, третім етапом у процесі організації проектного фінансування є етап *фінансового менеджменту проекту*. На цьому етапі **формується організаційна структура фінансового менеджменту проекту**, яка враховує стратегію та тактику управління проектами та представляє собою діяльність, спрямовану на реалізацію проекту з максимально можливою ефективністю при заданих обмеженнях щодо періоду його здійснення, ресурсів, які будуть використовуватися і якості кінцевих результатів.

Організаційна структура фінансового менеджменту формується в межах спеціалізованої проектної компанії. Залежно від виду проекту та форми проектного фінансування в кожному конкретному випадку діє своя особлива фінансово-організаційна структура.

Наприклад, організаційна модель фінансової служби при реалізації невеликих проектів є досить спрощеною. Фінансовий менеджер, як правило, виконує функції головного бухгалтера, аудитора, податкового консультанта, менеджера по роботі із банком тощо.

Для великих проектів найхарактернішим є виділення спеціальних служб фінансового менеджменту та значна структурованість апарату управління фінансами (фінансовий менеджер проекту — керівники спеціалізованих фінансових підрозділів — фінансові менеджери різного рівня і різної спеціалізації).

У період **освоєння фінансових ресурсів проекту**, тобто його реалізації, відбувається фінансування робіт за проектом, забезпечення проекту матеріально-технічними ресурсами та технологічним обладнанням, здійснення будівельно-монтажних робіт, виконання пусконаладжувальних робіт, введення об'єкту в експлуатацію, **обслуговування проектних кредитів, визначення порядку виплати дивідендів інвесторам проекту**, розрахунки за виконані роботи тощо.

Упродовж усього періоду реалізації проекту фінансові менеджери мають здійснювати **моніторинг проектного фінансування**. Належне виконання проекту контролюється менеджерами основних учасників проекту. Процес здійснення контролю за умовами фінансування реалізується по-різному залежно від статусу учасника (статусу кредитора, інвестора, підрядника чи ініціатора).

Якщо відповідно до рішення замовника чи інших основних учасників проекту затверджений раніше проект чи його кошторисна частина потребують зміни вартості, то відбувається коригування вартості робіт за проектом. А у випадку зростання вартості робіт за проектом вирішується завдання щодо залучення додаткового фінансування.

Заключний етап проектного фінансування включає формування інвестиційної стратегії розвитку об'єкта проектного фінансування в майбутньому, а також узгодження нових умов співробітництва партнерів проекту (така необхідність настає з появою нових учасників бізнесу) та містить умови виходу основних учасників з проекту. На даному етапі обирається стратегія виходу інвесторів з проекту, термін і вартість виходу з проекту.

На систему організації процесу проектного фінансування в цілому, та її окремі елементи, зокрема, здійснює вплив зовнішнє ринкове середовище [12]. Найзначимішими є фінансово-економічні, правові, політичні та соціальні чинники.

Так, при дослідженні фінансово-економічних факторів вивчається вплив фінансово-кредитної системи на можливість реалізації проекту, динаміка валютного курсу, оцінюються можливості отримати прибуток на інвестиції, що вкладаються в проект і проводиться аналіз зовнішніх проектних ризиків.

При врахуванні впливу політичних факторів вивчається рівень демократичних перетворень і політична стабільність у країні, ступінь впливу держави на процес реалізації проекту.

Правові фактори включають законодавче забезпечення прав власності, правові гарантії здійснення проекту, регулювання правового поля діяльності іноземних інвесторів і податкового законодавства.

Соціальні фактори впливають на внутрішнє середовище проектного фінансування при дослідженні рівня розвитку соціальної сфери та особливостей її фінансування, можливостей реалізації соціальних проектів, рівня соціальної напруженості в країні та соціальних умов проживання населення.

У цілому системне дослідження змісту організації процесу проектного фінансування надало можливість уточнити визначення поняття *«проектне фінансування — це система фінансово-кредитних і договірних відносин учасників проекту із застосуванням елементів фінансового інжинірингу, що вирізняється від інших методів фінансування сукупністю особливостей,*

пов'язаних з природою проектів, для яких він використовується, за умови, що джерелами погашення заборгованості виступають виключно грошові потоки проекту».

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Таким чином, розуміння основ проектного фінансування, зокрема, системи організації процесу проектного фінансування, принципів та етапів організації проектного фінансування дасть можливість побудови ефективної схеми взаємодії учасників проектного фінансування, що впливатиме на ефективність реалізації масштабних інвестиційних проектів. Подальші дослідження спрямовуватимуться на поглиблене вивчення та деталізацію окремих компонентів етапів організації процесу проектного фінансування з метою визначення можливостей їх застосування в практичній діяльності суб'єктів проектного фінансування та використання в процесі побудови алгоритму реалізації конкретного проекту за схемою проектного фінансування.

Бібліографічний список

1. Проджект файненсинг. Технологии финансирования инвестиционных проектов [Текст] : практикум / А. Э. Баринов. — М. : Ось-89, 2007. — 432 с.
2. Бочаров В.В. Финансовый инжиниринг / Бочаров В.В. — СПб. : Питер, 2004. — 400 с.
3. B.C. Esty. Modern Project Finance: A Casebook / John Wiley & Sons, 2004. — P. 25.
4. Йескомб Э.Р. Принципы проектного финансирования / Э.Р. Йескомб; пер. с англ. И.В. Васильевской / Под общ. ред. Д.А. Рябых. — М.: Вершина, 2008. — С. 98—100.
5. Лебедев П. Проектное финансирование: Факторы успеха // Консультант. — 2005. — №11 / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: www.iteam.ru/publications/project/section_36/article_2419
6. Катасонов В.Ю. Проектне фінансування / В.Ю. Катасонов, Д.С. Морозов. — М.: АНКИ, 2000. — 272 с.
7. Бардиш Г. О. Проектне фінансування : підручник / Г. О. Бардиш. — К.: Хай-Тек Прес, 2008. — 463 с.
8. Жуков В.В. Проектне фінансування : навч. посібник / В.В. Жуков. — 2-ге вид. [випр. і доп.]. — Харьков : Вид-во «ІНЖЕК», 2004. — 236 с.
9. Куриленко Т. П. Проектне фінансування / Т. П. Куриленко. — К.: Кондор, 2006. — 208 с.
10. Пересада А. А. Проектне фінансування: Підручник / Пересада А. А., Майорова Т. В., Ляхова О. О. — К.: КНЕУ, 2005. — 735 с.

11. *Сословський В.Г.* Проектне фінансування / В.Г. Сословський. — Львів: Новий Світ — 2000, 2011. — 261 с.
12. Активізація інвестиційного процесу в Україні: колективна монографія / [Т.В. Майорова, М.І. Діба, С.В. Онишко та ін.]; за наук. ред. М.І. Діби, Т.В. Майорової. — К.: КНЕУ, 2012. — С. 25—27.

References

1. *Barynov, A. E. Prodzhekt fajnsynh. Tekhnolohyy fynansyrovanyia ynvestyssonnykh proektov : praktykum* [Projectfinancing. Technology financing of investment projects], Os'-89, Moskva (2007). — 432 p. [In Russian]
2. *Bocharov, V.V. Fynansovyj ynzhyrynh* [Financial engineering], Pyter, SPb. (2004). — 400 p. [In Russian]
3. *Esty, B.C.* (2004), *Modern Project Finance: A Casebook* / John Wiley & Sons, p.25 [In English]
4. *Yeskomb, E. R. Printsipi proektnogo finansirovaniya* [Principles of project financing], Vershina, Moskva (2008). — P. 98—100 [In Russian]
5. *Lebedev P. Proektnoe finansirovanie: Faktory uspeha*[Project financing: Factors of success] // Konsul'tant, no.11, (2005) [Electronic resource] — Availzble at: www.iteam.ru/publications/project/section_36/article_2419 [In Russian]
6. *KatasonovV.Ju. Proektnefinansuvannja* [Projectfinancing], ANKI, Moskva (2000). — 272 p. [In Russian]
7. *Bardysh H. O. Proektnе finansuvannia : pidruchnyk* [Project-financing], Khaj-Tek Pres , Kyiv (2008). — 463 p. [in Ukraine]
8. *Zhukov V.V. Proektnе finansuvannia: navch. Posibnyk*[Project-financing], 2nd ed, INZhEK, Khar'kov (2004). — 236 p. [in Ukraine]
9. *Kurylenko T. P. Proektnе finansuvannia* [Projectfinancing], Kondor, Kyiv (2006). — 208p. [in Ukraine]
10. *Peresada A. A. Proektnе finansuvannia: Pidruchnyk* [Projectfinancing], KNEU, Kyiv (2005). — 735 p. [in Ukraine]
11. *Soslovs'kyj V.H. Proektnе finansuvannia* [Projectfinancing], Novyj Svit-2000, L'viv (2011). — 261 p. [in Ukraine]
12. *Aktivizatsiya investitsiynogo protsesu v Ukraini: kolektivna monografiya* [Activation of investment processin Ukraine]. / T.V. Mayorova, M.I. Diba, S.V. Onishkotain.; zanauk.red. M.I. Diba, T.V. Mayorova, KNEU, Kyiv (2012). — P. 25—27 [In Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 6 червня 2016 р.

УДК 336.645.1

Майорова Татьяна Владимировна,

доктор экон. наук, проф.,
заведующий кафедрой инвестиционной деятельности
ГВУЗ „КНЭУ имени Вадима Гетьмана”
(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)
E-mail: mayorova_kneu@ukr.net

Ляхова Елена Александровна,

канд. экон. наук, доц., доцент
кафедры инвестиционной деятельности
ГВУЗ „КНЭУ имени Вадима Гетьмана”
(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)
E-mail: lahova@ukr.net

Система организации процесса проектного финансирования

АННОТАЦИЯ. В статье систематизирован процесс организации проектного финансирования посредством совокупности принципов и этапов организации процесса финансирования проектов, субъектов и объектов, методов и источников формирования капитала, методологии оценки эффективности проектов, инструментов управления проектными рисками, нормативно-правового и информационного обеспечения отношений между участниками такого финансирования. Кроме этого, исследованы внутренняя и внешняя среда проектного финансирования, раскрыто содержание системы проектного финансирования, выделены этапы процесса организации проектного финансирования и представлена их короткая характеристика.

Использование таких методов научного исследования как систематизация и обобщение дало возможность уточнить составляющие системы организации процесса проектного финансирования и выделить принципы организации проектного финансирования, а методов анализа и синтеза — конкретизировать этапы организации процесса проектного финансирования.

Дальнейшие исследования будут направлены на углубленное изучение и детализацию отдельных составляющих этапов организации процесса проектного финансирования с целью определения возможностей их использования в практической деятельности субъектов проектного финансирования и использования при построении алгоритма реализации конкретного проекта в пределах схемы проектного финансирования.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: проект, инвестиционная деятельность, проектное финансирование, процесс проектного финансирования, финансовый менеджмент, финансовая стратегия.

УДК 336.645.1

Mayorova Tetiana,

Doctor of Sciences (Economics), Professor,
Head of the Department of Investment Activity
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Peremohy Ave., Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail: mayorova_kneu@ukr.net

Liakhova Olena,

Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Investment Activity
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Peremohy Ave., Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail: lahova@ukr.net

Organization system for project financing process

ABSTRACT. This article systematizes an organization process for project financing through a set of principles and milestones of projects funding, subjects and objects, methods and sources of raising capital, methodology for project effectiveness assessing, tools for project risk management, legal and information support for the participants of project funding. Moreover, the article studies the internal and external environment for project financing, reveals the content of project financing system, identifies milestones of organization process for project financing, and presents their brief description.

The use of such methods of scientific research as systematization and generalization makes it possible to refine the components of organization system for project financing and identify project financing principles, as well as specify the milestones of project financing process through the methods of analysis and synthesis.

Further research supposes in-depth study and specification of individual components of project financing milestones to ensure their practical application and developing an algorithm for a specific project implementation in terms of project financing pattern.

KEY WORDS: project, investment activity, project financing, project financing process, financial management, financial strategy

УДК 336.72

Примостка Олена Олександрівна,

доктор економічних наук,
професор кафедри банківської справи,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail: dotcom14@meta.ua

БАНКІВСЬКИЙ НАГЛЯД НА ОСНОВІ ТЕОРІЇ ІГОР

АНОТАЦІЯ. Банки відіграють надзвичайно важливу роль в економіці і тому їх діяльність ретельно регулюється і контролюється. У даній

статті розглянуто відносини між банками і органами банківського нагляду і досліджено, як наглядові органи можуть адаптувати свою стратегію і бути ефективнішими у досягненні цілей нагляду. З метою побудови матриці переваг і візуалізації карти альтернатив, банківський нагляд розглянуто як пряму взаємодію банку і наглядових органів і заключається у перевірці відповідності щодо дотримання певного набору заздалегідь визначених правил. Знання наглядових органів про банки, які схильніші до порушень правил можуть допомогти адаптувати стратегію нагляду і знизити загальний рівень порушень у системі. Теорія ігор являє собою відправну точку для дослідження взаємодії і прийняття стратегічних рішень, контрольні ігри є особливим видом некооперативної гри (в теоретико-ігровому сенсі), в якій одна сторона (наглядовий орган, НБУ) перевіряє, чи є інша сторона (банк) дотримується певних правил. НБУ прагне стримувати небажані або неправомірні дії банку шляхом стимулювання "правильної" поведінку, і / або, найчастіше, каруючи "неправильну" поведінку. Банк хоче реалізовувати "неправильну" поведінку, якщо він може залишитися непоміченим чиновником, у разі виявлення, банк прагне дотримуватися правил. Відносини оцінюється із використанням методології теорії ігор, моделюється поведінка, стратегії та взаємодія банків та органів нагляду.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Банківський нагляд, теорія ігор, моделювання, стратегія, матриця виплат.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Стабільність банківської діяльності є однією з найважливіших передумов забезпечення економічного зростання національного господарства. Забезпечити стійке функціонування банків має постійний і високоефективний нагляд за їх діяльністю. Збільшення спектру банківських послуг та операцій супроводжується постійним всезростаючим рівнем ризику, який відповідно потребує удосконалення методичних і практичних підходів до існуючої системи нагляду з боку центральних банків країн. Традиційні методи не завжди змінюються адекватними темпами та модернізуються до вимог часу, тому поступово актуалізується питання пошуку альтернатив для побудови системи ефективного банківського нагляду. Одним із таких інноваційних підходів до побудови системи нагляду є теорія ігор. Зазначений підхід до створення системи нагляду залишається мало дослідженим, а тому потребує подальших наукових розробок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування та ефективного функціонування банківського нагляду широко досліджується багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими, серед яких [1—14]. Але, зважаючи на всезростаючі вимоги до нагляду та необхідність пошуку нових методів аналізу ефективності банківського нагляду, доречно звернути увагу на теорію

ігор як методу нагляду. Теорії ігор також присвячена значна кількість праць, зокрема авторами теорії є Д.Ф. Нейман і О. Моргенштерн [15], джерелом для вивчення переваг і недоліків теорії ігор, а також її можливостей в умовах сучасної економіки є дослідження Роберта Гібонса [16]. Варті уваги праці Девіда Крепса [17], де без зайвої математизації наводяться усі особливості теорії ігор та перспективи її розвитку в економіці і Джин Тіроль [18], в якій акцент зроблено на теорії галузевих ринків і теорії недосконалої конкуренції. Отже, на основі джерел [15—22] можна стверджувати, що теорія ігор є теорією математичних моделей, які відображають прийняття оптимальних рішень в умовах конфлікту. Оскільки сторони конфлікту зацікавлені в тому, щоб приховати від супротивника (наглядового органу) власні наміри, прийняття рішень, зазвичай, відбувається в умовах невизначеності. Варто зазначити, що фактор невизначеності можна інтерпретувати як противника суб'єкта, який приймає рішення (тим самим прийняття рішень в умовах невизначеності можна розуміти як прийняття рішень в умовах конфлікту).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Дослідники банківського нагляду часто зосереджуються на показниках достатності капіталу, кредитному, ринковому та операційному ризиках і макроекономічному впливу на операції банків, проте, такий важливий аспект банківської діяльності, як відносини між банками і наглядовими органами залишається поза увагою. Цей малодосліджений аспект функціонування банківської системи потребує подальшого дослідження та використання нестандартних підходів до побудови стратегії нагляду.

Формулювання мети і завдання дослідження. Дослідити можливість застосування теорії ігор як методу банківського нагляду.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Теорія ігор була заснована Джоном фон Нейманом і Оскаром Моргенштерном і висвітлена у їх першій роботі “The Theory of Games and Economic Behavior”, виданій у 1944 році [15]. Використання цього поняття пояснюється схожістю логіки прийняття рішень у таких іграх, як шахи і покер. Характерною особливістю методологічного підходу теорії ігор є те, що результат для приймаючого рішення залежить не тільки від рішення одного учасника, але й від того, яке рішення приймуть інші учасники ринку. Тому оптимальне

рішення не може бути отримане в результаті прийняття рішення однією особою. Також питання використання теорії ігор досліджувалося французьким математиком Е. Борелем та А. Вальдом, які розробили теоретичне підґрунтя нового підходу до статистичної теорії прийняття рішень.

Банки у ринковій економіці відіграють ключову роль і їх безперебійне функціонування має важливе значення для фінансового сектора і економіки в цілому. «Велика Депресія» 1930-х років і глобальна фінансова криза 2007 року, а також багатьох інших банківських криз, показали, що нездатність системно важливих банків виконувати свої функції може мати руйнівні і довгострокові наслідки для економіки і суспільства в цілому. Особливу роль систематично важливих банків у забезпеченні економічної стабільності вже давно визнала переважна більшість країн і почала застосовувати жорсткіші моніторингові заходи для контролю їх діяльності [23].

Банківський нагляд має на меті кілька цілей, найважливішими з яких є захист вкладників і зниження системного ризику (ризик того, що вихід з ладу одного ключа установа буде істотно порушити інші важливі установи). Один із головних напрямів банківського нагляду висвітлений у рекомендаціях Базельського комітету з банківського нагляду "Основні принципи ефективного Банківський нагляд" [24], який містить 25 принципів, якими повинні керуватися органи банківського нагляду з метою підвищення ефективності. Проте, не дивлячись на те вказані принципи приймаються в якості найкращої практики, остання глобальна фінансова криза показала, що їх реалізація є непростою, і що існують численні відмінності в реалізації принципів, які залежать від рівня участі наглядових органів у діяльності банків [23]. З іншого боку, автори, які детально вивчали банківський нагляд і банківські системи у світі зробили висновки на користь стратегії дерегулювання повноважень, яка була визнана ненадійною під час останньої глобальної фінансової кризи [25]. Власне заснування Базельського комітету з питань банківського нагляду спричинено прагненням уникнути «дилеми в'язня», результатом якої міг би бути ефект міждержавної конкуренції за найліберальніше регулювання в банківській сфері з метою залучення банківського капіталу. Отже, держави-члени домовилися про мінімальні стандарти, зменшивши таким чином майбутні втрати, пов'язані з ймовірним виникненням банківських криз.

Світова фінансова криза привела до того, що на багато років практично єдиним стабільним джерелом інвестицій в економіку України стануть внутрішні джерела, а депозитний портфель банків якраз і є таким джерелом. А в сфері управління ефективністю функціонування банків стикаються інтереси та цілі великої кількості економічних суб'єктів, які контролюють потужні соціально-економічні структури. Ці сили можуть бути зацікавлені в стимулюванні неефективного функціонування діяльності банків, і тому має місце системна, інституційна загроза фінансовій системі України та економіці в цілому.

З метою побудови матриці переваг і візуалізації карти альтернатив доречно зробити певні припущення. Банківський нагляд розглядається як пряма взаємодія банку та наглядових органів і заключається у перевірці відповідності щодо дотримання певного набору заздалегідь визначених правил. Також у системі є обмеження ресурсів і передбачається, що процес нагляду потребує ресурсів (триває певний час, протягом якого наглядовий орган не може контролювати інші установи) і наглядові органи повинні вибрати кого контролювати, оскільки вони не можуть виконувати нагляд над всіма банками постійно і одночасно.

З урахуванням припущень, можемо стверджувати, що знання наглядових органів про банки, які схильніші до порушень правил можуть допомогти адаптувати стратегію нагляду і знизити загальний рівень порушень у системі. Припущення про існування різниці у схильності до порушення правил ґрунтується на тому, що деякі правила є ресурсоємнішими для дотримання (для всіх банків), а також, що банки оцінюють вигоду від дотримання деяких правил нижче ніж для інших. Важливо відзначити, що, незважаючи на те, що гіпотеза здається очевидною, і органи нагляду, на основі цього знання, адаптують власні стратегії нагляду, банки також будуть схильні до зміни своєї стратегії, маючи менше стимулів порушувати правила, які вони вважають наглядові органи контролюватимуть і більше стимулів порушувати інші правила. Таким чином, це знання може навіть збільшити загальну кількість порушень у системі.

Теорія ігор являє собою відправну точку для дослідження взаємодії і прийняття стратегічних рішень, контрольні ігри є особливим видом некооперативної гри (в теоретико-ігровому сенсі), в якій одна сторона (наглядовий орган, НБУ) перевіряє, чи є інша сторона (банк) дотримується певних правил. НБУ прагне стриму-

вати небажані або неправомірні дії банку шляхом стимулювання "правильної" поведінку, і / або, найчастіше, караючи "неправильну" поведінку. Банк хоче реалізовувати "неправильну" поведінку, якщо він може залишитися непоміченим чиновником, у разі виявлення, банк прагне дотримуватися правил. Вплив штрафів на регульованих суб'єктів було вивчено Тсебелісі [26] і показано неоднозначний їх вплив на дотримання правил. Важливо відзначити, що чиновник, як правило, має обмежені ресурси, так що швидкість виявлення «неправильної поведінки» ніколи не може бути 100 %.

Постановка задачі. Із наведеного випливає, що основні ризики для реалізації ефективного банківського нагляду в Україні зосереджені на рівні «чиновник (НБУ) — підприємець (банк)», бо саме результатом узгодження цих сторін і буде, в кінцевому підсумку, визначати результат. Побудуємо теоретико-ігрову модель для узгодження інтересів НБУ, який здійснює нагляд, та банку, який повинен виконувати нормативні вимоги. Отримано умови, за яких інтереси НБУ і банку відповідають інтересам суспільства, зацікавлених в ефективній роботі банківської системи. Наведено інституційні механізми, які контролюють цей процес та отримано систему критеріїв.

Базова теоретико-ігрова модель. У чиновника НБУ (S) є такі стратегії: здійснювати нагляд не якісно ($1-q$), здійснювати нагляд якісно (q). У банку (B) є, відповідно, дві стратегії: працювати чесно та дотримуватися нормативів (t) або ж не дотримуватися ($1-t$). Перший хід робить чиновник, а потім вступає в гру і банк, таким чином, процес узгодження інтересів чиновника та банку може бути змодельований динамічною грою (рис.1) [27].

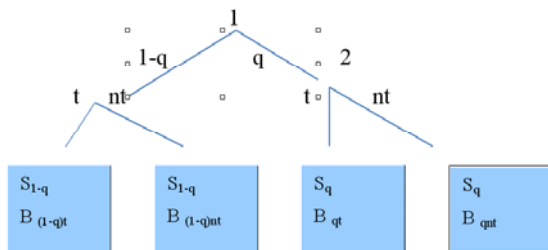

Рис. 1. Динамічна гра «наглядовий орган — банк»
за умови дотримання нормативів

Виграш НБУ позначено через S із відповідними індексами, а банку — відповідно через B , індекси у виграшів відповідають стратегіям гравців, а стрілки показують переваги гравців (рис. 2).

Чинник Банк	Якісна перевірка (q)	Не якісна перевірка ($1-q$)
Дотримання правил ($1-t$)	S_{CS} B_{CS}	S_{CN} B_{CN}
Недотримання правил (t)	S_{VS} B_{VS}	S_{VN} B_{VN}

Рис. 2. Матриця виплат

Виграші банку (1) та НБУ (2) запишемо таким чином:

$$B_{CS} > B_{VS} \quad B_{VN} > B_{CN} \quad (1);$$

$$S_{CN} > S_{CS} \quad S_{VS} > S_{VN} \quad (2).$$

Відповідно до описаних виграшей, очевидно, що і банк, і НБУ завжди можуть мати причину змінити свої стратегії; отже, єдиною рівноважною стратегією є змішана стратегія. Ймовірність порушення правил банком p , а ймовірність виконання НБУ нагляду позначається q . У дослідженні Тсебелісі показано, що оптимальне поєднання чистих стратегій, яким слідує гравці визначається формулою (3) для банку і (4) для НБУ [26]:

$$p^* = \frac{S_{VN} - S_{VS}}{S_{CS} - B_{CN} + S_{VN} - S_{VS}} \quad (3)$$

$$q^* = \frac{B_{CN} - B_{VN}}{B_{CN} - B_{VN} + B_{VS} - B_{CS}} \quad (4)$$

Важливо відзначити, що ці рівняння свідчить про те, що покарання не впливає на рівень дотримання нормативів, тобто збільшення або зменшення штрафних санкцій не корелює з рівнем порушення правил (B_{VS}) так як і частота порушень у рівновазі (p^*).

Це важливо, тому що, як правило, інтуїтивно передбачається, що вище покарання буде стримуючим фактором для зниження загального рівня порушень. Рівень рівноваги між «дотриманням-не дотриманням» правил відповідно до матриці виплат залежить тільки від виплат НБУ, а не від виплат банку. Зростання штрафних санкцій призведе до зниження ймовірності виконання НБУ нагляду (q^*), отже зрушення рівноваги системи має однаковий, але протилежний вплив на як на НБУ так і на банки. З іншого боку, існують дослідження, які стверджують, що посилення заходів боротьби з корупцією може стимулювати злочинність і спонукати наглядові органи та банки порушувати правила [28]. Невеликі зміни у структурі покарань не впливають на рівноважний стан системи, але із зростанням змін амплітуда коливань системи зростає та призводить до зрушень рівноваги, в першу чергу впливаючи на ймовірності змін стратегії наглядових органів [29].

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. У даній статті представлено модель взаємодії між банками та органами банківського нагляду і показано, що знання того, що банки схильніші до порушення деяких правил, на відміну від інших правил, може допомогти наглядовим органам адаптувати свою стратегію нагляду і бути ефективнішими в досягненні кінцевої мети, тобто зменшити загальну кількість порушень правил у системі. Наглядові органи повинні визначити особливості регуляторних правил, ґрунтуючись на схильності банків до порушень, і відповідно адаптувати власні стратегія з метою підвищення ефективності нагляду та вибору оптимальної стратегії.

Превалюючи підходом до банківського регулювання і нагляду є підхід на основі ризику, в якому іноді буває не так багато ясних і чітких правил, але банки зобов'язані дотримуватись правил і їх виконувати, таким чином, спостереження стає більше схоже на діалог між банками та наглядовими органами і процес визначення «дотримання» чи «не дотримання» правилами стає все складнішим. З іншого боку, правила іноді можуть бути об'ємними і дуже складними для розуміння, виконання та перевірки дотримання, тому не завжди можуть представляти собою гарну основу для ефективного управління банком.

Бібліографічний список

1. Закон України «Про Національний банк України» № 679 — XIV // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 29. — 238 с.
2. *Гейвандов Я.* Основы правового регулирования банковской системы в Российской Федерации / Я.А. Гейвандов // Государство и право. — 1997. — № 6. — С. 84—95.
3. *Гроші та кредит* / М.І. Савлук, А.М. Мороз, М.Ф. Пуховкіна. — К.: КНЕУ, 2001. — 602 с.
4. *Грушко В.* Банківський нагляд: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В.І. Грушко, С.М. Лаптев, О.С. Любунь, К.Є. Раєвський. — К.: Центр навч. л-ри, 2004. — 264 с.
5. *Грюнинг Х.* Анализ банковских рисков. Система оценки корпоративного управления и управления финансовым риском / Х. ван Грюнинг, С. Брайович-Братанович. — М.: Издательство «Весь Мир», 2007 — 304 с.
6. *Жарковская Е.* Банковское дело. / Е.П. Жарковская. — М.: Омега-Л, 2006. — 452 с.
7. *Загородній А.* Фінансовий словник: 4-те вид., випр. та доп. / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Смовженко. — К.: Знання, 2002. — 566 с.
8. *Лаврушин О.* Банковское дело: современная система кредитования / О.И. Лаврушин, О.Н. Афанасьева. — М.: Кнорус, 2007. — 264 с.
9. *Мищенко В.* Банківський нагляд: Навчальний посібник / В.І. Мищенко, А.П. Яценюк, В.В. Коваленко, О.Г. Коренева. — К.: Знання, 2004. — 406 с.
10. *Науменкова С.* Системи регулювання ринків фінансових послуг зарубіжних країн / С.В. Науменкова, В.І. Мищенко. — К.: Центр наукових досліджень НБУ, УБС НБУ, 2010. — 170 с.
11. *Рогова Н.* Деякі теоретичні аспекти державного регулювання банківської діяльності. // Економіка України. — 2004. — № 4. — С. 36—39.
12. *Тен В.* Экономические основы стабильности банковской системы России / В.В. Тен, Б.И. Герасимов. — Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2001. — 308 с.
13. Bestmann U. Finanz- und Börsenlexikon. — 4. Auflage. — München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 2000. — 934 S.
14. Newman P. The New Palgrave Dictionary of Money & Finance (in 3 volumes). / P. Newman, M. Milgate, J. Eatwell (Editors). — Volume 1. — London: Macmillan Press Limited, 1992. — 865 p.
15. *Теория игр и экономическое поведение.* Фон Нейман Дж., Моргенштерн О. — М.: Издательство „Наука», 1970. — 708 с.
16. Gibbons, Robert. Game Theory for Applied Economists, Princeton University Press, 1992. — P. 288.
17. Kreps, David. Game Theory and Economic Modelling Clarendon Lectures on Economics, Oxford University Press, 1990.

18. Tirole, Jean. The Theory of Industrial Organization. MIT Press, 1988.
19. Экономико-математические модели в системе управления предприятиями // Под ред. Н.П.Федоренко, Н.П. Шубкиной. — М.: Наука, 1983. — 393 с.
20. А. А. Васин, В. В. Морозов — Теория игр и модели математической экономики. — М.: Издательство: МАКС Пресс, 2005. — 272 с.
21. Карлин С. Математические методы в теории игр, программировании и экономике. — М.: Мир, 1964. — 838 с.
22. Петросян Л.А., Зенкевич Н.А. Теория игр: Учебн. пособие. — М.: Книжный дом Университет, 1998.
23. A dangerous embrace, The Economist, The Economist Newspaper Limited, 20th May 2011, London, UK.
24. Core Principles for Effective Banking Supervision, Basel Committee on Banking Supervision, Basel, Switzerland, 2006.
25. Barth J R, Caprio G jr., Levine R: Rethinking Bank Regulation - Till Angels Govern, Cambridge University Press, New York, USA, 2006.
26. Tsebelis G, The Effect of Fines on Regulated Industries: Game Theory vs. Decision Theory, 1991 // Journal of Theoretical Politics. — Vol. 3. — No.1. — P. 81–101.
27. А.А. Шиян. Теорія ігор: основи та застосування в економіці та менеджменті: Навчальний посібник. — Вінниця: ВНТУ, 2009. — 164 с.
28. Friehe T: Correlated payoffs in the inspection game: some theory and an application to corruption // Public Choice. — 2008. — Vol.137. — No.1. — P. 127–143, Springer
29. Franckx L.: Penalty and Crime with Lumpy Choices // Journal of Theoretical Politics. — 2004. — Vol.16. — No.4. — P. 403–421.

References

1. Закон Ukrainy «Pro Natsionalnyy bank Ukrainy» [Law of Ukraine "On the National Bank of Ukraine]. r. No 679 — XIV // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 1999. — No 29. — 238 s. [In Ukrainian]
2. Heyvandov Ia. Osnovy pravovoho rehulyrovanyia bankovskoy systemy v Rossyyskoy Federatsyy [Principles of legal regulation bankovtion systems in the Russian Federation]. / Ia.A. Heyvandov // Hosudarstvo i pravo. — 1997. — No 6. — S. 84–95. [In Russian]
3. Hroshi ta kredyt [Money and credit]. / M.I. Savluk, A.M. Moroz, M.F. Pukhovkina. — K.: KNEU, 2001. — 602 s. [In Ukrainian]
4. Hrushko V. Bankivskyy□ nahliad: Navch. posib. dlia stud. vyshch. navch. Zakl [Bank surveillanc. for students. HI. teach. bookmark] / V.I. Hrushko, S.M. Laptiev, O.S. Liubun, K.Ie. Raievskyy. — Kyiv: Tsentr navch. l-ry, 2004. — 264 c. [In Ukrainian]
5. Hriunynh X. Analyz bankovskyykh ryskov. Systema otsenky korporatyvnoho upravleniya y upravleniya fynansovrm ryskom[Analysis

Banking risks. Assessing system for corporate management and risk management finance]. / X. van Hriunynh, S. Brayovych-Bratanovych. — M.: Yzdatel- stvo «Ves Myr», 2007 — 304 s. [In Russian]

6. Zharkovskaia E. Bankovskoe delo [Banking] / E.P. Zharkovskaia. — M.: Omeha-L, 2006. — 452 s. [In Russian]

7. Zahorodniy A. Finansovyy slovnyk [Financial Dictionary]. 4-te vyd., vypr. ta dop. / A.H. Zahorodniy, H.L. Vozniuk, T.S. Smovzhenko. — K.: «Znannia», 2002. — 566 s. [In Ukrainian]

8. Lavrushyn O. Bankovskoe delo: sovremennaia sistema kredytovaniya [Banking: modern system of lending]. / O.Y. Lavrushyn, O.N. Afanaseva. — M.: Knorus, 2007. — 264 s. [In Russian]

9. Mishchenko V. Bankivskyy nahliad: Navchalnyy posibnyk [Banking supervision: Textbook] / V.I. Mishchenko, A.P. Yatseniuk, V.V. Kovalenko, O.H. Korenieva. — K.: Znannia, 2004. — 406 c. [In Ukrainian]

10. Naumenkova S. Systemy rehuliuvaniia rynkiv finansovykh posluh zarubizhnykh krain.[Systems of financial services regulation abroad]. / S.V. Naumenkova, V.I. Mishchenko. — K.: Tsentр naukovykh doslidzhen NBU, UBS NBU, 2010. — 170 s. [In Ukrainian]

11. Rohova N. Deiaki teoretychni aspekty derzhavnoho rehuliuvaniia bankivskoi diialnosti [Some theoretical aspects of state regulation of banking. // Ukraine economy]. // Ekonomika Ukrainy. — 2004. — No 4. — S. 36—39. [In Ukrainian]

12. Ten V. Ekonomicheskiye osnovy stablynosti bankovskoy systemy Rossyy [Principles of Economic stability of bank system in Russia]. / V.V. Ten, B.Y. Herasymov. — Tambov: Yzd-vo Tamb. hos. tekhn. un-ta, 2001. — 308 s. [In Russian]

13. Bestmann U. Finanz- und Börsenlexikon. — 4. Auflage. — München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 2000. — 934 S. [In German]

14. Newman P. The New Palgrave Dictionary of Money & Finance (in 3 volumes). / P. Newman, M. Milgate, J. Eatwell (Editors). — Volume 1. — London: Macmillan Press Limited, 1992. — 865 p. [In English]

15. Teoriia yhr y povedenye. Fon Neiman Dzh., Morhenshtern O. — M.: Yzdatelstvo „Nauka», 1970 — 708 s.[In Russian]

16. Gibbons, Robert. Game Theory for Applied Economists, Princeton University Press, 1992 . — r.288.[In English]

17. Kreps, David. Game Theory and Economic Modelling Clarendon Lectures on Economics, Oxford University Press, 1990. [In English]

18. Tirole, Jean. The Theory of Industrial Organization. MIT Press, 1988.[In English]

19. Ekonomyko-matematicheskiye modely v systeme upravleniya predpriatyami[Economic and mathematical models in the enterprise management system]. // Pod red. N.P.Fedorenko, N.P. Shubkynoi. — M.: Nauka, 1983. —393 s.[In Russian]

20. A. A. Vasin, V. V. Morozov — Teoriya yhr y modely matematy-cheskoi ekonomyky[Game theory and mathematical models of the econo-my]. — M.: Yzdatelstvo: MAKSS Press, 2005. — 272 s. [In Russian]
21. Karlyn C. Matematycheskiye metody v teoryy yhr, prohram-myrovanny y ekonomyke[Mathematical methods in the theory of games, programming and economics]. — M.: Myr, 1964. 838 s. [In Russian]
22. Petrosian L.A., Zenkevych N.A. Teoriya yhr Uchebn[Theory of learning games]. posobyе. — M.:Knyzhnyi dom Unyversytet, 1998.[In Russian]
23. A dangerous embrace, The Economist, The Economist Newspaper Limited, 20th May 2011, London, UK.[In English]
24. Core Principles for Effective Banking Supervision, Basel Committee on Banking Supervision, Basel, Switzerland, 2006.[In English]
25. Barth J R, Caprio G jr., Levine R: Rethinking Bank Regulation - Till Angels Govern, Cambridge University Press, New York, USA, 2006.[In English]
26. Tsebelis G, The Effect of Fines on Regulated Industries: Game Theory vs. Decision Theory, 1991, Journal of Theoretical Politics, Vol.3, No.1, pp. 81-101.[In English]
27. A.A. Shyian Teoriia ihor: osnovy ta zastosuvannia v ekonomitsi ta menedzhmenti. Navchalnyi posibnyk[Game theory: basics and application in economics and management]. — Vinnytsia: VNTU, 2009. — 164 s. [In Ukrainian]
28. Friehe T: Correlated payoffs in the inspection game: some theory and an application to corruption // Public Choice. — 2008. — Vol.137. — No.1. — P. 127—143, Springer [In English]
29. Franckx L: Penalty and Crime with Lumpy Choices // Journal of Theoretical Politics. — 2004. — Vol.16. — No.4. — P. 403—421. [In English]

Стаття надійшла до редакції 25 травня 2016 р.

УДК 336.72

Примостка Елена Александровна,

доктор экономических наук,

профессор кафедры банковского дела,

Киевский национальный

экономический университет имени Вадима Гетьмана

(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)

E-mail:dotcom14@meta.ua

Банковский надзор на основе теории игр

АННОТАЦИЯ. *Банки играют чрезвычайно важную роль в экономике и поэтому их деятельность тщательно регулируется и контролируется.*

В данной статье рассматриваются отношения между банками и органами банковского надзора и исследуется, как надзорные органы могут адаптировать свою стратегию и быть более эффективными в достижении целей надзора. С целью построения матрицы преимуществ и визуализации карты альтернатив, банковский надзор рассматривается как прямое взаимодействие банка и надзорных органов и заключается в проверке соответствия соблюдения определенного набора заранее определенных правил. Знание надзорных органов о банках, которые более склонны к нарушениям правил могут помочь адаптировать стратегию надзора и снизить общий уровень нарушений в системе. Теория игр представляет собой отправную точку для исследования взаимодействия и принятия стратегических решений, контрольные игры являются особым видом некооперативных игр (в теоретико-игровом смысле), в которой одна сторона (надзорный орган, НБУ) проверяет, есть ли другая сторона (банк) придерживается определенных правил. НБУ стремится сдерживать нежелательные или неправомерные действия банка путем стимулирования "правильной" поведения, и / или, чаще всего, наказывая "неправильную" поведение. Банк хочет реализовывать "неправильную" поведение, если он может остаться незамеченным чиновником, в случае обнаружения, банк стремится соблюдать правила. Отношения оцениваются с использованием методологии теории игр, моделируется поведение, стратегии и взаимодействие банков и органов надзора.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА. Банковский надзор, теория игр, моделирование, стратегия, матрица выплат.

UDC 336.72

Prymstka Olena,

Doctor of Sciences (Economics),

Professor at the Department of Banking,

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Peremohy Ave., Kyiv, 03680, Ukraine)

E-mail: dotcom14@meta.ua

Banking surveillance on the basis of game theory

ABSTRACT. Banks play an important role in the economy, and therefore their activities are carefully regulated and controlled. This article discusses the relationship between banks and supervisory authorities, and investigates how supervisory authorities can adapt their strategy and become more effective in achieving the surveillance objectives. In order to develop a benefits matrix and visualize an alternatives map, the article studies banking surveillance in the context of interaction between a bank and the supervisory authorities, which concerns the verification of compliance with a specific set of predetermined rules. Supervisory authorities' information about banks, which are prone to fail the compliance with the rules, promotes the adaptation of surveillance strategy and reduction of the overall level of irregularities in the banking system. Game theory is a starting point for the research of interaction and strategic decision-making. Control games are a special type of non-cooperative game (in the game theory sense) in which one party (the supervisor, NBU) monitors whether the other party (a bank) complies with certain rules. NBU seeks to deter a bank

from unwanted or illegal actions through stimulating the "correct" behavior and / or in most cases punishing "bad" behavior. A bank wants to behave in the "wrong" way when it supposes to be unnoticed, and after having been detected, a bank tends to follow the rules. The study examines relations on the basis of the game theory methodology, and simulates behavior, strategy and interaction between banks and supervisory authorities.

KEY WORDS: banking surveillance, game theory, simulation, strategy, payoff matrix.

УДК 336.648

Смірнова Ольга Олегівна,

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри інвестиційної діяльності
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(54/1, Проспект Перемоги, Київ, Україна, 03680)
E-mail: o.smirnova@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЕКТНОГО ФІНАНСУВАННЯ В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ. Розробка та реалізація масштабних довгострокових інвестиційних проектів на засадах проектного фінансування набуває все більшого значення в умовах економічної нестабільності та гострої нестачі фінансових ресурсів. Як свідчить світовий досвід, саме банківські установи виконують функції організаторів і фінансових ініціаторів здійснення великих інвестиційних проектів та програм, відіграють вирішальну роль у мобілізації фінансових інвестиційних ресурсів.

Проектне фінансування як різновид фінансування реальних інвестицій зарекомендувало себе як досить успішний спосіб залучення коштів для фінансування інвестиційних проектів у промислово розвинутих країнах, проте для України це відносно новий банківський продукт. У чистому вигляді його пропонує обмежене коло банків, що обумовлено низкою чинників, які унеможливають його повноцінне використання. Тому пошук можливостей і шляхів вирішення проблем розвитку банківського проектного фінансування в Україні як фактора активізації інвестиційної діяльності банків, є однією з найактуальніших проблем сучасної економіки України.

У статті розглянуто сучасний стан проектного фінансування в Україні. Автор детально аналізує законодавчу та нормативну базу проектного фінансування та його специфіку у вітчизняних умовах. Досліджуючи різні точки зору провідних економістів світу в галузі проектного фінансування, автор розглянує можливості їх застосування в процесі фінансування інвестиційних проектів в Україні. Стаття також містить пропозиції автора щодо удосконалення механізму проектного фінансування в Україні.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: інвестиційний проект, проектне фінансування, інвестиційні ресурси.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Проектне фінансування як різновид фінансування реальних інвестицій, зарекомендувало себе як доволі успішний спосіб залучення коштів для фінансування інвестиційних проектів у розвинутих країнах. Сьогодні більшість банківських установ світу спрямовують значні кошти на кредитування інвестиційних проектів, не лише як учасники, а й як організатори проектного фінансування. Така ситуація обумовлена можливістю для банків отримувати великий прибуток, а також поліпшити власний імідж на світовому фінансовому ринку, та свічить про зацікавленість банків у розвитку даної сфери. Проте в Україні залишається низка факторів, які не дозволяють використовувати проектне фінансування повною мірою.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Наукове підґрунтя формування інформаційно-аналітичних основ проектного фінансування закладено у фундаментальних працях зарубіжних дослідників, зокрема: Г. Вінтера, С. Гатті, Дж. Делмона, Б. Істі, Д. Лемба, Л. Ленга, П. Лінча, Р. Мертона, П. Невитта, П. Роуза, Ф. Фабощи, Е.Фео, Дж. Фіннерті та ін. Сучасні тенденції участі банків в операціях проектного фінансування відображені в роботах багатьох вітчизняних науковців, у тому числі: Г.О. Бардиш, О.В. Васюренка, Ж.М. Довгань, В.Ю. Катасонова, С.М. Козьменка, Т.П. Куриленко, Т.В. Майорової, Д.С. Морозова, А.А. Переседи, І.В. Сала, О.М. Теліженка, В.В. Шеремета, В.Д. Шапіро.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Незважаючи на суттєві наукові результати, отримані дослідниками в цій сфері, ряд важливих проблем як загальнонаукового, так і прикладного характеру залишаються не вирішеними остаточно. Це стосується, передусім, впровадження системного підходу до управління проектним фінансуванням у банку, врахування фактору ризику при обранні схем його реалізації, застосування науково-методичних підходів до формування та оптимізації портфелю проектів банку. Об'єктивна необхідність розвитку наукових досліджень з даної проблематики, її актуальність і практична значущість для розвитку економіки України обумовили вибір теми, мети та завдань дослідження.

Формулювання мети і завдання дослідження. Мета: комплексне дослідження проектного фінансування, розробка реко-

ментацій щодо його удосконалення в умовах становлення ринкової економіки. Завдання дослідження: здійснити аналіз сучасного стану проектного фінансування, визначити існуючі проблеми розвитку проектного фінансування в Україні; сформулювати концепцію розбудови вітчизняного ринку проектного фінансування.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Проектне фінансування як різновид фінансування реальних інвестицій, зарекомендувало себе як доволі успішний спосіб залучення коштів для фінансування інвестиційних проектів у розвинутих країнах. Сьогодні більшість банківських установ світу спрямовують значні кошти на кредитування інвестиційних проектів, не лише як учасники, а й як організатори проектного фінансування. Така ситуація обумовлена можливістю для банків отримувати великий прибуток, а також поліпшити власний імідж на світовому фінансовому ринку, та свічить про зацікавленість банків у розвитку даної сфери [1]. Проте в Україні залишається низка факторів, які не дозволяють використовувати проектне фінансування повною мірою.

Причини, що стримують розвиток проектного фінансування в Україні, можна згрупувати за такими напрямками:

- недостатній рівень розвитку вітчизняних джерел боргового фінансування;
- невідповідність між доходами і позичками всередині країни та обслуговуванням боргів у валюті;
- відсутність достатньої кількості спеціалістів з проектного фінансування;
- недостатній досвід розроблення системи такого типу фінансування для великих інвестиційних проектів;
- обмежений досвід роботи кваліфікованих учасників проектного фінансування — організацій та фірм, що можуть брати на себе функції керуючих великими проектами;
- недостатньо розвинуті правова культура та законодавча стабільність у сфері узгодження та розподілу ризиків, а також надання гарантій та інших форм зобов'язань за кредитним фінансуванням;
- несприятливий інвестиційний клімат для залучення капіталу.

Так, одним з головних чинників, які стримують розвиток проектного фінансування в Україні, є обмеження Національного банку щодо обсягів інвестування. Оскільки проектне фінансування,

по-перше, потребує значних фінансових вкладень, а по-друге, носить довготривалий характер, то для його ефективного здійснення необхідним є забезпечення доступності кредитів для позичальників шляхом зниження їх вартості. Цього можна досягнути шляхом перегляду існуючої системи резервування коштів комерційних банків у напрямі зниження норми резервування. При цьому важливо створити стимулюючу систему обов'язкового резервування для банків, що активно займаються інвестиційним кредитуванням.

Розвиток операцій банківського проектного фінансування в Україні також гальмує відсутність адекватної нормативно-правової бази, зокрема, законодавчої основи для здійснення ряду фінансових операцій, які активно застосовуються у всьому світі (синдикація, секютиризація), а також відсутність чіткої законодавчої процедури реалізації майнових прав на об'єкти нерухомості, що будуються.

Суттєвим недоліком є і жорсткий порядок оподаткування довгострокових інвестиційних проектів, який передбачає сплату банком-інвестором податку в процесі інвестування, коли проект ще не дає віддачі, а мають місце лише витрати. Така практика штучно завищує вартість проекту і знижує його ефективність.

Однією з основних проблем розвитку проектного фінансування є невисока питома вага довгострокових коштів у пасивах банків і надзвичайно високі ризики довгострокового кредитування. Банкам значно простіше та безпечніше заробляти на короткострокових торгових операціях, ніж на інвестиційних проектах, окупність яких дуже складно спрогнозувати. Крім того, зазначимо, що кредитувати на тривалий термін можуть дозволити собі лише великі банки, які мають вихід на ринок зовнішніх запозичень, і «доньки» іноземних банків, які одержують довгострокове рефінансування від материнських структур. Маючи скромні капітали, вітчизняні банки кредитують переважно проекти середнього бізнесу (річні обороти — близько 50 млн дол. США).

Відсутність досвіду із впровадження проектного фінансування в Україні пояснюється відносно недовгим шляхом його розвитку. Як наслідок, банки неправильно розуміють його сутність, ототожнюють його з кредитуванням, у результаті чого оцінюють не прибутковість проекту, а поточну діяльність позичальника та накопичені ним активи.

Ще одним суттєвим чинником, який стоїть на перешкоді розвитку даного виду операцій в Україні, є несприятливий інвестиційний клімат. Для подолання даної перешкоди, вкрай необхідним є втручання держави шляхом надання гарантій страхування проектних ризиків, у тому числі, надання гарантій банкам, які фінансують інвестиційні проекти [2].

Варто зазначити, що на сьогоднішній день, проектне фінансування як система в Україні не застосовується. Для його становлення і розвитку необхідні певні передумови і відповідний рівень розвитку ринкової інфраструктури.

Основною законодавчою передумовою для здійснення проектного фінансування є наявність законодавства про розподіл продукції та врахування його вимог у стандартах бухгалтерського обліку та порядку оподаткування. Його наявність визначається необхідністю відокремлення власне результатів проекту від сукупних підсумків фінансової діяльності організації, у рамках якої здійснюється проект. Вони не завжди рівнозначні, і навіть можуть мати різну якість. Природно, що в цих умовах втрачається прозорість результатів проекту, а отже, впевненість інвестора у справедливій компенсації свого ризику при здійсненні проектного фінансування.

В Україні хоч і прийнято такий закон, однак він є недосконалим і суперечить іншим нормативним актам. Особливо яскраво це можна побачити при зіставленні зі стандартами бухгалтерського обліку і податковим законодавством. У результаті інвестор не може бути впевненим у тому, що результат, від рівня досягнення якого і визначаються його прибутки, розрахований правильно.

Ці побоювання цілком справедливі, тому що відсутність нормативних актів щодо виділення продукту проекту з поточної діяльності фірми може призвести до:

- завищення собівартості продукту проекту внаслідок перенесення на нього частки постійних операційних витрат підприємства, на якому впроваджується проект;
- списання на проект збитків основної діяльності;
- неможливості точного розподілення точного обліку доходів з основної діяльності та таких, які виникли внаслідок реалізації проекту;
- труднощів у забезпеченні прав інвестора на проект у разі його невдачі.

Серйозною перешкодою для широкого використання схем проектного фінансування є нерозвиненість банківського сектору України. Чинні нині норми регулювання активних банківських операцій, формування резервів, участі банківського капіталу в реальному секторі економіки практично не залишають шансів для успішного освоєння цієї перспективної схеми фінансової підтримки здійснення проектів.

На жаль, нерозвиненість фондового ринку обмежує використання традиційних для зарубіжної практики інструментів управління ризиками проектного фінансування [3].

Крім того, розвиток проектного фінансування, також, гальмується внаслідок впливу деяких макроекономічних чинників, до яких належать:

- диверсифікованість джерел інвестиційних ресурсів в умовах усе більш обмеженого обсягу бюджетних ресурсів і різкого зростання обсягів державного зовнішнього запозичення;
- негативні тенденції в розподілі фінансових ресурсів, що утворюються в державі, у розрізі суб'єктів володіння і розпорядження;
- правова неузгодженість окремих складових економічної політики, у першу чергу структурної, податкової та інвестиційної;
- нерозвиненість фондового ринку;
- зростання питомої ваги збиткових підприємств;
- відсутність необхідних умов для трансформації заощаджень в інвестиції;
- високий рівень інвестиційних ризиків;
- значна тінізація економіки.

Проектне фінансування для України є відносно новим банківським продуктом. У чистому вигляді його пропонує обмежене коло банків. На сьогодні відсутня офіційна статистика Національного банку України відносно обсягів проектного фінансування. Банки не розголошують умови своєї участі в проектах, що свідчить про незрілість даного сегменту ринку банківських послуг, і, відповідно, негативно впливає на його розвиток.

Разом з тим, досить велика кількість банків успішно використовує цей вид фінансування. У деяких крупних банках, як правило з іноземними інвестиціями, певний час уже функціонують спеціально створені відділи (департаменти) проектного фінансування, поступово зростає попит на фахівців у галузі проектного

фінансування та менеджменту. Все це вказує на актуальність запровадження визначеної форми підтримки реалізації проектів.

Активність банківських установ на ринку проектного фінансування України поки що залишається низькою. Серед причин такої ситуації необхідно, перш за все, назвати зовнішні чинники:

- незадовільні темпи ринкових перетворень;
- низький рівень розвитку реального сектору економіки;
- слабкий і недостатньо прозорий фінансовий стан значної кількості підприємств;
- слабка інфраструктура фондового ринку;
- невизначеність щодо ринку землі;
- низький рівень захисту прав кредиторів;
- високий ризик країни.

Дослідження стану та перспектив розвитку проектного фінансування, здійснюваного вітчизняними банками, показало, що більшість з них стикається з проблемою формування саме ефективного портфелю проектів. Крім того, на основі узагальнення наукового доробку вітчизняних і зарубіжних фахівців у досліджуваній сфері, можна стверджувати, що найбільша увага в літературі приділяється питанням поточного управління проектними діями, що фактично обмежує життєвий цикл досліджуваної операції моментом початку реалізації проектів і перетворює задачу ефективного управління портфелем проектів на критерій успіху проектного фінансування. Таким чином, постає необхідність врахування часового горизонту передпроектних дій при оцінці періоду окупності операції проектного фінансування та на важливості забезпечення узгодженості організаційних заходів щодо прийняття банком рішення щодо участі в її здійсненні.

З метою здійснення цих заходів, запропоновано таку послідовність:

1. Попередній відбір проектів за критерієм відповідності стратегічним орієнтирам інвестиційної діяльності банку, а також умовам поточної та прогнозованої ринкової кон'юнктури.

2. Формування системи ресурсних обмежень банку (часових, фінансових, кадрових тощо) та коригування переліку проектів у відповідності до системи ресурсних обмежень.

3. Оцінка потенційної спроможності проектів бути реалізованими за техніко-конструкційними параметрами та комерційної перспективи їх реалізації, коригування переліку проектів, що

спрямовуються для подальшого аналізу (аналіз здійснюється як співробітниками банку, так і зовнішніми експертами).

4. Детальний аналіз та перевірка проектної документації за кожними проектом, уточнення прогнозів руху потоків грошових коштів за проектами, розробка альтернативних сценаріїв їх реалізації з урахуванням асиметрії інформації, формування найімовірніших сценаріїв реалізації проектів.

5. Відбір проектів за результатами оцінки їх ефективності (без урахування точної схеми фінансування) та ризиковості.

6. Формування консорціуму інвесторів індивідуально за кожним проектом, узгодження інтересів банку та інших співінвесторів, уточнення схеми розподілу результатів реалізації проектів.

7. Розробка детальної схеми та інструментів фінансування для банку за кожним проектом, визначення функцій банку при реалізації проекту (єдиний інвестор, співінвестор, гарант, організатор, брокер тощо).

8. Часова та просторова оптимізація фінансових ресурсів банку (якщо він є учасником реалізації відразу кількох проектів).

9. Уточнення прогнозів руху потоків грошових коштів за проектами з урахуванням фінансових потоків, пов'язаних зі схемою фінансування.

10. Узгодження можливостей відділу проектного фінансування банку щодо проектного адміністрування, оперативного управління портфелем проектів.

11. Оцінка необхідності здійснення організаційно-структурних змін у банку для успішної реалізації портфелю проектів.

12. Прийняття остаточного рішення щодо участі в реалізації конкретного проекту за схемою проектного фінансування.

Виходячи з визначеного, можна виділити кілька варіантів, умови яких спонукають комерційні банки до участі у проектному фінансуванні.

1. За результатами оцінки проекту встановлено його висока життєздатність і прибутковість. Такий варіант може схилити банк до прийняття позитивного рішення щодо участі у фінансуванні такого проекту навіть при умові низької кредитоспроможності інших учасників проектного процесу та непереконалих гарантій погашення кредиту.

2. У ході попередньої оцінки інвестиційного проекту було визначено рівень очікуваних грошових потоків від реалізації проекту, який цілком задовольнив банк, як джерело покриття боргу.

3. Окрім визначених у результаті оцінки перспективних потоків грошових коштів, які повністю або частково задовольняють банк у якості забезпечення іншої частини кредиту кредитною угодою, визначено інші активи позичальника (які було встановлено після ретельного оцінювання його фінансового стану).

4. У результаті проведеного аналізу фінансового стану підприємства-позичальника було встановлено його високий рейтинг, що вказує на його спроможність своєчасного погашення боргу.

Таким чином, на основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що український ринок проектного фінансування у перспективі рухатиметься у бік зближення зі своїми західними аналогами. З цих позицій можна очікувати збільшення масштабів проектів, що фінансуються за цією схемою, збільшення термінів запозичень, підвищення питомої ваги позикового капіталу та застосування нових схем, зокрема, з опціоном на пакет акцій. Тим більше, що перевагою для українських банків є можливість вивчення зарубіжного досвіду впровадження даної послуги, дослідження можливих схем її використання, але вже з урахуванням вітчизняної специфіки, що дасть можливість уникнути ряду помилок.

Також, для пришвидшення розвитку даного виду банківської діяльності, необхідно створити сприятливе інвестиційне середовище проектного фінансування, основними елементами якого повинні бути:

- інформаційне та маркетингове середовища відбору перспективних галузевих і регіональних ринків, первинного вибору ефективних інвестиційних проектів і програм, отримувачів інвестицій;
- технологічна, екологічна та фінансова експертизи інвестиційних проектів і програм для цілей прийняття інвестиційних рішень;
- оцінка активів отримувачів інвестицій;
- оцінка ефективності проектів;
- страхове обслуговування проекту та інвестора, мінімізації ризиків;
- комплексне фінансове обслуговування процесу реалізації проекту;
- управління проектом, контроль його розвитку та забезпечення повернення інвестицій.

Можливостями вирішення недостатнього рівню розвитку проектного фінансування є посилення ролі держави через надання гаран-

тій страхування проектних ризиків, у тому числі гарантій банкам, які беруть участь у фінансуванні інвестиційних проектів і програм, охоплених системою державних пріоритетів, податкове стимулювання механізмів інвестування, розвиток міжбанківського співробітництва у сфері спільного фінансування інвестиційних проектів. Ще існують передумови та можливості розвитку даного напрямку в найближчі 5–10 років, що може бути пов'язано з прийняттям на рівні держави відповідних законодавчих актів, які захистять інтереси кредиторів та інвесторів у проектному фінансуванні, а також спростять механізм отримання даного фінансування.

Істотного значення для розвитку проектного фінансування в Україні набуває вивчення можливостей адаптації досвіду світової практики до вітчизняних умов, аналіз різних схем проектного фінансування, що їх використовують у розвинутих країнах, та можливостей їх застосування в Україні.

Український ринок проектного фінансування залежить насамперед від впливу циклічності економіки, інвестиційної привабливості та політичної ситуації. Дотримання заходів щодо підвищення ефективності даного виду фінансування у перспективі призведе до зближення із практикою зарубіжного досвіду. Внаслідок цього варто очікувати збільшення масштабів проектного фінансування, підвищення структури позикового капіталу, зниження рівня відсоткових ставок і витрат на проектні роботи, розширення кола інвесторів і залучення комерційних організацій до здійснення операцій проектного фінансування.

З урахуванням важливості координації інвестиційної діяльності в Україні, доцільно створити Центр проектного фінансування, який би сприяв залученню фінансових ресурсів, у тому числі зовнішнього фінансування, і забезпеченню реалізації інвестиційних проектів, які мають пріоритетний для національної економіки характер. Завданнями такого Центру мають бути:

- проведення моніторингу реалізації портфеля проектів, які здійснюються за рахунок позик міжнародних фінансових організацій;
- підготовка оглядових та узагальнюючих матеріалів за портфелем проектів;
- виконання заходів, що підвищують ефективність реалізації діючих проектів;
- виконання ролі представника уряду в спільних гарантійних операціях з міжнародними організаціями;

- здійснення моніторингу та фінансування передпроектних досліджень, включених у програму запозичень;
- підготовка для уряду та ключових міністерств оглядових матеріалів міжнародних організацій, що перебувають на стадії пропозицій;
- розроблення техніко-економічних обґрунтувань, проектно-пошукових робіт з проектів;
- сприяння підвищенню ефективності роботи структурних підрозділів міністерств, які беруть безпосередню участь у процесі формування програми зовнішніх запозичень України;
- здійснення інформаційної, консультаційної та методологічної підтримки підприємств з метою забезпечення їх активної участі в національних і міжнародних конкурсах на постачання товарів, робіт і послуг;
- сприяння розвитку системи конкурсної закупівлі товарів, робіт і послуг на державному, регіональному та муніципальному рівнях.

З метою стимулювання розвитку проектного фінансування в Україні можна запропонувати такі кроки:

по-перше, забезпечити доступність довгострокових інвестиційних кредитів для позичальників шляхом зниження їхньої вартості. Цього можна досягнути шляхом перегляду наявної системи резервування коштів комерційних банків у напрямі зниження норми резервування;

по-друге, запровадити державне відшкодування (часткове) процентних ставок за довгостроковими інвестиційними кредитами, що спрямовуються у пріоритетні галузі економіки, і передбачити ці обсяги відшкодування в державному бюджеті. Для цього потрібно виділити в державному бюджеті України кошти на компенсацію відсотків;

по-третє. Досить поширеною в рамках проектного фінансування великих, зокрема інфраструктурних, проектів у світі є практика застосування консорціумних об'єднань, які дозволяють мінімізувати проектні ризики шляхом їх розділення між учасниками, а також уникнення недофінансування проектів через проблеми, пов'язані з ліквідністю кредиторів;

по-четверте, проектне фінансування не може виявити всіх своїх позитивних сторін без розвинутої мережі фінансових інститутів: інвестиційних банків, універсальних банків, інвестиційних фондів, довірчих товариств тощо. Однак в Україні реалізують

проекти проектного фінансування лише універсальні банки, оскільки інших установ немає. Тому банківська система України сьогодні має бути зорієнтована на створення і розвиток зазначених фінансових інститутів.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Проектне фінансування як спеціалізований вид банківської діяльності зарекомендувало себе як досить успішний спосіб залучення коштів для фінансування інвестиційних проектів у розвинених країнах та є однією з найбільш поширених форм організації залучення інвестицій у реальний сектор економіки як у промислово розвинених, так і в нових індустріальних країнах, що розвиваються. Воно є найсучаснішим і найперспективнішим засобом мобілізації різних джерел фінансових ресурсів і комплексного використання технологій проектного менеджменту при реалізації великомасштабних і капіталомістких інвестиційних проектів.

Провідна роль при організації проектного фінансування належить банкам, що надає їм можливість розширення бізнесу, виходу на нові сегменти внутрішнього та світового ринку, дозволяє комплексно задовольнити ресурсні, продуктові та комунікаційні потреби своїх клієнтів.

Проектне фінансування є досить ризикованим видом банківської діяльності. Значущість для банку ризиків, притаманних проектному фінансуванню, суттєво залежить від функцій, які банк виконує в цій операції — кредитора, інвестора (єдиного або в консорціумі), лізингодавця [4] та гаранта. При цьому, управління ризиками у систем проектного фінансування має базуватись на системному підході та застосуванні банками комплексу різноманітних методів, підходів та інструментів. Особливостями проектного фінансування українськими банками є: фінансування переважно в вільноконвертованій валюті, максимальний термін фінансування від 5 до 10 років, частка позичальника в бюджеті проекту фінансування має складати від 20 % до 30 %, а мінімальний розмір проекту — 500 тис. дол. США — 1,5 млн євро. Серед міжнародних схем проектного фінансування, що застосовуються, хоч і досить рідко, українськими банками є консорціумне фінансування (Укрексімбанк—Ощадбанк») та фінансування за допомогою експортно-імпорتنих агенцій (ПАТ «Райффайзен Банк Аваль», ПАТ «УкрСиббанк» та інші).

Основними рекомендаціями щодо розвитку проектного фінансування в Україні є: сприяння підвищенню привабливості інвес-

тиційного клімату країни для залучення капіталу; забезпечення доступності довгострокових інвестиційних кредитів для позичальників шляхом зниження їхньої вартості, зокрема шляхом перегляду наявної системи резервування коштів комерційних банків у напрямі зниження норми резервування; запровадження державного відшкодування (часткове) процентних ставок за довгостроковими інвестиційними кредитами, що спрямовуються у пріоритетні галузі економіки, і передбачити ці обсяги відшкодування в державному бюджеті; поліпшення законодавчої бази у сфері узгодження та розподілу ризиків; покращення умов банківського кредитування та ін.

Бібліографічний список

1. Закон України «Про банки та банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III.— [Електронний ресурс]. — [Режим доступу]: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 № 1560-XII.— [Електронний ресурс]. — [Режим доступу]: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 № 2664-III.— [Електронний ресурс]. — [Режим доступу]: <http://zakon.rada.gov.ua>
4. Закон України «Про фінансовий лізинг» від 16.12.1997 № 723/97-ВР.— [Електронний ресурс]. — [Режим доступу]: <http://zakon.rada.gov.ua>

References

1. Pro banky ta bankivsku diyalnist:Zakon Ukrainy [On banks and banking] vid 07.12.2000 №2121-III.— Available at: <http://zakon.rada.gov.ua>[Legal Act of Ukraine]
2. Pro investisiynu diyalnist:Zakon Ukrainy [On investment activity] vid 18.09.1991 №1560-XII.— Available at:<http://zakon.rada.gov.ua>[Legal Act of Ukraine]
3. Pro finansovy poslugy taderzavne reguluvannya rinkiv finansovih poslug:Zakon Ukrainy [Onfinancial services and government control of financial servicesmarkets] vid 12.07.2001 №2664-III.— Available at:<http://zakon.rada.gov.ua>[Legal Act of Ukraine]
4. Pro finansovy lising:Zakon Ukrainy [Onfinance leasing] vid 16.12.1997 №723/97-BP.— Available at:<http://zakon.rada.gov.ua>[Legal Act of Ukraine]

Стаття надійшла до редакції 30 травня 2016 р.

УДК 336.648

Смирнова Ольга Олеговна,

канд. экон. наук, доцент,

доцент кафедры инвестиционной деятельности ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»

(03680, Украина, Киев, проспект Победы 54/1)

E-mail: o.smirnova@ukr.net

Особенности проектного финансирования в Украине

АННОТАЦИЯ. Разработка и реализация масштабных долгосрочных проектов на основе проектного финансирования приобретает все большее значение в условиях экономической нестабильности и острой нехватки финансовых ресурсов. Как свидетельствует мировой опыт, именно банковские учреждения выполняют функции организаторов и финансовых инициаторов реализации крупных инвестиционных проектов и программ, играют решающую роль в мобилизации финансовых инвестиционных ресурсов.

Проектное финансирование как разновидность финансирования реальных инвестиций зарекомендовало себе как достаточно успешный способ привлечения средств для финансирования инвестиционных проектов в промышленно развитых странах, хотя для Украины это относительно новый банковский продукт. В чистом виде его предлагает ограниченное число банков, что обусловлено рядом факторов, которые препятствуют его полноценному использованию. Поэтому поиск возможностей и путей решения проблем развития банковского проектного финансирования в Украине как фактора активизации инвестиционной деятельности банков является одной из наиболее актуальных проблем современной экономики Украины.

В статье рассматривается современное состояние проектного финансирования в Украине. Автор детально анализирует законодательную и нормативную базу проектного финансирования и его специфику в отечественных условиях. Исследуя разные точки зрения ведущих экономистов мира в сфере проектного финансирования, автор рассматривает возможности их использования в процессе финансирования инвестиционных проектов в Украине. Статья также содержит предложения автора по усовершенствованию механизма проектного финансирования в Украине.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: инвестиционный проект, проектное финансирование, инвестиционные ресурсы.

UDC 336.648

Smirnova Olga,

Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Investment Activity

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

(54/1, Peremohy Ave., Kyiv, 03680, Ukraine)

E-mail: o.smirnova@ukr.net

Special aspects of project financing in Ukraine

ABSTRACT. Development and implementation of large-scale and long-term investment projects on principles of project financing acquire an increasing significance in terms of economic instability and sharp lack of financial resources. According to the international experience, bank institutions perform as promoters and financial initiators of large-scale investment projects and programs, and play a crucial role in raising investment resources.

The project financing as a form of the real investments funding has proven to be a sufficiently successful method of raising money for investment projects in the developed industrial countries. However, this is a relatively new banking product for Ukraine. A limited number of banks offers it per se. It caused by different factors that make its comprehensive usage impossible. That is why searching capabilities and ways of overcoming the problems of banking project financing in Ukraine as a factor of banking investment activation is one of the biggest economic challenges in Ukraine.

The article explores the current state of project financing in Ukraine. The author examines thoroughly legislation in project financing and its specifics. Having investigated the academics' views on project financing, the author examines possibilities of their application in the process of investment projects funding in Ukraine. The article outlines the author's recommendations on improvements of project financing mechanism in Ukraine.

KEY WORDS: investment project, project financing, investment resources.

УДК 336.71

Стрільчук Юлія Ігорівна,

аспіранка кафедри банківської справи,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)

E-mail: guliathebest@mail.ru

СУЧАСНИЙ СТАН БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто сучасний стан банківського кредитування населення в Україні. Показано місце кредитів для населення у структурі кредитів, що надаються банками України. Проаналізовано динаміку розвитку різних видів банківських кредитів, що надаються фізичним особам. Розглянуто динаміку кредитів для населення, класифікованих за різними ознаками, такими як строковість, валюта номінації, цільове призначення тощо. Проведено аналіз ринку банківського кредитування населення за останні десять років. Визначено основні тенденції розвитку банківського кредитування населення в Україні. Виявлено чинники, які вплинули на зміну його динаміки. Особливо увагою присвячено іпотечному кредитуванню населення, його розвитку в Україні та факторам, що впливають на даний вид кредитування. Розглянуто споживче банківське кредитування, визначено тенденції та перспективи його розвитку в Україні.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: банківське кредитування населення, іпотечний кредит, споживчий кредит.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Банківське кредитування населення відіграє важливу роль у соціальному та економічному розвитку країни, сприяє підвищенню соціальних стандартів, впливає на формування платоспроможного попиту, що в свою чергу стимулює процес суспільного відтворення. Разом з тим даний вид кредиту в сучасних умовах не набув належного розвитку. У зв'язку з цим дослідження сучасного стану та факторів впливу на динаміку даного виду кредиту сприятиме вирішенню ряду проблем у сегменті банківського кредитування населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку банківського кредитування населення в Україні, зокрема його сучасного стану, присвячені праці таких учених, як М. Алексеєнко, А. Гальчинський, В. Геєць, О. Дзюблюк, В. Корнеєв, В. Міщенко, Л. Примостка, М. Савлук, Т. Смовженко. Разом з тим мінливість макроекономічної ситуації в країні зумовлює необхідність подальшого дослідження.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Незважаючи на наявність в економічній літературі публікацій, присвячених банківському кредитуванню населення, потребує уваги розгляд сучасного стану у розрізі окремих видів кредиту. Волатильність ринку банківського кредитування спричиняє необхідність постійного аналізу стану досліджуваного виду кредиту та динаміки його розвитку.

Формулювання мети і завдання дослідження. Мета дослідження — на основі вивчення ринку банківського кредитування визначити сучасний стан банківського кредитування населення, виявити тенденції його розвитку, чинники, які на них впливають і показати шляхи подолання негативних тенденцій. Завдання дослідження — дослідити ринок банківського кредитування населення в Україні, визначити тенденції та окреслити перспективні напрями його розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Банківське кредитування є одним із ключових напрямків банківської діяльності. Кредитування банками населення набуло значного розвитку в Україні. Даний вид кредитування є досить поширеним,

причому деякі банки спеціалізуються переважно на кредитуванні фізичних осіб. Частка кредитів, наданих банками України фізичним особам, у загальному обсязі кредитування є досить значною (табл. 1).

Дані табл. 1 свідчать, що протягом останніх 10 років частка кредитів, наданих фізичним особам варіювалася. Так, з 2005 по 2008 рік даний вид кредитування набував свого розвитку, спостерігалось зростання частки кредитів, наданих фізичним особам. Найбільша частка кредитів, наданих банками України фізичним особам, мала місце у 2008 році і становила 38,21 %. Після 2008 року прослідковується падіння даного показника внаслідок глобальної фінансової кризи. За даними табл. 1 можемо прослідкувати також динаміку обсягів кредитування фізичних осіб протягом десяти років. У 2005—2006 роках спостерігався значний приріст кредитування фізичних осіб (121,1 % і 130,0 % відповідно). У 2007 та 2008 роках обсяги кредитування фізичних осіб зростали, але меншими темпами. Починаючи з 2009 року спостерігалось зменшення обсягів даного виду кредитування. Тобто, піком, переломним моментом, став 2008 рік. Лише у 2013 та 2014 роках сума кредитів, наданих фізичним особам почала зростати. Приріст становив 3,1 % і 9,1 % відповідно. Проте, відносно загального обсягу кредитів, наданих банками України, частка кредитування фізичних осіб зменшується. Найменшого значення досліджуваний показник досяг у 2014 році (20,69 %). Залишки за кредитами, наданими фізичним особам, у гривневому еквіваленті збільшилися за 2014 рік на 17,7 млрд грн і на 01.01.2015 становили 211,215 млрд грн. Зростання спостерігалось виключно за рахунок курсової переоцінки, в той час як у валютах кредитна заборгованість зменшилася. Вагомим фактором, що впливав на зниження залишків кредитів протягом 2015 року, був статистичний ефект через ліквідацію низки банків. Як наслідок, зниження залишків за кредитами в національній валюті, наданими як фізичним, так і юридичним особам, прискорилося наприкінці 2015 року [2. с. 40].

Таблиця 1

КРЕДИТИ, НАДАНІ БАНКАМИ УКРАЇНИ ПРОТЯГОМ 2005—2015 рр.
ТА ЗА І КВАРТАЛ 2016 р. (залишки коштів на кінець періоду)

Рік	Кредити надані всього, млн грн	У т. ч., кредити, надані фізичним особам, млн грн	Відносний приріст кредитів, наданих фізичним особам, до попереднього періоду, %	Частка кредитів, наданих фізичним особам, у загальній сумі, %
2005	143 423	35 659	121,1	24,86
2006	245 230	82 010	130,0	33,44
2007	426 867	160 386	95,6	37,57
2008	734 022	280 490	74,9	38,21
2009	723 295	241 249	–14,0	33,35
2010	732 823	209 538	–13,1	28,59
2011	801 809	201 224	–4,0	25,10
2012	815 142	187 629	–6,8	23,02
2013	910 782	193 529	3,1	21,25
2014	1 020 667	211 215	9,1	20,69
2015	981 627	174 869	–17,21	17,81
І квартал 2016	1 017 520	176 878	1,15	17,38

Побудовано автором за даними [1].

На рис. 1 представлено структуру кредитів, наданих банками України станом на 01.01.2016. Отже, дані рисунка свідчать про те, що станом на 01.01.2016 частка кредитів, наданих фізичним особам становила 17,81 %. Це значення є безпрецедентно низьким за останні 10 років. Така ситуація частково спричинена тим, що банки не відновили у повному обсязі кредитування фізичних осіб після глобальної фінансової кризи 2008 року, оскільки такі види кредитування, як іпотечне та кредитування на купівлю автомобілів є високоризиковими для банків.

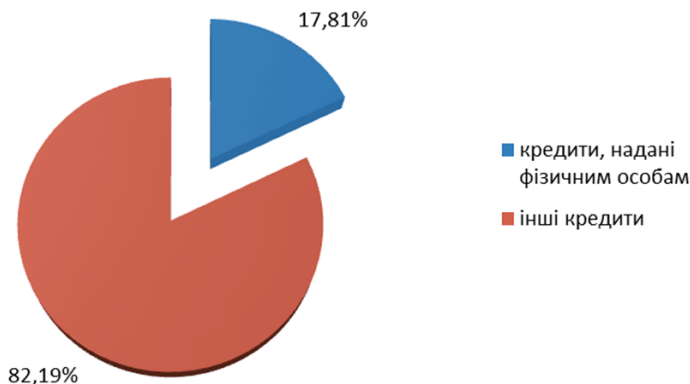

Рис. 1. Структура кредитів, наданих банками України, станом на 01.01.2016 (складено автором за даними [1])

Динаміка кредитів, наданих фізичним особам, протягом 2015 року формувалася також під впливом зменшення депозитної бази банків, погіршення платоспроможності позичальників та зміни курсу гривні. Протягом року спостерігалися труднощі з обслуговуванням кредитів домогосподарствами, особливо в іноземній валюті, у зв'язку зі зміною курсу гривні до основних іноземних валют, зменшенням реальної заробітної плати та внутрішньою міграцією. Залишки кредитів, наданих домашнім господарствам у національній валюті на кінець I кварталу 2016 року зменшилися з початку року на 0,1 %, що насамперед зумовлювалося низькою кредитоспроможністю останніх і високою вартістю кредитних ресурсів [2, с. 39]. Склад і структуру кредитів, наданих фізичним особам, відображено у табл. 2.

За даними таблиці простежується, що протягом 2006—2014 років найбільшу частку серед кредитів, наданих фізичним особам, займали споживчі кредити. Друге місце посідають кредити на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості (від 25 % до 40 %).

Таблиця 2

СКЛАД І СТРУКТУРА КРЕДИТІВ, НАДАНИХ БАНКАМИ УКРАЇНИ
ФІЗИЧНИМ ОСОБАМ ПРОТЯГОМ 2006—2015 рр.

Рік	Кредити, надані фізичним особам, всього, млн грн	Споживчі кредити		Кредити на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості		Інші кредити	
		млн грн	частка від загальної суми, %	млн грн	частка від загальної суми, %	млн грн	частка від загальної суми, %
2006	82 010	58453	71,28	20412	24,89	3145	3,83
2007	160 386	115032	71,72	40778	25,42	4577	2,86
2008	280 490	186088	66,34	88352	31,50	6050	2,16
2009	241249	137113	56,83	98792	40,95	5343	2,22
2010	209538	122942	58,67	81953	39,11	4643	2,22
2011	201 224	126192	62,71	70447	35,01	4585	2,28
2012	187 629	125011	66,63	58427	31,14	4191	2,23
2013	193 529	137346	70,97	51447	26,58	4736	2,45
2014	211 215	135094	63,96	71803	34,00	4318	2,04
2015	174 869	104 879	59,98	66 169	37,84	3 821	2,18

Побудовано автором за даними [1]

Станом на 01.01.2016 найбільшу частку серед кредитів, наданих фізичним особам, займали споживчі кредити (майже 60 %). Частка кредитів на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості становили 37,84 %. Отже, провідним видом кредиту, що надається банками фізичним особам, є споживчий кредит. На нашу думку, це спричинено тим, що ризики споживчого кредитування менші, ніж ризики при кредитуванні на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості. Доцільним буде проаналізувати динаміку обсягів споживчого кредитування (рис. 2).

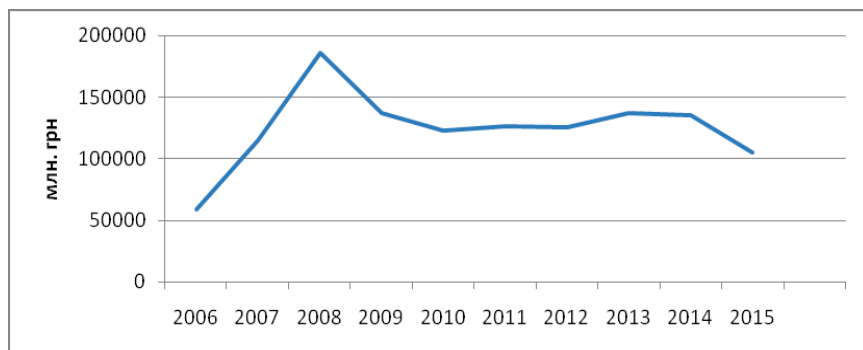

Рис. 2. Динаміка споживчих кредитів, наданих банками України фізичним особам протягом 2006—2015 рр. (побудовано автором за даними [1])

На рис. 3 можна побачити, що обсяги споживчих кредитів зростали до 2008 року. Далі до 2010 року відбувся спад споживчого кредитування так само, як і банківського кредитування в цілому. Починаючи з 2010 року обсяги споживчих кредитів варіювалися. Після 2013 року спостерігається тенденція до зменшення споживчого кредитування. Це спричинено погіршенням економічної ситуації у країні, зниженням кредитоспроможності пзичальників.

До кредитів, що надаються фізичним особам, належать також іпотечні кредити. До іпотечних кредитів включаються ті, що мають кілька видів забезпечення, серед яких найбільшим забезпеченням за вартістю є майнові права на майбутнє нерухоме майно житлового фонду, майнові права на інше майбутнє нерухоме майно, нерухоме майно житлового фонду та інше нерухоме майно [1]. У табл. 3 відображено динаміку іпотечних кредитів, наданих банками України фізичним особам протягом 2006—2015 років.

Відповідно до даних табл. 3, зростання обсягів іпотечного кредитування фізичних осіб відбувалося з 2006 по 2008 рік. Темпи приросту становили 256,11 % і 96,23 % у 2007 та 2008 роках відповідно. Починаючи з 2008 року обсяги іпотечних кредитів зменшувалися. При цьому найбільшу частку серед кредитів, наданих фізичним особам, іпотечні кредити становили у 2009 році (55,03 %). Так само як і інші види кредитування, іпотечне креди-

тування призупинилося після 2008 року внаслідок світової фінансової кризи. Даний вид кредитування є довгостроковим і здійснювався переважно в іноземній валюті, а саме у дол. США. Тому іпотечні кредити є найризиковішими для банків серед інших кредитів, що надаються фізичним особам. Обсяги іпотечних кредитів почали зростати у 2014 році. Така тенденція спричинена не реальним приростом кредитів, а тим, що внаслідок падіння курсу гривні обсяги кредитів, наданих у іноземній валюті, у перерахунку в гривневому еквіваленті збільшилися, а також зросла заборгованість за такими кредитами. У 2016 році стагнація іпотечного сегмента зумовлена негативним впливом очікувань стосовно загальної економічної активності, інфляційних і курсових очікувань. Попит на іпотечні кредити був сталим і слабким, порівняно з попитом на споживчі кредити, який продовжував зростати завдяки збільшенню витрат на товари довготривалого користування. У I кварталі 2016 року відбулося певне пом'якшення стандартів споживчого кредитування домогосподарств переважно через зростання конкуренції та послаблення інфляційного тиску. У сегменті іпотечного кредитування стандарти в цілому змінилися незначно [4, с. 4].

Таблиця 3

ДИНАМІКА ІПОТЕЧНИХ КРЕДИТІВ, НАДАНИХ БАНКАМИ УКРАЇНИ
ФІЗИЧНИМ ОСОБАМ ПРОТЯГОМ 2006—2015 рр.

Рік	Кредити, надані фізичним особам, млн грн	У т. ч. іпотечні кредити		Приріст іпотечних креди- тів до попереднього року	
		млн грн	частка від загальної суми, %	абсолют- ний, млн грн	відносний, %
2006	82 010	20 523	25,02	—	—
2007	160 386	73 084	45,57	52561	256,11
2008	280 490	143 416	51,13	70332	96,23
2009	241 249	132 757	55,03	-10659	-7,43
2010	209 538	110 725	52,84	-22032	-16,60
2011	201 224	97 431	48,42	-13294	-12,01
2012	187 629	63 158	33,66	-34273	-35,18
2013	193 529	56 270	29,08	-6888	-10,91
2014	211 215	72 156	34,16	15 886	28,23
2015	174 869	71220	40,73	-936	-1,3

Побудовано автором за даними [1]

Для глибшого аналізу необхідно дослідити обсяги та структуру кредитів, наданих фізичним особам банками України за строками (табл. 4).

Дані табл. 4 свідчать, що найбільшу частку займають довгострокові кредити терміном понад 5 років, а найменшу — кредити до 1 року. Частка кредитів терміном понад 5 років досягла свого максимального значення у 2009 році і становила 69,59 %. Внаслідок фінансової кризи 2008 року частка кредитів терміном понад 5 років почала зменшуватися, а частка кредитів до 1 року — зростати. Максимального значення набула частка кредитів до 1 року у 2014 році і становила 27,00 %, оскільки банки не мають довгострокових ресурсів, а також не хочуть брати на себе ризики. У 2015 році спостерігалось зростання частки кредитів, наданих на строк понад 5 років. У цей період відбувалося неодноразове падіння курсу гривні. Зростання обсягів кредитів, наданих на строк понад 5 років відбулося внаслідок переоцінки залишків за кредитами, наданими в іноземних валютах.

Таблиця 4

КРЕДИТИ, НАДАНІ БАНКАМИ УКРАЇНИ ФІЗИЧНИМ ОСОБАМ,
ЗА СТРОКАМИ КРЕДИТУВАННЯ ПРОТЯГОМ 2007—2015 рр.

Рік	Кредити, надані фізичним особам, млн грн	До 1 року		Від 1 до 5 років		Понад 5 років	
		млн грн	частка, %	млн грн	частка, %	млн грн	частка, %
2007	160 386	20 733	7,97	50 433	43,16	89 221	55,63
2008	280 490	27 803	7,39	70 382	17,98	182 306	65,00
2009	241 249	22 523	11,52	50 852	29,17	167 874	69,59
2010	209 538	26 559	10,75	38 484	24,27	144 494	68,96
2011	201 224	35 870	13,20	43 046	19,12	122 309	60,78
2012	187 629	38 571	19,12	47 413	22,94	101 647	54,17
2013	193 529	55 177	19,93	52 997	24,50	85 354	44,10
2014	211 215	57 020	27,00	46 184	21,87	108 011	51,13
2015	174 869	40 679	23,26	34 615	19,79	99 574	56,94

Побудовано автором за даними [1]

Структуру кредитів, наданих фізичним особам, у розрізі валют станом на 01.01.2016 відображено на рис. 3.

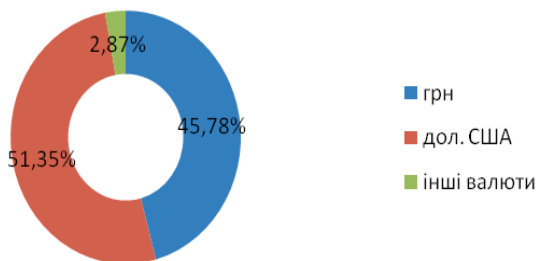

Рис. 3. Структура кредитів, наданих банками України фізичним особам, у розрізі валют станом на 01.01.2016 (побудовано автором за даними [1])

Дані рис. 3 свідчать про те, що станом на 01.01.2016 найбільшу частку серед кредитів, наданих фізичним особам, становили кредити у дол. США — 51,35 %. Кредити, надані у гривні, становили 45,78 %. Ще 2,87 % займають кредити, надані в інших валютах, таких як євро, російський рубль тощо. Склад і структуру кредитів, наданих банками України фізичним особам, протягом 2006–2015 років у розрізі валют відображено у табл.5.

Відповідно до даних табл. 5, за період з 2006 по 2011 рік найбільшу частку серед кредитів, наданих фізичним особам, становили кредити, надані у дол. США (понад 58 %). Максимального значення частка кредитів у дол. США досягла у 2009 році і становила 68,87 %. До 2009 року частка кредитів, наданих у гривні, скорочувалася з 37,43 % у 2006 році до 27,63 % у 2009 році. Після 2009 року спостерігається зменшення частки кредитів у іноземній валюті та зростання частки кредитів у національній валюті. Така тенденція була спричинена заборонаю Національним банком України кредитування фізичних осіб у іноземній валюті. Підвищення частки кредитів, наданих в іноземній валюті протягом 2014 та 2015 років спричинене падінням курсу гривні, а також погіршенням кредитоспроможності позичальників, унаслідок чого вони були не в змозі погашати заборгованість перед банками, що підвищило валютні та кредитні ризики для банків. Таким чином, залишки за кредитами, наданими фізичним особам в іноземній валюті, зростали. Погіршення платоспроможності позичальників відобразилося на зростанні залишків простроченої заборгованості фізичних осіб на 51,9 %, у тому числі в іноземній валюті — на 12,5 млрд грн або на 70,8 % за рік [5].

Таблиця 5

КРЕДИТИ, НАДАНІ БАНКАМИ УКРАЇНИ ФІЗИЧНИМ ОСОБАМ,
У РОЗРІЗІ ВАЛЮТ ПРОТЯГОМ 2006—2015 рр.

Рік	Кредити, надані фізичним особам, млн грн	Кредити, надані у гривні		Кредити, надані у дол. США		Інші	
		млн грн	частка, %	млн грн	частка, %	млн грн	частка, %
2006	82 010	30 693	37,43	48 291	58,88	3 026	3,69
2007	160 386	58 403	36,41	96 232	60,00	5 751	3,59
2008	280 490	78 822	28,10	192250	68,54	9 418	3,36
2009	241249	66 669	27,63	166151	68,87	8 429	3,49
2010	209538	64 758	30,91	138138	65,93	6 642	3,17
2011	201 224	86 675	43,07	109698	54,52	4 851	2,41
2012	187 629	102690	54,73	81 085	43,22	3 854	2,05
2013	193 529	125681	64,94	64 549	33,35	3 299	1,70
2014	211 215	110 076	52,12	96 409	45,64	4 730	2,24
2015	174 869	80051	45,78	89795	51,35	5023	2,87

Побудовано автором за даними [1]

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. За результатами аналізу сучасного стану банківського кредитування фізичних осіб виявлено основні тенденції його розвитку, такі як зменшення частки кредитів, наданих фізичним особам, у загальному обсязі кредитування; переважання споживчих кредитів у структурі кредитів, наданих фізичним особам; зростання частки кредитів у національній валюті; зменшення частки іпотечних кредитів і скорочення довгострокового кредитування фізичних осіб. Отже, банківське кредитування фізичних осіб може набути свого розвитку в умовах досягнення макроекономічної стабільності, що дасть змогу нарощувати портфель іпотечних кредитів, сприятиме поживавленню довгострокового кредитування населення.

Бібліографічний список

1. Грошово-кредитна та фінансова статистика НБУ [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#1
2. Інфляційний звіт [Електронний ресурс] / Січень 2016. — Режим доступу: <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=27033423>

3. Інфляційний звіт [Електронний ресурс] / Квітень 2016. — Режим доступу: <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=30350020>

4. Аналітичний звіт. Опитування про умови кредитування [Електронний ресурс] / II квартал 2016. — Режим доступу: <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=30391036>

5. Банківська система 2015: виклики та перспективи [Електронний ресурс] / Лютий 2015. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=14741673>

References

1. Hroshovo-kreditna ta finansova statystyka NBU [Monetary and Financial Statistics of the National Bank of Ukraine] : [Electronic resource] — Available at: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#1 [In Ukrainian]

2. Inflatsiinyi zvit [Inflation Report]. / January 2016 : [Electronic resource] — Available at: <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=27033423> [In Ukrainian]

3. Inflatsiinyi zvit [Inflation Report]. / April 2016 : [Electronic resource] — Available at: <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=30350020> [In Ukrainian]

4. Analytychnyi zvit. Opytuvannya pro umovy kredituvannya [Analytical Report. Lending Terms Questionnaire]. II Quarter 2016 : [Electronic resource] — Available at: <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=30391036> [In Ukrainian]

5. Bankivska systema 2015: vyklyki ta perspektyvy [The Banking System 2015: Challenges and Prospects]. February 2015 : [Electronic resource] — Available at: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=14741673> [In Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 13 червня 2016 р.

УДК 336.71

Стрельчук Юлія Ігорівна

аспірантка кафедри банківського дела

ГВУЗ «КНЗУ імені Вадима Гетьмана»

(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)

E-mail: guliathebest@mail.ru

Современно состояние банковского кредитования населения в Украине

АННОТАЦИЯ. В статье рассматривается современное состояние банковского кредитования населения в Украине. Показано место кредитов для населения в структуре кредитов, предоставляемых банками Украины. Проанализирована динамика развития различных видов банковско-

го кредита для физических лиц. Рассмотрена динамика кредитов для населения, классифицированных по различным критериям, таким как срок, валюта номинации, целевое назначение кредита и т.д. Осуществлен анализ рынка банковского кредитования населения за последнее десятилетие. Определены основные тенденции развития банковского кредитования населения в Украине. Выявлены факторы, которые повлияли на изменение его динамики. Отдельное внимание посвящается ипотечному кредитованию населения, его развитию в Украине и факторам, которые влияют на динамику данного вида кредитования. Рассмотрено банковское потребительское кредитование, определены тенденции и перспективы его развития в Украине.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: банковское кредитование населения, ипотечный кредит, потребительский кредит.

UDC 336.71

Strilchuk Juliia,

PhD Student at the Department of Banking
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Peremohy Ave., Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail: guliathebest@mail.ru

The current state of bank lending to individuals in Ukraine

ABSTRACT. The article has examined the current state of bank lending to individuals in Ukraine. It demonstrates the bank loans to individuals in the structure of total bank lending in Ukraine. The author has analyzed the dynamics of different kinds of bank loans to individuals in terms of maturity, loan currency, lending purpose and other. Analysis has covered ten years of market development of bank lending to individuals in Ukraine, and revealed lending tendencies. The author determines factors that influence the development of bank lending to individuals. Special attention is paid to the mortgage lending to individuals, its development and factors that influence its dynamics. The author also focuses on consumer bank lending, defines its tendencies and prospects in Ukraine.

KEY WORDS: bank lending to individuals, mortgage loan, consumer loan.

УДК 336.713;338.434(100:477)

Ходакевич Сергій Іванович,

канд. екон. наук, доц., доцент кафедри банківської справи
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail: khs@kneu.edu.ua

Коваленко Олександр Сергійович,

аспірант кафедри банківської справи,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail: kovalenkoa@mail.ua

КООПЕРАТИВНІ БАНКИ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ФІНАНСУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ: ІСТОРІЯ, ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД І МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ. Зроблено історичний експурс становлення та розвитку кооперативних банків як провідної форми кредитної кооперації. Досліджено зарубіжну практику діяльності кооперативних банків у деяких європейських країнах, а також їх роль у кредитуванні аграрного сектору. Виявлено, що кооперативні банки історично пов'язані з аграрним сектором. Перші кредитні кооперативи почали утворюватися в сільській місцевості. Переважною частиною клієнтів є малий і середній бізнес. Розвиток кооперативів і кооперативних банків у тому числі потребує державної підтримки. За результатами проведеного дослідження запропоновано заходи щодо становлення та розвитку кооперативних банків в Україні. Розвиток даних інститутів дозволяє не лише досягти забезпечення фінансовими ресурсами аграрного сектору, а й стабілізації банківської системи загалом шляхом її диверсифікації.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: кооперативний банк, аграрний сектор, кредитна кооперация, сільські території, Ф. Райффайзен, Г. Шульц-Деліч.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Розвиток аграрного сектору потребує значних фінансових ресурсів. Власних коштів не достатньо, доступ до зовнішніх ресурсів є досить обмежений. У таких умовах виникає необхідність пошуку інструментів фінансування аграрного сектору. Як свідчить зарубіжний досвід, основним джерелом фінансових ресурсів для аграрного сектору виступають кооперативні банки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема кооперації широко вивчається українськими вченими. У тому числі й тема кооперативних банків. Серед робіт вітчизняних авторів, які присвячені даній темі, слід виділити роботи М.А. Міненко [1] та М.Б. Чижевської [2], в яких міститься значні напрацювання в даному напрямі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Попри наявність наукового доробку в даному напрямку вивчення теми кооперативних банків потребує подальшого розвитку, пошуку шляхів створення кооперативних банків в Україні, чим і обумовлюється дане дослідження. Важливо дослідити зарубіжний досвід, виділити успішні елементи з метою використання в українській практиці.

Формулювання мети і завдання дослідження. Метою даного дослідження є вивчення історії та зарубіжного досвіду становлення та діяльності кооперативних банків, а також їх роль у кредитуванні аграрного сектору; з'ясувати позитивні моменти для застосування в Україні та виявити негативні для їх запобігання.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Початком розвитку кооперативних банків можна вважати становлення кооперативних відносин в Європі, яке припадає на середину XIX століття. Перші кооперативи були створені в Німеччині, а точніше на землях, які зараз входять до сучасної Німеччини. В той час — в середині XIX століття, це були окремі державні утворення. Таким чином, по праву Батьківщиною кооперативного руху, в тому числі й кооперативних банків, може вважатися Німеччина.

Найрозповсюдженішою формою перших кооперативів були кредитні кооперативи. Майже одночасно в Німеччині почали діяти дві моделі кредитної кооперації, названі на честь їх засновників: модель Ф. Райффайзена та модель Г. Шульца-Деліча (вагомий внесок у розвиток кооперативного руху зробив також К. Гааз. Його кооперативи мали свої відмінні особливості. Однак, у більшості випадків виокремлюють лише дві моделі). Попри те, що вони мали свої відмінності, їх об'єднувало те, що люди кооперувалися з метою взаємодопомоги. Хоча використовували при цьому різні форми та методи.

Важливим моментом є з'ясування основних причин, що спонукали до створення кооперативів. В [1] зазначається, що: «узагальнюючим підґрунтям руху була реакція на наростаючий руйнівний вплив лихварства на дрібне сільськогосподарське виробництво». Сільські мешканці були найбіднішою верствою населення, а тому мало представляли інтерес для комерційних банків. Забігаючи наперед і проводячи паралель з нинішньою ситуацією в аграрному секторі України, варто відзначити, що зараз малі та середні виробники сільськогосподарської продукції практично не мають доступу до фінансових ресурсів, у тому числі й кредитів. Основна причина, яка є доволі банальною, — практична відсутність присутності банків у сільській місцевості. Очевидним є наявність однакової проблеми, що була в той час (середина XIX століття) в Європі та нинішніми українськими реаліями сільських територій.

Добре знаючи потреби селян, Ф. Райффайзен спочатку спробував допомогти їм шляхом створення благодійних товариств. Цей проект зазнав провалу, після чого Ф. Райффайзен взявся за розробку правил функціонування сільських товариств на принципах взаємодопомоги, що відповідали статусу селян, рівню їх освіти та уявленням про навколишній світ [2].

Моделі Ф. Райффайзена та Г. Шульца-Деліча були зорієнтовані на різні соціальні групи суспільства. Модель Райффайзена була зорієнтована на сільських мешканців, у свою чергу модель Шульца-Деліча — на міське населення (робітників, торговців, службовців...). Цим можна пояснити те, що моделі Ф. Райффайзена та Г. Шульца-Деліча мали різні принципи побудови (рис. 1), оскільки, очевидно, кооперативні формування мали інтегруватися в різних середовищах.

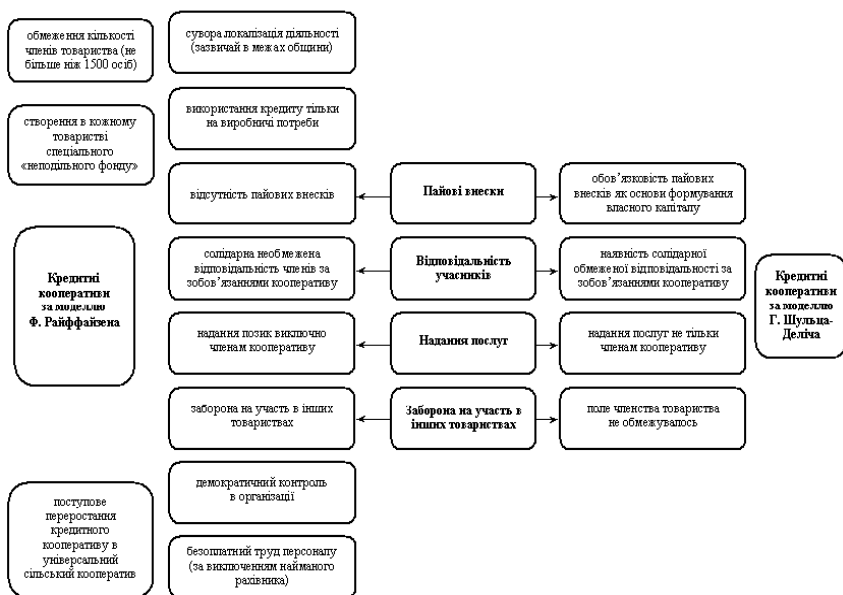

Рис. 1. Основні принципи двох моделей кредитних кооперативів — Ф. Райффайзена та Г. Шульца-Деліча Систематизовано на основі [2]

Ощадно-позикові товариства Шульца-Деліча за своїми головними рисами нагадували банківську установу, тому й отримали

назву «народний банк». Але головною ідеєю Шульце-Деліча було зробити свої банки «примусовими ощадними касами», з метою навчання членів товариства робити заощадження [2].

Цікавим є той факт, що імпульс до розвитку кооперативів був згори. Ф. Райффайзен, який є одним з батьків кооперативного руху, був бургомістром міста, в якому з'явився перший кооператив. Ініціативи була саме від нього. На той час він представляв орган влади.

Після Німеччини, кооперативний рух розповсюдився по інших країнах. Кооперативи, в тому числі й кредитні кооперативи, почали поширюватися на землі сучасної Австрії, Франції, Італії і т.д.

Особливість кооперативних банків відображаються в їх орієнтації на роздрібний банкінг. Основними їх клієнтами виступають фізичні особи, малі та середні підприємства, фермери. Переважно кооперативні банки зорієнтовані на обслуговування сільських територій.

Кооперативні банки зорієнтовані на регіональне обслуговування клієнтів. Діючи в різних регіонах, переважно, сільській місцевості, кооперативні банки не виступають в ролі конкурентів, а радше партнерами.

На кількість як локальних, так і регіональних кооперативних банків в країні впливає кілька об'єктивних факторів:

- розміри країни (фізична площа);
- чисельність населення;
- густота розселення в окремому районі;
- розвиток телекомунікаційних технологій (більші відстані не є вже великою проблемою; час проведення операцій та прийняття рішень зменшується).

Регіональні банки, якими володіють місцеві кооперативні банки, виконують такі основні завдання у відношенні до них:

- представляють кооперативні банки на вищому рівні;
- регулюють ліквідність;
- перерозподіляють ресурси.

Враховуючи описані особливості, можна підсумувати, що кооперативним банком вважається фінансова установа, яка має наступні ознаки-відмінності від комерційних банків (ідеалізована форма) є:

- обслуговування власних членів (основна ознака);

- основна мета — задоволення потреб власників у фінансових послугах, а не максимізація прибутку;
- неможливість продати частку банку;
- регіональний характер.

Проте, варто зазначити, що в сучасних умовах межі між кооперативними та комерційними банками є досить розмитими. В деяких випадках, кооперативні банки можуть розмішувати корпоративні цінні папери на фондових біржах. Обслуговування власних клієнтів хоча й залишається основною метою, однак кооперативні банки обслуговуються клієнтів, які не є членами. Тому, провести чітку межу між комерційними та кооперативними банками складно. Їхня відмінність більше лежить в площині організації діяльності та політики банку (його бізнес-моделі).

Важливість кооперативних банків підтверджується зарубіжним досвідом. Кооперативні банки відіграють важливу роль у банківських системах багатьох європейських країн — Німеччина, Австрія, Франція, Нідерланди. Особливо це стосується аграрного сектору.

Фінансова кризи також зумовила загострення уваги на кооперативних банках, які ведуть консервативнішу політику ніж комерційні банки. Зумовлено це основними цілями цих різних типів. Максимізація прибутку — мета, яка лежить в основі діяльності комерційних банків, призводить до надмірних ризиків, які беруть на себе ці фінансові установи. Результатом стало складне фінансове становище комерційних банків під час фінансової кризи. Кооперативні банки ж виступили своєрідною подушкою стабілізації як банківської системи (та фінансової загалом) так і економіки певних європейських країн.

Для дослідження зарубіжного досвіду було обрано кілька розвинутих країн. Серед них — Німеччина, яка є батьківщиною як кооперативного руху загалом, так і кредитних банків, Нідерланди та Польща.

Німеччина

Країна має потужну економіку, є політичним і фінансовим центром Європи та всього світу. Банківська система країни є найпотужнішою на континентальній частині Європи та другою в Європі, поступаючись лише банківській системі Великої Британії. Активи банківської системи Німеччини на 2007 рік становили €7 562 млрд (рис. 2).

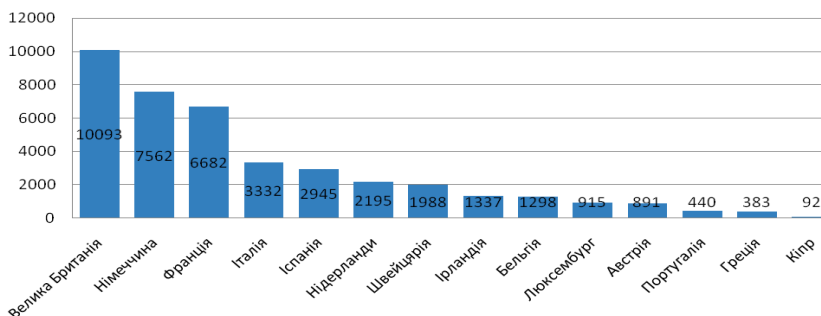

Рис. 2. Активи банківських систем європейських країн, 2007 рік, € млрд [3]

Німеччина має розвинуту систему кооперативних банків. У першу чергу, це пояснюється історичними причинами, адже становлення кооперативного руху відбувалося на землях сучасної Німеччини. Через деякий час рух розповсюдився по іншим країнам.

На 2012 рік у країні нараховувалося 1104 кооперативних банків (56 % від загальної кількості), які мали 11778 відділень (32,5 % загальної кількості). При цьому, кооперативні банки контролюють 12 % активів банківської системи.

Кооперативні банки відіграють важливу роль у кредитуванні аграрного сектору Німеччини. Підтвердженням цього є дані, зображені на рис. 3. Частка кооперативних банків в кредитуванні аграрного сектору складає 50 %. Тобто, половина кредитного портфелю, половина кредитів в аграрний сектор Німеччини надходять з кооперативних банків.

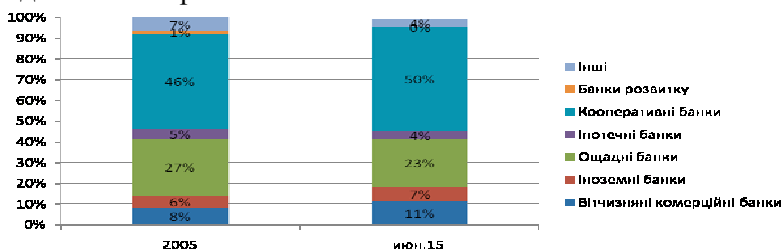

Рис. 3. Частка кооперативних банків в кредитуванні аграрного сектору в 2005 та 2015 роках (Джерело [4])

Нідерланди

Кооперативні банки в Нідерландах представлені локальними кооперативними банками та центральним кооперативним інститутом — Рабобанк (Rabobank). Останній є потужною фінансовою установою та сильним гравцем у світі. Однією з головних функцій Рабобанку є регулювання ліквідності та представлення кооперативних банків, які одночасно є власниками Рабобанку.

Місцеві відділення Рабобанку — це незалежні кооперативні банки, кожний з яких обслуговує власну територію, здійснюючи операції від імені своїх клієнтів, що там мешкають. Будучи окремим кооперативним інститутом (структурно організований за принципом «всі підпорядковуються одному»), Рабобанк Нідерландів представляє інтереси місцевих відділень і управляє їх ліквідними активами [2].

Спочатку банк був зорієнтований виключно на потреби аграрного сектору. Зараз він обслуговує майже всі галузі економіки Нідерландів [2].

Згідно офіційного звіту банку за 2015 рік до банку входило 106 місцевих банків з мережею у 506 відділень («branchoffices»). Кількість членів-власників банку складала 1,9 млн осіб. Цікавим є визначення офіційної мети фінансової установи — бути лідируючим зорієнтованим на споживача кооперативним банком у Нідерландах і лідируючим банком на ринку *їжі на аграрного виробництва* у світі. Лідирування на власному ринку безперечно — 84 % ринку фінансування аграрного виробництва та виробництва їжі [5].

Польща

Кооперативні банки відіграють важливу роль у фінансуванні аграрного сектору країни та сільських територій. У 2009 році нараховувалося 577 кооперативних банків, які мали близько 4000 відділень [6, ст. 116].

Членами кооперативних банків у 2009 році було 2,5 млн осіб (8,9 % населення країни). Активи кооперативних банків (2009 рік) становили 57,8 PLNмлрд (5,5 % банк. системи) і власний капітал 6 PLNмлрд (6,5 % банк. системи). Згідно з [6, ст. 120], відповідно до опитування більшість банків (71 %) стверджували, що мають до 50 робітників; 50 % мають статутний капітал нижче €5млн.

Зі зміною законодавства в 2001 році кооперативні банки Польщі були зобов'язані до 2007 року наростити власний капітал

до €1 млн [6, ст. 119]. Цей захід був покликаний зміцнити кооперативну банківську систему Польщі.

У європейських країнах, які входять до складу Європейського Союзу, кооперативні банки виступають у ролі каналів, через які виробники сільськогосподарської продукції отримують кошти з загальних фондів. Не кажучи вже про те, що вони відіграють аналогічну роль в окремих державах, де також існують фонди фінансування аграрного сектору. Аналогічну роль зможуть виконувати й кооперативні банки в Україні, звичайно, якщо держава сприятиме їхньому виникненню.

Перші кооперативні банки/товариства були схожі на сучасні кредитні спілки, що зараз діють в Україні. Назви таких інституцій відрізнялися залежно від країни, де вони діяли. Однак, за сутністю вони були схожими.

Сучасні кредитні спілки, які є очевидним прикладом кооперації, мають багато спільного з банками. Однак, кредитні спілки за своєю сутністю є неприбутковими організаціями (юридично закріплено в Законі України «Про кредитні спілки», стаття 1, пункт 1 [7]), а відповідно не сплачують податок на прибуток.

Попри ряд позитивних моментів існування розвинутих кооперативних відносин, існує ряд тенденцій, які зараз відбуваються в країнах Західної Європи (які в основному беруться за приклад і чий досвід аналізується) і несуть у собі загрозу для кредитної кооперації. Одним з таких чинників є стандартизація ЄС. Стандартизація призвела до того, що в ряді країн кооперативні банки, а разом з ними й ощадні банки, які також, являють собою важливий структурний елемент фінансової системи, майже повністю зникли.

Важливим для розбудови системи кооперативних банків в Україні є участь держави в цьому процесі. Кооперативні банки обов'язково з'являться у майбутньому, оскільки це ефективна форма співпраці в межах ринкової економіки. Зарубіжний досвід яскраво це демонструє. Однак цей процес займе значний проміжок часу. Вихідним буде усвідомлення населенням можливостей утворення кооперативних товариств. Потім поступове накопичення капіталу цими товариствами. За нинішнього законодавства (на 13.03.2016 року) для створення банку необхідною умовою є мінімальний статутний капітал у розмірі 500 млн грн (донедавна було 120 млн грн). Дана норма стримує утворення нових комерційних банків, не кажучи вже про утворення кооперативних. Всі

ці факти вказують на те, що процес виникнення першого банку може зайняти десятки років. Це аж ніяк не відповідає інтересам України. Розвиток завжди потребує часу, деструкція відбувається миттєво. Україні потрібна сильна, стабільна банківська система, важливою частиною якої мають стати кооперативні банки.

На нашу думку, важливою тенденцією у розвитку фінансового сектору України має стати поступова трансформація кредитних спілок у кооперативні банки з юридичним закріпленням їхнього статусу. Найбільшою перепорою, яка може стати на цьому шляху, — розмір мінімального розміру статутного та регулятивного капіталу для банку, закріплена статтею 31 Закону України «Про банки та банківську діяльність». Відповідно до цієї норми закону мінімальний розмір статутного капіталу банку на момент створення не може бути менше 500 млн грн.

Оскільки основним мотивом діяльності комерційних банків є економічний зиск, а перед кооперативними стоять інші цілі на першому місці, то очевидно, що економічна ефективність останніх є нижчою. Однак, при цьому варто відмітити, що при меншій економічній ефективності кооперативних банків у порівнянні з акціонерними, призводить до їх вищої соціальної ефективності. Є важливою проблемою знаходження балансу між цими двома показниками. Й кооперативні банки є чудовим інструментом для досягнення цієї цілі.

Проблемою залишається те, що значний сегмент, а саме дрібні та середні сільськогосподарські виробники (у реаліях України це ті, що зареєстровані за межами міст), залишаються поза увагою комерційних банків, які складають монотонне ядро нашої банківської системи. Банківська система не здатна задовольнити їхні потреби в фінансових ресурсах. Причина є досить банальною — відсутність будь-якого контакту з потенційними клієнтами — присутність банків у сільській місцевості дуже низька. Дрібні та середні сільськогосподарські виробники не мають доступу до фінансових ресурсів.

Проблемою також є те, що позичальники не мають можливості брати кредити за такими високими відсотковими ставками. З іншої сторони, для банків ці клієнти не є привабливими з огляду на низький рівень кредитоспроможності та можливості надання застави.

Перераховані проблеми (відсутність доступу до фінансових ресурсів дрібних і середніх сільськогосподарських виробників)

вирішувалися саме створенням кооперативів для їх вирішення. Інструмент, перевірений часом. Україна потребує розвитку кооперативів.

Розвиток аграрного сектору може відбуватися й без підтримки з боку держави. Однак, державна підтримка у вигляді державної політики розвитку аграрного сектору виступає одночасно інструментом і механізмом планованого системного направлено розвитку вказаного сектору. Частиною такої політики має стати розвиток кооперативних банків (на початковому етапі кредитних спілок) для забезпечення фінансовими ресурсами сільськогосподарських виробників.

Кооперативні банки є значним роботодавцем, що робить їх функціонування додатковим соціальним фактором. Оскільки, вони широко присутні в сільській місцевості, то це є ще одним плюсом. А відповідно, в економічних реаліях українського села, даний факт може слугувати додатковим фактором покращення соціального становища.

Потреба у створенні кооперативних банків зумовлена тим, що:

- як свідчить зарубіжний досвід, це одне з основних джерел фінансування аграрного сектору та малого та середнього бізнесу (SME — small and mediumenter prises);

- кооперативні банки стійко перенесли фінансову кризу 2008—2009 років (не останню роль зіграла консервативна менш ризикована бізнес-модель банків). Україні необхідна наявність подушки безпеки фінансової системи, якою виступили кооперативні банки в певних країнах під час фінансової кризи і, таким чином, структурно диверсифікувати банківську систему країни;

- дозволить розширити доступ до банківських послуг у сільській місцевості. Як наслідок, залучити сільських мешканців до сучасних тенденцій розвитку.

Вартим уваги є те, що до радянського періоду історії в Україні діяла розгалужена система кооперативних банків, яка, в першу чергу, була зорієнтована на аграрний сектор. На жаль, їх розвиток був примусово зупинений. На разі, відновити їх діяльність є важким завданням і потребує значного часу. Але відновлення діяльності цього інституту в економіці країни дозволить заповнити значну прогалину, яка існує у зв'язку з їх відсутністю.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Кооперація — це форма економічної співпраці. Люди об'єднуються для досягнення власних цілей. При цьому існує ос-

новна мета, що їх об'єднує і заради чого вони об'єднуються. Через досягнення власних цілей члени кооперативів допомагають одне одному. Тобто, успіх одного призводить до успіху інших, а відповідно й суспільства загалом.

Кооперація направлена на поліпшення економічного становища її членів, збільшення їхнього достатку. Досить цікавою думкою є, що кооперація — це не лише тип виробництва чи форма господарювання, а економічно обумовлена ідеологія виживання, перш за все, в жорстких економічних умовах сільськогосподарського виробника, у тому числі трансформаційних криз, глобалізації світового економічного простору [8].

Історичний досвід зарубіжних країн яскраво свідчить про винятково важливу роль розвитку кооперації загалом і кредитної кооперації у тому числі. На жаль, у питанні кооперативних банків в Україні існує одна велика проблема — це їх відсутність. В Україні на початок 2016 року немає жодного кооперативного банку. Ситуація має бути кардинально змінена. Держава має приймати активну участь в створенні кооперативів. У цьому напрямку необхідним є виділення коштів (можливо, на регіональному рівні) для формування статутного фонду кредитних кооперативів. Формою надання таких коштів може бути довгостроковий безвідсотковий кредит.

Отже, можна сказати, що:

1. З самого початку становлення кооперативних банків вони були пов'язані з аграрним сектором. Поступова капіталізація дозволила розширити спектр діяльності та обслуговувати інші галузі економіки. Обслуговування аграрного сектору залишається пріоритетним напрямом діяльності кооперативних банків.

2. У першу чергу кооперативні банки спрямовані на обслуговування малого та середнього бізнесу. Відповідно, розвиток сектору кооперативних банків необхідний не лише для аграрного сектору, а й для малого бізнесу, що веде діяльність в інших галузях економіки (як у сільській місцевості, так і в місті).

3. Найшвидшим способом розвитку кредитної кооперації є всебічна підтримка держави. На нашу думку, першим кроком для розвитку має стати виділення коштів для створення перших кредитних спілок на селі з такими параметрами:

статутний капітал — 100—200 тис. грн (довгостроковий (10, 15, 20 років) безвідсотковий цільовий кредит, наданий державою);

надання кредитів лише на виробничі потреби (придбання основних засобів);

мінімальний вступний внесок (наприклад, 100—200 грн).

4. Розвиток сектору кооперативних банків можна розцінювати як засіб диверсифікації банківської системи, що дозволить розподілити та зменшити ризики.

5. Кооперативні банки мають мати обмежену географію діяльності, затверджену юридично. Регіональний принцип лежить в основі діяльності кооперативних банків і в основі їх сутності. Юридичне закріплення цього положення має лише зміцнити систему.

Розвиток кредитної кооперації має досягнути в довгостроковій перспективі основної мети — ріст капіталізації кредитних спілок і їх поступової трансформації в кооперативні банки. Сприяння цьому процесу має забезпечувати держава, оскільки є нагальною потребою в створенні та активному розвитку кооперативних банків.

Розвинута система кооперативних банків дозволяє залучити до банківської системи грошові ресурси, що знаходяться в сільського населення.

Бібліографічний список

1. Міненко М. А. Кооперативні об'єднання Німеччини як основа для формування соціально-економічного середовища / М. А. Міненко. // Економіка АПК. — 2013. — №7. — С. 113—119.

2. Чижевська М.Б. Історія розвитку кредитної кооперації розвинутих країн / М.Б. Чижевська // Економіка: проблеми теорії і практики. Збірник наукових праць. — Вип. 218: У 4 т. Том I. — Дніпропетровськ: ДНУ, 2006. — С. 89—99.

3. Статистика Європейського центрального банку [Електронний ресурс] // European Central Bank — Режим доступу до ресурсу: <http://www.ecb.europa.eu/home/html/index.en.html>.

4. German bank lending: Market share developments in individual sectors [Електронний ресурс] // Deutsche Bank. — 2015. — Режим доступу до ресурсу: https://www.dbresearch.com/PROD/DBR_INTERNET_EN-PROD/PROD000000000365479/German_bank_lending_%3A_Market_share_developments_in_.PDF.

5. Annual Report 2015 [Електронний ресурс] // Rabobank Group. — 2015. — Режим доступу до ресурсу: <https://www.rabobank.com/en/images/rabobank-annual-report-2015.pdf>.

6. Siudek T. Polish cooperative banking sector in the face of systemic transformation and European integration in agriculture [Електронний ресурс] / Tomasz Siudek // *Agricultural Economics (AGRICECON)*. — 2010. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.agriculturejournals.cz/publicFiles/18335.pdf>.

7. Закон України "Про кредитні спілки" [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. — 2001. — Режим доступу до ресурсу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2908-14>.

8. Касянюк О. І. Кооперація заради добробуту і заможності - рекомендаційний список літератури до Всесвітнього дня кооперації [Електронний ресурс] / О. І. Касянюк // Головна бібліотека об'єднання сільськогосподарських бібліотек Житомирської області. — 2015. — Режим доступу до ресурсу: <http://lib.znau.edu.ua/jrbis2/images/phocagallery/Other/Cooperaciya.pdf>.

References

1. Minenko M. A. Kooperatyvni ob'iednannia Nimechchyny iak osnova dlia formuvannia sotsial'no-ekonomichnoho seredovyscha [German cooperatives as the base for creating social-economic environment] // *Ekonomika APK*. — vol. 7. — P. 113—119. [In Ukrainian].

2. Chyzhevs'ka M.B. Istoriia rozvytku kredytnoi kooperatsii rozvynutykh krain [History of credit cooperation development in developed countries] // *Ekonomika: problemy teorii i praktyky. Zbirnyk naukovykh prats'*. — vol. 218. — P. 89—99. [In Ukrainian].

3. ECB Statistics. — Available at <http://www.ecb.europa.eu/home/html/index.en.html>. [In English]

4. Schildbach J. German bank lending: Market share developments in individual sectors. - Available at https://www.dbresearch.com/PROD/DBR_INTERNET_EN-PROD/PROD000000000365479/German_bank_lending_%3A_Market_share_developments_in_PDF. [In English].

5. Annual Report of Rabobank (2015). - Available at <https://www.rabobank.com/en/images/rabobank-annual-report-2015.pdf>. [In English].

6. Siudek T. Polish cooperative banking sector in the face of systemic transformation and European integration in agriculture. - Available at <http://www.agriculturejournals.cz/publicFiles/18335.pdf>. [In English].

7. Verkhovna Rada of Ukraine The Law of Ukraine "On credit unions". - Available at <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2908-14>. [In Ukrainian].

8. Kasianiuk O.I. Kooperatsiia zarady dobrobutu i zamozhnosti [Cooperation for welfare and prosperity]. - Available at <http://lib.znau.edu.ua/jrbis2/images/phocagallery/Other/Cooperaciya.pdf>. [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10 червня 2016 р.

УДК 336.713;338.434(100:477)

Ходакевич Сергей Иванович,

канд. экон. наук, доц., доцент кафедры банковского дела,

ГВУЗ „КНЭУ имени Вадима Гетьмана»

(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)

E-mail:khs@kneu.edu.ua

Коваленко Александр Сергеевич,

аспирант кафедры банківського дела,

ГВУЗ „КНЭУ имени Вадима Гетьмана»

(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)

E-mail:kovalenkoa@mail.ua

**Кооперативные банки как эффективный
инструмент финансирования аграрного сектора:
история, зарубежный опыт и возможности
для Украины**

АННОТАЦИЯ. Сделано исторический экскурс становления и развития кооперативных банков как ведущей формы кредитной кооперации. Исследована зарубежная практика деятельности кооперативных банков в некоторых европейских странах, а также их роль в кредитовании аграрного сектора. Обнаружено, что кооперативные банки исторически связаны с аграрным сектором. Первые кредитные кооперативы начали создаваться в сельской местности. Преимущественно клиентами являются малый и средний бизнес. Развитие кооперативов и кооперативных банков нуждается в государственной поддержке. За результатами проведенного исследования предложены меры по становлению и развитию кооперативных банков в Украине. Развитие данных институтов позволяет не только обеспечить финансовыми ресурсами аграрный сектор, но и стабилизировать банковскую систему путем ее диверсификации.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: кооперативный банк, аграрный сектор, кредитная кооперация, сельские территории, Ф. Райффайзен, Г. Шульц-Делич.

УДК 336.713;338.434(100:477)

Khodakevych Sergii,

Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Banking

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

(54/1, Peremohy Ave., Kyiv, 03680, Ukraine)

E-mail:khs@kneu.edu.ua

Kovalenko Oleksandr,

PhD Student at the Department of Banking

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

(54/1, Peremohy Ave., Kyiv, 03680, Ukraine)

E-mail:kovalenkoa@mail.ua

Cooperative banks as an effective instrument of funding for agriculture: history, foreign experience and opportunities for Ukraine

ABSTRACT. This study has reviewed the origin and development of cooperative banks as the leading form of credit cooperation. The authors have explored foreign experience of cooperative banks in several European countries, and their role in lending to the agricultural sector. They concluded that the existence of cooperative banks is historically connected with agriculture. The first credit cooperatives were established in the rural area. The bulk of their customers are small and medium business. Development of cooperatives including cooperative banks needs government support. The research results offer measures for establishing and development of cooperative banks in Ukraine. Development of these institutions ensures funding resources for agriculture, as well as bank system stabilization through its diversification.

KEY WORDS: cooperative bank, agricultural sector, credit cooperation, rural area, F. Raiffeisen, F. Schulze-Delitzsch.

Розділ II. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

УДК 657.6:658.1

Безверхий Костянтин Вікторович,
канд. екон. наук, доцент кафедри обліку і аудиту,
Київський національний університет технологій та дизайну
(01011, м. Київ, вул. Немировича-Данченка, буд. 2)
E-mail: kosticbv@mail.ru

РОЗРОБКА МОДЕЛІ СИСТЕМИ ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКОГО КОНТРОЛЮ ОБЛІКОВО-ЗВІТНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто розробку моделі системи внутрішньогосподарського контролю обліково-звітної інформації підприємства. Метою дослідження є розробка моделі системи внутрішньогосподарського контролю обліково-звітної інформації підприємства. Дослідження моделі системи внутрішньогосподарського контролю обліково-звітної інформації підприємства в умовах інституційних перетворень здійснюється в нерозривному зв'язку з виробничими та інтеграційними процесами. Запропонована модель системи внутрішньогосподарського контролю обліково-звітної інформації комплексно забезпечує вирішення питань організації та методології його проведення з метою забезпечення ефективної діяльності суб'єкта господарювання. Отриманий результат буде корисним для застосування в практичній діяльності суб'єктів господарювання при розробці системи внутрішньогосподарського контролю обліково-звітної інформації підприємства. Результат дослідження має теоретичну і практичну цінність при розробці системи внутрішньогосподарського контролю обліково-звітної інформації підприємства.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: внутрішньогосподарський контроль, модель, моделювання, система, обліково-звітна інформація

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах інновативного розвитку характерною рисою економічних суб'єктів стає швидка зміна основних факторів виробництва, що на перший план ставить завдання управління змінами і формування адаптивних інструментів для їх управління. У цьому випадку особливого значення набуває організація внутрішньогосподарського контролю обліково-звітної інформації підприємства, спрямованого на своєчасне виявлення виникаючих диспропорцій і резервів виробнич-

тва, що дозволяє розробити заходи з усунення ризиків зниження результативності та економічності поточного виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні питання розробки моделі системи внутрішньогосподарського контролю підприємства в різний час займалися такі зарубіжні та вітчизняні вчені-економісти, як О. Акентьева, Б. Аманжолова, С. Бардаш, О. Бірюк, Ю. Божина, М. Бондар, К. Боримська, К. Боцовева, Т. Боцян, Т. Бутинець, Н. Виговська, Т. Галямова, Л. Гордієнко, Л. Гусак, Б. Жарилгасова, І. Заєць, С. Івахненко, Є. Калюга, О. Колумбет, С. Концева, М. Корінко, В. Король, Р. Костирко, М. Кругла, В. Максимова, Л. Медвідь, Т. Міщенко, Т. Муренко, О. Павелко, В. Пантелеев, Н. Петренко, А. Рабошук, Ю. Ржавіна, О. Ромашко, Л. Савенков, Р. Савченко, Т. Серебрякова, І. Серебренікова, М. Чік, С. Щеголькова, Г. Яровенко та інші [2—44].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Не зменшуючи вагомості наукових напрацювань провідних учених, зауважимо, що питання розробки моделі системи внутрішньогосподарського контролю обліково-звітної інформації підприємства не знайшли відображення в їх роботах. Це зумовлює поглиблення та розширення дослідження в напрямі розробки моделі системи внутрішньогосподарського контролю обліково-звітної інформації підприємства.

Формулювання мети і завдання дослідження. Метою даного дослідження є розробка моделі системи внутрішньогосподарського контролю обліково-звітної інформації підприємства. Для досягнення поставленої мети в дослідженні пропонується вирішити такі завдання: а) дослідити сутність процесу моделювання; б) навести класифікацію моделей в економіці, які можуть бути застосовані для господарського контролю; в) охарактеризувати модель управління ризиками у відповідності до COSO; г) проаналізувати інтегровану концепцію внутрішнього контролю (Модель COSO-ERM); д) побудувати модель системи внутрішньогосподарського контролю обліково-звітної інформації підприємства.

Матеріали та методи. Матеріалами дослідження є міжнародне законодавства з питань розробки концептуальних моделей внутрішнього контролю. Теоретико-методологічною основою дослідження є діалектичний метод наукового пізнання та системний підхід щодо розробки моделі системи внутрішньогосподарського контролю обліково-звітної інформації підприємства. Метод моделювання використовується для побудови моделі системи

внутрішньогосподарського контролю обліково-звітної інформації підприємства. Метод пізнання об'єкта дослідження ґрунтується на системному та синергетичному підходах, відповідно до яких розробка моделі системи внутрішньогосподарського контролю обліково-звітної інформації підприємства розглядається в нерозривному зв'язку із забезпеченням ефективної діяльності суб'єкта господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У сучасних умовах ведення господарської діяльності перед підприємствами все гостріше постає питання розробки ефективної та надійної системи їх внутрішньогосподарського контролю. Для цього пропонується використати загальнонауковий метод пізнання — моделювання. У загальному розумінні моделювання є способом пізнання процесів і явищ за допомогою побудови їх моделей (зразків). У сучасній науці використовуються різні моделі, серед яких виділимо модель у формі опису об'єкта дослідження з використанням формалізованої мови символічних позначень, характерних для відповідної науки.

За схематичним поданням процес моделювання можна презентувати у такому вигляді (рис. 1).

Концептуальну модель побудови системи внутрішнього контролю підприємства наводить О. Акентьева, що складається з: а) місії; б) мети; в) об'єкта; г) предмету; ґ) постулатів, принципів і правил; д) структури; е) організації технології; є) організації управління [2, с. 9].

Б. Аманжолова пропонує модель концептуальних основ формування системи внутрішнього контролю [3, с. 33].

Провідний вітчизняний учений-економіст С. Бардаш розглядає класифікаційну модель принципів економічного (господарського) контролю як складного поліморфічного явища [4, с. 74].

О. Бірюк і В. Король наводять організаційно-методичну модель внутрішньогосподарського контролю виробництва цукрових буряків з урахуванням якості продукції [5, с. 134].

Ю. Божина пропонує модель внутрішньогосподарського контролю у птахівництві [6, с. 9].

Модель системи внутрішньогосподарського контролю інвестиційної діяльності пропонує М. Бондар [7, с. 197].

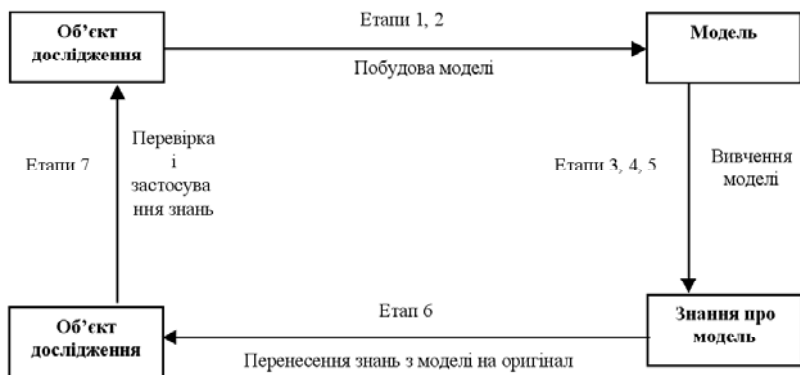

Рис. 1. Сутність процесу моделювання [1, с. 194]

К. Боримська та Т. Кирик наводить організаційну модель внутрішньогосподарського контролю операцій з оренди державного чи комунального майна [8, с. 38].

Модель методики внутрішнього контролю сільськогосподарського виробництва наводить К. Боцюєва [9, с. 19].

Т. Боцян розробила модель побудови системи внутрішнього контролю в умовах комп'ютеризації [10, с. 15].

Провідний учений у галузі господарського контролю Т. Бутинець зазначає, що сучасна модель контролю вимагає впровадження якісно нового підходу до організації системи контролю на сучасному етапі розвитку економіки України, яка дедалі більше набуває властивостей змішаної [11, с. 238]. Автор виділяє такі моделі: а) модель процесу господарського контролю [11, с. 488]; б) модель етапів внутрішнього контролю ФГЖ [11, с. 489]. Також Т. Бутинець і Р. Савченко пропонують модель управлінського контролю руху засобів підприємства та його стадії [12, с. 164].

Вітчизняний економіст Н. Виговська розробила організаційні моделі служби внутрішнього контролю для малих підприємств та акціонерних товариств [13, с. 234—235].

Модель контролю ведення бухгалтерського обліку на ділянці обліку грошових коштів та їх еквівалентів наводить О. Височан [14, с. 14].

Т. Галямова пропонує концептуальну модель реформування внутрішньогосподарського контролю на основі розвитку внутрішнього аудиту [15, с. 8].

Модель інформаційного забезпечення процедур внутрішнього контролю витрат незавершеного виробництва пивоварних підприємств розробила Л. Гордієнко [16, с. 12]

Модель внутрішнього контролю виробничих запасів в умовах логістичного підходу до їх управління пропонує Л. Гусак [17, с. 69—70].

Модель інформаційного забезпечення внутрішнього економічного контролю фінансових результатів діяльності в системі управлінського обліку наводить Б. Жарилгасова [18, с. 23].

І. Заєць описує модель організації внутрішнього контролю з майном, що не належить підприємству на правах власності [19, с. 158].

Провідний вітчизняний учений-економіст С. Івахненко пропонує виділяти окремі алгоритмічні моделі (рис. 2), які, як вважає автор, є справедливою для господарського контролю [20, с. 296].

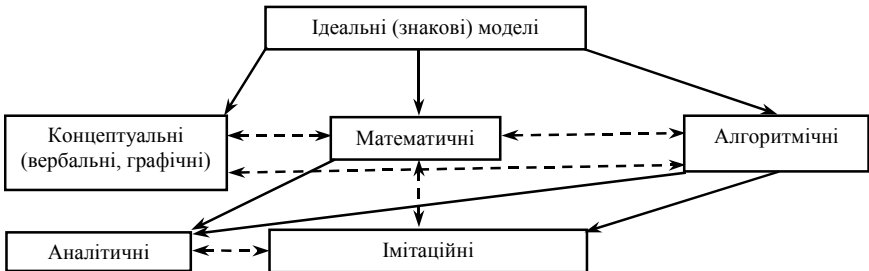

Рис. 2. Класифікація моделей в економіці, що може бути застосована для господарського контролю [20, с. 296]

Для повного розкриття об'єктів контролю, його основних властивостей, і функцій, як вважає Є. Калюга, найдоцільніше використовувати функціональні або організаційні моделі [21, с. 75]. Автор виділяє наступні моделі: 1) модель контрольних дій виробництва готової продукції [21, с. 76]; 2) модель об'єктів контролю і джерел інформації про матеріальні цінності [21, с. 77]; 3) модель методичних прийомів і узагальнення результатів контролю операцій з товарно-матеріальними цінностями [21, с. 78]; 4) модель об'єктів контролю і джерел інформації про план виробництва продукції [21, с. 80]; 5) модель методичних прийомів проведення і узагальнення результатів контролю виконання плану виробництва продукції [21, с. 81]; 6) модель попереднього і

поточного контролю і реалізації готової продукції [21, с. 115]; 7) модель програмно-логічного контролю [21, с. 115]; 8) модель попереднього контролю за рухом матеріалів [21, с. 154]; 9) модель контролю документальної перевірки господарських операцій [21, с. 249]; 10) модель контролю організації і стану бухгалтерського обліку та достовірності фінансової звітності при проведенні комплексних ревізій [21, с. 266—267].

Вітчизняний учений-економіст О. Колумбет наводить модель організації обліку і здійснення контролю руху оборотних матеріальних активів [22, с. 275].

Концептуальну модель розвитку внутрішньогосподарського контролю у сільськогосподарських підприємствах пропонує С. Концева [23, с. 8].

М. Корінко впровадив модель внутрішнього контролю диверсифікації діяльності суб'єкта господарювання [24, с. 19].

Р. Костирко виділяє такі моделі контролю: а) інформаційна модель контролю та аналізу резервів ефективного використання та відтворення необоротних активів [25, с. 246]; б) модель контролю витрат для групи підприємств з одиничним типом виробництва та дрібносерійних промислових підприємств [25, с. 302 — 303]; в) інформаційна модель пооб'єктного контролю і аналізу витрат [25, с. 334]; г) структурно-функціональна модель пооб'єктного контролю непрямих витрат господарського суб'єкта [25, с. 350]. Р. Костирко розробив організаційну модель пооб'єктного контролю ефективності діяльності підприємства, яка наочно демонструє послідовність, форми контролю і їх взаємозв'язок, механізм використання контрольної інформації для прийняття управлінських рішень і розробки заходів щодо формування резервів на покриття ризику втрат прибутку (економічних вигід) підприємства [26, с. 96].

Модель внутрішньогосподарського контролю якості молочного скотарства запровадила М. Кругла [27, с. 10].

Провідний вітчизняний учений-економіст В. Максимова виділяє чотири моделі внутрішньогосподарського контролю: а) суб'єктну модель контролю [28, с. 16]; б) об'єктну модель контролю [28, с. 18]; в) методологічну модель контролю [28, с. 19—21]; г) комунікативну модель контролю [28, с. 24—27].

Л. Медвідь і Д. Хариневич-Яворська наводять концептуальну модель організації внутрішнього контролю підприємств роздрібно-ї торгівлі [29].

Організаційно-методичну модель контролю витрат за центрами відповідальності м'ясопереробного підприємства розробила Т. Міщенко [30, с. 128].

Т. Муренко пропонує принципову модель організації внутрішнього контролю фінансової звітності залізничних підприємств [31, с. 177].

Організаційно-методичну модель контролю доходів і витрат основної діяльності будівельних підприємств впроваджує О. Павелко [32, с. 12].

Моделювання широко застосовується в управлінні, причому на практиці використовуються складні математичні моделі. Моделювання внутрішньогосподарського контролю передбачає використання моделей для визначення поведінки та характеристик систем контролю [33, с. 170]. В. Пантелєєв пропонує створити таксометричну модель управління внутрішньогосподарським контролем на прикладі мікрорівня [33, с. 170].

Н. Петренко запропонувала модель методики контролю операцій із зобов'язаннями, що включає шість складових: 1) перевірка підстави виникнення зобов'язань; 2) перевірка своєчасності та повноти погашення зобов'язань; 3) встановлення повноти прибуткування запасів, виконання робіт, надання послуг; 4) проведення інвентаризації залишків зобов'язань; 5) перевірка правильності ведення бухгалтерського обліку зобов'язань; 6) узагальнення переліку порушень, виявлених у ході контролю [34, с. 416].

Досліджуючи моделі внутрішнього контролю А. Рабошук порівнює модель COSO та CoCo [35, с. 69]. Аналогічно до COSO модель CoCo покликана підвищити ефективність діяльності компаній. Внутрішній контроль у моделі CoCo розглядається в контексті того, як виконуються поставлені завдання, і включає ті елементи організації (включаючи ресурси, системи, процеси, культуру, структуру та завдання), які в сукупності підтримують людей у досягненні ними цілей. Модель CoCo деталізує дії, що сприяють досягненню кращого результату для суб'єкта господарювання; важливим є врахування припущення щодо ймовірних змін у зовнішньому стосовно суб'єкта господарювання середовищі, а ефективність системи внутрішнього контролю при цьому визначається можливістю адаптації контролю до змін зовнішніх умов.

На відміну від COSO, де основою внутрішнього контролю є контрольні процедури, модель CoSo фокусується на людських цінностях та аспектах їх поведінки, почутті ідентичності організації, політиці управління людськими ресурсами, відповідальності та підзвітності, взаємній довірі [35, с. 69—70].

Модель управління ризиками відповідно до COSO (Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission) наведено в табл. 1.

Таблиця 1

МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ У ВІДПОВІДНОСТІ ДО COSO
[36, с. 385—386]

№ з/п	Компонент моделі	Складові		Відповідальні особи
		Елемент	Зміст	
1	Внутрішнє середовище (Internal environment)	Філософія та стиль управління	Комплекс переконань та установок підприємства	Керівництво підприємства, наглядова рада, весь персонал підприємства
		Ризик-апетит	Ступінь припустимого ризику	
		Наглядова рада або рада директорів	Критична оцінка та перевірка діяльності керівництва	
		Чесність, етичні цінності, компетенція співробітників	Етичні стандарти й стандарти поведінки	
		Делегування повноважень і відповідальності	Межі, у яких дозволяється ініціатива працівників	
		Стандарти в області керування кадрами	Прийом на роботу, просування, навчання, оцінка співробітників	

Продовження табл. 1.

№ з/п	Компонент моделі	Складові		Відповідальні особи
		Елемент	Зміст	
2	Постановка цілей (Objective setting)	Стратегічні (загальні)	Сенс існування підприємства	Керівництво підприємства, наглядова рада
		Тактичні (за видами діяльності)	Ефективність і продуктивність діяльності компанії	
		Підготовка звітності	Забезпечення достовірності	
		Дотримання законодавства	Дотримання діючих нормативних актів	
3	Визначення подій (Event identification)	Події, вплив яких буде негативним	Ризики, які необхідно оцінити	Керівництво підприємства (вибирає методи визначення подій)
		Події, вплив яких буде позитивним	Можливості, які необхідно врахувати в процесі формування стратегії	
4	Оцінка ризиків (Risk assessment)	Ймовірність виникнення	Можливості того, що подія відбудеться	Керівництво підприємства (вибирає джерела інформації, методи оцінки ризиків)
		Ступінь впливу	Наслідки того, що подія відбудеться	
5	Реагування на ризик (Risk response)	Відхилення від ризику	Припинення діяльності, що веде до ризику	Керівництво підприємства
		Скорочення ризику	Дії зі зменшення вірогідності настання або впливу ризику	
		Перерозподіл ризику	Перенос ризику	
		Прийняття ризику	Відсутність дій, що приводять до зниження ризику	

Закінчення табл. 1.

6	Засоби контролю (Control activities)	Процедури контролю: а) керування інформаційними технологіями; б) керування безпекою; в) визначення інформаційно-технологічної інфраструктури; г) придбання, розробка й технічне обслуговування програмного забезпечення	Дії, здійснювані безпосередньо або з використанням технічних засобів, що забезпечують реагування на ризики з боку керівництва	Керівництво підприємства
7	Інформація та комунікації (Information and communication)	Внутрішні та зовнішні інформаційні системи	Інформація із внутрішніх і зовнішніх джерел для використання в прийнятті рішень з реагування на зміну умов діяльності	Керівництво підприємства, наглядова рада, весь персонал підприємства
		Комунікації	Засоби комунікації: положення про політику, меморандуми, електронні повідомлення, дошка оголошень, інтернет-трансляція, відео повідомлення	
8	Моніторинг (Monitoring)	Поточний моніторинг	Постійне спостереження за діяльністю підприємства з метою визначення дії засобів контролю в часі	Керівництво підприємства, внутрішні аудиторі, керівники операційних підрозділів

Сьогодні модель COSO-ERM містить вісім компонентів, які взаємопов'язані між собою, що наведено на рис. 2.

Ю. Ржавіна розробила модель системи внутрішнього контролю [38, с. 16].

Інформаційну модель внутрішнього контролю торговельного підприємства [39, с.12] та організаційну модель внутрішнього контролю витрат підприємства [39, с.12] наводить О. Ромашко.

Модель системи внутрішнього контролю, що інтегрована в загальну систему управління економічного об'єкта наводить Л. Савенков [40, с. 18].

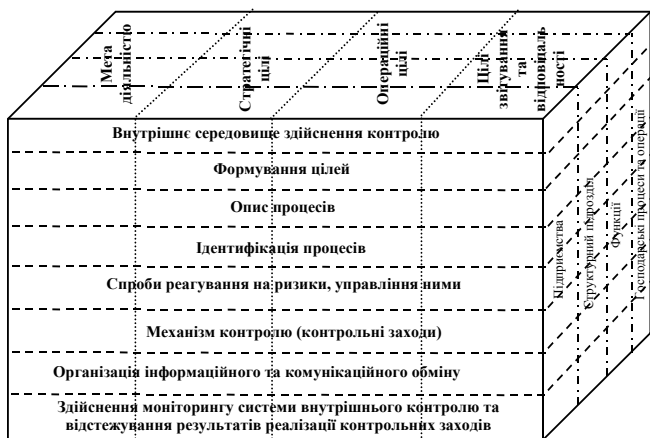

Рис. 2. Інтегрована концепція внутрішнього контролю
(Модель COSO-ERM) [37, с. 121]

Російський учений Т. Серебрякова досліджує концептуальні моделі внутрішнього наскрізного контролю, де виділяє: а) синтезовану модель системи внутрішнього економічного контролю; б) модель наскрізного внутрішнього контролю; в) модель внутрішнього економічного контролю в системі бухгалтерського обліку [41, с. 33—35].

І. Серебренікова розглядає модель організації контролю на попередній стадії будівельної діяльності, що фінансується з різних джерел [42, с. 22].

Н. Хаймьонова наводить логіко-структурну модель контролю за виконанням бюджетів витрат підприємств автомобілебудування [43, с. 161].

Модель внутрішнього контролю витрат на підприємствах лісового господарства пропонує М. Чік [44, с. 142].

На основі комплексного підходу С. Щеголькова розробила модель організації внутрішнього контролю в управлінні витратами підприємства, яка інтегрує такі складові елементи: передумови організації внутрішнього контролю, інформаційне забезпечення, визначення пріоритетних завдань з удосконалення організації внутрішнього контролю, формування системи внутрішнього контролю в управлінні витратами підприємства [45]

Графічну модель внутрішнього контролю наводить Г. Яровенко [46].

Загальновизнані (концептуальні) моделі внутрішньогосподарського контролю, що орієнтовані на ризик, наведено в табл. 2.

Таблиця 2

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ МОДЕЛІ
ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКОГО КОРТРОЛЮ
(УЗАГАЛЬНЕНО НА ОСНОВІ ДОСЛІДЖЕНЬ
Т. СЕРЕБРЯКОВОЇ [42, с. 27])**

№ з/п	Показники	Найменування моделей			
		COBIT (Control Objectives for Information and Related Technology) [47]	SAC [48]	COSO [49]	SAS 55/78 [50; 51], ISA 400/315 [52; 53]
1	2	3	4	5	6
1	Зацікавлені користувачі	Менеджмент, аудиторі інформаційних систем	Внутрішні аудиторі	Менеджмент	Зовнішні аудиторі
2	Підходи до тлумачення внутрішньогосподарського контролю	Сукупність процесів (у т.ч. норми, процедури, прийоми та організаційні структури)	Сукупність процесів, підсистем і людей	Процес	Процес

Продовження табл. 1.

№ з/п	Показники	Найменування моделей			
		COBIT (Control Objectives for Information and Related Technology) [47]	SAC [48]	COSO [49]	SAS 55/78 [50; 51], ISA 400/315 [52; 53]
3	Цілі внутрішньогосподарського контролю	— ефективність і результативність операцій; — конфіденційність, цілісність і доступність інформації; — достовірність фінансової звітності; — дотримання законодавства та правил	— ефективність і результативність операцій; — достовірність фінансової звітності; — дотримання законодавства та правил	— ефективність і результативність операцій; — достовірність фінансової звітності; — дотримання законодавства та правил	— ефективність і результативність операцій; — достовірність фінансової звітності; — дотримання законодавства та правил
4	Компоненти СВГК	Компоненти невизначені. Зони контролю: — планування та організація; — придбання та впровадження; — доставка та підтримка; — моніторинг	— контрольне середовище; — автоматизована та ручна система бухгалтерського обліку; — процедури контролю	— контрольне середовище; — управління ризиком (ризик-менеджмент); — контрольні дії; — інформація і комунікація; — моніторинг	— контрольне середовище; — оцінка ризика; — контрольні дії; — інформація і комунікація; — моніторинг

Закінчення табл. 1.

№ з/п	Показники	Найменування моделей			
		COBIT (Control Objectives for Information and Related Technology) [47]	SAC [48]	COSO [49]	SAS 55/78 [50; 51], ISA 400/315 [52; 53]
5	Об'єкти контролю	Інформаційні технології	Інформаційні технології	Підприємство	Фінансова звітність
6	Обсяг вивчення	За період часу	За період часу	За період часу	За період часу
7	Відповідальність за СВГК	Керівництво	Керівництво	Керівництво	Керівництво

Вказані моделі внутрішньогосподарського контролю, що наведені у табл. 1, не в повній мірі враховують специфіку діяльності вітчизняних підприємств, тому нами пропонується така модель системи внутрішньогосподарського контролю обліково-звітної інформації підприємства (табл. 3).

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. У результаті проведеного дослідження, нами було розроблено та запропоновано модель системи внутрішньогосподарського контролю обліково-звітної інформації підприємства, яка включає: а) суб'єкти контролю; б) об'єкти контролю; в) джерела інформації; г) методичні прийоми проведення контролю; г) методичні прийоми узагальнення і реалізації результатів контролю, яка комплексно забезпечує вирішення питань організації та методології його проведення з метою забезпечення ефективної діяльності суб'єкта господарювання. У подальших дослідженнях пропонується зосередити увагу на питанні оцінки ефективності системи внутрішньогосподарського контролю обліково-звітної інформації підприємства.

Бібліографічний список

1. Економічні дослідження (методологія, інструментарій, організація, апробація): [Навч. посіб.] / за ред. А. А. Мазаракі. — [2-ге вид., допов.]. — К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2011. — 296 с.
2. Акентьева О.Б. Підвищення економічної ефективності системи внутрішнього контролю підприємства: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06.01 — «Економіка, організація і управління підприємствами» / О. Б. Акентьева. — Донецьк, 2006. — 20 с.
3. Аманжолова Б. А. Теория и методология формирования систем внутреннего контроля взаимосвязанных организаций: автореф. дис. ... докт. экон. наук : 08.00.12 «Бухгалтерский учет, статистика» / Б. А. Аманжолова. — Новосибирск, 2008. — 33 с.
4. Бардаш С.В. Економічний контроль в Україні: системний підхід: [Моногр.] / С. В. Бардаш. — К.: КНТЕУ, 2010. — 656 с.
5. Бірюк О.Г. Облік і контроль в управлінні виробництвом та реалізацією цукрових буряків: [Моногр.] / О. Г. Бірюк, В. В. Король. — К.: КНЕУ, 2014. — 285 с.
6. Божина Ю.В. Развитие системы внутрихозяйственного контроля в птицеводстве : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.12 «Бухгалтерский учет, статистика» / Ю. В. Божина. — М., 2008. — 20 с.
7. Бондар М.І. Інвестиційна діяльність: методика та організація обліку і контролю: [Моногр.] / М. І. Бондар. — К.: КНЕУ, 2008. — 256 с.
8. Боримська К.П. Методика проведення внутрішнього контролю орендних операцій майна комунальної власності / К. П. Боримська, Т. В. Кирик // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Міжнародний збірник наукових праць. Серія : Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. — Житомир: ЖДТУ. — 2012. — Випуск 1 (22). — С. 38 — 49.
9. Боцоева К. А. Развитие внутреннего контроля в системе управления сельским хозяйством (на примере Республики Северная Осетия-Алания): автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.12 «Бухгалтерский учет, статистика» / К. А. Боцоева. — Краснодар, 2015. — 24 с.
10. Боцян Т.В. Облік і внутрішній контроль діяльності підприємств в умовах використання комп'ютерних технологій: управлінський аспект: автореф. дис. ... канд. экон. наук: 08.00.09 — «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / Т. В. Боцян. — К., 2005. — 20 с.
11. Бутинець Ф.Ф. Розвиток науки господарського контролю: проблеми теорії, методології, практики : [Моногр.] / Т.А. Бутинець. — Житомир : ЖДТУ, 2011. — 772 с.
12. Сучасний бухгалтерський облік і контроль: проблеми розвитку: [Моногр.] / під заг. ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. — Житомир: ПП «Рута», 2014. — 380 с.

13. *Виговська Н.Г.* Господарський контроль в соціально орієнтованій економіці: проблеми теорії та методології: [Моногр.] / Н. Г. Виговська. — Житомир: ЖДТУ, 2006. — 288 с.

14. *Височан О. С.* Облік і контроль грошових коштів та їх еквівалентів: теорія, методика, організація: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.09 — «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / О. С. Височан. — К., 2009. — 23 с.

15. *Галлямова Т.Р.* Реформирование внутрихозяйственного контроля на базе внутреннего управленческого аудита в сельскохозяйственных организациях: автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством», 08.00.12 «Бухгалтерский учет, статистика» / Т. В. Галлямова. — Ижевск, 2005. — 20 с.

16. *Гордієнко Л.П.* Облік і контроль незавершеного виробництва пивоварних підприємств: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.09 — «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / Л. П. Гордієнко. — К., 2016. — 22 с.

17. *Гусак Л.В.* Нормативне забезпечення внутрішнього контролю виробничих запасів в умовах логістичного підходу до їх управління / Л. В. Гусак // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. — 2012. — Вип. 2 (23). — С. 67—72.

18. *Жарылгасова Б. Т.* Теория и методика экономического контроля формирования финансовый результатов в сельскохозяйственных организациях: автореф. дис. ... докт. экон. наук : 08.00.12 «Бухгалтерский учет, статистика» / Б. Т. Жарылгасова. — М., 2009. — 43 с.

19. *Заєць І.В.* Організація внутрішнього контролю операцій з майном, що не належить підприємству на правах власності / І. В. Заєць // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Міжнародний збірник наукових праць. Серія : Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. — 2011. — Вип. 1 (19). — С. 154 — 159.

20. *Івахненко С.В.* Інформаційні технології в аудиті та внутрішньогосподарському контролі: дис. ... докт. екон. наук: 08.00.09 — «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / С. В. Івахненко. — К., 2011. — 577 с.

21. *Калюга Є.В.* Фінансово-господарський контроль в системі управління: [Моногр.] / Є. В. Калюга. — К.: Ельга, Ніка-Центр, 2002. — 360 с.

22. *Колумбет О.П.* Бухгалтерський облік, аналіз і контроль оборотних матеріальних активів: методологія та організація: [Моногр.] / О. П. Колумбет. — К.: ЦП «Компринт», 2014. — 442 с.

23. *Концевая С.Р.* Моделирование и организационно-методические аспекты внутрихозяйственного контроля в сельском хозяйстве: автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.12 «Бухгалтерский учет, статистика» / С. Р. Концевая. — М., 2007. — 23 с.

24. *Корінько М.Д.* Контроль та аналіз діяльності суб'єктів господарювання в умовах її диверсифікації: теорія, методологія, організація: автореф. дис. ... докт. екон. наук: 08.00.09 — «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / М. Д. Корінько. — К., 2008. — 36 с.

25. *Костирко Р.О.* Контроль і аналіз в системі управління економічним потенціалом господарюючого суб'єкта: методологія та організація: [Моногр.] / Р. О. Костирко. — Луганськ: Видавництво СНУ ім. В. Даля, 2010. — 728 с.

26. *Костирко Р.О.* Організація пооб'єктного контролю ефективності діяльності підприємств / Р. О. Костирко // Фінансовий простір. — 2016. — № 1 (21). — С. 93—99.

27. *Кругла М.М.* Облік і контроль в управлінні якістю продукції молочного скотарства: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.09 — «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / М. М. Кругла. — К., 2012. — 21 с.

28. *Максімова В.Ф.* Контроль в управлінні економічними процесами на підприємстві: [Навч. посіб.] / В. Ф. Максімова. — Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. — 190 с.

29. *Медвідь Л.Г.* Організаційно-методичні аспекти внутрішнього контролю діяльності торговельних підприємств у конкурентному середовищі / Л. Г. Медвідь, Д. О. Хариневич-Яворська // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3524>.

30. *Мищенко Т.М.* Облік і контроль витрат виробництва м'ясопродукції: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.09 — «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / Т. М. Мищенко. — К., 2015. — 257 с.

31. *Муренко Т.О.* Організація контролю фінансової звітності (на прикладі підприємств залізничного транспорту України): дис. ... канд. екон. наук: 08.00.09 — «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / Т. О. Муренко. — Одеса, 2012. — 226 с.

32. *Павелко О.В.* Облік та контроль доходів і витрат основної діяльності будівельних підприємств: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.09 — «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / О. В. Павелко. — К., 2010. — 21 с.

33. *Пантелеев В.П.* Внутрішньогосподарський контроль: методологія та організація: [Моногр.] / В. П. Пантелеев. — К.: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2008. — 491 с.

34. *Петренко Н.І.* Бухгалтерський облік і контроль операцій із руху пасивів підприємства: проблеми теорії, методології, практики: [Моногр.] / Н. І. Петренко. — Житомир: ЖДТУ, 2012. — 544 с.

35. *Рабошук А.В.* Моделі внутрішнього контролю: порівняльна характеристика / А. В. Рабошук // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник тез доповідей XIV Всеукраїнської науково-практичної конференції (27—28 жовтня 2011 р.). — Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. — Т. 1. — С. 69 — 70.

36. Аудит: [Підручник] / І. І. Пилипенко, Т. О. Каменська, М. Д. Корінько та інші. — К.: ДП «Інформ.-аналіт. агенство», 2015. — 643 с.

37. Коцупатрий М.М. Внутрішньогосподарський контроль в управлінні діяльністю сільськогосподарських підприємств: [Моногр.] / М. М. Коцупатрий, У. О. Марчук. — Вінниця: ПП «ГД «Едельвейс і К», 2014. — 268 с.

38. Ржавина Ю.В. Методика и организация управленческого учета и внутреннего контроля в торговых фармацевтических компаниях: автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.12 «Бухгалтерский учет, статистика» / Ю. В. Ржавина. — Йошкар-Ола, 2012. — 24 с.

39. Ромашко О.М. Облік і контроль витрат в системі економічної безпеки підприємства: автореф. дис. ... канд. экон. наук: 08.00.09 — «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / О. М. Ромашко. — К., 2015. — 24 с.

40. Савенков Л.Д. Модель системы сквозного внутреннего контроля на промышленных предприятиях: автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.12 «Бухгалтерский учет, статистика» / Л. Д. Савенков. — М., 2015. — 25 с.

41. Серебрякова Т.Ю. Концептуальные модели сквозного внутреннего контроля: автореф. дис. ... докт. экон. наук : 08.00.12 «Бухгалтерский учет, статистика» / Т. Ю. Серебрякова. — Йошкар-Ола, 2010. — 48 с.

42. Серебренникова И.В. Развитие методики бухгалтерского учета расходов и внутреннего контроля строительной организации на предварительном этапе инвестиционно-строительной деятельности: автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.12 «Бухгалтерский учет, статистика» / И. В. Серебренникова. — Ростов-на-Дону, 2014. — 25 с.

43. Хаймьонова Н.С. Облік і контроль за центрами відповідальності в системі управління витратами діяльності підприємства: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.09 — «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / Н. С. Хаймьонова. — Львів, 2016. — 334 с.

44. Чік М.Ю. Внутрішньогосподарський контроль витрат на підприємствах лісового господарства / М. Ю. Чік // Вісник Житомирського національного технічного університету. — 2012. — № 2 (60). — С. 171 — 174.

45. Щеголькова С.В. Удосконалення організації внутрішнього контролю в управлінні витратами машинобудівного підприємства: автореф. дис. ... канд. экон. наук: 08.00.04 — «Економіка та управління підприємствами» / С. В. Щеголькова. — Луганськ, 2008. — 18 с.

46. Яровенко, Г.М. Перспективи автоматизації внутрішнього контролю на підприємствах [Текст] / Г.М. Яровенко // Сучасні та перспективні методи і моделі управління в економіці: [Моногр.] : у 2 ч. / за ред. Д-ра экон. наук, проф. А.О. Єпіфанова. — Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. — Ч.2.—256 с.

47. COBIT 5 A Business Framework for the Governance and Management of Enterprise IT [Electronic resource]. — Mode of access to the resource: <https://cobitonline.isaca.org/l3-main?book=framework#framework-chapter02>.

48. Сравнение концепций внутреннего контроля [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://bankir.ru/tehnologii/s/sravnenie-konceptii-vnutrennego-kontrolya-1383854>.

49. COSO Enterprise Risk Management-Integrated Framework Update [Electronic resource]. — Mode of access to the resource: COSO Enterprise Risk Management-Integrated Framework Update.

50. Statement on Auditing Standards 55 Consideration of the internal control structure in a financial statement audit [Electronic resource]. — Mode of access to the resource: <http://umiss.lib.olemiss.edu:82/articles/1038078.6626/1.PDF>.

51. Statement on Auditing Standards 78 Consideration of internal control structure in a financial statement audit: An amendment to SAS no. 55 [Electronic resource]. — Mode of access to the resource: <http://umiss.lib.olemiss.edu:82/articles/1038105.6703/1.PDF>.

52. International standard on auditing 400 Risk assessments and internal control [Electronic resource]. — Mode of access to the resource: http://www.icisa.cag.gov.in/Background_%20Material/RISK_%20ASSt%20AND%20INTNL%20CONTROL%20ISA_400.pdf.

53. International standard on auditing 315 Identifying and assessing the risks of material misstatement through understanding the entity and its environment [Electronic resource]. — Mode of access to the resource: <http://www.ifac.org/system/files/downloads/a017-2010-iaasb-handbook-isa-315.pdf>.

References

1. Ekonomichni doslidzhennya (metodologiya, instrumentarij, organizaciya, aprobaciya) [Economic research (methodology, tools, organization, testing)]: [Navch. posib.] / za red. A. A. Mazarak. — [2-ge vyd., dopov.]. — K.: Kyiv. nacz. torg.-ekon. un-t, 2011. — 296 p. [In Ukrainian]

2. *Akyentyeva O.B.* Pidvyshhennya ekonomichnoyi efektyvnosti systemy vnutrishnogo kontrolyu pidpryyemstva [Improving cost effectiveness of the internal control]: avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: 08.06.01 — «Ekonomika, organizaciya i upravlinnya pidpryyemstvamy» / O. B. Akyentyeva. — Doneczk, 2006. — 20 p. [In Ukrainian]

3. *Amanzholova B. A.* Teoryya y metodologyya formirovaniya system vnutrennego kontrolya vzyamosvyazannykh organizacyj [Theory and Methodology of the internal control system of interconnected organizations]: avtoref. dys. ... dokt. ekon. nauk : 08.00.12 «Buxgalterskyj uchet, statystyka» / B. A. Amanzholova. — Novosybyrsk, 2008. — 33 p. [In Russian]

4. *Bardash S.V.* Ekonomichnyj kontrol v Ukraini: systemnyj pidxid [Economic control in Ukraine: systematic approach]: [Monogr.] / S. V. Bardash. — K.: KNEU, 2010. — 656 p. [In Ukrainian]

5. *Biryuk O.G.* Oblik i kontrol v upravlinni vyrobnyctvom ta realizaciyeyu czukrovyx buryakiv [Accounting and control to manage the production and sale of sugar beet]: [Monogr.] / O. G. Biryuk, V. V. Korol. — K.: KNEU, 2014. — 285 p. [In Ukrainian]

6. *Bozhyna Yu.V.* Razvytye systemi vnutyrozyajstvennogo kontrolya v ptycevodstve [The development of on-farm monitoring system in the poultry industry]: avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk : 08.00.12 «Buxgalterskyj uchet, statystyka» / Yu. V. Bozhyna. — Moskva, 2008. — 20 p. [In Russian]

7. *Bondar M.I.* Investycijna diyalnist: metodyka ta organizaciya obliku i kontrolyu [Investment activities: methods and organization of accounting and control]: [Monogr.] / M. I. Bondar. — K.: KNEU, 2008. — 256 p. [In Ukrainian]

8. *Borymska K.P.* Metodyka provedennya vnutrishnogo kontrolyu orendnyx operacij majna komunalnoyi vlasnosti [Methods of internal controls leases communal property] / K. P. Borymska, T. V. Kyryk // *Problemy teorii i metodologiyi buhgalterskogo obliku, kontrolyu i analizu. Mizhnarodnyj zbirnyk naukovykh prac. Seriya : Buhgalterskyj oblik, kontrol i analiz.* — Zhytomyr: ZhDTU. — 2012. — Vypusk 1 (22). — P. 38 — 49. [In Ukrainian]

9. *Boczoeva K. A.* Razvytye vnutrennego kontrolya v systeme upravlenyya selskym khozyajstvom (na primere Respublyky Severnaya Osetiya-Alaniya) [Development of internal control in the agricultural management system (on the example of the Republic of North Ossetia-Alania)]: avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk : 08.00.12 «Buhgalterskyj uchet, statystyka» / K. A. Boczoeva. — Krasnodar, 2015. — 24 p. [In Russian]

10. *Bocyan T.V.* Oblik i vnutrishnij kontrol diyalnosti pidpryyemstv v umovax vykorystannya kompyuternykh tekhnologij: upravlinskyj aspekt [Accounting and internal control of enterprises in terms of computer technology: administrative aspect]: avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: 08.00.09 — «Buhgalterskyj oblik, analiz ta audyt» / T. V. Bocyan. — K., 2005. — 20 p. [In Ukrainian]

11. *Butynecz F.F.* Rozvytok nauky gospodarskogo kontrolyu: problemy teorii, metodologiyi, praktyky [The development of economic control science: problems of theory, methodology, practice]: [Monogr.] / T.A. Butynecz. — Zhytomyr : ZhDTU, 2011. — 772 p. [In Ukrainian]

12. Suchasnyj buhgalterskyj oblik i kontrol: problemy rozvytku [Contemporary Accounting and Control: Problems of Development]: [Monogr.] / pid zag. red. prof. F.F. Butyncya. — Zhytomyr: PP «Ruta», 2014. — 380 p. [In Ukrainian]

13. *Vygovska N.G.* Gospodarskyj kontrol v socialno oriyentovaniy ekonomici: problemy teoriiy ta metodologiyi [Economic control in socially oriented economy: problems of theory and methodology]: [Monogr.] / N. G. Vygovska. — Zhytomyr: ZhDTU, 2006. — 288 p. [In Ukrainian]

14. *Vysochan O. S.* Oblik i kontrol groshovykh koshtiv ta yix ekvivalentiv: teoriya, metodyka, organizaciya [Accounting and control of cash and cash equivalents: theory, methodology, organization]: avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: 08.00.09 — «Buxgalterskyj oblik, analiz ta audyt» / O. S. Vysochan. — K., 2009. — 23 p. [In Ukrainian]

15. *Gallyamova T.R.* Reformyrovanye vnutryxozhaystvennogo kontrolya na baze vnutrennego upravlencheskogo audyta v sel'skoxozhaystvennix organizatsiyax [Reforming farm monitoring based on internal management audit in the agricultural organizations]: avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: 08.00.05 «Ekonomyka y upravlenye narodnim xozhaystvom», 08.00.12 «Buxgalterskyj uchet, statystyka» / T. V. Gallyamova. — Yzhevsk, 2005. — 20 p. [In Russian]

16. *Gordiyenko L.P.* Oblik i kontrol nezavershenogo vyrobnyctva pyvovarnykh pidpryyemstv [Accounting and control progress breweries]: avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: 08.00.09 — «Buxgalterskyj oblik, analiz ta audyt» / L. P. Gordiyenko. — K., 2016. — 22 p. [In Ukrainian]

17. *Gusak L.V.* Normatyvne zabezpechennya vnutrishnogo kontrolyu vyrobnychyx zapasiv v umovax logistychnogo pidxodu do yix upravlinnya [Normative internal control of inventory in terms of logistics approach to their management] / L. V. Gusak // *Problemy teoriiy ta metodologiyi buxgalterskogo obliku, kontrolyu i analizu. Mizhnarodnyy zbirnyk naukovykh prac. Seriya: Buxgalterskyj oblik, kontrol i analiz.* — 2012. — Vypusk 2 (23). — P. 67 — 72 [In Ukrainian]

18. *Zharilgasova B. T.* Teoriya y metodyka ekonomycheskogo kontrolya formyrovanyya fynansoviy rezultatov v sel'skoxozhaystvennix organizatsiyax [Theory and methods of economic control of the financial results in agricultural organizations]: avtoref. dys. ... dokt. ekon. nauk: 08.00.12 «Buxgalterskyj uchet, statystyka» / B. T. Zharilgasova. — M., 2009. — 43 p. [In Russian]

19. *Zayecz I.V.* Organizaciya vnutrishnogo kontrolyu operacij z majnom, shho ne nalezhyt pidpryyemstvu na pravax vlasnosti [The organization of internal control operations with property that does not belong to the enterprise on the property rights] / I. V. Zayecz // *Problemy teoriiy ta metodologiyi buxgalterskogo obliku, kontrolyu i analizu. Mizhnarodnyy zbirnyk naukovykh prac. Seriya: Buxgalterskyj oblik, kontrol i analiz.* — 2011. — Vypusk 1 (19). — P. 154 — 159 [In Ukrainian]

20. *Ivaxnenkov S.V.* Informacijni tehnologiyi v audyti ta vnutrishnogospodarskomu kontroli [Information technology audit and internal control]: dys. ... dokt. ekon. nauk: 08.00.09 — «Buxgalterskyj oblik, analiz ta audyt» / S. V. Ivaxnenkov. — K., 2011. — 577 p. [In Ukrainian]

21. *Kalyuga Ye.V.* Finansovo-gospodarskyj kontrol v systemi upravlinnya [The financial and economic control in the management]: [Monogr.] / Ye. V. Kalyuga. — K.: Elga, Nika-Centr, 2002. — 360 p. [In Ukrainian]

22. *Kolumbet O.P.* Buxgalterskyj oblik, analiz i kontrol oborotnyx materialnyx aktyviv: metodologiya ta organizaciya [Accounting, analysis and control of tangible current assets: Methodology and organization]: [Monogr.] / O. P. Kolumbet. — K.: CzP «Kompriynt», 2014. — 442 p. [In Ukrainian]

23. *Koncevaya S.R.* Modelyrovanye y organizacyonno-metodycheskiye aspekti vnutyxozyaistvennogo kontrolya v selskom xozyaistve [Modeling and organizational and methodological aspects of the farm control in agriculture]: avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk : 08.00.12 «Buxgalterskyj uchet, statystyka» / S. R. Koncevaya. — M., 2007. — 23 p. [In Russian]

24. *Korinko M.D.* Kontrol ta analiz diyalnosti subyektiv gospodaryuvannya v umovax yiiv dyversyfikaciji: teoriya, metodologiya, organizaciya [Monitoring and analysis of business entities in terms of diversification: theory, methodology, organization]: avtoref. dys. ... dokt. ekon. nauk: 08.00.09 — «Buxgalterskyj oblik, analiz ta audyt» / M. D. Korinko. — K., 2008. — 36 p. [In Ukrainian]

25. *Kostyrko R.O.* Kontrol i analiz v systemi upravlinnya ekonomichnym potencialom gospodaryuyuchogo subyekta: metodologiya ta organizaciya [Monitoring and analysis in the management of the economic potential of the entity: methodology and organization]: [Monogr.] / R. O. Kostyrko. — Lugansk: Vydavnyctvo SNU im. V. Dalya, 2010. — 728 p. [In Ukrainian]

26. *Kostyrko R.O.* Organizaciya poobyektnogo kontrolyu efektyvnosti diyalnosti pidpryyemstv [Organization of object efficiency control for enterprises] / R. O. Kostyrko // *Finansovij prostir*. — 2016. — № 1 (21). — P. 93 — 99 [In Ukrainian]

27. *Krugla M.M.* Oblik i kontrol v upravlinni yakystyu produkciyi molochного skotarstva [Accounting and control in the management of quality dairy]: avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: 08.00.09 — «Buxgalterskyj oblik, analiz ta audyt» / M. M. Krugla. — K., 2012. — 21 p. [In Ukrainian]

28. *Maksimova V.F.* Kontrol v upravlinni ekonomichnymy procesamy na pidpryyemstvi [Control in economic management of an enterprise]: [Navch. posib.] / V. F. Maksimova. — Sumy: VTD «Universytetska knyga», 2008. — 190 p. [In Ukrainian]

29. *Medvid L.G.* Organizacijno-metodychni aspekty vnutrishnogo kontrolyu diyalnosti torgovelynx pidpryyemstv u konkurentnomu seredovyshhi [Organizational and methodological aspects of internal control of commercial enterprises in a competitive environment] / L. G. Medvid, D. O. Xarynovych-Yavorska // [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3524> [In Ukrainian]

30. *Mishhenko T.M.* Oblik i control vytrat vyrobnyctva myasoprodukciji [Accounting and control of production costs of meat]: dys. ... kand. ekon. nauk: 08.00.09 — «Buxgalterskyj oblik, analiz ta audyt» / T. M. Mishhenko. — Kyiv, 2015. — 257 p. [In Ukrainian]

31. *Murenko T.O.* Organizaciya kontrolyu finansovoyi zvitnosti (na prykladi pidpryyemstv zaliznychnogo transportu Ukrayiny) [Organization of control of financial statements (in terms of railways in Ukraine)]: dys. ... kand. ekon. nauk: 08.00.09 — «Buxgalterskyj oblik, analiz ta audyt» / T. O. Murenko. — Odesa, 2012. — 226 p. [In Ukrainian]

32. *Pavelko O.V.* Oblik ta kontrol doxodiv i vytrat osnovnoyi diyalnosti budivelnyx pidpryyemstv [Accounting and control of income and expenditure of the main construction companies]: avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: 08.00.09 — «Buxgalterskyj oblik, analiz ta audyt» / O. V. Pavelko. — K., 2010. — 21 p. [In Ukrainian]

33. *Panteleyev V.P.* Vnutrishnogospodarskyj kontrol: metodologiya ta organizaciya [Internal control: methodology and organization]: [Monogr.] / V. P. Panteleyev. — K.: DP «Inform.-analit. agentstvo», 2008. — 491 p. [In Ukrainian]

34. *Petrenko N.I.* Buxgalterskyj oblik i kontrol operacij iz ruxu pasyviv pidpryyemstva: problemy teorii, metodologiyi, praktyky [Accounting and control of traffic operations liabilities of the company: problems of theory, methodology, practice]: [Monogr.] / N. I. Petrenko. — Zhytomyr: ZhDTU, 2012. — 544 p. [In Ukrainian]

35. *Raboshuk A.V.* Modeli vnutrishnogo kontrolyu: porivnyalna xarakterystyka [Internal control models: comparative characteristics] / A. V. Raboshuk // *Problemy i perspektivy rozvytku bankivskoyi systemy Ukrayiny: zbirnyk tez dopovidej XIV Vseukrayinskoyi naukovo-praktychnoyi konferenciyi (27—28 zhovtnya 2011 p.)*. — Sumy: DVNZ «UABS NBU», 2011. — T. 1. — P. 69 — 70 [In Ukrainian]

36. *Audit [Audit]: [Pidruchnyk] / I. I. Pylypenko, T. O. Kamenska, M. D. Korinko ta inshi.* — K.: DP «Inform.-analit. agentstvo», 2015. — 643 p. [In Ukrainian]

37. *Koczupatryj M.M.* Vnutrishnogospodarskyj kontrol v upravlinni diyalnistyu silskogospodarskyx pidpryyemstv [Internal control in the management of farms]: [Monogr.] / M. M. Koczupatryj, U. O. Marchuk. — Vinnytsya: PP «TD «Edelveys i K», 2014. — 268 p. [In Ukrainian]

38. *Rzhavyna Yu.V.* Metodyka y organizatsiya upravlencheskogo ucheta y vnutrennego kontrolya v torgovix farmacevtycheskyx kompanyyax [Methodology and organization of management accounting and internal control systems in commercial pharmaceutical companies]: avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk : 08.00.12 «Buxgalterskyj uchet, statystyka» / Yu. V. Rzhavyna. — Joshkar-Ola, 2012. — 24 p. [In Russian]

39. *Romashko O.M.* Oblik i kontrol vytrat v systemi ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstva [Accounting and cost control in the system of

economic security]: avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: 08.00.09 — «Buxgalterskyj oblik, analiz ta audyt» / O. M. Romashko. — K., 2015. — 24 p. [In Ukrainian]

40. *Savenkov L.D.* Model systemi skvoznogo vnutrennego kontrolya na promishlennykh predpriyatyayx [Model of the internal control systems for industrial enterprises]: avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk : 08.00.12 «Buxgalterskyj uchets, statystyka» / L. D. Savenkov. — Moskva, 2015. — 25 p. [In Russian]

41. *Serebryakova T.Yu.* Konceptualnie modely skvoznogo vnutrennego kontrolya [Conceptual models through the internal control]: avtoref. dys. ... dokt. ekon. nauk : 08.00.12 «Buxgalterskyj uchets, statystyka» / T. Yu. Serebryakova. — Joshkar-Ola, 2010. — 48 p. [In Russian]

42. *Serebrennykova Y.V.* Razvytye metodyky buxgalterskogo ucheta raschodov y vnutrennego kontrolya stroitelnoy organizatsyy na predvartel'nom etape ynvestytsyonno-stroitelnoy deyatel'nosti [The development of methods of accounting costs and the internal control of a construction company in the preliminary stage of investment and construction activities]: avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk : 08.00.12 «Buxgalterskyj uchets, statystyka» / Y. V. Serebrennykova. — Rostov-na-Donu, 2014. — 25 p. [In Russian]

43. *Xajmonova N.S.* Oblik i kontrol za centramy vidpovidalnosti v systemi upravlinnya vytratamy diyalnosti pidpryyemstva [Accounting and control centers of responsibility in the management costs of the company]: dys. ... kand. ekon. nauk: 08.00.09 — «Buxgalterskyj oblik, analiz ta audyt» / N. S. Xajmonova. — Lviv, 2016. — 334 p. [In Ukrainian]

44. *Chik M.Yu.* Vnutrishnogospodarskyj kontrol vytrat na pidpryyemstvax lisovogo gospodarstva [Internal control spending on forestry enterprises] / M. Yu. Chik // *Visnyk Zhytomyrskogo nacionalnogo tekhnichnogo universytetu*. — 2012. — № 2 (60). — P. 171 — 174. [In Ukrainian]

45. *Shhegolkova S.V.* Udoskonalennya organizatsiyi vnutrishnogo kontrolyu v upravlinni vytratamy mashynobudivnogo pidpryyemstva [Improvement of internal controls in managing expenditures engineering company] : avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: 08.00.04 — «Ekonomika ta upravlinnya pidpryyemstvamy» / S. V. Shhegolkova. — Lugansk, 2008. — 18 p. [In Ukrainian]

46. *Yarovenko G.M.* Perspektyvy avtomatyzatsiyi vnutrishnogo kontrolyu na

pidpryyemstvax [Prospects for the automation of internal control in enterprises] / G.M. Yarovenko // *Suchasni ta perspektyvni metody i modeli upravlinnya v ekonomici*: [Monogr.] : u 2 ch. / za red. D-ra ekon. nauk, prof. A.O. Yepifanova. — Sumy: DVNZ «UABS NBU», 2008. — Ch.2.—256 p. [In Ukrainian]

47. COBIT 5 A Business Framework for the Governance and Management of Enterprise IT [Electronic resource]. — Available at: <https://>

cobitonline.isaca.org/l3-main?book=framework#framework-chapter02. [In English]

48. Sravnenye koncepcij vnutrennego kontrolya [Comparison of internal control concepts] [Elektronnij resurs]. — Available at: <http://bankir.ru/tehnologii/s/sravnenie-koncepcii-vnyutrennego-kontrolya-1383854>. [In Russian]

49. COSO Enterprise Risk Management-Integrated Framework Update [Electronic resource]. — Available at: COSO Enterprise Risk Management-Integrated Framework Update. [In English]

50. Statement on Auditing Standards 55 Consideration of the internal control structure in a financial statement audit [Electronic resource]. — Available at: <http://umiss.lib.olemiss.edu:82/articles/1038078.6626/1.PDF>. [In English]

51. Statement on Auditing Standards 78 Consideration of internal control structure in a financial statement audit: An amendment to SAS no. 55 [Electronic resource]. — Available at: <http://umiss.lib.olemiss.edu:82/articles/1038105.6703/1.PDF>. [In English]

52. International standard on auditing 400 Risk assessments and internal control [Electronic resource]. — Available at: http://www.icisa.cag.gov.in/Background_%20Material/RISK_%20ASSt_%20AND_%20INTNL_%20CONTROL_%20ISA_400.pdf. [In English]

53. International standard on auditing 315 Identifying and assessing the risks of material misstatement through understanding the entity and its environment [Electronic resource]. — Available at: <http://www.ifac.org/system/files/downloads/a017-2010-iaasb-handbook-isa-315.pdf>. [In English]

Стаття надійшла до редакції 10 травня 2016 р.

УДК 657.6:658.1

Безверхий Константин Викторович,

канд. экон. наук, доцент кафедры учета и аудита,
Киевский национальный университет технологий и дизайна
(01011, г. Киев, ул. Немировича-Данченко, д. 2)
E-mail: kosticbv@mail.ru

Разработка модели системы внутрихозяйственного контроля учетно-отчетной информации предприятия

АННОТАЦИЯ. В статье рассмотрено разработку модели системы внутрихозяйственного контроля учетно-отчетной информации предприятия. Целью исследования является разработка модели системы внутрихозяйственного контроля учетно-отчетной информации пред-

приятия. Исследование модели системы внутрихозяйственного контроля учетно-отчетной информации предприятия в условиях институциональных преобразований осуществляется в неразрывной связи с производственными и интеграционными процессами. Предложенная модель системы внутрихозяйственного контроля учетно-отчетной информации комплексно обеспечивает решение вопросов организации и методологии его проведения с целью обеспечения эффективной деятельности предприятия. Полученный результат будет полезным для применения в практической деятельности субъектов хозяйствования при разработке системы внутрихозяйственного контроля учетно-отчетной информации предприятия. Результат исследования имеет теоретическую и практическую ценность при разработке системы внутрихозяйственного контроля учетно-отчетной информации предприятия.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: внутрихозяйственный контроль, модель, моделирование, система, учетно-отчетная информация

UDC 657.411:657.37

Bezverkhyy Kostiantyn,

Candidate of Sciences (Economics),
Associate Professor at the Department of Accounting and Audit,
Kyiv National University of Technology and Design
(2, Nemyrovych-Danchenko Str., Kyiv, 01011, Ukraine)
E-mail: kosticbv@mail.ru

Development of an internal control model for enterprise accounting and reporting

ABSTRACT. The article discusses the development of an internal control model for enterprise accounting and reporting. The research aims at development of an internal control model for enterprise information on accounting and reporting. The study examines internal control model for enterprise accounting and reporting in terms of institutional transformations and in close connection with production and integration processes. The proposed internal control model for enterprise accounting and reporting comprehensively resolves issues of organization and methodology of control to ensure effective enterprise performance. The research result is significant for business practice in the context of development of an internal control system for enterprise accounting and reporting. It also has theoretical and practical significance for the development of an internal control system for enterprise accounting and reporting.

KEY WORDS: internal control, model, simulation, system, accounting and reporting

УДК 657.05: 351.863

Гнилицька Лариса Володимирівна,

д. е. н., проф., професор кафедри бухгалтерського обліку

ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)

E-mail: larisakneu@ukr.net

Суплякова Ольга Вячеславівна,

студентка магістратури обліково-економічного факультету

ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)

E-mail: olga_s93@meta.ua

Хілько Анастасія Юріївна,

студентка магістратури обліково-економічного факультету

ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)

E-mail: anastasiakhilko@yandex.ua

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЗВІТНОСТІ ЗІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ. У статті розкрито основні проблеми сучасної практики впровадження соціального звітування в Україні, визначено пріоритети у виборі форматів соціальних звітів та охарактеризовано елементи соціальної політики, що знаходять відображення у звітності зі сталого розвитку вітчизняних підприємств. Встановлено, що низка важливих аспектів соціальної відповідальності не знаходить достатнього відображення у нефінансовій звітності українських компаній. Відтак, досліджено прогресивний досвід відображення у складі показників соціальної звітності інформації про протидію корупції, ризиконебезпечність діяльності та відповідальність підприємства за наслідки ризиків.

Визначено причини низької довіри суспільства до соціальної звітності в Україні та запропоновано зарубіжний досвід, використання якого дозволить забезпечити участь зацікавлених сторін в процесах соціального звітування та врегулювати питання щодо можливості реального відображення в звітах переваг та існуючих проблем, пов'язаних з діяльністю підприємства, що зробить соціальну звітність правдивим інструментом ефективного управління в галузі стійкого функціонування та розвитку.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: звітність зі сталого розвитку; соціальна відповідальність; концепція сталого розвитку.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасний етап соціально-економічних відносин в Україні характеризується зростанням уваги до соціальних та екологічних проблем, що зумовлює необхідність трансформації положень економічної науки в напрямі

забезпечення сталого розвитку економічних систем усіх рівнів. Концепція сталого розвитку спрямована на гармонізацію економічних, соціальних та екологічних складових суспільного розвитку, що дозволяє вирішувати проблеми збереження навколишнього середовища, підвищення соціального розвитку суспільства та подолання наслідків економічної кризи.

Втіленням принципів концепції сталого розвитку виступає *Звітність зі сталого розвитку*, яка вміщує сукупність даних, що відображають середовище існування, методи співпраці з групами впливу, результати діяльності підприємства в економічній, соціальній та екологічній сфері життя суспільства. Така звітність є публічною і розглядається як інструмент інформування акціонерів, співробітників, партнерів та клієнтів підприємства про те, як і якими темпами воно реалізує закладені в своїх стратегічних планах розвитку цілі щодо економічної сталості, соціального добробуту та екологічної стабільності.

У світовій і вітчизняній практиці звітність зі сталого розвитку може бути представлена: Соціальним звітом (Social reporting), Звітом із корпоративної соціальної відповідальності (Corporate Social Responsibility Reporting), Звітом із корпоративної відповідальності (Corporate Responsibility Report), Звітом з прогресу (Progress Report), Звітом зі сталого розвитку (Sustainable Development Reporting) та ін. Характеристику найрозповсюдженіших у світовій практиці звітів надано в табл. 1.

Залежно від підходу до формування показників звітності зі сталого розвитку виокремлюють:

1. *Звіти складені у довільній формі*, які є найпоширенішими у практичній діяльності, вони призначені для зовнішніх користувачів. При цьому не вимагають проведення соціального аудиту.

2. *Комплексні звіти* складені за методом потрійного підсумку (Triple Bottom-Line). Сутність даного методу полягає у висвітленні діяльності компанії під трьома кутами зору: економічних результатів діяльності — фінансово-економічні і виробничі показники; екологічних результатів діяльності — вплив основної діяльності на довкілля і здоров'я людей; соціальних результатів діяльності — широкий спектр інформації, яка стосується діяльності компанії щодо своїх працівників, клієнтів, місцевих громад, інших цільових аудиторій та суспільства в цілому.

3. *Стандартизовані звіти*. Такі формати мають певні переваги над попередніми і полягають у можливостях порівняння зі зві-

тами інших компаній, що уможлиблює визначення соціального рейтингу компанії та визнання її у міжнародній діловій спільноті. Значущості стандартизованим звітам додає можливість чи необхідність проходження аудиту і, як результат, більша довіра до них користувачів.

Таблиця 1

**НАЙБІЛЬШ РОЗПОВСЮДЖЕНІ ФОРМАТИ ЗВІТНОСТІ
ЗІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ [1, ст. 105]**

Звіт із прогресу (про виконання принципів Глобального Договору ООН)	Складається лише підприємствами — членами Глобального Договору ООН, у звіті відображається стан виконання принципів соціальної відповідальності та плани на майбутнє (не проходить аудит)	Складають лише раз на рік у довільній формі компанії. Він містить наступну інформацію: вступне слово керівника компанії, основні принципи Глобального Договору ООН, які компанія реалізує у свої соціальній політиці, плани на майбутнє
Звіт зі сталого розвитку (Sustainable Development Reporting)	Містить чіткі індикатори щодо діяльності компанії (можливий аудит)	Відображає економічні, соціальні та екологічні досягнення, має чіткі критерії, яких компанія повинна дотримуватися при його складанні
Звіт із корпоративної відповідальності (Corporate Responsibility Reporting)	Заснований на діалозі з стейкхолдерами, структурно відповідає їх інформаційним запитам (можливий аудит)	Звіт за оцінкою успіху організації в економічному, екологічному та соціальному середовищі

Однак, дослідження практики оприлюднення нефінансових звітів в Україні за 2010—2015 роки показало, що частка нестандартизованих звітів складає 91,5 % і лише 8,5 % — звітів за GRI-стандартом.

Така ситуація пов'язана, у першу чергу, з відсутністю теоретичного обґрунтування і практичного досвіду у переважній більшості вітчизняних підприємств щодо формування показників соціальної відповідальності, а по-друге, нерозумінням переваг стандартизованих звітів. Відтак, виникає необхідність дослідження сучасної практики формування показників соціальної звітності вітчизняними суб'єктами господарювання та визначення

подальших перспектив щодо обґрунтування стандартизованих форматів такої звітності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні перші наукові розробки присвячені проблемам інформаційного відображення соціальної відповідальності бізнесу почали з'являтися лише на початку 2000-х років і за півтора десятиліття XXI століття набрали значних обертів у частині теоретичного обґрунтування та прикладних розробок у висвітленні питань соціально-орієнтованої діяльності суб'єкта господарювання у його відкритій звітності.

До найсерйозніших досліджень у цій царині знань слід віднести праці таких вітчизняних учених, як В. Євдокимова та Д. Грицишена [2], І. Жиглей [3], С. Короля [1], Л. Слюсарєвої [4], в яких розкрито сутність звітності зі сталого розвитку та запропоновано механізм відображення у ній соціальної політики, яка проводиться бізнес-структурами відносно внутрішніх і зовнішніх груп зацікавлених осіб.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Проте, не дивлячись на значні напрацювання вітчизняних фахівців у частині інформаційного відображення соціально-орієнтованої діяльності суб'єкта господарювання, слід зазначити, що комплексних розробок присвячених дослідженню формату звітності зі сталого розвитку у його відповідності до сучасних потреб користувачів соціальної інформації не проводилося.

Формулювання мети і завдання дослідження. Метою даної статті є обґрунтування концептуальних підходів до побудови формату звітності зі сталого розвитку у відповідності до сучасних потреб користувачів у нефінансовій інформації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Складання звітності зі сталого розвитку продиктовано, у першу чергу, виконанням соціальної функції бухгалтерського обліку. Наявність соціальної звітності поряд із фінансовою дозволяє зацікавленим особам отримувати дані про соціальні та екологічні аспекти діяльності підприємства в комплексі з інформацією про фінансові результати. При цьому соціальна звітність здатна доповнити фінансові звіти даними, що відображають перспективи компанії, конкретизувати інформацію про фактори бізнесу, що визначають

її вартість (інтелектуальний, організаційний капітал) та окреслити тенденції управління підприємницькими ризиками.

Детальний перелік інформації, що має розкриватися у соціальних звітах у відповідності до потреб окремих груп зацікавлених осіб, представлено в табл.2.

Таблиця 2

**ІНТЕРЕСИ ГРУП ЗАЦІКАВЛЕНИХ ОСІБ, ЯКІ ЗАДОВОЛНЯЮТЬСЯ
ЧЕРЕЗ ПОКАЗНИКИ СОЦІАЛЬНОЇ ЗВІТНОСТІ [3, с. 59]**

№ з/п	Групи користувачів	Інтереси
1	Власники	Оцінка ефективності соціальних проектів, формування довіри до підприємства та прийняття рішень щодо утримання чи реалізації акцій (для акціонерів)
2	Менеджери	Аналіз проведених соціальних проектів і стратегічне планування, зменшення трансакційних витрат
3	Інші працівники	Мотивація праці, формування робочої атмосфери, зменшення розбіжностей у колективі, зростання продуктивності
4	Інвестори	Аналіз ризиків і визначення можливостей інвестування в підприємство та його проекти
5	Контрагенти	Формування уявлення про соціально відповідальну діяльність підприємства, прийняття рішень щодо придбання товарів (продукції, послуг)
		Формування довіри до підприємства з боку кредиторів і прийняття рішень щодо продовження чи припинення ділових відносин
6	Уряд (держава)	Ставлення до підприємства як до платника податків, прийняття рішення щодо подання судових позовів і надання податкових пільг
7	Місцева громада та суспільні інститути	Одержання інформації про внесок підприємства в підвищення рівня та якості життя місцевої громади, покращання соціальної інфраструктури, забезпечення зайнятості, здійснення благодійних заходів та заходів з охорони довкілля тощо

Кожне підприємство визначає формат соціальної звітності відповідно до власних потреб, при цьому, як показує практика соціального звітування, українські компанії обережно підходять

до розкриття інформації про нефінансові аспекти діяльності. До найпоширеніших аспектів нефінансового звітування слід віднести: умови праці та розвиток людського капіталу; збереження і відтворення довкілля; доброчинність і благодійництво; співпраця з місцевими громадами.

На підтвердження цього висновку в табл. 3 узагальнено структуру Звітів зі сталого розвитку крупних українських компаній.

Таблиця 3

**СТРУКТУРА СОЦІАЛЬНОЇ ЗВІТНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВ ЗА 2015 рік**

ТОВ «Метінвест Холдинг»	ІП Кока-Кола Бе- веріджиз Україна	ПАТ «Оболонь»	ПрАТ «Київстар»
Видобування руди та вугілля, вироб- ництво коксу, ви- плавка сталі та ви- готовлення труб великого діаметра	Виробництво безалкогольних напоїв	Виробництво пива	Діяльність у сфері безпро- вового електро- зв'язку
Розділи Звітів зі сталого розвитку			
Група Метінвест	Загальна інфор- мація про дія- льність	Корпорація	Корпоративний звіт
Екологія	Дбаємо про до- вкілля	Екологія	Стійкий розви- ток і соціальні ініціативи
Співробітники	Компенсації та пільги	Люди	—
Люди і міста	Підтримка роз- витку молоді	Суспільство	—
Безпека	Етика бізнесу	Економіка	—
—	Загальні поло- ження звіту	Інновації та технології	—

Як бачимо, усі компанії центральне місце у своїх звітах відводять опису соціальних програм спрямованих на покращення умов праці та підвищення кваліфікації персоналу. Зокрема розкривають інформацію про участь своїх працівників у різноманітних

тренінгах і програмах підвищення кваліфікації, наводять систему оцінки ефективності роботи та мотивації персоналу, відображають соціальні вигоди для своїх працівників, декларують гідне ставлення до них і створення безпечних умов праці.

Висвітлення екологічних аспектів діяльності відбувається теж у найрізноманітніші способи. Деякі компанії (зокрема, ПАТ «Оболонь», ІП Кока-Кола Беверіджиз Україна) вважають за доцільне розкривати детальну інформацію як про екологічні ініціативи, наприклад, обсяг інвестицій у проведення відповідних заходів щодо зменшення забруднення довкілля та отриманих від них результатів, так і надавати детальний опис свого впливу на навколишнє середовище. Інші ж компанії (наприклад, ПрАТ «Київстар») лише декларують свою відданість принципам збереження довкілля.

Доброчинні акції та проекти залишаються домінантою українських нефінансових звітів. Компанії подають докладну інформацію про надання адресної благодійної допомоги та проведення соціальних акцій загального спрямування. Через призму доброчинності висвітлюється у нефінансових звітах і тема співпраці з місцевими громадами. Це, зокрема, допомога у покращенні соціально-побутових умов у місцях розташування виробничих підрозділів компаній, допомога місцевим органам влади тощо [4, с. 92].

Майже усі компанії у своїй звітності подають короткий опис економічної діяльності, наводять дані про доходи та прибутки, описують поступ на ринку ведення бізнесу, розкривають інформацію про групи основних клієнтів.

Водночас низка аспектів соціальної відповідальності не знаходить достатнього відображення у нефінансовій звітності українських компаній, а саме:

- інформація про протидію корупції;
- інформація про ризиконебезпечність діяльності та визначення можливостей інвестування в підприємство та його проекти;
- інформація про відповідальність за наслідки ризиків упродовж усього життєвого циклу продукції.

Незважаючи на надзвичайну важливість для суспільства інформації про заходи з антикорупційного менеджменту та результати їх проведення, підприємства у своїй переважачій більшості воліють не торкатися цих питань. Серед досліджених звітів лише

ІІ Кока-Кола Беверіджиз Україна декларує, що одним із принципів її діяльності є антикорупційний принцип (протидіяти будь-яким формам корупції, включаючи злихництво і хабарництво) [5]. Однак жодних результатів такої протидії у соціальній звітності не наводиться.

Практично не знаходять відображення і питання пов'язані з оцінюванням та управлінням ризиками підприємницької діяльності. Серед досліджених підприємств найвідкритішим у цьому питанні виявилось ТОВ «Метінвест Холдинг». Як зазначається у Соціальному звіті ТОВ «Метінвест Холдинг» за 2014—2015 роки, компанія веде системну і планомірну роботу по виявленню джерел небезпеки, оцінці якості та зниженню ризиків. З 2011 року в Компанії впроваджено два стандарти: «Оцінка та зниження ризику виробничих процесів», який ґрунтується на Міжнародній методиці HAZID (hazard identification), і «Управління при здійсненні інвестиційних проєктів».

Результатом запровадження стандартів є покращення якості, виявлення помилок за ключовими питаннями технології, а також попередження можливих похибок. Такий підхід дозволяє виключити всі потенційні небезпеки ще на стадії проєктування. Відтак, починаючи з 2013 року Компанією проведено 19 оцінок ризиків і за результатами оцінок здійснено понад 100 заходів з мінімізації ризиків [6].

Узагальнення ризиків здійснюють шляхом формування Карти ризиків, яка є частиною бізнес-плану і включає перелік ключових потенційних небезпек і конкретні кроки з управління ними. У зв'язку з подіями на Сході України в карту ризиків 2015 року було включено проблеми, які можуть реалізуватися в разі подальшої ескалації конфлікту.

Окрім того загострення соціально-політичної обстановки в 2014 році підштовхнуло компанію до створення моделі корпоративного кризового реагування. Вона виробила алгоритм дій, який описує підходи до роботи в кризових ситуаціях на різних рівнях: від структурного підрозділу до керуючої Компанії.

Не менш важливим аспектом нефінансового звітування, що майже не знаходить відображення у сучасних форматах соціальної звітності вітчизняних підприємств, є формування уявлення про соціальну відповідальність діяльності підприємства. Найширше інформацію про відповідальність за наслідки своєї діяльності, тобто про те, як компанія розглядає свою відповідальність за

продукцію впродовж усього життєвого циклу представило у своєму Звіті зі сталого розвитку ПАТ «Оболонь». Звіт даної компанії передбачає поєднання фінансових та нефінансових даних і розкриває перелік реальних і потенційних ризиків, викликаних технологічними особливостями виробництва пива та економічною ситуацією на ринку його реалізації. Окрім того у 2015 році ПАТ «Оболонь» зазначає низку соціальних ризиків, пов'язаних з діяльністю ПАТ «Оболонь», що мали наслідки для персоналу та інших стейкхолдерів корпорації, зокрема:

- падіння споживчого попиту населення, спричинене зниженням купівельної спроможності. Наслідком скорочення доходів населення є скорочення споживання пива;
- антитерористичні операції (бойові дії на Сході). Як наслідок, втрата 7 % територій збуту окупованих Донецької та Луганської областей; пограбування складів продукції у Донецьку та Луганську; втрата роботи для торгових команд компанії в зоні проведення АТО; більше 100 мобілізованих працівників корпорації;
- втрата традиційних регіонів збуту (Автономна Республіка Крим). Як наслідок, втрата 8 % ринку збуту виробниками пива; зупинка поставок продукції на півострів; невизначений статус заводу корпорації з виробництва безалкогольних напоїв у Севастополі [7].

Окрім істотної строкатості показників соціальної звітності, які більшою мірою виступають засобом реклами підприємства, а ніж мірилом його соціальної відповідальності, соціальні звіти українських підприємств у своїй переважаючій більшості не носять стандартизованого характеру.

Зокрема ТОВ Метінвест Холдинг у 2015 році надало Соціальний звіт, який не має уніфікованої форми, хоч надає порівняльну інформацію за два роки. На жаль, така тенденція не є позитивною, якщо згадати, що саме ця компанія у складі корпорації СКМ була першою в Україні, що склала звіт із корпоративної соціальної відповідальності, який був опублікований у 2005 році. Сьогодні компанія єдина серед вітчизняного бізнесу підготувала чотири соціальних звіти, два з яких — за стандартами GRI.

Звіт зі сталого розвитку Кока-Кола Беверіджиз Україна за 2012—2014 роки також є досить деталізованим і присвяченим різним аспектам діяльності компанії Кока-Кола в Україні. Так, у своєму звіті підприємство подає загальну інформацію про діяль-

ність, деталізує дані про роботу, направлену на підвищення добробуту, побудову сильної громади та турботу про довкілля. Однак у звіті дуже мало надано фінансової інформації, що розкриває соціальні та екологічні аспекти діяльності компанії.

У свою чергу компанія Київстар не складає окремого звіту зі сталого розвитку, він є складовою річного звіту компанії, що складається з корпоративного звіту; звіту зі стійкого розвитку та соціальних ініціатив; консолідованої фінансової звітності (містить форми звітності, основні положення облікової політики і звіт аудитора) [8].

Отже, досвід сучасного соціального звітування українських підприємств ґрунтується в основному на наданні нестандартизованих звітів, що не вимагають підтвердження їх достовірності. Така ситуація значно знижує довіру суспільства до соціальної звітності, адже за даними опитування 82 % респондентів заявили, що в більшій мірі довіряли б інформації про соціальну відповідальність суб'єкта господарювання у звітності, якби вона підтверджувалася незалежним (недержавним) органом, а у 70 % опитаних ступінь довіри зріс у разі наявності державного запевнення [9].

Окрім того соціальна звітність в Україні значно відстає за своїм поширенням від інших країн. Зокрема, інформацію про нефінансові аспекти діяльності надають лише 11 % українських підприємств, що є лідерами за обсягами чистого доходу. Тоді як у розвинених країнах такі звіти готують 80 % найбільших компаній і 45 % компаній з найвищими доходами у країнах, що розвиваються [10, с. 34].

Такий стан речей пояснюється, з одного боку, тим, що в Україні складання соціальної звітності не задеклароване на державному рівні, а, відтак, передбачає необов'язковість її формування. З іншого боку самі користувачі такої звітності доволі скептично ставляться до процесу її підготовки та достовірності наданих в ній показників, підкреслюючи той факт, що нестандартизований вибір критеріїв соціальної звітності дозволяє підприємствам розкривати у ній тільки сприятливу для себе інформацію і уникати тих даних, що свідчать про негативну динаміку.

Як наслідок, 45 % представників бізнесу, що взяли участь в опитуванні, вважають складання соціальної звітності виключно прерогативою великих компаній, 35 % заявили, що соціальна звітність має заохочуватися, але не вимагатися у обов'язковому по-

рядку, 13 % опитаних вважають її складання зайвим, а інші 9 % респондентів нічого не знають про переваги нефінансового звітування [9, с.27].

Тому перед українським законодавством у сфері економіки постає завдання забезпечити найадекватнішу участь зацікавлених сторін у процесах соціального звітування, а також врегулювати питання щодо можливості реального оцінювання складових капіталу з метою повного відображення у звітах переваг та існуючих проблем, пов'язаних з діяльністю підприємства, що зробить соціальну звітність правдивим інструментом ефективного управління в галузі безпеки та розвитку.

У цьому контексті цікавим для запровадження у вітчизняну практику є досвід таких країн, як ПАР, Данія та Великобританія, в яких чітко визначені правила складання соціальної звітності, а також механізми взаємодії підприємств з державою, некомерційними установами, громадськістю тощо. Зокрема, компанії, що зареєстровані на Фондовій біржі Йоганнесбурга зобов'язані готувати зведений звіт, який поряд з фінансовою звітністю включає і звіт зі сталого розвитку. У Данії найбільші приватні та державні підприємства повинні включати корпоративну соціальну звітність в річний фінансовий звіт, а у Великобританії публічні компанії у річному фінансовому звіті мають надавати звіти з соціальних та екологічних питань.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Проведені дослідження дають можливість сформулювати ряд узагальнюючих положень, що розкривають сучасні тенденції у формуванні соціальної звітності вітчизняних підприємств.

1. Звітність зі сталого розвитку є інструментом соціальної відповідальності бізнесу. Наявність нефінансової звітності поряд із фінансовою дозволяє зацікавленим особам отримувати дані про соціальні та екологічні аспекти діяльності підприємства в комплексі з інформацією про фінансові результати.

2. Кожне підприємство визначає формат соціальної звітності відповідно до власних потреб. До найпоширеніших аспектів нефінансового звітування в Україні слід віднести: умови праці та розвиток людського капіталу; збереження і відтворення довкілля; доброчинність і благодійництво; співпраця з місцевими громадами.

3. До найбільших вигід, що приносить нефінансове звітування для українських компаній відносять: розкриття ефективності соціальної та екологічної політики впливу компанії на навколишнє середовище; висвітлення політики компанії щодо проблем довкілля, економічного та соціального розвитку; покращення репутації компанії на ринку.

4. Однак, соціальна звітність в Україні значно відстає за своїм поширенням від інших країн. Такий стан речей пояснюється, з одного боку, тим, що в Україні складання соціальної звітності не задеклароване на державному рівні. З іншого боку самі користувачі такої звітності доволі скептично ставляться до процесу її підготовки та достовірності наданих в ній показників.

5. Тому подальші дослідження в галузі соціального звітування повинні стосуватися розробки механізмів адекватної участі зацікавлених сторін у процесах соціального звітування та нормативного врегулювати питання щодо реального оцінювання складових капіталу з метою повного відображення в звітах переваг та існуючих проблем, пов'язаних з діяльністю підприємства.

Бібліографічний список

1. *Король С.* Нефінансова звітність підприємства / С. Король // Вісник КНТЕУ. — 2011. — №6. — [Електронний доступ]: file:///C:/Users/admin/Downloads/Vknteu_2011_6_12.pdf
2. Концепція управління економічною безпекою суб'єктів господарювання в контексті теорії сталого розвитку: [Моногр.] / В. Євдокимов, О. Олійник, Д. Грицишен, О. Грищенко. — Житомир: ЖДТУ, 2013. — 252 с.
3. *Жиглей І.В.* Бухгалтерський облік соціально відповідальної діяльності суб'єктів господарювання: необхідність та орієнтири розвитку: [Моногр.] / І. В. Жиглей. — Житомир: ЖДТУ, 2010. — 496 с.
4. *Слюсарева Л.В.* Використання нефінансової звітності, як запорука застосування соціально-етичного маркетингу підприємствами України / Л.В. Слюсарева // Вісник Сумського національного аграрного університету Серія «Економіка і менеджмент». — 2012. — Випуск 3 (51). — С. 90—93.
5. Звіт з соціальної відповідальності Кока-Кола Беверіджиз Україна за 2013-2015 роки. [Електронний доступ]: <http://coca-cola-csr-report.com.ua/>.
6. Соціальний звіт ТОВ «Метінвест Холдинг» за 2014—2015 роки. [Електронний доступ]: http://www.metinvestholding.com/upload/metinvest/report/32/Social_Report_Metinvest_3_Medium.pdf

7. Звіт зі сталого розвитку ПАТ «Оболонь» за 2014 рік. [Електронний доступ]: http://report.obolon.ua/img/Obolon_AnnualReport-2014_ua.pdf.
8. Річний звіт ПрАТ «Київстар» за 2014 рік. [Електронний доступ]: <http://www.kyivstar.ua/f/1/about/about/partners/2014.pdf>.
9. Корпоративная социальная ответственность: общественные ожидания. Потребители, менеджеры, лидеры общественного мнения и эксперты оценивают социальную роль бизнеса в России / Под ред.: С. Е. Литовченко, М. И. Корсакова. — М.: Ассоциация менеджеров, 2003. — 100 с.
10. Нефінансова звітність - інструмент соціально відповідального бізнесу. — К.: ФОП Костюченко О М., 2010. — 82 с.

References

1. Korol S. «Nefinansova zvitnist pidpriemstva / S.Korol [Non-financial statements] // *Visnyk KNTEU*. — 2011. — №6.— Available at: file:///C:/Users/admin/Downloads/Vknteu_2011_6_12.pdf [In Ukrainian]
2. «Kontseptsiiia upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu subiektiv hospodariuvannia v konteksti teorii staloho rozvytku» [The concept of economic security of compsnies in the context of the theory of sustainable development.]: [Monohr.] / V. Yevdokymov, O. Oliinyk, D. Hrytsyshen, O. Hryshchenko. — Zhytomyr: ZhDTU, 2013. — 252 c. [In Ukrainian]
3. Zhyhlei I.V. «Bukhhalterskyi oblik sotsialno vidpovidalnoi diialnosti subiektiv hospodariuvannia: neobkhidnist ta oriientyry rozvytku» [Accounting for socially responsible business: the need and benchmarks]: [Monohr.] / I. V. Zhyhlei. — Zhytomyr: ZhDTU, 2010. — 496 c. [In Ukrainian]
4. Sliusareva L.V.. «Vykorystannia nefinansovoi zvitnosti yak zaporuka zastosuvannia sotsialno-etychnoho marketynhu pidpriemstvamy Ukrainy» [Applying non-financial reporting as a guarantee for using of social-ethical marketing in companies in Ukraine] / L.V. Sliusareva // *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu Seriiia «Eko nomika i menedzhment»*, - 2012.- Vypusk 3 (51) - S. 90 — 93. [In Ukrainian]
5. «Zvit z sotsialnoi vidpovidalnosti Koka-Kola Beveridzhyz Ukraina za 2013-2015 roky». [Report on Social Responsibility of Coca-Cola Beverages Ukraine for 2013-2015] — Available at: <http://coca-cola-csr-report.com.ua/>. [In Ukrainian]
6. «Sotsialnyi zvit TOV «Metinvest Kholdynh» za 2014-2015 roky». [Social report of «Metinvest Holding» for 2014-2015] — Available at: http://www.metinvestholding.com/upload/metinvest/report/32/Social_Report_Metinvest_3_Medium.pdf [In Ukrainian]

7. «Zvit zi staloho rozvytku PAT «Obolon» za 2014 rik». [Report on Sustainable Development PJSC «Obolon»] Available at: http://report.obolon.ua/img/Obolon_AnnualReport-2014_ua.pdf [In Ukrainian]

8. «Richnyi zvit PrAT «Kyivstar» za 2014 rik». [Annual report of JSC «Kyivstar» 2014]. — Available at: <http://www.kyivstar.ua/f/1/about/about/partners/2014.pdf>. [In Ukrainian]

9. «Korporatyvnaia sotsyalnaia otvetstvennost: obshchestvennye ozhdyaniia. Potrebytely, menedzhery, lydery obshchestvennoho mneniia y eksperty otsenyvaiut sotsyalmuii rol byznesa v Rossyy» [Corporate social responsibility: public expectations. Consumers, managers, opinion leaders and experts estimate the social role of business in Russia] / Pod red.: S. E. Lytovchenko, M. Y. Korsakova. — M.: Assotsyatsiia menedzherov, 2003. — 100 s. [In Russian]

10. «Nefinansova zvitnist - instrument sotsialno vidpovidalnoho biznesu». [Non-financial statements is a tool for socially responsible business.] — Kyiv: FOP Kostiuchenko O M., 2010. - 82 s. [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10 червня 2016 р.

УДК 657.05: 351.863

Гнилицкая Лариса Владимировна,

д. э. н., проф., профессор кафедры бухгалтерского учета
ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»

(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)

E-mail: larisakneu@ukr.net

Суплякова Ольга Вячеславовна,

студентка магистратуры учётно-экономического факультета

ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»

(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)

E-mail: olga_s93@meta.ua

Хилько Анастасия Юрьевна,

студентка магистратуры учётно-экономического факультета,

ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»

(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)

E-mail: anastasiakhilko@yandex.ua

Проблемы и перспективы внедрения отчетности по устойчивому развитию в Украине

АННОТАЦИЯ. В статье раскрыты основные проблемы современной практики внедрения социальной отчетности в Украине, определены приоритеты в выборе форматов социальных отчетов и охарактеризованы элементы социальной политики, которые находят отражение в отчетности по устойчивому развитию отечественных предприятий.

Установлено, что ряд важных аспектов социальной ответственности не находит достаточного отражения в нефинансовой отчетности украинских компаний. Поэтому, исследован прогрессивный опыт отражения в составе показателей социальной отчетности информации о противодействии коррупции, уровне рискованности деятельности и ответственности предприятия за последствия рисков.

Определены причины низкого доверия общества к социальной отчетности в Украине, и предложен зарубежный опыт, использование которого позволит обеспечить участие заинтересованных сторон в процессах социальной ответственности и урегулирует вопрос о возможности реального отображения в отчетах преимуществ и существующих проблем, связанных с деятельностью предприятия, что сделает социальную отчетность истинным инструментом эффективного управления в области устойчивого функционирования и развития.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: отчетность по устойчивому развитию; социальная ответственность; концепция устойчивого развития.

UDC 657.05: 351.863

Gnylytska Larisa,

Doctor of Sciences (Economics), Professor,
Professor at the Department of Accounting
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Peremohy Ave., Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail: larisakneu@ukr.net

Suplyakova Olga,

Master Student at the Faculty of Accounting and Economics
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Peremohy Ave., Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail: olga_s93@meta.ua

Khilko Anastasia,

Master Student at the Faculty of Accounting and Economics
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Peremohy Ave., Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail: anastasiakhilko@yandex.ua

Problems and prospects for introduction of sustainable development reporting in Ukraine

ABSTRACT. The article examines the basic problems for introduction of social reporting in Ukraine. It has determined priorities at choosing the social reporting formats, and characterized social policy elements, that are reflected in sustainable development reporting of domestic enterprises. The study has concluded that a number of important aspects of social responsibility is not sufficiently reflected in the non-financial statements of Ukrainian companies. Thus, the article has studied advanced experience of disclosure information on combating corruption, risks connected with company activity, and company responsibility for the consequences of risks as indicators of social reporting. The reasons for low public confidence in social reporting in Ukraine were determined. Having examined international experience, the authors suggest

applying it for ensuring stakeholders' participation in social reporting, and adequate reflection of advantages and problems concerning company activities in the reports. That will turn social reporting into reliable tool for good governance and sustainable development.

KEY WORDS: sustainable development reporting; social responsibility; concept of sustainable development.

УДК 657

Свірко Світлана Володимирівна,
д.е.н., проф., професор кафедри
обліку в кредитних і бюджетних установах
та економічного аналізу
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail: sv3@ukr.net

БАЗОВІ ПОЛОЖЕННЯ ОБЛІКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ БЮДЖЕТНИМИ УСТАНОВАМИ

АНОТАЦІЯ. Мета дослідження полягає в опрацюванні базових положень облікового забезпечення управління бюджетними установами в контексті виявлення реальних потреб антикризового управління бюджетною сферою. Методологічною основою дослідження виступили загальнонаукові (узагальнення, дедукція, індукція, абстрагування, моделювання, аналогії) та специфічні методи дослідження. У наслідок проведеного дослідження сформовано обліково-управлінські кластери фінансового обліку бюджетних установ в контексті об'єктного та інструментарного підходів. З метою створення адресного цілеспрямованого сегментарного інформаційного простору, що стане дієвим підґрунтям для прийняття ефективних та оптимальних управлінських рішень в бюджетній сфері, подальше опрацювання та поглиблення реалізації як об'єктного, так і інструментарного підходів повинно відбуватись як в межах фінансового, так і управлінського обліку бюджетних установ.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: бюджетні установи, бухгалтерський облік, фінансовий облік, управлінський облік, облікове забезпечення управління.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Тенденції розвитку вітчизняної бюджетної сфери свідчать про погіршення фінансових, матеріальних, соціальних, політичних умов її функціонування. Саме це призвело до того, що традиційно розвинута мережа бюджетних установ за останню чверть століття скоротилась більше ніж на 20 %, а 56 тис. діючих станом на лютий 2016 року бюджетних

установ перебувають у режимі постійного обмеження та скорочення фінансових ресурсів¹. Подальше згортання діяльності вказаних суб'єктів господарювання безумовно призведе до оптимізації видатків державного та місцевого бюджетів, утім, такий крок, на тлі падіння рівня життя широких верств населення України, закономірно спричинить соціальний, а згодом і політичний вибух у країні. Окрім того, реалізація наміру щодо розбудови соціально-орієнтованої економіки, який став гаслом утвореної незалежної республіки Україна та надалі був підтверджений кожним з урядів країни, не можлива без стійкого розвиненого бюджетного сектора. За цих умов можливим варіантом вирішення цієї проблеми вбачається шлях переосмислення як загального механізму управління вказаними суб'єктами господарювання, так і його складових. Важливе місце серед останніх відведено бухгалтерському обліку, що неодноразово було визнано всієї економічною спільнотою. Так, засновник класичної школи адміністративного управління французький інженер, менеджер і підприємець Анрі Файоль у своїй праці «Загальне та промислове управління» зазначав, що серед інших п'яти груп операцій або суттєвих функцій підприємств важливу роль «органу зору» відіграють облікові операції; продовжуючи розгляд цієї складової господарського життя підприємств, автор стверджує: «добре рахунковедення -могутній засіб управління» [1, с. 9—11].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання місця і ролі бухгалтерського обліку бюджетних установ в механізмі управління вказаними суб'єктами господарювання були у різні часи поставлені та опрацьовані такими вітчизняними вченими: Андрієнко О.М., Атамасом П.Й., Джогою Р.Т., Гізатуліною Л.В., Дорошенко О.О., Жидеєвою Л.І., Кондратюк І.О., Левицькою С.О., Михайловим М. Г., Славковою О. П., Синельник Л.М., Старченко Н.М., Сушко Н.І., Телегунь М. І., Філером Д.О., Шарою Є.Ю. [2—9]. Аналіз праць вказаних науковців свідчить про традиційний розгляд усталених елементів облікового механізму фактично відокремлено від реальних запитів управління бюджетною сферою.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Вочевидь, такий формаль-

¹ За даними Державної казначейської служби України. / [Електронний ресурс]//Режим доступу до матеріалів: <http://treasury.gov.ua/main/uk/publish/category/22813>

ний підхід не дозволяє окреслити межі та акцентувати на стратегічно важливих ділянках обліку в загальному механізмі управління бюджетними установами. Вирішенню цієї проблеми сприятиме дослідження облікової системи бюджетних установ у контексті дійсних потреб управління бюджетною сферою за сучасних економічних умов.

Формулювання мети і завдання дослідження. Метою даної публікації є опрацювання базових положень облікового забезпечення управління бюджетними установами в контексті виявлення реальних потреб антикризового управління бюджетною сферою.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Бюджетні установи в Україні є своєрідними суб'єктами господарювання, які являють собою за функціонально-організаційною структурою органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також організації, створені ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного бюджету чи місцевого бюджету [7, с.16]. Основа такої своєрідності полягає у специфіці діяльності цих установ, яку можна окреслити такими пунктами [10, с.144—146; 11]:

- бюджетні установи мають первинно подвійну економічну природу оскільки в межах економіки країни загалом вони виступають в якості суб'єктів господарювання/економічних суб'єктів, а в межах бюджетної системи та процесу — розпорядниками бюджетних коштів;

- бюджетні установи функціонують на засадах неприбутковості (ст. 2 Бюджетного кодексу України);

- бюджетні установи повністю утримуються за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів (ст. 2 Бюджетного кодексу України);

- майно бюджетних установ фактично належить державі або місцевій громаді та перебуває в установі на правах оперативного управління (ст. 22, 24 Господарського кодексу України);

- діяльність бюджетних установ слід розглядати як в економічному аспекті, так і у соціально-політичному, оскільки бюджетні установи покликані виконувати ряд функцій, що делегуються народом України державі, яка, у свою чергу, є гарантом їх забезпечення і виконання (ст. 6, 17, 19, 27, 46, 49, 53, 54, 59 Конституції України);

- діяльність бюджетних установ досить різнопланова, що пояснюється широким спектром функцій держави (ст. 6, 17, 19, 27, 46, 49, 53, 54, 59 Конституції України);

- результатом діяльності бюджетних установ виступають послуги або виконані роботи відповідного галузевого спрямування, а тому сфери діяльності бюджетних установ досить часто характеризують як сферу «нематеріального виробництва»;

- у сфері «нематеріального виробництва» найчастіше відбувається збіг двох фаз руху та реалізації послуги та робіт, тобто традиційна схема «виробництво — розподіл — обмін — споживання» набуває вигляду: «виробництво — споживання».

Зазначені особливості впливають на основні характеристики процесу управління бюджетними установами, а саме:

- загальною місією управління бюджетними установами є забезпечення створення вказаними суб'єктами господарювання суспільних благ і послуг, квазі-державних благ;

- організаційно останній є багаторівневий і складний через наявність внутрішньої (апарат управління установи) та зовнішньої (головні розпорядники бюджетних коштів і відповідні органи виконавчої влади) підсистем управління, різнопрофільністю вказаних суб'єктів господарювання, поєднання двох різних джерел фінансового забезпечення діяльності — загального та спеціального фондів;

- центральною позицією його фінансової складової виступають доходи та видатки бюджетних установ у розрізі відповідних фондів;

- плановий процес базується на елементах програмно-цільового методу планування та виконання державного та місцевих бюджетів;

- контрольний механізм спрямований передусім на реалізацію законних прав і запитів держави як «правовласника» бюджетних установ щодо збереження майна, ефективного використання бюджетних коштів, дотримання режиму суворой економії та цільового використання бюджетних коштів;

Вивчення сучасної практики управління бюджетними установами дозволило виявити такі проблеми, як системного, так і функціонального характеру:

- ✓ перманентна зростаюча обмеженість власне обсягу фінансових ресурсів, джерелом утворення яких виступає загальний фонд державного та місцевих бюджетів;

✓ досить значна зарегламентованість порядку отримання та використання коштів спеціального фонду державного та місцевого бюджетів;

✓ фактична відсутність механізму ціноутворення щодо послуг бюджетних установ із паралельним застосуванням витратного методу визначення вартості продукту їх діяльності на базі передусім показників максимально мінімізованих витрат загального фонду;

✓ практичне ігнорування поняття «якість» щодо продукту діяльності бюджетних установ, яке передусім проявляється в нівелюванні його вартісної оцінки, і, як наслідок, відсутність поняття «брак» у традиційному його розумінні;

✓ за наявності досить розвинутого, хоча і обмеженого процесу планування, фактично повна відсутність прогнозування діяльності бюджетних установ;

✓ відсутність механізму виявлення, дослідження, врахування та управління ризиками в контексті діяльності бюджетних установ.

На підставі наведених позицій логічною вбачається така сукупність першочергових завдань системи управління бюджетними установами:

1. підвищення ефективності механізмів режиму економії бюджетних коштів, підвищення ефективності механізму режиму цільового використання бюджетних коштів, забезпеченні збереження майна бюджетних установ;

2. удосконалення механізму управління захищеними видатками бюджету;

3. розвиток механізму управління виконанням бюджетних програм;

4. формування механізму управління ризиками бюджетних установ;

5. розбудова науково-обґрунтованого механізму калькулювання та ціноутворення щодо продукту діяльності бюджетних установ;

6. створення підсистеми стратегічного управління бюджетними установами та налагодження механізму прогнозування діяльності бюджетних установ.

Вирішення перерахованих завдань можливе за умов екстраполяції в системі бухгалтерського обліку через адекватну ідентифікацію відповідних облікових завдань та наступну реалізацію останніх. В умовах розбудови нової структурно-елементної осно-

ви системи бухгалтерського обліку бюджетних установ представлена сукупність завдань управління бюджетними установами доцільно визначати в межах підсистем фінансового та управлінського обліку. Нагадаймо, що [12]: фінансовий облік у бюджетних установах — це підсистема бухгалтерського обліку, яка передбачає комплексний облік активів, зобов'язань і капіталу суб'єктів зазначеного сектору через суцільне, повне й безперервне відображення господарських операцій і процесів за звітний період, на меті якої є формування та надання інформації про господарську діяльність вказаних суб'єктів господарювання внутрішнім і зовнішнім користувачам для прийняття останніми відповідних управлінських та економічних рішень; управлінський облік в бюджетних установах являє собою підсистемою бухгалтерського обліку в межах якої здійснюється деталізований за вибірковими критеріями облік (збирання, обробка, накопичення) і цільовий контроль та аналіз доходів, витрат і результатів виконання кошторису, а також передача внутрішнім користувачам оперативної інформації для прийняття управлінських рішень.

Опрацювання змістовного навантаження завдань управління бюджетними установами в контексті наданих авторських визначень фінансового та управлінського обліку, а також їх розгорнутої характеристики, представленої в більш ранніх публікаціях автора, призвело до такого розмежування завдань управління: завдання 1—4 — сфера фінансового обліку; 5, 6 — сфера управлінського обліку. При цьому слід зауважити, що за умов нерозвиненості позицій управлінського обліку в бюджетних установах в цілому завдання цього векторного спрямування потребують опрацювання в окремій публікації. Завдання 1—4 фактично реалізуються на практиці, втім, цілеспрямованої сфокусованої облікової підтримки вони не мають. Отже, пропонуємо розглянути саме вказані позиції.

Формування таких обліково-управлінських кластерів фінансового обліку бюджетних установ передбачає осмислення сегментів кожного з них і визначення у якості теоретичного підґрунтя загального характеру. Такий процес має відбуватись у контексті об'єктного та інструментарного підходів, що мають бути застосовані у наведеній логічній послідовності.

За об'єктним підходом пропонується нормативно-методичний підхід опрацювання напрямів облікового дослідження відповідних об'єктів, результат якого представлено в табл. 1.

Таблиця 1

**ЗМІСТОВНЕ НАВАНТАЖЕННЯ
ОСНОВНИХ ОБЛІКОВИХ КЛАСТЕРІВ В МЕЖАХ
ФІНАНСОВОГО ОБЛІКУ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ
В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ЗАПИТІВ УПРАВЛІННЯ**

<i>Бухгалтерський облік у забезпеченні режиму економії бюджетних коштів</i>
Поняття бюджетних коштів у контексті бюджетного законодавства. Порядок формування та розподілу бюджетних коштів. Поняття економії бюджетних коштів і напрями її забезпечення. Нормативне забезпечення порядку економії бюджетних коштів. Облік зобов'язань бюджетних установ у контексті забезпечення режиму економії бюджетних коштів. Облік поточних витрат в контексті забезпечення режиму економії бюджетних коштів. Облік капітальних витрат у контексті забезпечення режиму економії бюджетних коштів. Облік доходів у контексті забезпечення суворого режиму економії бюджетних коштів. Облікове узагальнення інформації для прийняття управлінських рішень щодо забезпечення режиму економії в бюджетних установах
<i>Облікове забезпечення цільового використання бюджетних коштів</i>
Поняття цільового використання бюджетних коштів у контексті бюджетного законодавства. Нормативне забезпечення порядку цільового використання бюджетних коштів. Класифікація видатків бюджетних установ в упорядкуванні процедур цільового використання бюджетних коштів. Принципи побудови класифікації видатків бюджетних установ. Облік активів бюджетних установ у контексті забезпечення цільового використання бюджетних коштів. Облік зобов'язань бюджетних установ у контексті забезпечення цільового використання бюджетних коштів. Облік капіталу в контексті забезпечення цільового використання бюджетних коштів. Облікове узагальнення інформації для прийняття управлінських рішень щодо забезпечення цільового використання бюджетних коштів
Майно бюджетних установ і його склад. Правове регулювання закріплення майна бюджетних установ. Класифікація майна бюджетних установ як комплексного об'єкту бухгалтерського обліку. Поняття збереження майна бюджетних установ. Відповідальність за збереження майна бюджетних установ. Нормативне забезпечення порядку збереження майна бюджетних установ. Облік необоротних активів у контексті збереження майна бюджетних установ. Облік запасів у контексті збереження майна бюджетних установ. Облік готівкових та інших грошових коштів у контексті збереження майна бюджетних установ. Облік безготівкових грошових коштів у контексті збереження майна бюджетних установ. Облік розрахунків у контексті збереження майна бюджетних установ. Облікове узагальнення інформації для прийняття управлінських рішень щодо збереження майна бюджетних установ

Закінчення табл.

<i>Бухгалтерський облік у забезпеченні збереження майна бюджетних установ</i>
<i>Бухгалтерський облік в управлінні захищеними видатками бюджету</i>
Поняття видатків бюджету. Захищені видатки бюджету, їх економічна сутність та призначення. Нормативне забезпечення механізму захищених видатків бюджету. Облік оплати праці працівників бюджетних установ. Облік нарахування на заробітну плату. Облік стипендій. Облік медикаментів і перев'язувальних матеріалів. Облік продуктів харчування. Облік розрахунків за комунальні послуги та енергоносії. Облік процесу підготовки кадрів вищими навчальними закладами I-IV рівнів акредитації. Облік проведення фундаментальних досліджень, прикладних наукових і науково-технічних розробок. Облікове узагальнення інформації для прийняття управлінських рішень щодо захищених видатків бюджету
<i>Облікове забезпечення виконання бюджетних програм</i>
Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі: поняття, принципи та механізм його дії. Нормативне забезпечення програмно-цільового методу бюджетного процесу. Класифікація видатків за програмами: призначення та порядок побудови. Поняття бюджетної програми та їх види. Паспорт бюджетної програми та порядок його складання. Облік бюджетних асигнувань і доходів загального фонду в контексті забезпечення виконання бюджетних програм. Облік надходжень і доходів спеціального фонду в контексті забезпечення виконання бюджетних програм. Облік видатків загального та спеціального фондів у контексті забезпечення виконання бюджетних програм. Облікове узагальнення інформації для прийняття управлінських рішень щодо забезпечення виконання бюджетних програм
<i>Бухгалтерський облік в управлінні ризиками бюджетних установ</i>
Поняття ризиків у контексті бюджетної сфери. Види та класифікація ризиків бюджетних установ. Облік в управлінні ризиками дохідної частини кошторису за загальним і спеціальним фондами. Облік в управлінні ризиками видаткової частини кошторису за загальним і спеціальним фондами. Облік в управлінні ризиками щодо майна бюджетних установ. Облікове узагальнення інформації для прийняття управлінських рішень щодо управління ризиками бюджетних установ

Інструментарний підхід передбачає ідентифікацію в межах кожного з представлених обліково-управлінських кластерів конкретних результативних позицій щодо реалізації методологічного інструментарію бухгалтерського обліку бюджетних установ. Згадаймо, що класична вітчизняна теорія бухгалтерського обліку виокремлює так звані чотири «золоті» пари, які контексті власне логіки побудови облікового процесу виглядають таким чином: документування та інвентаризація — на етапі первинного спостереження, оцінка та калькулювання — на етапі вартісного вимірю-

вання, рахунки та подвійний запис — на етапі поточного групування, баланс і звітність — на етапі підсумкового узагальнення та подальшої систематизації даних. Таким чином, результатом кінцевої реалізації вказаного підходу має виступити визначена сукупність документів бухгалтерського оформлення (на всіх етапах — первинного, поточного, підсумкового — обліку), підло-дів до оцінки, номенклатура відповідних рахунків щодо об'єктів кластерів.

Надбудовою сформованого за такою методою теоретичного підґрунтя виступатиме діяча методика бухгалтерського обліку в бюджетних установах у межах бюджетного та іншого вітчизняного законодавства.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Застосування на практиці презентований авторського підходу до формування базових положень облікового забезпечення управління бюджетними установами уможливить за відповідних умов створення адресного цілеспрямованого сегментарного інформаційного простору, що стане дієвим підґрунтям для прийняття ефективних та оптимальних управлінських рішень у бюджетній сфері. При цьому первинною із вказаних вимог виступає подальше опрацювання та поглиблення реалізації як об'єктного, так і інструментарного підходів в межах фінансового та управлінського обліку бюджетних установ.

Бібліографічний список:

1. Управление — это наука и искусство: А.Файоль, Г.Эмерсон, Ф.Тейлор, Г.Форд. — М.: Республика, 1992. — 351 с.
2. *Джога Р.Т., Свірко С.В., Синельник Л.М.* Бухгалтерський облік у бюджетних установах.: Підручник. — К.: КНЕУ, 2003. — 483 с.
3. Бухгалтерський облік та фінансовий контроль — складові інформаційного підґрунтя євроінтеграційних процесів в Україні: У 4 т. / Редкол.: М. Я. Азаров (голова) та ін. — К.: НДФІ, 2007. — Т. 3: Бухгалтерський облік і звітність установ та організацій державного сектору в Україні: напрями та перспективи розвитку / Т. І. Єфименко, С. О. Левицька, Л. Г. Ловінська, С. В. Свірко. — 2007. — 552 с.
4. *Атамас П.И.* Облік у бюджетних установах: Навч. посіб. [для студентів вищ. навч. закл.] / П.И. Атамас — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 288 с.
5. *Шара Є.Ю., Андрієнко О.М., Жидеева Л.І.* Бухгалтерський облік у бюджетних установах і організаціях.: навч. посібник. — К.: Центр навчальної літератури, 2011 — 440 с.

6. Михайлов М. Г., Телегунь М. І., Славкова О. П. Бухгалтерський облік у бюджетних установах. Навчальний посібник. — К.: Центр учбової літератури, 2011. — 384 с.

7. Дорошенко С.В., Кондратюк І.О., Свірко С.В., Старченко Н.М. Бухгалтерський облік і контроль у контексті Бюджетного кодексу України : навч. посіб. / О. О. Дорошенко, І. О. Кондратюк, С. В. Свірко, Н. М. Старченко. — К.: ДННУ «Акад. фін. управління», 2012. — 940 с.

8. Бухгалтерський облік і контроль державного сектору в умовах модернізації управління державними фінансами: у 2 т./ за ред. Л.Г. Ловинської. — К.: ДННУ «Акад.фін.управління», 2013. — Т. 1: Реформування бухгалтерського обліку в державному секторі відповідно до міжнародних стандартів / Л.Г. Ловінська, Н.І. Сушко, С.В.Свірко та ін.. — 2013. — 568 с.

9. Фіреп Д. О. Місце та роль бухгалтерського обліку в управлінні бюджетними установами / Д. О. Фіреп // Облік і фінанси. — 2014. — № 3. — С. 77—84.

10. Свірко С.В. Бухгалтерський облік в бюджетних установах України: методологія і організація [Текст]: дис...д-ра екон. наук: 08.06.04 / Свірко Світлана Володимирівна; Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана. — К., 2006. — 520 с.

11. Свірко С.В. Бухгалтерський облік у бюджетних установах: методологія та організація: Монографія. — К.: КНЕУ, 2006. — 243 с.

12. Свірко С.В. Особливості фінансового та управлінського обліку в бюджетних установах України // Вчені записки. Науковий збірник. — Вип. 18. — К.: КНЕУ, 2016.

References

1. Upravlenie — eto nauka i iskusstvo: A.Fajol', G.Jemerson, F.Tejlор, G.Ford. — M.: Respublika, 1992. — 351 s. [in Russian]

2. Dzhoga R.T., Svirko S.V., Sinel'nik L.M. Buhgalters'kij oblik u bjudzhetnih ustanovah.: Pidruchnik. — K.: KNEU, 2003. — 483 s. [in Ukrainian]

3. Buhgalters'kij oblik ta finansovij kontrol' — skladovi informacijnogo pidruntja evrointegracijnih procesiv v Ukraїni: U 4 t. / Redkol.: M. Ja. Azarov (golova) ta in. — K.: NDFI, 2007. — T. 3: Buhgalters'kij oblik i zvitnist' ustanov ta organizacij derzhavnogo sektoru v Ukraїni: naprjami ta perspektivi rozvitku / T. I. Efimenko, S. O. Levic'ka, L. G. Lovins'ka, S. V. Svirko. — 2007. — 552 s. [in Ukrainian]

4. Atamas P.J. Oblik u bjudzhetnih ustanovah: Navch. posib. [dlja studentiv vishh. navch. zakl.] / P.J. Atamas — K.: Centr uchbovoi literaturi, 2009. — 288 s. [in Ukrainian]

5. Shara C.Ju., Andrienko O.M., Zhideeva L.I. Buhgalters'kij oblik u bjudzhetnih ustanovah i organizacijah.: navch. posibnik. — K.: Centr navchal'noi literaturi, 2011 — 440 s. [in Ukrainian]

6. *Mihajlov M. G., Telegun' M. I., Slavkova O. P.* Buhgalters'kij oblik u bjudzhetnih ustanovah. Navchal'nij posibnik. — K.: Centr uchbovoi literaturi, 2011. — 384 s. [in Ukrainian]

7. *Doroshenko S.V., Kondratjuk I.O., Svirko S.V., Starchenko N.M.* Buhgalters'kij oblik i kontrol' u konteksti Bjudzhetnogo kodeksu Ukraïni : navch. posib. / O. O. Doroshenko, I. O. Kon-dratjuk, S. V. Svirko, N. M. Starchenko. — K.: DNU «Akad. fin. upravlinnja», 2012.— 940 s. [in Ukrainian]

8. Buhgalterskij oblik i kontrol' derzhavnogo sektoru v umovah modernizacii upravlinnja derzhavnimi finansami: u 2 t./ za red. L.G.Lovins'koï. — K.: DNU «Akad.fin.upravlinnja», 2013. T. 1: Reformuvannja buhgalters'kogo obliku v derzhavnomu sektori vidpovidno do mizhnarodnih standartiv / L.G. Lovins'ka, N.I. Sushko, S.V. Svirko ta in.. — 2013. — 568 s. [in Ukrainian]

9. *Firer D. O.* Misce ta rol' buhgalters'kogo obliku v upravlinni bjudzhetnimi ustanovami / D. O. Firer // Oblik i finansi. — 2014. — № 3. — S. 77—84. [in Ukrainian]

10. *Svirko S.V.* Buhgalters'kij oblik v bjudzhetnih ustanovah Ukraïni: metodologija i organizacija [Tekst]: dis...d-ra ekon. nauk: 08.06.04 / Svirko Svitlana Volodimirivna; Kiïvs'kij nacional'nij ekonomichnij un-t im. Vadima Get'mana. — K., 2006. — 520 s. [in Ukrainian]

11. *Svirko S.V.* Buhgalters'kij oblik u bjudzhetnih ustanovah: metodologija ta organizacija: Monografija. — K.: KNEU, 2006. — 243s. [in Ukrainian]

12. *Svirko S.V.* Osoblivosti finansovogo ta upravlins'kogo obliku v bjudzhetnih ustanovah Ukraïni // Vcheni zapiski. Naukovij zbirnik. — Vip.18. — K.: KNEU, 2016. [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 1 червня 2016 р.

УДК 657

Свирко Светлана Владимировна,

д.э.н., проф., профессор кафедры учета
в кредитных и бюджетных учреждениях
и экономического анализа,

ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)
E-mail: sv3@ukr.net

Базовые положения учетного обеспечения управления бюджетными учреждениями

АННОТАЦИЯ. Цель исследования заключается в разработке базовых положений учетного обеспечения управления бюджетными учреждениями в контексте выявленных реальных потребностей антикризисного управления бюджетной сферой. Методологической основой исследова-

ния выступили общенаучные (обобщение, дедукция, индукция, абстрагирование, моделирование, аналогии) и специфические методы исследования. В результате проведенного исследования сформированы учетно-управленческие кластеры финансового учета бюджетных учреждений в контексте объектного и инструментального подходов. С целью создания адресного целенаправленного сегментарного информационного пространства, которое станет действенным основанием для принятия эффективных и оптимальных управленческих решений в бюджетной сфере, дальнейшее исследование и углубление реализации как объектного, так и инструментального подходов должно происходить как в пределах финансового, так и управленческого учета бюджетных учреждений.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: бюджетные учреждения, бухгалтерский учет, финансовый учет, управленческий учет, учетное обеспечение управления.

UDC 657

Svirko Svitlana,

Dr. of Sciences (Economics), Professor,
Professor at the Department of Accounting in Credit and Budget
Institutions, and Economic Analysis
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Peremohy Ave., Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail: sv3@ukr.net

Basic aspects of accounting support for budget institutions management

ABSTRACT. The study aims at exploring the basic aspects of accounting support for budget institutions management in the context of identifying the real needs of crisis management in budget sector. Research methodology of this study includes general methods (generalization, deduction, induction, abstraction, simulation, and analogy) and specific methods. The research results provide accounting and managerial clusters for financial accounting in budget institutions in the context of the object and instrumental approaches. Further development and implementation of the object and instrumental approaches should embrace financial and management accounting in budget institutions to form target-focused and segmented information environment. It will establish a valid framework for effective and optimal managerial decisions in budget sector.

KEY WORDS: budget institutions, accounting, financial accounting, management accounting, accounting support of management.

УДК 657:336.7

Семениченко Юлія Костянтинівна,

канд. екон. наук, доц., доцент кафедри обліку в кредитних і бюджетних установах та економічного аналізу,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail: yulsemenich@yandex.ua

АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ОБСЛУГОВУВАННЯ КЛІЄНТІВ БАНКІВ УКРАЇНИ: ВИМУШЕНА ТРАНСФОРМАЦІЯ

АНОТАЦІЯ. Стаття присвячена дослідженню проблем формування якісного аналітичного забезпечення процесу обслуговування клієнтів банків в умовах трансформації банківського сектору України. В роботі представлено методологію маркетингового та стратегічного аналізу банків. Зроблено критичну оцінку наукових підходів до концепцій маркетингу, виявлено новітні тенденції у технологіях клієнтоорієнтованого обслуговування. Дане дослідження розкриває зміст різних підходів до побудови системи аналізу для потреб маркетингу і стратегічного аналізу, фінансового планування банку, визначає цілі і ключові завдання даних видів аналізу, представляє класифікацію методів і прийомів економічного аналізу. Стаття має практичне значення для департаментів банків, які займаються стратегічним плануванням і аналізом банків, і загалом для банківського менеджменту. Результати дослідження можуть бути успішно використані в побудові як оптимальних стратегій управління сучасними банками України, так і антикризової методології загального аналізу діяльності банків. Робота має значний соціальний вплив на розвиток банківської науки в умовах скорочення банківського сегменту і розроблення менеджерами заходів з втримання позитивної динаміки показників діючих установ.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: аналіз, маркетинг, стратегія, фінансове планування, методи, прийоми, обслуговування клієнтів.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Розвиток ситуації в банківському секторі України на протязі 2015—2016 років свідчить про наявність чинників, які тягнуть за собою значне скорочення суб'єктів ринку, а саме: швидке за термінами збільшення розмірів капіталу банку; жорсткі вимоги висвітлення банками перед Національним банком України структури власності; санкції центрального банку за порушення у сфері фінансового моніторингу. НБУ дійсно збирається скоротити учасників банківського ринку до мінімуму. Причинами виведення банків з ринку є приховане кредитування осіб, зв'язаних з кінцевими власниками і керівни-

ками банків. Для виведення коштів з банків використовуються видача кредитів пов'язаним особам або виплати на їх користь за договором-порукою. Такі моделі бізнесу характерні для більшості українських фінансово-промислових груп, які на гроші вкладників розвивають свої основні бізнеси. Серед останніх прикладів банків, що збанкрутіли, установи, що мали надлишковий рівень інсайдерського кредитування (VAB-банк, «Фінансова ініціатива», «Фінанси і кредит»), установи, які присвоїли і вивели на баланс вклади фізичних осіб (банк «Михайловський») та установи, в яких виникли проблеми з власниками (акціонерами), що відмовились докапіталізовувати власні банки (банки «Хрещатик» і «Фідобанк») (за матеріалами [1, 2]).

Знаходячись в умовах постійного пресингу як з боку органів нагляду, так і з боку клієнтів, інвесторів і зовнішніх наглядачів, банки мусять перебудувати систему менеджменту, змінити концепції управління для того, щоб зуміти залишитися в своєму сегменті ринку, завоювати сегменти, що звільнилися, а також прийняти до своїх лав клієнтів збанкрутілих банків. У цих складних умовах забезпечення ефективного функціонування банків потребує економічно грамотного управління їх діяльністю, яка в багато чому визначається організацією і якістю аналітичної роботи в банку. Особливу важливість аналіз набуває в умовах конкуренції, що постійно загострюється, постійного контролю з боку державних органів, та намагання банків відповідати міжнародним стандартам банківської діяльності, у тому числі в частині бухгалтерського обліку і звітності.

Треба зазначити, що для того, щоб координувати продажі продуктів більшій кількості клієнтів різних цільових груп, а також створити оптимальні партнерські форми взаємовідносин банку і клієнтів, фінансовий менеджмент повинен перейти від форм масового обслуговування клієнтів до індивідуальних технологій обслуговування. Отже, для кожного з етапів створення проблемноорієнтованого підходу до клієнтів необхідне аналітичне забезпечення, яке заключається в основній своїй частині у формулюванні цілей управлінської підтримки, виборі методів оцінки стратегії діяльності та розробці методики системного аналізу планів фінансового менеджменту клієнта, дохідності клієнта для банку, оптимальних сервісних пропозицій для клієнтів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний вплив на становлення і розвиток теоретико-методологічних основ аналізу діяльності банків зробили дослідження провідних українських і зарубіжних учених О.В. Васюренка, П.Г. Вашківца, С.С. Герасименка, А.В. Головача, М.П. Денисенка, В.Б. Захожая, С.В. Калабухової, В.Б. Кириленка, Т.Д. Косової, Г.Г. Коробової, В.Н. Кочеткова, О.І. Лаврушина, А.В. Нікітіна, О.М. Момота, А.В. Сидорової, Г.С. Панової, П.І. Пастера, І.М. Парасій-Вергуненко, О.Б. Ширінської, А.А. Шустікова, З.І. Щибиволка, Е.І. Ткача, Р.І. Тиркало [1, 2, 4, 5]. Використання статистичних методів аналізу діяльності банківських установ досліджували в своїх працях зарубіжні науковці Джост А., Інґліш Л., Фраулі А., Беррі М., Дюранд Д., Снайдер Дж., Льюїс І., Фрост С., Зайцев О. [3—5]. Праці даних авторів розкривають методологію аналізу банківської діяльності з боку використання методів для різних видів аналізу: загального аналізу банків, стратегічного аналізу банків, маркетингового аналізу, фінансово-економічного аналізу за результатами звітності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Маркетинговий або стратегічний аналіз передуює двом таким видам аналізу банківської діяльності: управлінському внутрішньому аналізу, який заповнюється на 90 % аналізом різноманітних ризиків, у тому числі за операційними сегментами, і фінансово-економічному аналізу, що має потужний арсенал підвидів і методів, але в практиці українських банків зводиться до ретроспективного аналізу різної банківської звітності і прогностичного аналізу фінансових результатів. У сучасних складних умовах традиційні вимоги, що пред'являються до методів аналізу, суттєво змінюються. Актуальні проблеми маркетингу, систем фінансового планування у банку і саме процесів якісного клієнтоорієнтованого обслуговування вимагають розроблення єдиної концепції побудови аналітичного забезпечення, що буде інтегрувати всі бізнес-процеси і забезпечувати ефективність їх управління.

Формулювання мети і завдання дослідження. Продовжуючи серію публікацій щодо трансформації видів банківського аналізу і базових методів аналізу, в цьому дослідженні з'ясуємо сучасні тенденції, які присутні в методах стратегічного або маркетингового аналізу банку. Основною метою статті є дослі-

дження трансформації базових методів економічного аналізу для забезпечення одного із видів аналізу банківської діяльності: стратегічного або маркетингового аналізу. Завданнями дослідження виділимо такі: 1) розглянути вимоги, яким повинно відповідати аналітичне забезпечення процесу обслуговування клієнтів банку в умовах невизначеності; 2) визначити цілі і завдання маркетингового та стратегічного аналізу в банках, які залишаються на ринку банківських послуг після скорочення банківського сегменту; 3) розробити і обґрунтувати класифікацію методів та прийомів, що будуть використовуватися в маркетинговому (стратегічному) аналізі при формуванні бази оцінки нових продуктів, діючих і потенційних клієнтів, їх ймовірних потреб і побажань у банківському обслуговуванні в майбутньому.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Маркетингова діяльність банку базується на виробленій практикою принципах і виборі визначеної концепції. Система принципів банківського маркетингу включає облік кон'юнктури ринку, максимальне пристосування послуг, що пропонуються, до його вимог, цілеспрямований вплив на ринок, довгостроковий характер цілей маркетингу, націленість на явно виражений комерційний результат. Залежно від ступеню розвитку ситуації на ринку, кваліфікації персоналу банк вибирає концепцію управління, що орієнтований на ринок. Як стверджує член-кореспондент Академії економічних наук Російської Федерації Н.І. Валенцева, це можуть бути концепція створення нового продукту, концепція удосконалення банківського продукту, концепція маркетингу цільового ринку, концепція соціально-етичного маркетингу [7, с.131—132].

На сьогоднішній день стає актуальним розробка концепції «зворотнього зв'язку» між банком і клієнтом. Цю концепцію варто прийняти до уваги банкам України, хоча на її реалізацію необхідно виділити значний обсяг коштів, тому що департаменти банків будуть займатися не тільки операціями із підвищення рівня платоспроможності клієнтів і рівня фінансової стійкості, але й зміною фінансової стратегії суб'єктів з метою прискорення їх економічного зростання. Проблеми клієнтоорієнтованих банківських технологій займалися не тільки такі відомі економісти в банківській сфері, як Ю.С. Масленченков і Ю.Н. Тронін [11,

с.18—21], але й молоді науковці, такі як А. Мамонтов, який розвиває концепцію «близькості до споживача» [12].

Управління взаємовідносинами з клієнтами є методом побудови ближчого і глибшого співробітництва за рахунок готовності і спроможності установ банку змінювати свою політику по відношенню до споживачів на основі знань про них і побажань різних соціальних груп, що особисто ними висловлюються. Такий підхід дає значні результати саме в роздрібному обслуговуванні банків, оскільки для нього характерні складність, порівняно високий рівень ризиків і намагання установи до довгострокового взаємовигідного співробітництва із споживачами, що необхідне для нарощення доходів.

Маркетингова політика, що побудована на управлінні взаємовідносинами із споживачами, дозволяє підвищити ефективність заходів з утримання клієнтів. Але міцне співробітництво можна побудувати лише при наявності можливостей для двосторонньої комунікації і зворотнього зв'язку. Таким чином, можна заздалегідь передбачити потреби, що виникають у клієнтів, а їх залучення до інтерактивного діалогу дозволить визначити вподобання, які вони мають.

У банках вважають, що залучення нового клієнта обходиться дорожче, ніж утримання діючого клієнта, тобто діючі клієнти можуть приносити більше прибутку, ніж потенціальні. Більше того, чим довше вдається утримати клієнта, тим більше з'являється можливостей для перехресних продаж фінансових продуктів. Але, оскільки банки в Україні, як правило, пропонують практично ідентичний набір продуктів і послуг, якість роботи конкретної установи оцінюється клієнтами на основі власного суб'єктивного сприйняття.

Отже, установа банку повинна мати детальні знання про клієнтів і володіти операційною гнучкістю, що дозволить швидко реагувати на потреби, які в них виникають. Такий підхід передбачає аналіз досвіду взаємодії на всіх стадіях життєвого циклу, розробку ієрархії клієнтських вимог, а також створення механізмів зворотнього зв'язку. Аналізується не стільки цінність конкретної операції з клієнтом, скільки цінність всього циклу співробітництва клієнта з банком. Також, не всі клієнти будуть однаково прибутковими, тому необхідна спроможність швидко і точно

класифікувати їх у відповідності з необхідним рівнем сервісу і потенційною доходністю.

Треба із сумом зазначити, що в Україні закінчився час, коли більшість клієнтів розглядали банки як установи, що допомагають підвищити якість життя. Зовнішні економічні фактори, в основному політичного характеру, призвели до того, що населення і корпоративні клієнти відносяться до банків, як до установ для тимчасового зберігання коштів. В умовах скорочення банківського сектору банки будуть вимушені розроблювати індивідуальні підходи до клієнтів, які будуть виражені в намаганні банкірів зрозуміти і задовольнити їх унікальні потреби.

Малі та великі банки, які впроваджують стратегію близькості до споживача, будуть діяти по-різному, що пояснюється відмінностями в обсягах наявних у них ресурсів. Для збору інформації про ринок і управління нею, проведення відповідної сегментації, визначення цільових категорій, розробки персоналізованих пропозицій і ефективного використання сервісних каналів потрібно всебічне використання інформаційних технологій.

Через те, що проведення необхідних змін повинно торкнутися більшості видів діяльності, роздрібні банки неминуче стикаються з низкою проблем. Це можуть бути інерція, історично зумовлені методи прийняття рішень, нездатність маркетингового підрозділу зібрати і необхідним чином обробити ринкові дані, непослідовність у зосередженні на потребах клієнта, неефективний розподіл відповідальності тощо.

Для подолання даних труднощів банкам слід остаточно перенести центр уваги з продуктів на клієнтів, поліпшити внутрішню координацію та інтеграцію, зорієнтувати діяльність усіх відділів на маркетинг, щоб зробити розуміння клієнта головною рушійною силою нової стратегії. Цей крок вимагає організації зворотного зв'язку і проведення ринкових досліджень для визначення того, яка саме інформація потрібна, як її слід збирати і використовувати для досягнення максимального ефекту. На цьому етапі просто необхідно, щоб вся організація мала єдину мету, яка полягає в забезпеченні максимальної цінності взаємин з клієнтами. Потрібен постійний моніторинг для формування цілісного представлення, координації активності каналів розподілу і контролю над ними.

Роз'яснимо вимоги, яким повинно відповідати аналітичне забезпечення систем фінансового і стратегічного планування та

процесу обслуговування клієнтів банку в умовах невизначеності. Це повинні бути такі вимоги:

- із-за невизначеності майбутнього як для довгострокових прогнозів, так і для короткострокових повинно використовуватися сценарне моделювання;

- для найефективнішої побудови структури аналітичної системи використати змішану структуру, основне для якої мати за головного функціонального керівника начальника підрозділу економічного аналізу та управління ризиками банку. Це адаптивно-цільова структура системи аналізу. Необхідність проведення стратегічних змін в організації структури обумовлена двома причинами: переходом від одного стратегічного стану системи до іншого і непереривністю характеру адаптації системи аналізу до змін зовнішнього середовища, зокрема швидкої зміни технологій економічного аналізу [13];

- завдання інтеграції всіх процесів фінансового планування і обслуговування клієнтів вимагають використання єдиної логіки і методології фінансового аналізу і прогнозування в стратегічному управлінні, бізнес-процесах. Рішенням стає стандартизація методології аналізу для будь-яких банківських установ;

- аналіз здійснюється в єдиному інформаційному просторі, для формування якого банки повинні створити «панорамне дос'є клієнта» у вигляді панорамного інформаційного огляду за клієнтами [14].

У Департаменти банків, які займаються аналізом діяльності банку, у тому числі забезпечують маркетинг, надходить надлишковий обсяг інформації із різних джерел, до того ж, вона передається настільки швидко, що виконавці аналізу не в змозі надовго зберегти її обсяг. З цього гігантського інформаційного потоку важливо оперативно відсіяти малозначні і непотрібні блоки, залишаючи тільки ті відомості, які мають істотне значення для ефективного ведення та розвитку фінансового бізнесу. Необхідно перевіряти і укрупнювати надходження інформації, щоб зрозуміти її корисність, після чого аналітики повинні створювати відповідні ієрархії, схеми і категорії даних, якими згодом можна управляти.

При здійсненні за допомогою новітнього аналітичного програмного забезпечення аналізу клієнтських даних банківські аналітики повинні переслідувати такі цілі.

По-перше, банк за допомогою сегментації вкладників на можливих споживачів комерційних банківських послуг, роздрібних клієнтів і власників малого бізнесу повинен прагнути запропонувати кожному відповідні послуги. Крім того, охоплюються і такі категорії, як вік, сімейний стан, життєвий цикл, професія (спеціальність).

По-друге, важливо оцінити дохідність і прибутковість клієнта (рентабельність послуги). Тут банк повинен прагнути створити систему справедливого ціноутворення і доступної вартості фінансових послуг у відношенні із споживачами. Ідентифікуючи клієнтів, які не є прибутковими, потрібно намагатися знайти шляхи підвищення якості їх обслуговування та запропонувати їм саме ті банківські продукти, в яких вони найбільше відчують потребу. Використання різних аналітичних методів для цих цілей можна подивитися в табл. 1.

По-третє, переслідується мета чіткого аналізу подій у житті клієнтів і складання прогнозу їх можливих потреб у фінансових продуктах в майбутньому. У деяких зарубіжних банківських аналітичних програмах постійно аналізується поведінка і дії споживачів, при цьому намагаючись змодельовати їх проблеми чи потреби на найближчу перспективу. Для цього використовується інформація про рух коштів на банківських рахунках вкладників, а також про їхні фінансові трансакції. Якщо простежується ситуація, що клієнти звужують свої бізнес-відносини з даним банком, то аналітики намагаються знайти шляхи збереження співробітництва в колишніх обсягах. Якщо ж споживач збільшує баланс на своїх рахунках або ж посилює активність із проведення банківських трансакцій, необхідно переводити його в категорію привілейованих клієнтів.

По-четверте, необхідно створити базу даних маркетингової інформації за корпоративними клієнтами банків у розрізі територій, що представляє інтерес для конкретного банку. В даному випадку поглиблений аналіз клієнтської бази банку передбачає:

- взаємоув'язування бази даних корпоративної клієнттури з існуючими в банку базами даних про продукти (послуги), кредитні портфелі, акціонерів;
- взаємодію бази даних з корпоративної клієнттури банку із зовнішніми даними даних про юридичних осіб міста (району), включаючи також бази даних незалежних спеціалізованих маркетингових організацій.

Підсумком даного дослідження є формування в банку регулярно актуалізуємої бази даних з власної корпоративної клієнтури, заснованої на повній пов'язаності баз даних внутрішньої і зовнішньої інформації про компанії та фірми в зонах ділових інтересів конкретного банку.

Таблиця 1

**ГРУПУВАННЯ МЕТОДІВ
СТРАТЕГІЧНОГО І МАРКЕТИНГОВОГО АНАЛІЗУ
(ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ МАТЕРІАЛІВ [7, 11, 14])**

Напрями стратегічного або маркетингового аналізу	Методи і прийоми економічного аналізу, що можуть бути використані	Ключові складові та характеристика методу аналізу
1	2	3
Маркетинговий (стратегічний) аналіз		
Маркетингове (стратегічне) планування	Ситуаційний аналіз	Зовнішній аналіз: оцінка макроситуації в процесі СТЕП-аналізу — сценарний аналіз і прогнозування; мікроаналіз — сегментний аналіз ринку Внутрішній аналіз — аналіз фінансового стану і динамічний аналіз клієнтської бази SWOT-аналіз
	Метод коефіцієнтів і методи математичної статистики (параметричні та непараметричні)	Аналіз системи фінансових і нефінансових показників діяльності — ключових показників результативності (КІР) в межах збалансованої системи показників (ССП або BSC)
	Методи прогнозування	Прогнозування обсягів потенційного ринку (обсягів продаж банківських продуктів) Прогнозування ринкових цін на банківські продукти Прогнозування платіжної позиції банку (ліквідності)
	Метод функціонально-вартісного аналізу (ФСА)	Використання даних управлінського обліку. Методика розрахунку собівартості операцій із використанням різних форм документів

Продовження табл. 1

Напрями стратегічного або маркетингового аналізу	Методи і прийоми економічного аналізу, що можуть бути використані	Ключові складові та характеристика методу аналізу
1	2	3
	Метод сценарного фінансового моделювання	Оцінка очікуємих грошових потоків і вартості активів (продуктів) при різних сценаріях: розгляд найменш і найбільш сприятливого сценарію, інших сценаріїв із різними пропозиціями макро- і мікрорізних
	Метод стрес-тестування	Метод оцінки чутливості портфеля до суттєвих змін макроекономічних показників або до виключних, але можливих подій. Оцінка потенційного впливу на фінансовий стан кредитної організації ряду заданих змін у факторах ризику, які відповідають винятковим подіям
Аналіз ризиків у стратегічному плануванні	Методи EaR і VaR	Методи оцінки очікуємих і непередбачених ризиків банку. Розрахунок вартості активів на основі дисконтування грошового потоку з поправкою на ризик. VaR — вимірювання потенційного падіння вартості ризикованого активу або портфелю на протязі визначеного періоду часу при заданому довірчому інтервалі
Аналіз процесу обслуговування клієнтів (у т.ч. клієнтських даних)		
Оцінка підприємницького клімату у регіонах (областях, містах)	Експертна методика аналізу	Узагальнена кількісна оцінка підприємницького клімату — ранг регіону із використанням вагових коефіцієнтів

Закінчення табл. 2

Напрями стратегічного або маркетингового аналізу	Методи і прийоми економічного аналізу, що можуть бути використані	Ключові складові та характеристика методу аналізу
1	2	3
Аналіз ринку потенційної клієнтури банку (корпоративних клієнтів і фізичних осіб)	Метод класифікації Сегментний аналіз Створення «панорамного дос'є клієнта»	Класифікація корпоративних клієнтів, що існують у сегменті банку. Повна сегментація локального ринку банківських послуг. Створення бази даних клієнтів за категоріями (за видами клієнтів) в розрізі територіальних підрозділів банку (відділень, філій): ретроспективна інформація, що відображає ризики, прибутковість (дохідність), оцінки щодо задоволення або незадоволення запропонованим банком сервісом
Аналіз корисності клієнта для банку	Арсенал статистичних і математичних методів (прогнозний аналіз, факторний стохастичний аналіз, функціональний аналіз) Операційно-вартісний аналіз	Моделі розрахунку і оцінки грошового потоку клієнта. Розрахунок дохідності (прибутковості) клієнта на основі методу коефіцієнтів. Методи прогнозування дохідності клієнта для банку на основі апостеріорної оцінки середньої ваги залишку коштів на рахунках від оборотів клієнта. Оцінка доходності клієнтів — аналіз рахунків корпоративного клієнта або фізичної особи, метою якого є виміряти витрати (собівартість) конкретної операції
Аналіз рентабельності банківської операції і рентабельності клієнта для банку	Управлінський аналіз Статистичні методи (середні величини) Балансовий метод (за результатами звітності) Метод коефіцієнтів	Визначення внутрішніх доходів та витрат від розміщених (залучених) ресурсів при проведенні операції на основі середніх значень обсягів ресурсів. Динамічний аналіз доходів банку за послуги, витрат банку, коефіцієнтів рентабельності за конкретним клієнтом дозволяє оцінити поліпшення або погіршення показників його роботи з позицій банку

По-п'яте, потрібно проводити збір і аналіз інформації про інші банки міста (району, регіону — області), включаючи належність конкретного корпоративного клієнта до того чи того банку (банках); відомості про продуктові ряди банків, що функціонують на даній території, розцінки і тарифи на послуги, конкурентні переваги і недоліки головних операторів ринку. За результатами даного дослідження проводиться повна сегментація локального ринку банківських послуг, визначається частка всіх банків терто-рії, їх динаміки, а також, звільнення сегментів і можливості захоплення ринку [11, с. 47—49].

По-шосте, метою аналізу клієнтських даних можна назвати вивчення соціальних медіа-ресурсів (моніторинг інтернетівського медіапростору за допомогою спеціального аналітичного програмного забезпечення репутації і бренду банку) і створення систем управління зворотним зв'язком корпоративних осіб (підприємств, фірм, корпорацій). Остання система пропонує клієнтам повідомляти оцінки банку в онлайн-овому режимі у вигляді файлів-звітів.

Виконувати дані цілі аналітичне забезпечення може за допомогою потужного арсеналу методів економічного аналізу (див. табл. 1). Розглянемо основні напрямки аналізу стратегічного і фінансового планування, а також аналізу клієнтського обслуговування з відповідним інструментарієм у вигляді прийомів і способів аналізу.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Методи аналізу банківської діяльності, що перераховані в табл. 1, повинні бути використані в розробці клієнтоорієнтованих стратегій і нових продуктів для того, щоб в повній мірі забезпечити управління процесом обслуговування клієнтів банку в умовах невизначеності. Введення системи аналізу рентабельності клієнтів дозволяє виявити найперспективніші групи клієнтів залежно від їх галузевої належності та інших характеристик. Така статистика і аналіз динаміки рентабельності клієнтів є базою для розробки банківських послуг з позицій найбільшої прийнятності для конкретних груп клієнтів. При цьому тарифна і процентна політика банку за різними категоріями клієнтів може коректуватися залежно від поточних і перспективних задач банку. Впровадження системи розрахунку рентабельності клієнта дозволить скорегувати процентну і тарифну політику банку за допомогою додаткової розробки заходів щодо підвищення рентабельності клієнтів.

Також треба зазначити критичну важливість створення «панорамного» інформаційного огляду за категоріями клієнтів. Впровадження передових інформаційних систем і сховищ даних в українських банках дозволить шляхом вбудованих аналітичних інструментів найточніше визначати прибутковість фінансових продуктів, клієнтів і банківських відділень (філій). Розуміння показника рентабельності клієнта слід віднести до числа головних компонентів створення панорамного інформаційного дос'є на споживача. На цій основі банк може приймати рішення, які будуть вигідні як для банку, так і для його вкладників. Серед показників дос'є можна назвати використання геокодування адресів клієнтів банку на сервері, після чого визначається прибутковість або збитковість відділень банку за таким фактором, як географічне розташування щодо споживачів послуг.

Отже, банкіри повинні розроблювати операційні моделі, які дозволять індивідуально працювати з клієнтом або групою клієнтів (якщо операції відбуваються на незначні суми і банки формують портфелі), таким чином контролюючи прибутковість банку. Внутрішню інфраструктуру необхідно будувати таким чином, щоб вона дозволяла задіяти різні моделі створення і розподілу фінансових продуктів і послуг. Інформаційні системи банків і високоорганізоване аналітичне забезпечення стає необхідними засобами успішної реалізації двостороннього діалогу з клієнтами.

Бібліографічний список

1. *Бабенко М.* По второму кругу / М.Бабенко // Фокус. — 2016. — №22(482). — С. 34—36.
2. *Козуб Т.* «Большой банкопад начнется осенью» / Т.Козуб // Вести. — 2016. — №088(728). — С. 2.
3. *Зайцев О.* Навигаторы информационного моря / О.Зайцев // Банковская практика за рубежом. — 2012. — №7. — С. 56—63.
4. *Макуч Уильям М.* Руководство по кредитному скорингу / под ред. Элизабет Мэйз; пер.с англ. И.М. Тикота; науч. ред. Д.И. Вороненко / У.М. Макуч, Г.Г. Чендлер, М.Т. Пинсетич, К.М. Тобин и др. — Минск: Гревцов паблишер, 2008. — 464 с.
5. *Фрост Стівен М.* Настольна книга банківського аналітика: Гроші, ризики і професійні прийоми / Пер. з англ.; За наук. ред. М.В. Рудя / Ст. М. Фрост. — Дніпропетровськ: Баланс Бізнес Букс, 2006. — 672 с.
6. *Парасій-Вергуненко І.М.* Управлінський облік і аналіз у банках: навч.посіб. / І.М. Парасій-Вергуненко, В.Б. Кириленко, Т.В. Ларікова. — К.: КНЕУ, 2012. — 644 с.

7. *Лаврушин О.И.* Банковский менеджмент: учебник / О.И. Лаврушин, И.Д. Мамонова, Н.И. Валенцева, З.Г. Ширинская и др. / кол. авторов; под ред. д-ра экон. наук, проф. О.И. Лаврушина. — 4-е изд., стер. — М.: КНОРУС, 2011. — 560 с.

8. *Вашків П.Г.* Фінансово-банківська статистика/ навч. посіб. для студ. вищих навчальних закладів / П.Г. Вашків, П.І. Пастер, В.П. Сторожук, Є.І. Ткач. — К.: Видавництво «Либідь», 2007. - 512 с.

9. *Головач А.В.* Статистика банківської діяльності [Текст] : навч. посібник / А.В. Головач, В.Б. Захожай, К.С. Базилевич. — К. : МАУП, 1999. — 176 с.

10. *Нікітін, А.В.* Маркетинг у банку [Текст] : навч. посіб. / А.В. Нікітін, Г.П. Бортніков, А.В. Федорченко ; М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». — Вид. 2-ге, без змін. — К. : КНЕУ, 2009. — 432 с.

11. *Масленченков Ю.С.* Работа банка с корпоративными клиентами: Учебн.пособие для вузов / Ю.С. Масленченков, Ю.Н. Тронин. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. — 358 с.

12. *Мамонтов А.* Эмоции и расчет/ А.Мамонтов // Банковская практика за рубежом. — 2012. — №6. — С. 54—59.

13. *Семениченко Ю.К.* Структура аналітичної системи в банках як один із внутрішніх факторів виникнення фінансової кризи / Ю.К. Семениченко // Фінанси, облік і аудит: збірник наукових праць. — 2013. — Вип.20/1. — К.: КНЕУ. — С. 516—521.

14. *Дамодаран Асват.* Стратегический риск-менеджмент: принципы и методики: Пер. с англ. / А. Дамодаран. — М.: ООО «И.Д. Вильямс», 2010. — 496 с.

References

1. *Babenko M.* Po vtoromu crugu [The second round] // Fokus. — (2016). — №22 (482). — P. 34—36 [In Russian].

2. *Kozub T.* «Bolshoi bankopad nachnetsia oseniu» [«A large drop in banking will start in autumn»] // Vesti. — (2016). — №088 (728). — P. 2 [In Russian].

3. *Zaitchev O.* Navigatori informazionnogo moria [Navigators of information sea] // Bankovskaia praktika za rubezom. — (2012). — №7. — P. 56—63 [In Russian].

4. *Makuch Uiliam M.* Rukovodstvo po creditnomu scoringu [Handbook on credit scoring]/ pod red. Elizabet Meis; per. s angl. I.M.Tikota; nauch.red. D.I.Voronenko/ U.M.Makuch, G.G.Chendler, M.T.Pinsetich, K.M.Tobin i drug. — Minsk: Grevtshov Publisher, (2008). — 464 p. [In Russian].

5. *Frost, Stiven M.* Nastolna kniga bankivskogo analitika: Groshi, riziki i profesiini priiomi [Handbook for banking analyst: money, risks and

professional techniques] / Per. z angl.; Za nauk. red. M.V.Rudia / St.M.Frost. — Dnipropetrovsk: Balans Business Books, (2006). — 672 p. [In Russian].

6. *Parasiy-Vergunenکو I.M.* Upravlinskiy oblik i analiz u bankah: navch.posib. [Management accounting and analysis for banks] / I.M. Parasiy-Vergunenکو, V.B. Kirilenko, T.V. Larikova. — K.: KNEU, (2012). — 644 p. [In Ukrainian]

7. *Lavrushin O.I.* Bankovskiy menedzment: uchebnik [Bank management: a handbook] / O.I. Lavrushin, I.D. Mamonova, N.I. Valentzeva, Z.G.Shirinskaya i dr. / kol. avtorov: pod red. Doct. econ. nauk, prof. O.I. Lavrushina. — 4-e izd., ster. — M.: KNORUS, (2011). — 560 p. [In Russian].

8. *Vashkiv P.G.* Finansovo-bankivska statistika [Financial and banking statistics]/ navch.posib. dlia stud. vishih navchalnih zakladiv / P.G.Vashkiv, P.I. Paster, V.P. Storozuk, E.I. Tkach. — K.: Vidavnytstvo Libid, (2007). — 512 p. [In Ukrainian]

9. *Golovach A.V.* Statistika bankivskoi diialnosti [Tekst] [Banking statistics]: navch. Posibnik / A.V. Golovach, V.B. Zahozai, K.S. Basilevich. — K.:MAUP, (1999). — 176 p. [In Ukrainian]

10. *Nikiti, A.V.* Marketing u banku [Tekst] [Marketing in the bank]: navch.posib. / A.V. Nikitin, G.P. Bortnikov, A.V. Fedorchenko; M-vo osviti i nauki Ukraini, DVNZ «Kyiv National Economic University named Vadym Hetman». — Vid. 2-ge, bez zmin. — K.: KNEU, (2009). — 432 p. [In Ukrainian]

11. *Maslenchenkov U.S.* Rabota banka s korporativnimi klientami [Bank work with corporate customers]: Uchebn. posobie dlia vuzov / U.S. Maslenchenkov, U.H. Tronin. — M.: UNITI-DANA, (2003). — 358 p. [In Russian].

12. *Mamontov A.* Emotzii i raschet [Emotions and calculation] / A. Mamontov // Bankovskaia praktika za rubezom. — (2012). — №6. — P. 54—59. [In Russian].

13. *Semenichenko I.K.* Struktura analitichnoi sistemi v bankah iak odin iz vnutrishnih faktoriv viniknennia finansovoi krizi [Structure of analysis system in banks as one of the internal factors of the financial crisis] / I.K.Semenichenko // Finansi, oblik i audit: zbirnik naukovih praz. — (2013). — Vip. 20/1. — Kyiv: KNEU. — P. 516—521. [In Ukrainian]

14. *Damodaran, Asvat.* Strategicheskii risk-menedzment: prinzipi i metodiki [Strategic risk management: principles and methods]: Per. s angl. / A. Damodaran. — M.: OOO «I.D.Viliams», (2010). — 496 p. [In Russian].

Стаття надійшла до редакції 10 червня 2016 р.

УДК 657:336.7

Семеніченко Юлія Константиновна,канд. экон. наук, доц., доцент кафедры учета в кредитных
и бюджетных учреждениях и экономического анализа,ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)

E-mail: yulsemenich@yandex.ua

**Аналитическое обеспечение процесса
обслуживания клиентов банков Украины:
вынужденная трансформация**

АННОТАЦИЯ. Статья посвящена исследованию проблем формирования качественного аналитического обеспечения процесса обслуживания клиентов банков в условиях трансформации банковского сектора Украины. В работе представлена методология маркетингового и стратегического анализа банков. Сделана критическая оценка научных подходов к концепциям маркетинга, обнаружены новейшие тенденции в технологиях клиентоориентированного обслуживания. Данное исследование раскрывает содержание различных подходов к построению системы анализа для нужд маркетинга и стратегического анализа, финансового планирования банка, определяет цели и ключевые задачи данных видов анализа, представляет классификацию методов и приемов экономического анализа. Статья имеет практическое значение для департаментов банков, которые занимаются стратегическим планированием и анализом банков, и в целом для банковского менеджмента. Результаты исследования могут быть успешно использованы в построении как оптимальных стратегий управления современными банками Украины, так и антикризисной методологии общего анализа деятельности банков. Работа имеет значительное социальное влияние на развитие банковской науки в условиях сокращения банковского сегмента и разработки менеджерами мер по удержанию положительной динамики показателей действующих учреждений.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: анализ, маркетинг, стратегия, финансовое планирование, методы, приемы, обслуживание клиентов.

УДК 657:336.7

Semenichenko Yuliia,Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Accounting in Credit and
Budget Institutions, and Economic Analysis
Kyiv National Economic University named Vadym Hetman
(54/1, Peremohy Ave., Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail: yulsemenich@yandex.ua

Analytical support for the customer service process in the Ukrainian banks: forced transformation

ABSTRACT. *This article examines issues of development the high-quality analytical support for the process of bank customer service in terms of banking sector transformation in Ukraine. The paper presents the methodology of marketing and strategic analysis for banks. The author has made a critical assessment of scientific approaches to the marketing concepts, and revealed the latest trends in technology of client-oriented service. This paper reveals the content of different approaches to the development of an analytical system for the purposes of marketing and strategic analysis, and bank financial planning. It also defines goals and key objectives for analysis, and presents classification of methods and techniques for economic analysis. The article has practical significance for the departments of banks, which are engaged in strategic planning and analysis, and for general bank management. Research results can be successfully used for the development of optimal management strategies for banks in Ukraine, and anti-crisis methodology for the general bank analysis. The paper has a significant social influence on the development of banking science in the context of the banking sector contraction, and elaboration of measures for the retaining the positive dynamics of the existing institutions indicators.*

KEY WORDS: *analysis, marketing, strategy, financial planning, methods, techniques, customer service.*

Для нотаток

Для нотаток

Для нотаток

Для нотаток

Для нотаток